

Źródła do dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego i Podlasia.
Opisy parafii diecezji wileńskiej z 1784 roku.
Pod redakcją Józefa Maroszka
REPOZYTORIUM WIEDZY

Opisy parafii
diecezji wileńskiej z 1784 roku
T. 2 Dekanat Mińsk
opracowali
Józef i Maria Maroszek

Praca naukowa
finansowana ze środków na naukę w latach 2007
-
2009 jako projekt badawczy nr N N108 1536 33
-
„Opisy parafii diecezji wileńskiej z roku 1784
-
edycja źródła pod red. Józefa Maroszka

Białystok 2009

SPIS TREŚCI

DEKANAT MIŃSKI... WSTĘP

- 1 - BŁOŃ
- 2 - CHOŁCHŁO
- 3 - DEREWNA
- 4 - IWIEŃ
- 5 - KAMIENIEC
- 6 - KOJDANÓW
- 7 - MIŃSK
- 8 - NALIBOKI
- 9 - PIERSZAJE
- 10 - RAKÓW
- 11 - STOŁPCE
- 12 - ŚMIŁOWICZE
- 13 - UZDA
- 14 - WISZNIEW
- 15 - WOŁMA
- 16 - WOŁOŻYN
- 17 - ZABRZEŻ
- 18 - ANEKS INDEKS GEOGRAFICZNY
- 19 - INDEKS OSOBOWY
- 20 - WYKAZ MIAR I KIERUNKÓW
- 21 - WYKAZ SKRÓTÓW:

Wielkie Księstwo Litewskie od 1569 r. dzieliło się na osiem województw: wileńskie, trockie, połockie, nowogródzkie, witebskie, brzesko-litewskie, mściśławskie i mińskie oraz Księstwo Żmudzkie. Na jego terenie leżały łacińskie diecezje: wileńska, żmudzka, smoleńska oraz częściowo łucka. Większość mieszkańców WKL stanowili katolicy obrządku łacińskiego i greckiego. 1 W relacjach składanych Stolicy Apostolskiej biskupi wileńscy zwracali uwagę na skomplikowany stan etnicznego zasiedlenia obszaru. 2 Teren diecezji wileńskiej obejmował ok. 226 tys. km². Ankieta, według której mieli plebani opisywać swoją parafię, przewidywała też podawanie informacji o zabytkach archeologicznych i starożytnych. Niestety, w tym punkcie ankietowanie nie wywiązywało się najlepiej z tego obowiązku. Tego typu wiadomości należą do bardzo rzadkich. Przykładem jest opis 1784 r.: w Gródku Galinskich, przy młynie. Tamże niedaleko od młynu zameczek stary, tego kształtu wał usypany w cyrkuł, w środku stawek z krynic tamże wypływających uformowany, po środku stawku wyspa okrągła. Dyameter cyrkułu, w którym sypany wał sznurów 8 lub więcej. 3 W parafii Uzda na terytorium Cielakowa, tuż przy wielkim trakcie leży starożytna osada Mikołką zwana, z cerkiewką pw. św. Mikołaja, do którego miejsca lud okoliczny, w obrebie nawet mil kilkunastu licznie się zgromadza, tj. 9 maja i 6 grudnia, przywiązując doń wielkie znaczenie religijne i odprawia huczne biesiady, dochodzące nieraz aż do wyuzdania. W wigilie tych festynów masy ludu zbierają się o wiorstę przed Mikołką w lesie, na gościńcu, w uroczysku zwanem Biercy, tam przez noc całą palą ognie, śpiewają pieśni odwieczne i bajramują aż do białego dnia, poczem tłum przenosi się do osady, składa dary w kapliczce i dalej przedłuża obrzędy zapamiętałej hulanki. Nie ma wątpliwości, iż w tem wszystkim kryją się powody przedwiekowe, z czasów pogańskich, gdyż obok cerkiewki wznosi się wspaniałe dąb 1 Z. Gloger, Geografia historyczna ziem dawnej Polski, Kraków 1903, s ; S. Litak, Kościół łaciński w Polsce około 1772 r. Mapa Komentarz Indeks, Rzym-Lublin 1991, s , mapa. 2 Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lithuaniae, t. 1. Dioecesis Vilmensis et Samogitiae, pluribus adlaborantibus in unum eredegit P. Rabikauskas, Romae 1971, s CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3508, k. 269v. 3

4. **kolosalny**, zapewne dobrze pamiętający epokę Krewe-Krewejtów litewskich. Tak olbrzymiego drzewa trudno znaleźć teraz w kraju; ma ono w obwodzie 10 arszynów. Chociaż niszczone te pomniki przy zaprowadzaniu chrześcijaństwa, atoli w miejscach odległych, lesistych, pozostały onei później stawiano tam chrześcijańskiego kultu kapliczki, albo też były to dęby punktami granicznymi, jak świadczy Narbutt, więc szanowane przez prawo. Że dąb w Mikołce ocalały, rówieśnik bodaj Baublisa, jest świętym dębem, świadczy nie tylko tradycyjne zbiorowisko ludu do tego miejsca lecz nadto i figura Chrystusa, którą Az do dzisiaj wśród konarów widzieć można było. Wyobrażenie dawnego bóstwa zastąpiono późniejszym, a symbol świętości przechował w ludzie cześć dla tego starego olbrzyma flory litewskiej. Dąb w Mikołce i sama miejscowość zasługuje na pilną uwagę archeologów. Ścisłe przeszukania możeby tu odkryły jakie pamiątki, objaśniające lepiej przeszłość tego miejsca. Zaznaczamy, że według legendy ludowej ma tu być zakopany przez Francuzów wielki skarb w złocie, lecz nikt się nie ważył kopać przez bojaźń zapowiedzianej śmierci W pobliżu przechodzi trakt wojenno-komunikacyjny z Ihumienia do miasteczka Uzdy i dalej będący arterią stosunków. Tędy w 1812 r. przeszły główne siły francuskiego korpusu Davoust a, walac drzewa w wązkich przeprawach lesistych, sypiąc groble, które dotychczas noszą nazwę francuskich, jak na przykład pod Ciepleniem, Dudziczami i w dalszym kierunku tego traktu. 4 Ciekawe, że mimo tak interesującego przekazu demonologicznego miejscowy pleban przy opisie Cielakowa nie wspominał o nim ani słowem. Mińsk był siedzibą sądów ziemskich dla województwa mińskiego (). Kadencje sądów ziemskich odbywały się: na Trzech Króli, Św. Trójce i św. Michał. Od 1581 r. kadencje trybunału litewskiego: sądowego i skarbowego odbywały się w alternatywie z Wilnem i Nowogródkiem. W 1699 r. ustawa sejmowa określała, że Trybunał Główny Litewski tylko 20 niedziel w Wilnie miał zasiadać, a przez drugie 20 na przemian w Mińsku i Nowogródku. Sejm 1717 r. ustanowił pocztę stałą z Wilna do granicy rosyjskiej przez Mińsk i

Mohylew, a w 1721 r. pozwolono urządzić komunikację pocztową pomiędzy Mińskiej i Nowogródkiem, jako miastami trybunalskimi A. Jelski, Cielaków, SG, t. 1, s. 5 Gwałtowny pożar z 6 na 7 czerwca 1762 r. zniszczył znajdujące się w kamienicy Jeleńskich w Mińsku księgi mińskiego sądu ziemskiego (od r do 1710) i Trybunału mińskiej kadencji (od 1641 do 1759). Gorbaczewski, nr 130, k ; IAM, cz. II, s Sporządzono rejestr tych ksiąg. Gorbaczewski, nr 14041, k ; AWAK, t. 13, nr 68, s ; Już 25 kwietnia 1778 r. ponownie lustrowano zabudowę Mińska po pożarze. Katalog drevnim aktovym knigam gubernij: Vilenskoj, Grodnenskoj, Minskoj i Kovenskoj także knigam nekotorych ich sudov gubernij Mogilevskoj i Smolenskoj chranjaščichsja v Centralnom archive v Vilne sostavljen Archivarjusom onago, členom Vilenskoj Archeografičeskoj Kommissii N. Gorbačevskim, (dalej cyt. Gorbaczewski), Wilno Gorbaczewski, nr 3978, k A. Chmara, A. Jelski, Mińsk, Mińszczyzna, SG, t. 6, s

5. **Województwo mińskie** uszczuplone zostało w 1772 r. przez odebranie w pierwszym rozbiórce Polski w 1772 r. miasta Rohaczewa, z częścią powiatu rzeczycykiego. Reszta województwa znalazła się w Rosji wskutek II rozbioru w 1793 r. Historia powstawania sieci parafialnej na terenie dekanatu mińskiego przedstawiała się następująco: W latach 90-tych XIV w. król Władysław Jagiełło ufundował w Mińsku kościół parafialny św. Trójcy. 7 9 VII 1437 r. Michał Zygmuntowicz, książę litewski, fundował i uposażył kościół w miasteczku Chołchli pw. Narodzenia NMP, św. Stanisława i Wszystkich Świętych, nadając dziesięciny zbożowe, wolną karczmę i dannaików miodowych i czynszowników, nadto ziemię Hrycz z przynależnościami. 8 Pierwotny kościół parafialny w Kojdanowie pw. św. Trójcy, NMP, św. Apostołów Piotra i Macieja, św. Katarzyny i Barbary ufundował 28 X 1439 r. tenże książę litewski, Michał Zygmuntowicz, 9 IV 1451 r. Siemion Giedygołdowicz, kasztelan wileński, fundował i uposażył w dobrach swoich Wiszniew kościół parafialny pw. NMP, św. Piotra Apostoła św. Jerzego Męczennika, nadając mu dwór Otmyt z ludźmi służebnymi, dziesięcinę, jazy, sianożęcią itd VI 1456 r. Aleksandra Zabrzezińska, z synem Janem, z nakazu zmarłego męża Jerzego, uposażyła kościół w Brzezinach, konsekrowany przez Mikołaja, biskupa wileńskiego, ku czci Nawiedzenia NMP, św. Jana Chrzciciela, św. Jerzego i Wszystkich Świętych. 10 Kościół w Wołmie, czyli Starzynach, pw. Wniebowzięcia NMP, św. Mikołaja i św. Stanisława ufundowali 10 VIII 1474 r. Stanisław i Barbara Daukszewiczowie IX 1501 r. król Aleksander Jagiellończyk odstąpił biskupowi wileńskiemu Wojciechowi Taborowi prawo patronatu i prezenty kościoła w Wołożynie XI 1522 r. Mikołaj Jurgiewicz Zabrzeziński fundował w Kamieniu kościół Wniebowzięcia NMP, św. Piotra i Pawła. 13 W 1587 r. Mikołaj Dowojno Sołłohub, rotmistrz i dworzanin JKM w testamencie determinował, ażeby ciało w kościele iwienieckim deponowane było. 14 Olbrycht Aleksander Oborski, pleban iwieniecki w 1606 r. fundował tu 77 Od którego wzięło nazwę mińskie Przedmieście Trojeckie. SG, t. VI, s Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz (dalej cyt. KDKW), t. I,), Kraków 1948, nr 151, s KDKW, t. I, nr 88, s. 116, nr 203, s KDKW, t. I, nr 224, s KDKW, t. I, nr 286, s KDKW, t. 1, nr 50, s G. Błaszczyk, Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat Jana Fijałka i Władysława Semkowicza, Lituan-Slavica Posnaniensia, t , nr 172, s B. W. Król, Szkoła jako instytucja wychowawcza w środowisku małomiasteczkowym (na tle konkretnego środowiska małomiasteczkowego Iwieniec), Warszawa 1938, s 6 kościół parafialny św. Trójcy. 15 Fundacji kościoła w Starzynkach vel Pierszajach dokonał kardynał Jerzy Radziwiłł 10 II 1588 r. 16 Dokładna data powstania parafii i sprowadzenia Dominikanów do Stołpc nie jest znana. Miało to miejsce w latach W 1676 r. Hieronim Sanguszko i Konstancja Teodora z Sapiehów, wojewodowie wileńscy nadali pierwszy fundusz Dominikanom rakowskim. W 1686 roku wdowa Konstancja Teodora z Sapiehów Sanguszkowa zatwierdziła te nadania. Dominikanie mieli tu niewielki klasztor pod wezwaniem św. Ducha. 18 Krzysztof Kaweczyński, wracając z kalwinizmu na katolicyzm, w 1684 r. ufundował w Uździe kościół parafialny, nadając mu folwark Tyszyński, wraz z gruntami w Zabołociu i Symończycach. Nabożeństwo początkowo odprawiało się w małej kapliczce i fundator miał wystawić, lecz zaskoczyła go śmierć. 19 W 1739 r. superior misji jezuickiej województwa mińskiego ks. Józef Baka (r.), syn Adama, skarbnika mściławskiego, autor pociesznych uwag o niechybnej śmierci fundował w Błoni, w swej ojcowiźnie rezydencję jezuitów i i wprowadził misję. W 1748 r. zbudował z drzewa kościół misyjny. 20 Świątynia była pw. św. Jana Refgisa. 21 W 1747

Marcebella z Ogińskich Zawiszyna fundowała w Śmiłowiczach Zgromadzenie Misjonarzy i wzniosła dla nich wspólny kościół murowany. 22 Rzadkość sieci kościołów parafialnych uzupełniały kościoły filialne i kaplice dworskie. Tylko o niektórych z nich czytamy w opisanich: Starzynki nad Wołmą, Nowosiółki filia parafii kojdanowskiej, Nowy Dwór filia parafii mińskiej, Kowalewszczyzna filia parafii stołpeckiej. Część parafii prowadziło duchowieństwo zakonne: Błóż (Jezuici do 1773 r.), 15 A. Jelski, Iwieniec, Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów zamieszkałych przez Polaków (dalej cyt. SG), Warszawa 1882, t. 3, s. 324; 16 Muzeum Narodowe (dalej cyt. MN) Kraków, Biblioteka Czartoryskich (dalej cyt. Bibl. Czart.), nr IV.1777, k. 236v J. M. Giżycki (Wołyński), Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji ruskiej, cz. II, Kraków podaje za S. Barączem, iż stało to się w 1621 r.; - I. Borejko Chodźko, Diecezja mińska około 1830 r., t. I opr. M. Radwan, Lublin 1998, s. , twierdził, że nastąpiło to w 1623 r. Współczesny białoruski historyk G. Żołnierkiewicz, na podstawie kwerend w Centralnym Archiwum Historycznym w Mińsku uważa, że było to w 1924 r. M. Maroszek, Dominikanie w Stołpcach zbiory archiwalne i biblioteczne w świetle badań źródłowych, Białystok-Warszawa (maszynopis); M. Maroszek Zbiory bibliotek dominikańskich na terenach obecnej Białorusi do 1832 r. w świetle materiałów źródłowych. [w:] Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi, Grodno: Związek Polaków na Białorusi, 2004 ss J. Maroszek, M. Maroszek Dekanat miński diecezji wileńskiej w świetle opisów parafii z 1784 r. [w:] Minsk i minczanie: desiac stagoddzjal gistoryi. Mater ialy miżnarodnaj navukova praktyčnaj kanferencii Minsk, 7-9 veresnja 2007 g. Minsk I. Borejko Chodźko, t. I, s. SG, t. 12, s. A. Jelski, Błonie, SG, t. I, s. I. Borejko Chodźko, t. I, s. 201; S. Załęski, Jezuici w Polsce w skróceniu, Kraków 1908, s Indeks alfabetyczny miejscowości Dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego (dalej cyt. IAM), cz. I, Wilno 1929, s 11.

6.

7. Raków (Dominikanie), Stołpce (Dominikanie), Śmiłowicze (Misjonarze), Wołożyn (Bernardyni). Interesującą historię miał kościół w Błoni. Adam Dominik Baka 20 VII 1740 r. zapisał kwotę 1 tys. zł, zabezpieczoną na folwarku Sliżyn-Jamiszkiwiec, w woj. mińskim, w celu prowadzenia misji w parafiach prawosławnych X 1745 r. wyraził zgodę na sprzedaż majątku Sliżyn, z obróceniem tej sumy na Błonski kościół. 24 Kaplice funkcjonowały przeważnie przy dworach, obsługując także polskich oficjalistów. Ziemiaństwa nie było stać na wybudowanie kościoła, ale stać je było na kaplicę, ku własnej wygodzie, gdy parafia była daleko. Ważny również był czynnik ekonomiczny przy dalekich dojazdach do parafii. Źródła i opracowania podają różne liczby filii i kaplic, które weszły w skład diecezji mińskiej w 1798 roku. Słowniki i encyklopedie utrzymują, że diecezja liczyła 48 kościołów filialnych i 174 kaplice. Taką liczbę podaje także B. Kumor [120]. Żadne ze źródeł nie wymienia nazw miejscowości, gdzie istniały filie i kaplice w 1798 roku. Najwcześniejsza informacja o liczbie filii i kaplic pochodzi z 1802 roku. Jest to Zebranie wiadomości o stanie duchowieństwa ogólnego w Diecezji Mińskiej sporządzone przez pierwszego biskupa J. Dederkę [121]. Liczba 41 filii i kaplic jednak nie odpowiada liczbie podawanej w opracowaniach historycznych. Pewną liczbę filii i kaplic podaje J. B. Chodźko w pracy poświęconej diecezji mińskiej około 1830 roku. Wymienia on 60 filii i 132 kaplice, podając również miejscowości, gdzie znajdowały się kościoły filialne i kaplice. Z parafii diecezji mińskiej, jakie istniały w 1830 roku, w 33 funkcjonowały kościoły filialne, a w 50 kaplice [40]. Niektóre fundacje kościołów rzymskokatolickich dokonane w XV i pocz. XVI w. czasowo zamienione były na zbory kalwińskie: Derewna, Kojdanów, Kuchcice, Siemianowicze, Wiszniew. Część z nich ponownie w 2 poł. XVII w. wróciła do kultu rzymskokatolickiego. W 1653 r. przeprowadzono wizytację kościołów w: Pierszajach, Chołchli, Zabrzeziu, Wiszniowie, Wołożynie, Kamieniu, Nalibokach, Derewnej, Stołpcach, Kojdanowie i Uzdzie. 25 W 1744 r. biskup wileński Michał Jan Zienkowiec odbył synod, który określił granice poszczególnych parafii. 26 Niektóre miejscowości znalazły się w dwóch sąsiednich parafiach, np Samuelów (w par. Mińsk i Uzda), Citwa i inne. W stosunku do stanu z 1784 r., kiedy sporządzono opisy parafii różnice nie są wielkie. Przybyły nowe parafie w Błoni i Śmiłowiczach. Do kościoła parafialnego w Błoni przyłączono Citwę, a z parafii Uzda Woronicze i Rusakowicze. Do parafii Śmiłowicze przyłączono z parafii Mińsk: Dudzicze, Lesnicę (Lesznicę). Do niniejszej edycji opisów dekanatu mińskiego dołączono w aneksie spis

miejsowości kościołów dekanatu mińskiego z 1744 r. 23 Gorbaczewski, nr 96, k Gorbaczewski, nr 4757, k Biblioteka Uniwersytecka (dalej cyt. BU) Wilno, f. 57, B 53, nr Synodus dioeciesana Vilmensis ab [...] Michaele Joanne Zienkowicz [...] episcopo Vilmensi in ecclesia cathedrali sua anno Domini MDCCXLIV diebus 10, 11, 13 mensis Februarii celebrata, Wilno

8. **Spośród 17 kościołów parafialnych** tylko 1 był kolacji królewskiej Mińsk, który liczył dusz zdolnych do przyjęcia komunii św Świątynię parafialną miał drewnianą. 27 Na terenie dekanatu mińskiego były rozległe dobra ziemskie należące do Radziwiłłów, Ogińskich, Czartoryskich, Sołohubów, a także biskupstwa wileńskiego. Szczególnie ważnym ośrodkiem życia monastycznego był sam Mińsk: 1. Kościół pw. św. Tomasza z Akwinu i klasztor dominikanów i założyła w 1600 r. Zofia z Wołłowiczów ^ovoto I Zawiszyna II° voto łuszkowa, S wojewodzina wendeńska. Dominikanie na jej zaproszenie przybyli z Wilna. W 1604 r. powracająca z wyprawy moskiewskiej szlachta uchwaliła podatek kopytkowy (od konia), aby dokończyć budowę drewnianej świątyni i klasztoru. O tym miało przypominać 8 malowanych na gzymsach herbów regimentarzy wojskowych. W 1605 roku dominikanie oznajmili na kapitule, że przyjmują fundację. W r. Piotr Tyszkiewicz, wojewoda miński podarował plac i zbudował murowany kościół. Do współfundatorów należeli: Marcybella z książąt Koreckich I^o voto Hlebowiczowa II° Rakowska, wojewodzina witebska, ksiądz Jakub Pacewicz, pleban orszański, Jerzy Zawisza oraz Jan Wołk. Zespół klasztorny znajdował się przy Wysokim Rynku się niedaleko południowej linii miejskich umocnień wału ziemnego z fosą i bastionami, pomiędzy ul. Wołoską i ul. Dominikańską. W drugiej połowie XVII w. stanowił jedną z obronnych forpocht miasta. Zakończenie prac budowlanych przy klasztorze nastąpiło w 1703 r. Sześć lat później zaczęto rekonstrukcję świątyni. Odrestaurowano fasadę. W 1781 r. spisano kontrakt między przełożonym dominikanów, Benedyktym Rybczyńskim a mistrzem cechu murarzy, Andrzejem Makarewiczem, a kościół otrzymał nową kompozycję. 11 VIII 1798 roku nuncjusz Wawrzyniec Litta, swoim dekretem In omnes agri Dominici partes wyznaczył klasztor dominikański na rezydencję biskupa nowo powstałej diecezji mińskiej. W ramach represji po powstaniu listopadowym w 1833 r. klasztor dominikański został skasowany. Świątynię zaś przeznaczono na farę mińską, administrowaną przez duchowieństwo diecezjalne. W 1845 r. na mocy rozporządzenia władz rosyjskich klasztor został przystosowany na potrzeby rzymskokatolickiego seminarium duchownego [9]. Po powstaniu styczniowym klasztor poddominikański w 1870 roku zamieniono na koszary, a kościół na cerkiew Kościół św. Józefa i klasztor Bernardynów. W 1624 r. Andrzej Kęsowski, starosra krasnosielski z żoną Halszką z Lewkowiczów zapisali bernardynom obszerny dom z przeznaczeniem na kowent. W 1625 r. fundację zatwierdził król, poszerzając z trzech stron plac klasztorny z przyległych dóbr królewskich na terenie miasta. W 1628 r. na fundację wyraził zgodę bp wileński Eustachy Wołłowicz. W 1638 r. ukończono drewniany kościół i 27 BU Wilno, f. 4, nr [Giżycki] Wołyniak, Wylaz klasztorów dominikańskich prowincyi ruskiej cz. II Kraków 1923, s

9. **Klasztor**, wkrótce spłonęły. W 1644 r. bp wileński Abraham Woyna wyraził zgodę na budowę nowego murowanego konwentu i kościoła. W 1656 r. kościół ponownie spłonął. W 1676 r. Krzysztof Zawisa Kieżgajło dobudował doń murowaną kaplicę z kryptą grobową dla zmarłych ze swej rodziny. w kościele znajdował się słynący łaskami obraz NMP i portrety dobroczyńców: Ignacego Morawskiego, generała lejtnanta dywizji litewskiej (zm. ok r.), nieznanych z imion Czapskiej i Staniszewskiej oraz głośnego z burd sejmikowych Michała Wołodkowicza, rozstrzelanego w Mińsku w 1760 r. Działały bractwa św. Anny i Niepokalanego Poczęcia NMP. Dobrodziejami były rodziny Chmarów, Tyszkiewiczów i Zawiszów. Bernardyni mińscy prowadzili chętnie w okolicy kapelanie dworskie (m.in. w Dukorze, Stańkowie, Wiazyniu, Śmiłowiczach. Ilustracja Mińsk. Kościół Dominikanów r. 9

10. **W 1864 r.** władze carskie zamieniły klasztor na więzienie dla zakonników i powstańców, a w 1866 r. ostatecznie go zlikwidowały. Kościół zamieniono na archiwum, a klasztor na koszary wojskowe. 29 Ilustracja Mińsk. Kościół Bernardynów św. Józefa (bezwieżowy, z prawej) i dwuwieżowy kościół Bernardynek (z lewej). Lata 30-te XX w. 2. Kościół Nawiedzenia NMP i klasztor Bernardynek W 1633 r. Aleksander Słuska, wojewoda trocki dokonał fundacji klasztoru

Bernardynek w Mińsku, który murowano od 1642 r. Kościół został konsekrował w 1687 r. bp Mikołaj Słupski. W ołtarzu głównym umieszczono łaskami słynący obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w srebrnych sukienkach i koronach. W 1672 r. opublikowano opis łask i cudów doznawanych za jego sprawą: Historia o cudownym obrazie Najśw. Marii Panny w klasztorze mińskim Panien Zakonnych Św. Franciszka [b.m. 1672]. Likwidacja klasztoru nastąpiła w 1866 r. a w 1872 r. budynek poklasztorny władze rządowe zamieniły na monaster czerców prawosławnych

Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s

Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s

11. 3. Kościół św. Wojciecha i klasztor Benedyktynek. W 1632 r. Wojciech Sielawa kanonik wielński, proboszcz drewieńskiego i nieświeskiego nabył na niewielkim górzystym placu dwa domy przy ulicy Zborowej (gdzie w połowie XVII w. znajdował się na wpół zniszczony zbór kalwiński, wybudowany pod koniec XVI w., dziś ul. Internacjonalna) i przekazał je zakonnikom reguły św. Benedykta, które przybyły do Mińska z Nieświeża. W pobliżu mieściła się stara Kalwaria. Na placu zlecił postawienie drewnianego kościoła. Świątynia została ukończona w 1633 roku. Kościół otrzymał wezwanie św. Wojciecha, biskupa i męczennika. Kościół św. Wojciecha. 31 Fundację potwierdził król 14 VII 1633 r. Pod koniec lat czterdziestych XVII wieku, dzięki fundacji Krzysztofa Chodkiewicza i jego żony Zofii, księżniczki Drukiej Horskij, został wzniesiony murowany kościół. W r. Podczas konfliktu drewniane budowle klasztorne zostały spalone, a niedokończona murowana świątynia splądrowana. Dzięki staraniom ksieni Katarzyny Scholastyki Świrskiej w latach siedemdziesiątych XVII wieku rozpoczęto budowę niewielkiego murowanego klasztoru w miejsce zniszczonego drewnianego. W 1682 roku cały zespół klasztorny został poddany rekonstrukcji i rozbudowie, Budowę kościoła i klasztoru zakończono w 1690 r. 31 I. B. Chodźko: Diecezja Mińska około 1830 roku. T. 2: Struktury zakonne. Lublin: 1998, s

12. Ilustracja. Mińsk. Kościół św. Wojciecha Sióstr Benedyktynek r. 4. Kościół NMP, Pana Jezusa i św. Barbary i klasztor Jezuitów. W 1656 r. Hieronim Sanguszko nadał jezuitom uposażenie w wysokości 80 tys. zł pol. dobra Krupka (później fundusz został przeniesione na dobra rakowskie oraz nabył dla nich kamienicę od obywatela mińskiego Hegera za cenę 5 tys. złotych. Po śmierci fundatora jego spadkobiercy ograniczyli fundusz do 7 tys. zł oraz pozostawili jezuitom kamienicę, dlatego w 2. połowie XVII w. w Mińsku z powodu braku środków finansowych działało jedynie dwóch zakonników. Przez 26 lat utrzymywali się z jałmużny. W 1682 r. wojewoda trocki, Cyprian Brzostowski, z małżonką Rachelą z Duninów-Rajeckich zapisali jezuitom mińskim 50 tys. zł pol. na dobrach Niżyce. Rok później Marcja Ogiński, kanclerz litewski, z żoną Izabelą z Hlebowiczów powiększyli fundusz o kolejne 50 tys. zł na dobrach posagowych Ogińskiej Hliwinie i Upierowiczach. Później przekazali zakonnikom te dobra na własność. Jezuiti wzniesli gmach klasztorny, w którym otworzyli szkołę. Nadane jezuitom uposażenie potwierdziła uchwała sejmowa z 1683 r.. Po śmierci Ogińskich zakonnicy zostali uwikłani w proces sądowy ze spadkobiercami fundatorów, którzy domagali się zwrotu nadanych majątków. Dopiero klątwa, rzucona na spadkobierców przez biskupa wileńskiego Konstantego Brzostowskiego, spowodowała wycofanie się spadkobierców z roszczeń. Dla ich misji został przeznaczony wykupiony pałac z drewnianym kościółkiem w południowo-zachodniej części Wysokiego Rynku (na rogu ul. Kojdanowskiej, dziś Rewolucyjna). Kamień węgielny pod świątynię poświęcił Antoniego Brzostowski, ówczesnego superiora, w 1700 r. 31 VII 1709 roku, w kościół został poświęcono. 16 III 1710 r. bp wileński Konstanty Brzostowski dokonał konsekracji. Do wykończenia świątyni przyczynili się Ciekiewicz i Junkiewicz, jezuita Jakub Wołodkowicz, Franciszek Wołodkowicz, kanonik smoleński Mikołaj Przeradowski, sędzia grodzki miński Adam Swołyński, bp wileński Konstanty Kazimierz Brzostowski, wojewoda miński Krzysztof Zawisza, rody Zawiszów, Bykowskich i Wołodkowiczów. Bp wileński Konstanty Brzostowski ofiarował cudowny obraz NMP wraz z dwoma szatami ze złota i pereł, a także kilka ornatów, obrazy świętych Antoniego Padewskiego, Teresy i Franciszka Serafickiego oraz 200 ksiąg do biblioteki zakonnej. W 1713 roku wojewoda miński Krzysztof Zawisza ufundował w kościele kaplicę, do której przekazał ciało św. Felicjana z

Rzymu. W 1730 roku pogodzone dzięki staraniom zakonników rody Zawiszów, Bykowskich i Wołodkowiczów ofiarowały kościołowi jezuickiemu srebrne obicie do trumny z ciałem św. Felicjana i srebrną lampę, a także przekazali fundusze na podwyższenie wież kościelnych, tynkowanie i pobielenie świątyni oraz dzwony i zegar. 12

13. **W 1732 roku** Fursowie zapisali jezuitom folwark za ulicą Tatarską o powierzchni 5 włók, nazwany przez zakonników Ludimontem, tj. miejscem zabaw, i przeznaczony na odpoczynek dla młodzieży 1773 roku jezuici mińscy posiadali 54 folwarki we wsiach Hać, Hliwin, Upierowicze, Pruszkowicze, Ślepianka i Usa. W 1773 roku nastąpiła kasata zakonu jezuickiego. Siedemnastu z nich pozostało w Mińsku w charakterze kapłanów świeckich i wykładowców w byłym kolegium jezuickim Konstantego Brzostowskiego. Kościół zakonny przekształcono w parafialny. W 1797 r. świątynia pojezuicka ucierpiała na skutek pożaru. Uratowane obrazy i relikwie św. Felicjana przeniesiono do kościoła Benedyktynek. Kościół pojezuicki został wyznaczony na katedrę pod wezwaniem Imienia Marii 28 IV 1798 r. Ilustracja. Mińsk Kościół pojezuicki (katedra) pw. Imienia NMP Lata 30-te XX w. 13

14. **Dzięki opisom parafii** dekanatu mińskiego poznajemy też sieć cerkwi wschodnich, przy czym tylko przy niektórych zaznaczono, czy były to cerkwie uniackie, czy cerkwie ruskie, parafialne czy filialne. Powątpiewać należy że wykaz jest bliski kompletności. Obszar łacińskiego dekanatu mińskiego w 1753 r. w części pokrywał się z czterema dekanatami Kościoła unickiego: mińskim (cerkwie parafialne m.in. w Mołodecznie, Krasnym Siele, Radoszkowiczach, Dubrowach, Zaslawie, Kojdanowie, Mińsku), błońskim (cerkwie parafialne m.in. w: Błoni, Załuże, Dukorze), oszmiańskim (m.in. Wołożyn, Smorgonie, Gruzdowo, Ruskie Sioło, Lebedziew), i szumińskim (m.in. Ihumen, Wolnica, 14

15. Smolewicze) Opisanie dokumentov archiva Zapadnorusskich Unjatskich metropolitov (dalej cyt. ODAZUM), t. 2, Sankt Peterburg 1907, nr 1596, s

16. 16

17. **Ilustracja Mińsk.** Dawny kościół jezuitów r. Modlące się kobiety i poprzewracane samochody w naprawie. Fot. Rudolf Kessler, VI-VII 1941 r. Niemieckie Federalne Archiwum, Bild Kościół św. Marii Magdaleny i klasztor Karmelitów Kościół wymurował Michał Wołodkowicz, starosta miński w 1763 r. W bocznym ołtarzu znajdował się obraz Matki Boskiej Szkaplerznej, okryty srebrną sukienką. Obok kościoła, przy ul. Rakowskiej wznosiła się piętrowa kamienica z murowanymi piwnicami i mieszkaniami. Zapewne własnością karmelitów był folwark Podkalwaryjski. W 1812 r. wojska francuskie spaliły folwarki podmiejskie Kościół św. Weroniki i klasztor Rochitów 7. Kościół św. Jana Bożego i klasztor Bonifratrów W 1700 r. Antoni Teodor Wańkiewicz, stolnik i podstarości miński, sprowadził do Mińska Bonifratrów, nadał grunty i fundusz. Otrzymali plac w mieście przy Starym (czyli Dolnym) Rynku i folwark Kalwaryjski. Kościół otaczały stragany i kramy. Z drugiej strony kościoła od ulicy Zywickiej było 7 kramów. Klasztor prowadził też infirmerię na 18 łóżek. Od klasztoru bernardynów oddzielała go ulica Kościół i klasztor Benedyktynów Anna Steckiewiczowa, chorążyna mińska, 23 kwietnia 1700 r. funduje w Mińsku benedyktynów. Tylko raz, zaznaczono istnienie szkoły żydowskiej, czyli synagogi (Kojdanów). Obecności przykahałków żydowskich domyślać się należy w miejscowościach, gdzie zaznaczono liczne zamieszkiwanie Żydów: Iwieniec, Kojdanów, Stołpce, Łosza, Wiszniew. W opisanach odnajdujemy wzmianki o 32 miasteczkach, a więc miejsc, gdzie zlokalizowane było lokalne targowisko: Anapol, Błonie, Chołchło, Derewna, Dukora, Gródek nad Berezyną Niemnową, Gródek Sołomerecki, Ihumen, Iwieniec, Kamień, Kojdanów, Łasza, Mińsk, Nowy Dwór, Pierszaje, Polany, Puchowicze, Raków, Rubieżewicze, Samochwałowicze, Siemianowicze, 33 I. B. Chodźko: Diecezja Mińska około 1830 roku. T. 2: Struktury zakonne. Lublin: 1998, s I. B. Chodźko: Diecezja Mińska około 1830 roku. T. 2, s

18. **Słobódka** koło Kamienia, Słowieśk, Stańkowo, Starzynki nad Wołną, Stołpce, Szack, Śmiłowicze, Tuszynki, Uzda, Wiszniew, Wołna. Można powątpiewać co do kompletności zestawu miejscowości wykazanych przez plebanów. Nie znajdujemy np. wsi Pereżyry nadanych niegdyś

przez Stanisława Kieżgajłę wraz z dobrami Baksztańskimi (czyli Ihumeńskimi) w połowie XV w. na własność biskupów wileńskich. Która to miejscowość pozostawała w własności biskupiej do 1793 r., gdy Katarzyna II wraz z dobrami Tokarnia ofiarowała rosyjskiemu generałowi Iskryckiemu. 35 Przynależność tego obszaru do diecezji wileńskiej przypadła na lata VII 1798 r. nuncjusz Wawrzyniec Litta dekretem *In omnes agri Dominici partes* erygował diecezję mińską, wykrojoną z macierzystej diecezji wileńskiej. W swych pierwotnych granicach diecezja mińska przetrwała do 1849 r., kiedy uległy zmianie jej granice. W dawnej diecezji wileńskiej pozostały parafie: Chołchło, Derewna, Naliboki, Wiszniew i Zabrzezie. 27 VII 1869 r. w ramach represji po powstaniu styczniowym diecezja mińska została zniesiona i przyłączona do diecezji wileńskiej. biskup miński Adam Wojtkiewicz został przez generał-gubernatora przymusowo przeniesiony do Wilna, gdzie zmarł 7 I 1870 r. 36 Na połączenie diecezji mińskiej i wileńskiej nie zgodziła się Stolica Apostolska. W 1882 r. na zasadzie układów rządu rosyjskiego z Leonem XIII papieżem, diecezja mińska została oddana pod zarząd metropolity mohylewskiego Klasztor sióstr Mariawitek Mariawitki osiadły w Mińsku w 1771 r. na placu nadanym wieczyście przez Kunegundę z Matuszewiczów Ruszczycowa, starościnię porojską na mocy zapisu z 26 VI 1771 r. Plac położony był przy ul. Franciszkańskiej, w niewielkiej odległości od kościoła pojezuickiego, do którego mariawitki uczęszczały na nabożeństwa, bo nie posiadały własnego kościoła. Mariawitki prowadziły szkołę dla dziewcząt mieszkających w ich klasztorze i dochodzących z miasta. W sumie naukę pobierały 26 uczennice. Uczone je: religii, czytania i pisania, historii zbawienia, rachunków, geografii i ręcznych robót kobiecych A. Jelski, Pereżyry, SG, t. 8, s. A. Boudou, Stolica Święta a Rosja. Stosunki dyplomatyczne między nimi w XIX stuleciu, tł. Z. Skowrońska, T. 2, , Kraków 1930, s. 408, Ks. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych, Wilno 1912, s. I. B. Chodźko: Diecezja Mińska około 1830 roku. T. 2, s

19. **10. franciszkanie** Franciszkanie posiadali w Mińsku własny kościół drewniany i murowany klasztor przy ul. Franciszkańskiej. Po utworzeniu diecezji mińskiej zabudowania zostały zajęte na seminarium diecezjalne, a franciszkanów przeniesiono do zabudowań karmelickich Błoń [nr 538, k.276] Parafia Błńska 1-mo. Kościół parafialny 40 w miasteczku zwanym Błonie, w województwie i dekanacie mińskim leżącym. Wioski i miejsca do tej parafii należące, są w tymże województwie wedle porządku alfabety ułożone: Błoń 41, WJM panów Puttkamerow, prezydentów zmuydzkich 42, w której kościół parafialny między południem a wschodem zimowym 43. Borowa Słoboda, wieś duża, między wschodem i południem mila mała 1, tychże WW Puttkamerów. Borowa Słoboda 44, wieś także duża, JW Borzęckiej, instygatorowej litewskiej 45, na zachód zimowy, mil I. B. Chodźko: Diecezja Mińska około 1830 roku. T. 2, s W 1739 r. superior misji województwa mińskiego ks. Józef Baka (r.), syn Adama, skarbnika mściławskiego, autor pociesznych uwag o niechybnej śmierci fundował w Błoni, w swej ojcowiźnie rezydencję jezuitów i wprowadził misję. W 1748 r. zbudował z drzewa kościół. A. Jelski, Błonie, SG, t. I, s. 249: 1880 r.; Świątynia była pw. św. Jana Refgisa. I. Borejko Chodźko, t. I, s. 201; S. Załęski, Jezuci w Polsce w skróceniu, s. 229; 5 IV 1755 r. Józef Ogiński ofiarował misji jezuickiej w Chochle 2 tys. zł. IAM, cz. I, s.25 (Gorbaczewski, nr 119, k); 8 III 1760 r. Jerzy i Teresa Iliniczowie ofiarowali wsie: Jakszyce, Cieżachy, obrub Kulinę i uroczysko Tarkowicze, położone w woj. mińskim i pow. orszańskim; 15 II 1748 r. Anna Białozorowa zapisała 200 bitych talarów, zapisaną na maj. Milcz.; 27 XI 1757 r. Michał Janiszewski dał 2 tys. zł. IAM, cz. I, s.25 (Gorbaczewski, nr , k IAM, cz. I, s. 25 (Gorbaczewski, nr 125, k ; IAM, cz. I, s.25 (Gorbaczewski, nr , k ; 311 VII 1774 r. król Stanisław August zatwierdził kupno mająku pojezuickiego Błonie za kwotę zł przez Antoniego Tołoczkę. IAM, cz. I, s. 25 (Gorbaczewski, nr 25); Fotografia świątyni w Błoni - D. Bączkowski, J. Żyskar, Nasze kościoły. Diecezja mińska, Warszawa Petersburg 1913; R. Aftanazy, Materiały do dziejów rezydencji, pod red. A. Baranowskiego, t. IA, Warszawa 1986, s. Wieś i dobra nad rzeką Citewką wpadającą do Świsłoczy. W późniejszych czasach dobra te należały do Ossowskich, w roku 1863 uległy sekwestracji i w roku 1868 przeszły we władanie urzędnika Bończy- Osmołowskiego. SG, t. 1, s W. Szczygielski, Puttkamer Jacek Antoni, PSB, t. 29, s Przy dworze Błonie, nazywającym się

Szmuk znajdowała się cerkiew św. Trójcy, posiadająca fundusz uposażeniowy nadany jej przez jezuickie kolegium mińskie 10 II 1728 r. IAM, cz. I, s.25 (Gorbaczewski, nr , k); Po kasacie jezuitów 6 VII 1773 r. kolatorstwo cerkwi pozostawało w gestii Wileńskiej Akademii. IAM, cz. I, s.25 (Gorbaczewski, nr , k. 347). 44 Dziś Bor. 19

20. **Błuża**, JO księcia biskupa wileńskiego 46, na południe, mil 2. Błuża 47, WW [Stefana i Elżbiety z Łopotów] Bykowskich, chorążych mińskich 48, tamże o kroków kilkaset. Berleż, wieś duża 49 Bołocza, JW [Antoniego] Tyzenhauza, podskarbiego nadwornego litewskiego, na zachód mil 2. 50, do Błuża należąca, JO księcia Pasterza, tamże. Bołoczanka 51, JM pani [Barbary] Niezabitowskiej, podkomorzynej nowogrodzkiej 52, między wschodem i południem, mila i ½. Bryczałowicze 53, teź JM, na wschód, mil 5. Citwa 54 JW panów Janiszewskich 55, na zachód, mil 3. Cell 56 JM pana [Stefana] Bykowskiego, między wschodem i południem, mil 4. Ciszkow, wioseczka JW Tyzenhauza, na północ, ½ mile. Chydra, wieś tegoż samego, na wschód, mil 2. Choduj, JM pana Zawiszy, między wschodem i południem, mil 6. Dukowka okolica, JM pana [Stefana] Bykowskiego, na wschód, mile 1 i ½. Deynarów, JM pana Piotraszki, komornika mińskiego, na wschód letni, mil 3. Horudno 57, JM pana Onikiewicza 58, na południe, mil Wdowa po Antonim Borzęckim, w 1766 r. był wiceinstygatorem WWKL, a w r. instygatorem wielkim WKL, zmarł w S. Uruski, Rodzina. Herbarz szlachty polskiej, t. 1 Warszawa 1904, s. 352; Urzędnicy centralni..., nr 202, s IV 1411 r. Witold, wielki książę litewski nadał biskupowi i katedrze wileńskiej dziedzinę Błużę nad Świsłoczą, ze wszystkimi dochodami i przynależnościami, które posiadali niegdyś synowie Andrzeja księcia Druckiego KDKW, t. I, nr 55, s Nazwa pochodzi od rosyjskiego słowa błudzić, bładzić, bo rzeczywiście wieś ta leży w głębi najgłębszego Polesia ihumeńskiego. Dawniej dobra te były własnością Zawadzkich, lecz przez wiano przeszły do Świętorzeckich. SG, t. 1, s Stefan Bykowski, chorąży miński 1777 r., kawaler orderu Św. Stanisława, żonaty z Elżbietą Łopot, S. Uruski, Rodzina herbarz, t. 2, s A. Jelski, Berleż, SG, t. 1, s Wieś i folwark 27 wiorst od Ihumienia. Folwark stanowił własność Mikuciów, liczył około 36 włók. SG, t. 15, s A. Jelski, Bołocianka, Bołoczanka, Bołotczanka, SG, t. 1, s Mowa o wdowie po Janie Niezabitowskim, Barbarze z Zawiszów, starościance starodubowskiej. - S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 12, s. 148; Volumina legum, t. 9 Petersburg 1859, s Bryczałowicze, dawniej wieś, chutor i folwark, 38 wiorst od Bobrujska. Wieś miała 19 osadników. Folwark w XIX w. stanowił własność Wierzbilowiczów - 3 ½ włóki. SG, t. 15, s W XIX w. wieś i dobra ziemskie nad Ptyczą, dziedzictwo Janiszewskich. Całe dobra miały około morgów, w tym wielka obfitość łąk i żyźnej ziemi. Ludność prawosławna miała tu cerkiew fundacji Janiszewskich. SG, t. 1, s Citwa w pierw należała do Szweykowskich, a później, aż do 1917 r. do Janiszewskich. Dwór zawierał 14 pokoi. Znajdowały się tam portrety rodzinne, zabytkowe zegary i archiwum rodzinne. Zob. R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1A, s Wieś na prawym brzegu rzeki Świsłoczy. SG, t.1, s Dawniej własność Zawadzkich, od których przez wiano przeszło do Świętorzeckich Wraz z dobrami Błuże obejmowało morgów Zamieszkałe było przez niemało szlachty czynszowej. SG, t. 3, s

21. [k.276v] **Hrawka**, JM pani [Barbary z Zawiszów] i Niezabitowskiej, między wschodem i południem mil 4. Hrawa, wieś duża, teź samej, tamże 59. Ihnatowka, JM pani Borzęckiej, na zachód, mila 1. Kletnia, teź samej, na południe, mil 3. Kamienicze, JM pana Zawiszy, na wschód, mil 6. Lady, tegoż samego, na wschód mil 5. Łapicze, JM pani [Barbary z Zawiszów] Niezabitowskiej, między wschodem i południem, mil 4. Macieiwicze 60, JM pana Skindera, na południe, mil 4. Nowosiołki 61, JM pani Borzęckiej, na zachód zimowy, ½ mili. Omelna [s], teź samej, między południem i zachodem, mil 3. Puchowicze 62, JW Tyzenhauza, podskarbiego, na wschód pół mili. Rossakowicze, JM pana [Wincentego] Bykowskiego, wojskowicza mińskiego 63, na zachód zimowy, mil 3. Sucin, okolica szlachecka, na południe, mil 4. Serafin, księży Franciszkanów, tamże 64. Skobrowka, wieś duża WM JM pana Puttkamera, prezydenta żmudzkiego, na północ, mila 1. Skryll, dwór i wioska JM pani Janiszewskiej, na zachód zimowy, mila i pół. Sznuścik, okolica szlachecka, w dobrach JW Tyzenhauza, na wschód, mil 3. Sieromowicze, WM JM pani [Barbary z Zawiszów] Niezabitowskiej, podkomorzynej, na wschód, mil Onikiewicze vel Onikiejewicze z Białej Rusi posługiwali się też przydomkiem Sachowski,

który służył im niekiedy za nazwisko. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 12, s Por. IAM, cz. I, s Inwentarz 1714 r. folw. Maciejewicze Gorbaczewski, nr 11795, k. 1742; IAM, cz. II, s Borzęcka, instygatorowa WKL wystarała się u bpa I. Massalskiego o prawo odbywania nabożeństw w kaplicy dworskiej. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, s W XIX w. Żydzi miasteczkwowi cieszą się smutną sławą koniokradów... Jarmarki zwyczajowe, nie zaś na mocy przywilejów, na bydło wszelkiego rodzaju i miejscowe wyroby odbywają się w miasteczku 2 lutego na NMP Gromniczną, w dni św. Mikołaja 9 maja i 6 grudnia, tudzież w dziesiątą niedzielę po Wielkiejnocy. SG t. 9, s Wojskim mińskim od 1766 r. był Aleksander Bykowski, który miał 3 synów: Antoniego, rotmistrza mińskiego, Wincentego, podkomorzego ihumeńskiego i Felicjana, marszałka rohaczewskiego. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 2, s W Serafinie istniał drewniany kościół pw. św. Antoniego, fundacja Kazimierza i Benedykta Janiszewskich (synów Piotra) z 1762 r. BU Wilno, f. 57, B 53, nr ; Był on zlokalizowany na skrzyżowaniu dróg z okolicy szlacheckiej Sucin do zaścianków Żadowa i Buża. W 1788 r. drewniany kościół w Serafinie uznawany był jako samodzielna parafia, którą kierował pleban franczikanin ks. Piotr Wilżyński. Zob. CAH Mińsk, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v; W XIX w. do kościoła należały kaplice w Sucinie, Protasewiczach i Horkach oraz filia w Drażni. - A. Jelski, Serafin, SG, t. 10, s

22. **Turyn**, JW Tyzenhauza, na północ, mila, tamże cerkiew 65. Ussoch, tegoż na wschód, mil 3, tamże cerkiew ruska. [k.277] Woronicze 66, JM pana eks-podstarościego Janiszewskiego, na zachód letni mil 3, cerkiew uniacka 67. Wiazownica, 68 Wiaz, tegoż samego, tamże. WM JM pana kapitana Zawiszy, między wschodem i południem, mil Zborsk 70, wieś duża tegoż samego, na południe mil 5, tamże cerkiew uniacka. Żarnówki 71, WM JM pana pułkownika Zawiszy, między wschodem i południem, mil 4. 2-do. Od kościoła parafialnego błonskiego, kościoły sąsiedzkie w następującym opisują się sposobie: Smiłowicze, kościół nowo erygowany na parafialny, JM księży Misjonarzow, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JW [Michała Kazimierza] Ogińskiego, hetmana wielkiego litewskiego, na północ, mil Minsk, kościół parafialny w samym mieście, na północ, mil VI 1779 r. Marcin Wołodkowicz ustanowił fundusz cerkwi. Gorbaczewski, nr 3424, k. 13; IAM, cz. II, s Cerkiew była pw. Przemienienia Pańskiego. A. Jelski, Turyn, SG, t. 12, s Wieś i folwark przy rzece Ptycz lewy dopływ Prypeci, pow. ihumeński. Należy do Janiszewskich, jest tu cerkiew św. Michała ich fundacji. SG, t. 13, s Fundusz cerkiewny nadany w 1663 r. IAM, s. 174 (Gorbaczewski, nr 13483). 1 VI 1768 r. Ignacy Pietrowicz Janiszewski nadał fundusz 4 włóki i dokonał ich ograniczeni. IAM, cz. I, s. 174, (Gorbaczewski, nr 140, k). Cerkiew parafialna miała filie w Rusakowiczach św. Eufemii, Słobódce Krystynopolskiej Wniebowzięcia NMP. Inwentarz cerkwi z jej opisem sporządzono 12 II 1744 r. IAM, cz. I, s. 174 (Gorbaczewski, nr 12275, k). 68 Wieś i zaścianek nad rzeką Pociechą, lewym dopływem Świsłoczy. Ludność poleska, grunta lekkie, urodzajne, łąki dobre, lud trudnił się, oprócz rolnictwa wyrobem lipowych rogoży, gięciem obodów jesionowych i dębowych na koła i płozów do sani; w puszczy włościanie trzymali dużo pszczół. W XVII wieku należała do Wołodkowiczów, następnie do Zawiszów. W 1665 r. archimandryta miński Waarłam Koziański miał proces sądowy, na mocy którego wygrał kwotę zł z ewikcją na Wiazownicy. Akty izdawaemyje Vilenskoj Archeografičeskoj komisszej dla razbora drevnich aktov (dalej cyt. AWAK), t. 15, s. 152, nr 101). W ostatnich latach przed uwłaszczeniem chłopów Wiazownica należała do klucza Żarnówki, Zawiszów. SG, t. 13, s W 1788 r. w Wiazu była drewniana kaplica parafii w Serafinie. Zob. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 70 W XIX w. była to wieś z cerkwią parafialną pw. Opieki NMP, należała do Zawiszów. SG, t. 14, s Wieś i dobra w pow. ihumeńskim. Niegdyś należała do Wołodkowiczów, później do Zawiszów, następnie przez wiano dostała się Krasińskim. SG, t. 14, s. 745 Kazimierz Ogiński, (), generał lejtnant, hetman wielki litewski , wojewoda wileński od 1764, pisarz polny litewski od 1748, cześnik wielki litewski od Polityk - stronnik S. Leszczyńskiego. 72 Michał Kazimierz Ogiński, (), generał lejtnant, hetman wielki litewski , wojewoda wileński od 1764, pisarz polny litewski od 1748, cześnik wielki litewski od Polityk - stronnik S. Leszczyńskiego Typ oświeconego magnata. Doskonale gospodarował w swoich dobrach, wznosząc wiele fabryk i manufaktur. Zbudował trakt pińsko-wołyński, a w latach Kanał Ogińskiego łączący Niemen z Dnieprem. Był europejskiej sławy muzykiem. Studiował grę skrzypcową u G. B. Viottiego. grał również na harfie i klawercie. Na swoim dworze w Słonimiu

utworzył centrum kultury i sztuki, utrzymywał teatr operowy i sławną orkiestrę. Pisał bajki, wiersze, piosenki, tłumaczył z obcych języków. Udoskonalił mechanizm harfy, napisał kilka polonezów na skrzypce i fortepian. Utrzymywał teatr polski i włoski, założył drukarnię. Napisał kilka oper: "Cyganie", "Filozof zmieniony", "Pola Elizejskie", "Telemak" Z. Michalski, A. Nowak-Romanowicz, Ogiński Michał Kazimierz, PSB, t. 23, s

23. **Berezyna**, kościół parafialny 73 w dobrach JW [Ludwika Skumin] Tyszkiewicza, hetmana polnego litewskiego, na wschód, mil Bobroisk, kościół parafialny, między wschodem i południem, mil 20. Koydanow kościół parafialny w dobrach JO księcia JM Radziwiłła, na zachód letni, mil 10. Uzda kościół parafialny w województwie i dekanacie minskim, w dobrach WM JM pana kapitana Zawiszy, na zachód zimowy, mil 10. Sarafin, JM księży Franciszkanów, na południe, mil 4. 3-tio. Miasta znacznego około tego parafialnego kościoła nie ma, prócz partykularnego miasteczka Puchowicze 75 zwanego. [k.277v] 4-to Droga z Błonia do Minska, sucha i prosta, miejscami mosty i groble wygodne, najwięcej puszcza dużą, przez rzekę Swisłocz mostem długim, mil 10. Z Błonia do Słucka, w czasie letnim mil 13, zimą zaś mil 9 dla wielkich błot. Droga letnia całe niewygodna, dla złych mostów i dla ciemnej w błotach puszczy. Z Błonia do Smiłowiczy, droga prosta i sucha, najwięcej polem otwartym. Z Błonia do Berezyny przewozów dwa: na Swisłoczy i Berezynie. Błota i puszczy wielkie, pola mało, przeto droga niewygodna. Z Błonia do Koydanowa droga prosta i sucha, najwięcej polem otwartym mil 10. Z Błonia do Uzdy mil 10, najwięcej błotami i puszcza, przez rzekę Ptycz droga niewygodna, dla złej grobli. 5-to. Jezior i stawków żadnych nie ma, prócz rzeki dużej Swisłoczy, Wołmy, Ptycza, Citowki i Talki, małych rzeczulek. 6-to. 73 Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP w Berezynie fundował w 1641 r. Leon Sapięha. - SG, t. 1, s Olbrzymie dobra berezyńskie, wchodzące początkowo w skład starostwa luboszańskiego, zostały подарowane przez Katarzynę II Ludwikowi Tyszkiewiczowi. R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. IA, Warszawa 1986, s SG, t. 9, s. 266 Miasteczko i dobra nad rzeką Świsłoczą, przy ujściu do niej Citewki, w 1888 r. w par. katolickiej Błonie. Pod koniec XVIII w. i na pocz. XIX w. należały do Sulistrowskich. Według popisu z 1796 r. naliczono 997 włościan, a paroch unicki miał 4 poddanych. Później Puchowicze należały w części do Frybesów i Estków. Następnie część po Estkach przeszła na Wańkowiczów, przez wiano Konstancji z Estków Wańkowiczowej. Żydzi miasteczku trudnili się drobnym handlem i cieszyli się złą sławą koniokradów. Okoliczni włościanie trudnią się wyrobem kół, sań prostych, rohozy z łyka lipowego, tudzież rozmaitych sprzętów gospodarskich z drzewa jesionowego, dębowego i osinowego. Jarmarki zwyczajowe nie zaś na mocy przywilejów na bydło, wszelkiego rodzaju i miejscowe wyroby odbywają się w miasteczku 2 lutego na NMP Gromniczną, w dni św. Mikołaja 9 maja i 6 grudnia, tudzież w dziesiątą niedzielę po Wielkiej Nocy. Cerkiew z 1841 r. na miejscu unickiej, pw. Narodzenia NMP, ma z dawnych zapisów 6 włók 2 morgi. 23

24. **Lasów w parafii błonskiej** może być więcej od pola, a najbardziej w dobrach JW Tyzenhauza, Oginskiego i Zawiszów. Drzewa do budowli, makszty i wszelkie towarne drzewa nadają się, chrustów, bardzo mało. 7-mo. Młynów: na Swisłoczy JW Ogińskiego 2, na Ptyczy JM pana Bykowskiego 1, JM pani Borzęckiej 1, na Citowce, Borzęckiej 2, WJM pana Puttkamera 2, JW Tyzenhauza 1, na Talce, JM pana Skindera 1, JM pana Bykowskiego młyn 1 i rudnia. Wietrznych młynów 2, w dobrach [k.278] JW Borzęckiej, instygatorowej litewskiej. 8-vo. Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne tak się opisują: 1-mo. Droga do Uzdy, razem trakt zimowy i letni stołpecki, począwszy od kościoła parafialnego błonskiego, na zachód zimowy, w części polem otwartym, a najwięcej lasami dużymi aż do wsi Russakowicz JM pana [Wincentego] Bykowskiego, przez rzekę Ptycz mostem długim i nowym, drogą krętą i błotnistą, groblami niewygodnymi. Po prawej ręce o kilkaset kroków przed Russakowiczami 76, widać dwór Citwę i Woronicze JW panów Janiszewskich, a tu koniec granicy parafii błonskiej, mil 3 od kościoła. 2-do. Droga do Smiłowicz, kędy trakt zimowy i letni do Minska [i] Wilna. Począwszy od kościoła parafialnego błonskiego na północ, polem otwartym, a wcześniej chrustami, aż do karczmy Pudzick 77 JW hetmana [wielkiego litewskiego Michała Kazimierza] Oginskiego. Droga sucha i prosta. A tu koniec parafii błonskiej, mila od kościoła. 3-tio. Droga do Słudzka, na południe od kościoła błonskiego,

przez ruczaj zwany Citowką, koło rzeki Swisłoczy, otwartym polem, aż do karczmy JO księcia biskupa 76 W 1584 r. Jarosz Bartłomiejowicz Możejko sprzedał Russakowicze Andrzejowi Mikołajewiczowi Stankiewiczowi. W 1608 r. odsprzedał Szczęsnemu Jarosławowiczowi Hołowczyńskiemu, kasztelanowi mińskiemu. Później należały do Podbereskich, Szweykowskich, Janiszewskich, Bykowskich a XIX w. przez wiano Józefy Bykowskiej do Weysenhofów. Rozgraniczenie tych dóbr z sąsiednim Ozieryszczem po długich sporach nastąpiło w 1639 r. Dwór wzniesiony w 2 poł. XVIII w. dotrwał do okresu międzywojennego. Zapewne Bykowscy ufundowali kaplicę z podziemiami, a w nich groby rodzinne. Rezydencja niegdyś zamożna, obecnie podupadła. W domu nieco pamiątek, dzieł sztuki, zbiorów numizmatyczny, książek, papierów, krzemieni przedhistorycznych, czem się zajmuje Jan Weysenhof. A. Jelski, Rusakowicze, SG, t. 10, s. A. Jelski, Pudziek, SG t. 9 s. folwark (25 ½ włók) na prawym brzegu Świsłoczy, pow. ihumeński. Należał niegdyś do dóbr baksztańskich, kolejno do Kieżgajłów, Zawiszów, Ogińskich, Moniuszków. Przez wiano dostał się Neftelowi, później przeszedł na własność jego córki Ewy Wojciechowiczowej 24

25. wileńskiego zwanej **Berleż**. Skąd o ¼ mile widać Błūza i Horodno 78. Dalej lasami aż do Celli, przez Rudnię JM pana Bykowskiego, [k.278v] a tu koniec granicy parafii błońskiej. 4-to. Droga do Berezyny, przez rzekę Swisłocz promem, aż do karczmy Ussocha JW [Antoniego Tyzenhauza], podskarbiego nadwornego litewskiego, puszcza duża i ciemna. Od kościoła parafialnego błońskiego, na wschód, przez miasteczko Puchowicze., a o mil 2 przez dwór Bołocze tegoż JW Tyzenhauza, do wsi Lady zwanej, WJM pana kapitana Zawiszy. Droga dla błot i puszczy nie bardzo wygodna. W ciągu tych 5 mil do wspomnianej wsi, błota i bagna duże, między lasami, po prawej ręce, po lewej zaś pola niewielkie i dwie wioski o milę od siebie stojąca [s] JW Tyzenhauza. Z traktu tego w prawo idzie dróżka mała, do okolicy Dukowki i Snuscika. Stamtąd różne dróżki do dworów szlacheckich, nie są przeto wygodne, że błotami i lasami najwięcej jechać potrzeba. A tu koniec parafii błońskiej o mil 5 od kościoła. [5-to] Przejechawszy rzekę Świsłocz w Puchowiczach, idzie dróżka w prawo, kręta, lasami i błotami do Kamienicz (przez które przejechawszy także lasami dużymi), JM pana kapitana Zawiszy, nad rzeką Swisłoczą, od kościoła błońskiego o mil 6. O ½ mile dwór Sieromowicze, z którego w prawo dwór Brycałowicze 79 o ¼ mile WM JM pani podkomorzyny [Barbary z Zawiszów] Niezabitowskiej. Do których dworów, droga kręta przez puszcze i ciemne ostępy.[k.279] [6-to.] Droga do kościoła serafinskiego JM księży Franciszkanów mil 4 od kościoła parafialnego błońskiego oddalonego. W ciągu, których droga sucha, mil 2, chrustami, a mil 2 borem suchym, bez żadnych przewozów, grobel i mostów. Z którego miejsca dróżka w prawo do Macijewicz WM JM pana Skindera, wojskiego starodubowskiego, ciemnym lasem przez ruczaj i błotko niewielkie, w całej tej mili od kościoła sarafinskiego. Z wspomnianego dworu idzie dróżka kręto w prawo, do dworu Omylna [s] JW instygatorowej Borzęckiej. A stamtąd o kilkaset kroków w lewo folwark zwany Kletnia. Między lasem i błotami, mało co otwartym polu, nad rzekę Ptycz zwaną, kędy młyn i most znajduje się. A tu koniec granicy parafii błońskiej, o mil 3 od kościoła. Parafia błońska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich, ani powiatowych, ale cała ze wszystkimi dworami i wioskami w województwie minskim zawiera się. 80, na południe, o 78 W inwentarzu folwarku Horodno (woj. mińskie) z 8 IV 1642 r. wspomniana jest tamtejsza cerkiew św. Trójcy. IAM, cz. I, s. SG, t. 15, s. Por. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 1027 księga przychodów i rozchodów serafinskiego inaczey maciejewickiego franciszkańskiego klasztoru z lat

26. Takowe opisanie **parafii mojej, błońskiej** podpisem ręki własnej stwierdzam ks. Ignacy Kondratowicz pleban błoński. 2. Chołchło [nr 336,k.266] Parafia chołchelska 1-mo Kościół parafialny 81, w miasteczku Chołchli 82, w województwie i dekanacie minskim położony. Wioski i miejsca do tej parafii należące, w tymże województwie i na granicy powiatu oszmiańskiego według porządku alfabety ułożone jak tu po sobie idą: Berezowce, wioska, WM Galinskich, leży między wschodem letnim i północą odległa od plebanii ½ mile wielkie. Berezyna, młyn, tychże, na północ, mila wielka. Batury wieś WM Sulistrowskiego 83, między zachodem letnim i zimowym, mila wielka 1. 81 9 VII 1437 r. Michał Zygmuntowicz, książę litewski fundował i uposażył kościół chołchelski pw. Narodzenia NMP, św. Stanisława i Wszystkich Świętych, nadając dziesięciny

zbożowe, wolną karczmę i danników miodowych i czynszowników, nadto ziemię Hrycz z przynależnościami. KDKW, t. I, nr 151, s. 168-169. 29 IV 1600 r. fundację tę zatwierdził Zygmunt III. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, s. 113-115 i BU Wilno, f. 4, nr 38042. W 1514 r. Maryna Władyczanka wdowa po Stanisławie Andrzejowiczu nadała dziesięciny 10 V 1691 r. właściciel Chołchły, Mikołaj Galiński, wojski orszański nadał wieczyście temu kościołowi wieś Kamieńszczyznę. I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 38. 82 Później w XIX w. kościół stanowił kaplicę rzymskokatolickiej parafii Hruzdowo-Oborek. W 1842 r. założono cerkiew Narodzenia NMP. Około dobra Chołcho 1785 r. stanowiły dziedzictwo Galimskich, następnie przez wiano przeszły na Karnickich. A. K. Łopaciński, Chołcho, SG, t. 1, s. 624. 83 Józef Sulistrowski (zm. przed 22 XI 1792 r.), wojski oszmiański (nominowany 24 IV 1765 r.), konsyliarza konfederacji targowickiej, pow. oszmiańskiego. A. Horatym, A. Matsuk, Sulistrowski Antoni Józef, PSB, t. 45, s. 482. 26

27. **Ilustracja Chochło.** Kościół parafialny. Zbor pomnikaŭ gistoryi i kul tury Belorusi. Minskaja voblast, kniga 2, Minsk 1987, s. 39. Bobry wieś WM Wołodkowicza, starosty hainskiego, między wschodem zimowym i południem, mila wielka. Bakszty 84 wieś Galimskich, między wschodem zimowym i południem, mil 2, małych 85. 86 Chołchło, dwór tychże, na południe sznurów 3. Czerniewszczyzna, folwark tychże, między wschodem letnim i zimowym mila, mała. 84 SG, t. 1, s. 85. 85 IAM, cz. 1, s. 11 Bakszta, wieś maj. Chołchła, 20 X 1745 r. rozgraniczenie z maj. Czerniewo Gorbaczewski, nr 11.803, k. 1232-1233. 86 Chołchło między 1379 a 1431 posiadał syn księcia Olgierda Lingwen. Juryi Semenowicz Linweniewicz, kniaź mścislawski, nadał w 1455 i 1456 r. kilka siół, należących do Chołchła, niejakiemu bojarzynowi Wasilowi Tołkaczewiczowi. W I poł. XVI w. należało Chołchło do Radziwiłłów, a w I poł. XVII w. do Aleksandra Słuszki z Wołożyna. Przeszło później do Kiszków. Stanisław Kiszka, wojewodzic witebski ufundował w Chołchle cerkiew. Akademia Nauk (dalej cyt. AN) Wilno, f. 1, nr 427; Posiadała je Halszka, córka Krzysztofa Kiszki kniahini Tomaszowa Żyżemska. Później Chołchło należało do Galimskich. W 1779 r. Jerzy Galimski, chorąży powiatu oszmiańskiego zapisał Chołchło w testamencie swej żonie Franciszce z Rdułtowskich. Po jej śmierci, synowie Feliks, towarzysz brygady husarskiej wojsk WKL i Józef Galimski rozdzielili w 1792 r. majątność Chołchło. 27

28. **Ciabyty**, wieś JO księcia Czartoryskiego 87, między południem a zachodem zimowym mila, mierna. Czechy, wieś Galimskich, między północą a wschodem letnim, ½ mile, małe. Czerniew 88, dwór Wołodkowicza, starosty hainskiego, między wschodem letnim i zimowym mila, mała. Dowcewicze, dwór Duszczyce, dwór 90 89 Galimskich, na wschód letni, mila wielka. tychże, między wschodem letnim i zimowym mila, wielka. Duszczyce drugie, dwór [Bronisława] Mackiewicza, pułkownika województwa mińskiego na wschód letni mila, wielka. [k.266v] Dorochi, folwark 92 Złotogurskiego, między wschodem zimowym i południem mila wielka 93. Dory 94, dwór i wieś kapituły wileńskiej [s], na południe mila wielka 95. Tu się kończy parafia 96. Gródek Jermaki 97 98, miasteczko Galimskich, na wschodzie letnim, 1½ mili, wielkiej., dwór i wieś dziedzictwo Galimskich posesja WM Jasienskiej, stolnikowej czerniechowskiej, między wschodem zimowym a południem, ¾ mili wielkie. 91, 87 Adam Kazimierz Joachim Ambroży Marek książe Czartoryski (1734-1823), syn Augusta Czartoryskiego, po którego śmierci w 1782 r. odziedziczył dobra położone w Mińszczyźnie. H. Waniczkówna, Czartoryski Adam Kazimierz Joachim Ambroży Marek, PSB, t. 4, s. 249-257. 88 Dwór Maryny Władyczanki wdowy po Stanisławie Andrzejowiczu wzm. w 1514 r. MN Kraków, Bibl. Czart. t. 4, s. 269-270; G. Błaszczuk, Regesty dokumentów..., nr 59 i 81, s. 259 i 262; H. Rumbowicz, Czerniewo, SG, t. 2. 89 Folwark prywatny, 44 wiorsty od miasta Wilejki, przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego. W 1866 r. znajdowało się tam 2 domy, 19 mieszkańców. SG, t. 2, s. 133. 90 Folwark prywatny, o 40 wiorst od Wilejki, przy drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego. W 1866 r. był tu 1 dom, 12 mieszkańców. SG, t. 2, s. 231. 91 Bronisław Maćkiewicz, h. Pobóg, koniuszyc miński, major JKM pułku pieszego buławy polnej litewskiej, deputat miński na Trybunał Litewski 1766 r. A. Boniecki, Herbarz polski, t. 12, s. 280. 92 Dorachy, w XIX w. folwark prywatny, pow. wilejski, o 41 wiorst od miasta powiatowego Wilejki, przy byłej drodze z Mołodeczna do granicznego pow. mińskiego. W 1866 r. był tu 1 dom 7 mieszkańców. Stanowił własność Kurowskiego. SG, t. 2 s.

121. 93 28 IV 1776 r. sporządzono inwentarz z wykazem poddanych i ograniczeniem gruntów. - Gorbaczewski, nr 12032, k. 371-373 (IAM, cz. I, s. 253). 94 W 1514 r. funkcjonowała w Dorach kaplica i był wzmiankowany altarysta. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, s. 270. SG, t. 2, s. 132. Wieś i dobra w północno-zachodniej stronie pow. mińskiego, przy drodze z Rakowa do Dubiny. Dobra dorskie stanowiły własność dziedziczna Tyszkiewiczów i należały do dominium Pierszaje. Obejmowały razem 19.500 morgów. Położenie topograficzne całej okolicy jest nachylone ku zachodowi w kierunku Mińska. 95 W 1618 r. Józef Słuszka fundował w Dorach cerkiew Pokrowską. Историко-статистическое описание Минской епархии составленное ректором Минской Духовной семинарии архимандритом Николаем, Санкт-Петербург 1864, 118. 96 Wg inwentarza z 1678 r. wieś Bołysz Dory liczyła 50 włók. Gorbaczewski, nr 11788, k. 574, IAM, cz. I, s. 253. 97 Gródek nad Berezyną Niemnową. W XIX ww. nędznie zabudowane, handel niewielki, niektórzy mieszkańcy tj. Żydzi zajmują się handlem pijawek, które sprowadzają zza granicy i rozsyłają do większych miast. - SG, t. 2, s. 817. 98 Wieś włościańska, o 56 wiorst od miasta Wilejki, przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska. W 1866 r. było tu 6 domów, 46 mieszkańców. 28

29. **Klarymontt** czyli Kosmowszczyzna 99, dwór 100 i wieś WM Woronca, mostowniczego województwa mińskiego, między zachodem zimowym i południem ½ mile mierne. Kukow młyn Galinskich, na zachód letni, ½ mili wielkie. Kabany, folwark i wieś do plebanii chołchelskiej należące, między wschodem zimowym i południem mila mierna. 102. Kiki, wioska Mackiewicz, na wschód letni mila, mierna. Łużany, dwór 103 i wieś 104 [Józefa] Sulistrowskiego, w powiecie oszmiańskim, na zachód letni mila wielka. Tu granica województwa minskiego z powiatem oszmiańskim i koniec parafii chołchelskiej. Marszałki wielka. Miłasze 106 105, wieś JO księcia Czartoryskiego, między zachodem letnim i zimowym, mila, wieś tegoż, między zachodem letnim i zimowym, mila, wielka. Maćukowszczyzna, młyn Galinskich, między wschodem letnim i północą, sznurów 15. Nieluby, wieś kapituły wileńskiej, między wschodem letnim i zimowym, 1½ mili, małe. [k.267] Prączykow 107, dwór i wieś Galinskich, między wschodem letnim i zimowym, mila, mierna. Piekary, wieś tychże, między zachodem letnim i zimowym, ½ mile, wielkie. 101 99 Por. IAM, cz. I, s. 367. SG, t. 3, s. 565. 100 Folwark Klarymont w powiecie oszmiańskim. W 1866 był tu 1 dom i 35 mieszkańców katolików. SG, t. 4, s. 119 i 466. 101 Kukowo, zaścianek włościański, o 41 wiorst od miasta Wilejki, przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy powiatu mińskiego. W 1866 r. były tu 2 domy i 19 mieszkańców. SG, t. 4, s. 856. 102 Michał Zygmuntowicz, książę litewski w 1434 r. uposażył kościół chołchelski w folwark Kropiwnice, nazywany też Kabany i wsie Kabany i Łuczyńce. I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 38. 103 W 1434 r. Łużany nadane zostały przez księcia litewskiego Sudymontowi, ojcu wojewody wileńskiego i kanclerza WKL. Jadwiga Sudymontowiczówna, kasztelanowa wileńska, zapisała Łużany kaplicy zwanej Kieżgajłowską (Zwiastowania NMP) przy katedrze wileńskiej. Jan Janowicz Zabrzeziński, marszałek hospodarski (zm. 1538 r.) darował swej żonie Tomile Michajłównie Zasławskiej-Mścisławskiej liczne swoje dobra, m.in. Łużany. Ta dobra te testamentem (zm. w 1555 r.) legowała swemu jednemu synowi kniaziowi Ostafiejowi Matwiejewiczowi Mikityniczowi. Ten będąc nieżonatym zapisał Łużany mężowi jednej z siostrz matki Mikołajowi Piotrowiczowi z Ciechanowca Kiszce, podczaszemu WKL, ożenionemu z księżną Maryną Mścisławską. Kiszkie w 1560 r. zamienili Łużany (ze Stanisławem Hlebowiczem Połońskim) na część majątności Rudka w ziemi drohickiej. W 1748 r. po sądowym odebraniu kapitule wileńskiej i kaplicy Kieżgajłowskiej Łużan, wszedł Aleksander Judycki. Michał Aleksander Judycki miał córkę Teresę, która wydano za mąż za Antoniego Józefa Sulistrowskiego, starostę kurkiewskiego (zm. 1752). W 1725 r. zapisała na rzecz męża swego Antoniego Sulistrowskiego. ich synem był Józef Sulistrowski, wojski oszmiański (zm. 1792 r.)- C. Jankowski, Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi, t. 2, Petersburg 1898, s. 96-114; Żychliński, Złota księga, t. V, Poznań 1883, s. 318-326; IAM, s. 156. Łudy 104 SG, t. 5, s. 835. 105 Wieś 56 wiorst od Oszmiany. W 1866 r. było tu 8 domów, 84 mieszkańców w tym 80 prawosławnych, 4 katolików. SG, t. 6, s. 136. 106 IAM, cz. II, s. 283. 107 W Prenczekowie w 1788 r. egzystowała drewniana kaplica należąca do parafii w Chołchli. CAH Mińsk, f. 694, op. 1, n4 59, k. 5-5v. 29

30. **Poniatowszczyzna**, dwór 108 Wołodkowicza, na wschód zimowy, 1½ mili wielkie. Tu koniec parafii chołchelskiej. Reckowszczyzna wielkich. 109, dwór Gnatowskiego, między wschodem zimowym i południem, mil 2, Romanowszczyzna, wieś, między wschodem letnim i zimowym, 1½ mili, miernej Sielowce, wieś 111 WM Woronca, między wschodem letnim i zimowym, ½ mile wielkie. Szczerbowszczyzna, folwark Galinskih, między wschodem zimowym i południem 1½ mili wielkiej. Suchopary, wieś tychże, na zachód zimowy ¼ mili, mierne. Szowały, wieś tychże, między wschodem letnim a północą, mila, mierna. Suchwozdy, wieś JO księcia Czartoryskiego, na zachód zimowy, mila, wielka. Wielkie Sioło 112, wieś Galinskih, na wschód letni, sznurów 9. Waskowce, wieś Mackiewicza, na wschód letni mila, mierna. 2-do. Od tego kościoła parafialnego kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące: Pierszaia, kościół parafialny, w dobrach JO księcia Pasterza, w diecezji wileńskiej, [k.267v] dekanacie mńskim, między zachodem zimowym i południem, 2½ mili, wielkiej. Wołożyn, kościół księży Bernardynów, curam animarum utrzymujących, filia do Zabrzezia, w dobrach JO księcia Czartoryskiego, w diecezji wileńskiej, dekanacie mńskim, na zachód zimowy 2½ mili, wielkiej. Oborek, kościół parafialny, w dobrach Ogińskich 113, w diecezji wileńskiej, dekanacie radoszkowskim, między zachodem letnim i północą, 1½ mili miernej. Chożow, kościół parafialny, w dobrach Ogińskich radoszkowskim, na północ, 1½ mili, miernej. 114 110, w diecezji wileńskiej, dekanacie. 108 Folwark i dobra o 40 wiorst od Wilejki, przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mńskiego. Posiada 1 dom, 3 mieszkańców. W XIX w. własność Świętorzeckich. SG, t. 8, s. 766. 109 Folwark prywatny przy byłej drodze pocztowej z miasta Mołodeczna do granicy pow. mńskiego o 50 wiorst od Wilejki. W 1866 r. liczył 1 dom, 5 mieszkańców. SG, t. 9, s. 582. 110 W 1678 r. wieś Romanowszczyzna liczyła 8 włók gruntów i należała do klucza Dory, kapituły wileńskiej. Gorbaczewski, nr 11788, k. 574; IAM, cz. I, s. 253. 111 Wieś 43 wiorst od Wilejki, przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mńskiego. Posiadało 19 domów, 171 mieszkańców. SG, t. 10, s. 536. 112 Inwentarz wsi Małyszi azyli Wielikoje Seło w pow. oszmiańskim sporządzono w 1776 r. Gorbaczewski, nr 12032, k. 200; IAM, cz. II, s. 221. 113 Błędna informacja. Opis parafii w Hruzdowie vel Oborku stwierdza, że miasteczko i kościół tamtejszy należały do pana Dederki. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 53508, k. 161; SG, t. 7, s. 336 stwierdzał, że Oborek alias Hruzdów sprzedali Ogińscy Kazimierzowi Dederce za 200150 zł w 1794 r. [sic]. 114 W 1787 r. właścicielem Chożowa był Tadeusz Franciszek Ogiński, wojewoda trocki. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3508, k. 149. 30

31. **Krasno**, kościół parafialny 115, w starostwie krasnosielskim, w diecezji wileńskiej, dekanacie radoszkowskim, między wschodem letnim i północą, mil 3, wielkich. Iwieniec, kościół parafialny, w dobrach Sołohubów, w diecezji wileńskiej, dekanacie mńskim, między zachodem zimowym i południem mil 4, wielkich. 3-tio. Miasta znaczniejsze najbliższe tego kościoła chołchelskiego Mińsk sądowe i stołeczne województwa mńskiego, leży, na wschód letni, o mil 9 miernych. 4-to. Droga do Minska równa, gór wielkich, zakrętów zbytecznych i wąwozów nie ma. Jechać trzeba letnią porą, prócz popasu godzin 9, zimą godzin osiem. [k.268] 5-to Błota nad rzeką Berezą, Czerkasy nazwane, ciągną się koło parafii chołchelskiej na zachód i północ. Szerokość ich nierówna w każdym miejscu, największa ½ mile, miernej. Staw w Gródku Galinskih na rzece Berezie, poczynający się o 3½ mili, między wschodem zimowym i południem w Dubrowach dobrach WM Marcinkiewicza. Długi koło sznurów 13, szeroki koło 5. Leży na wschód letni, o 1½ mili, wielkiej. Staw na teje rzeczce Berezie, przy młynie Galinskih Berezyna zwanym, długi koło sznurów 7, szeroki koło 4, na północ, o milę, wielką. Staw WM [Bronisława] Mackiewicza w Waskowcach na teje rzeczce Berezie, długi koło sznurów 5, szeroki koło 2, na wschód letni o mile, mierną. Stawek Galinskih przy młynie Kukow zwanym, z krynic tamże wynikających formujący się, na zachód, o ½ mile, wielkie. Stawek również niewielki, przy młynie Maćukowszczyzna zwanym, Galinskih, z krynic tamże wypływających formujący się, między wschodem letnim i północą, o sznurów 15. Stawek podobnejże wielkości, w Łużanach Sulistrowskiego, podobnymże sposobem jak i pierwszy, z krynic formujący się, na zachód letni, o milę, wielką. Staw Wołodkowicza w Czerniewie, na rzeczce z krynic pod wsią Szowałyhamiami będących wypływającej, długi [k.268v] sznurów 7 szeroki 3, między wschodem letnim i zimowym, o mile mierną. Staw

trochę większy w dobrach Kapituły Wileńskiej, na południe rozciągnięty, o milę wielką. 115 Kościół założony na mocy przywileju króla Aleksandra Jagiellończyka z 1503 r. Gorbaczewski, nr 11801, k. 210-211; IAM, cz. I, s. 373. 31

32. **Sadzawek** w Chołchlu Galinskiach 4. Jedna, między wschodem letnim i zimowym, o kroków 900. Druga na wschód zimowy o kroków 110. Trzecia, także na wschód zimowy, o kroków 1150. Czwarta, na zachód letni, o kroków 350. Te cztery sadzawki uformowane są na krynicy, która wypływa na wschodzie letnim, o kroków 1000, od plebanii. Płynie koło dworu miasteczka i plebanii Chołchel, stroną wschodnią i północną aż ku zachodowi letniemu, dalej o mile na zachodzie wpada w rzekę Berezę. W Duszczykach 116, tychże Galinskiach, sadzawka, między wschodem letnim i zimowym, o mile, wielką. W Duszczykach drugich, Mackiewiczza, sadzawka, na wschód o mile, wielką. Rzeka Bereza zaczyna się między wschodem zimowym i południem o 3½ mili w Dubrowach, dobrach Marcinkiewiczza, płynie na północ, między zachodem a północą, odgranicza powiat oszmiański od województwa minskiego. Na tejże rzeczce w Kopaczach 117 Oginskiego mostek, przy nim grobla kopacka, nazwana Sypana, długa koło ½ mile, miernej, między wschodem [k.269] letnim a północą, o 1½ mili, wielkiej. Na tejże rzeczce Berezie, w Gródku Galinskiach, most długi koło 1½ sznura na trakcie letnim mińskim, na wschodzie zimowym, o 1½ mili, wielkiej. Prócz tych, mostu, mostku i grobli, przy każdym stawie i wszystkich sadzawkach, są grobelki i mostki niewielkie, które dlatego tu w szczególności nie wspominają się, że stawy i sadzawki w tymże punkcie wyżej już wyszczególnione. 6-to. Obszerność lasów równa się z rozległością pól. Lasów najwięcej borowych. W nich drzewa sosnowe, niektóre zgodne na budowę. Takowe bory przerywane małymi kawałkami pola i sianożęciami, nad rzeką Berezą leżącymi, ciągną się wzdłuż z południa ku zachodowi letniemu, a od zachodu ku północy na mil 5 miernych, a wszczod od miasteczka Chołchła ku południowi i zachodowi na mile wielką. Chrusty zarosłe różnej obszerności i bory w małych kawałkach, w różnych są położeniach. Dębu, osiny, klonu i innego rodzaju drzew mało. Gór, wąwozów po drogach i traktach znacznych nie ma. 116 Duszczyce, folwark prywatny o 40 wiorst od miasta Wilejki, przy byłej drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy powiatu mińskiego. W 1866 r. były tu 1 domy i 12 mieszkańców. SG, t. 3, s. 231. 117 W 1562 r. Kopacze należały do Anny z Rekuciów Janowej Mitkiewiczowej, następnie do jej syna Pawła Mitkiewiczza. W 1651 r. Reina Wańkiewiczówna, siostra Piotra Wańkiewiczza, poślubiona Antoniemu Stankiewiczowi, odziedziczyła po bracie Kopacze i sprzedała Ostafiemu Siestrzeńcewiczowi Kuczukowi. Folwark uległ rozdrobnieniu. Obok Kuczuków mieli swoje grunta Mężyńscy i Szańscy. W 1759 r. Jerzy Galimski, wojskowiec orszański, sprzedał Kopacze Tadeuszowi Franciszkowi Ogińskiemu (1712-1783). C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 2, s. 122. 32

33. **7-mo. Młynów** na rzeczce Berezie trzy: jeden w Gródku, Galinskiach, drugi [Bronisława] Mackiewiczza, w Waskowcach, trzeci Berezyna nazwany, Galinskiach, czwarty młyn w Kukowie, piąty Maćukowszczyzna tychże, Galinskiach, [k.269v/ szósty młyn Sulistrowskiego, w Łuzanach, siódmy młyn Wołodkiewiczza, w Czerniewie, ósmy młyn kapituły wileńskiej, w Dorach. Z tych czwarty, piąty, szósty, siódmy młyn i ósmy, są położone nad stawami in puncto 5-to opisanymi. Folusz, w Grodku Galinskiach, przy młynie. Tamże niedaleko od młynu Zameczek Stary, tego kształtu wał usypany w cyrkuł, we szrodku stawek z krynic tamże wypływających uformowany, po środku stawku wyspa okrągła. Dyameter cyrkułu, w którym sypany wał sznurów 8 lub więcej. Tartaków, rudni, hamerni, hut, miejsc starożytności oznaczających nie ma. 8-vo. Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują: 1-mo. Droga do Łuzan, razem trakt wileński, od kościoła parafialnego Chołchelskiego, na zachód prosto kroków 1000, polem otwartym, dalej lasem, borem do młynu Kukowa Galinskiach, do którego przyjeżdżając widać wsie tychże Zadworce i Suchopary o kroków tysiąc kilkaset w lewej stronie. Od tego młynu także na zachód prosto lasem, borem aż do Łuzan Sulistrowskiego, w przód młynu a o kroków kilkadziesiąt karczmy i wsi. Tu koniec parafii chołchelskiej i granica województwa minskiego z powiatem oszmiańskim.[k.270] 2-do. Trakt miński zimowy, od kościoła parafialnego Chołchelskiego na zachodzie zimowym, o kroków 150, zwróciwszy się między wschód zimowy i południe

brzeźniakiem i sosniakiem, staraniem WM JM ks. Tadeusza Nowickiego, nowego plebana chołchelskiego, z dokładem WM JM pani Jasienskiej, stolnikowej czernieńskiej, wytrzebiona, do karczmy i wsi Jermaków. Minąwszy które skłania się na same południe i idzie sianożęciami sznurów kilkanaście, koło samej wsi Kabanów będącej w lewie. Przeciw której zwróciwszy się znowu na zachód zimowy, idzie prosto $\frac{1}{4}$ mile lasem do wioski Łosokini, w parafii pierszayskiej leżącej, od niej polem, mimo karczmę łosokinską, w prawie zostawiającą się, przy której kręto na południe zwraca się i przez wioskę Dory, mimo karczmę dorską, w lewie, a staw, 33

34. **dwór i cerkiew** 118 w prawie będącej (gdzie kończy się parafia chołchelska) idzie do wsi dorskiej Słobody już w cudzej parafii położonej. 3-tio. Droga do Iwienca kościoła parafialnego. Taż sama, która jest traktem zimowym minskim aż do Dor. Do Mińska prosto, a do Iwienca odjechawszy, prosto polem otwartym do karczmy dorskiej sznurów kilkanaście, zwraca się kręto w prawo, ciągnie się lasem, więcej $\frac{1}{2}$ mile wielkiej, aż do karczmy Zadoroże zwanej, już w cudzej parafii sytuowanej. [k.270] 4-to. Droga do Pierszai, kościoła parafialnego, taż sama co i traktem minskim zimowym aż do wsi Łosokini, od której już cudzą idzie parafia. 5-to. Droga do Grodka razem trakt letni minski. Od kościoła parafialnego Chołchel prosto, na wschód, sznurów kilkanaście, polem otwartym, na którym widać, w lewej stronie, o kroków 400, wieś Wielkie Siolo Galinskih. Dalej brzeźniakiem, więcej $\frac{1}{2}$ mile, na koniec znowu polem otwartym, przez wieś Prączykow, koło samej cerkiewki, w lewie będącej, a dworu Galinskih w prawie, o kroków 300, zostającego się, mimo sam dwór Dowcewicze, w prawej stronie położony, do miasteczka Grodka, w sam rynek, na którym kręto w prawo zwróciwszy się idzie ulicą, w końcu której skierowawszy się w lewo, przez most na rzeczce Berezie, o kroków 1000, od miasta będący, idzie prosto borem całą milę do karczmy Gierduciszki zwanej, w parafii krasnosielskiej położonej 119. 6-to. Droga do Poniatowszczyzny, taż sama, która jest traktem letnim mińskim aż do miasteczka Grodka, w którym na Rynku skierowawszy się w prawo, między wschód letni i północ, idzie ulicą do młynu grodeckiego, koło którego zwróciwszy się na wschód zimowy, idzie borem aż do dworu Poniatowszczyzny, gdzie kończy się parafia chołchelska. [k.271] 7-mo. Droga do Wołożyna, kościoła księży Bernardynów. Od kościoła parafialnego Chołchel prosto na zachód zimowy, polem otwartym, sznurów kilka, brzeźniakiem i osinnikiem, takż sznurów kilka, znowu polem otwartym, $\frac{1}{2}$ mile, wielkie, na ostatek lasem do wsi Suchwozdów, skąd takż prosto na zachód zimowy $\frac{1}{4}$ mile zaroślami, więcej $\frac{1}{2}$ mile, lasem sosnowym, resztę polem aż do Wołożyna. 8-vo. Droga do Oborka i Chozowa kościołów parafialnych. Od kościoła parafialnego chołchelskiego prosto między wschód letni i północ polem do młynu Macukowszczyzny, koło którego na północ prosto borem do młynu i karczmy Berezyna nazwanych. Od Berezyny znowu prosto borem $\frac{1}{4}$ mili, małej, do grobli Kopackiej, którą koło $\frac{1}{2}$ mili do karczmy Oginskiego, Kopacze nazwanej, już w cudzej parafii położonej, od tej karczmy do Oborka kręto w lewo, aż do Chozowa kręto w prawo. 118 Zob. ODAZUM, t. 2, nr 3092, s. 681. 119 Zob. IAM, cz. I, s. 192 (Gorbaczewski, nr 12036, k. 310 inwentarz dóbr Gierduciszki 30 IV 1782 r.). 34

35. 9-no. Droga do **Klarymontu** czyli Kosmowszczyzny. Od kościoła parafialnego Chołchel na zachodzie zimowym, o kroków 150, zwróciwszy się między wschód zimowy i południe, idzie brzeźniakiem, sznurów kilka, w którym skierowawszy się między zachód zimowy i południe, idzie sośniakiem więcej $\frac{1}{4}$ mili, wielkiej [k.271v], polem sznurów kilka, aż do Klarymontu. 10-mo. Droga do Krasnego, kościoła parafialnego, od kościoła parafialnego Chołchel taż samą, która jest traktem mińskim letnim aż do Grodka, w którym na Rynku skierowawszy się kręto w lewo idzie prosto ulicą do młynu, koło którego zwraca się kręto w prawo, a minąwszy młyn, znowu się zawróciła kręto w lewo i idzie borem $\frac{1}{2}$ mile wielkie, aż do Bielewa wioski WM Odachowskiego, już w parafii krasnosielskiej położonej. 9-no. Parafia chołchelska cała położona w województwie minskim, nie zajmuje inszych województw ani powiatów. Tylko na zachodzie letnim wieś Łużany jest granicą województwa minskiego z powiatem oszmiańskim i końcem parafii chołchelskiej, a należy do powiatu oszmiańskiego parafii chołchelskiej. Takowe opisanie parafii mojej, podpisem ręki własnej stwierdzam: ks. Tadeusz Nowicki vicarius chołchilski [s]. 120 3. Derewna [Oryginał: brak. Kopia: S.A., nr 19.255, k.13] Parafia derewieńska 1-mo. Kościół 121 kładę za punkt, do

którego się wszystkie opisane miejsca i parafialne i sąsiedzkie regulować będą, które to kościół stoi frontem na północ letnią i ma do siebie należące wioski, które porządkiem alfabety tu są ułożone: Balewicze, wioska o ½ mili od kościoła, do dworu derewieńskiego należąca, leży na południe względem kościoła, nie ma ani rzeki, ani stawów. 120 W 1788 r. proboszczem chołcelskim był Maciej Saliński (urodzony w 1730 r., wyświęcony na kapłana w 1768 r.) CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 121 W 1590 r. w Derewnej Mikołaj Radziwiłł fundował w Derewnej zbór kalwiński. Później zbór przerobiono na kościół pw. Zwiastowania NMP. J.W. Derewno, SG, t. 2, s. 7; Kościół uposażyli Radziwiłłowie w wieś 35

36 36

37. Ilustracje **Derewna**. Kościół parafialny. Zbor pomnikaŭ gistoryi i kul tury Belorusi. Minskaja voblastc, kniga 2, Minsk 1987, s. 237-238. Bielica, zaścianek do dworu derewieńskiego należący, wkoło mający puszcę i błota i ma rzeczkę małą, płynącą z błot, leży między zachodem zimowym i letnim, względem kościoła, droga do niego kamienista, górzysta, borowa i mosty na błotach. Białomosze, zaścianek, do dworu derewieńskiego należący, ½ mili od kościoła, leży na wschód zimowy. 37

38. **Borek Mały**, do dworu derewieńskiego należący, leży między wschodem zimowym i letnim, ¼ mili od kościoła. Borek Większy, do dworu hołowskiego należący, którego posesorem zastawnym jest WM JM pana [Ignacy] Możejko, starosta nowosaczki 122, ½ mili od kościoła, leży między wschodem zimowym i letnim. Brzuchacze, wioska do dworu derewieńskiego należąca, ½ mili od kościoła, leży względem onegoż na południe. Charytonow, zaścianek do dworu chotowskiego należący, mil 2 niewielkich od kościoła, między wschodem [k.13v] zimowym i południem, ma rzeczkę, z błot wypływającą. Chotowa Czarna, attynencja do Derewny, w posesji WM pana [Ignacego] Możejki będąca, mila wielka od kościoła leży, między wschodem letnim i zimowym. Derewna, miasteczko, tuż pod kościołem leży 123, na wschód zimowy, ma staw na 2000 kroków, w zastawnej posesji JW hrabi Judyckiego, strażnika generała lejtnanta wojsk litewskich 124, leży względem kościoła na wschodzie letnim. Dżarażnia, do dworu derewieńskiego należąca, ma 2 młynki, ale stawy zarosłe, ½ mili letkie od kościoła, leży na zachodzie zimowym. Humienowszczyzna Wielka, zaścianek, do dworu derewieńskiego należący, 1½ mili od kościoła. Także i Humienowszczyzna Mała. Leżą te obie wioski na południe, które rzeczka Siemiermiaża, z błot wypływająca rozdziela między sobą. Nowiki Wielkie, dwie mili od kościoła do dworu chotowskiego należące leżą, na wschód zimowy od kościoła. Nowiki Małe, mało co większej odległości, do dworu chotowskiego należące, leżą na wschód zimowy od kościoła. Ostrow, folwark derewieński, mila od kościoła, leży względem onego na południe. Odmytt, folwark, księży Komunistów wiszniewskich 125, 2 mili od kościoła, leży względem onegoż na południe letnie, nad rzeką Sułą i zrzodła wyborne, rzadko widziane, za dworem. [k. 14] Tu się kończy parafia, a zaczyna się stołpecka. 122 Ignacy Możejko przywilej na dzierżawę Nowosady otrzymał w 1752 r. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 11, s. 320. 123 20 II 1542 r. król Zygmunt I nadał bojarzynowi Fiedorowi Możejce dworzec Derewną. 10 X 1670 r. Aleksander Możejko oświadczał, że nieprzyjaciel zabrał u niego przywileje na Derewnę. Gorbaczewski, nr 12049, k. 674-676, nr 13483, k. 312; W1594 r. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka nabył część dóbr Derewna od Mikołaja Rusieckiego, a drugą ich część otrzymał w 1595 r. darze od żony i Halszki Eufemii z Wiśniowieckich. W 1601 r. książę Sierotka dokonał podziału swych dóbr. Derewnę dał synowi Zygmuntovi Karolowi, kawalerowi maltańskiemu (zm. 1642 r.). C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 1, s. 108, t. 4, s. 17. 124 Zob. szerzej na jego temat: E. Rostworowski, Judycki Józef, PSB, t. 11, s. 311-314. 38

39. **Ruhayce**, folwark do plebanii derewieńskiej należący 126, mil 2 niewielkich od kościoła, leży między zachodem zimowym i południem, względem onegoż, ma z jednej strony błoto rozległe derewieńskie i swoje, z drugiej strony Sułę rzekę. Rusaki, wieś do dworu chotowskiego należąca, 1½ mili wielkiej od kościoła. Tu się kończy parafia derewieńska, a zaczyna się kamiejska. Skorczyzna, zaścianek, między błotami i górami, mila od kościoła, leży między wschodem zimowym i letnim. Słoboda Ciechanowa, do dworu chotowskiego należąca, 2 ½ mili od kościoła

leży, na wschód zimowy. Tu się kończy parafia derewieńska, a zaczyna się koydanowska. Słoboda Suporosna, do dworu derewieńskiego należąca, mila od kościoła, leży na zachód zimowy i ma źródeł wiele. Słoboda Szaniawska, do dworu derewieńskiego należąca, mil 4, od kościoła, za lasami, błotami i bagnami położona, nad Niemnem, który graniczy z województwem nowogródzkim, względem kościoła leży na zachód zimowy. Starzyna, wieś do dworu derewieńskiego należąca, 2 mili, niewielkie od kościoła, leży między wschodem [k.14v] zimowym i południem, ma zdrojów dosyć i rzek nieustannie biegnących. Zabrodzie, wieś do dworu derewieńskiego należąca, ½ mili letkie od kościoła, ma rzekę z błot wypływającą, leży na wschód zimowy. Zarzecze, wieś do dworu derewieńskiego należąca, ½ mili od kościoła, ma zdrojów dosyć, zamulanych, leży na północ względem kościoła. Zukowszczyzna, zaścianek, 1½ mili od kościoła, względem onegoż leży, na wschód zimowy, ma zdroje wielkie, ale zamulane. 2-do. Miasta znaczniejsze około kościoła parafialnego są: Mińsk, miasto sądowe, o mil wielkich 11, leży między wschodem letnim i zimowym, względem kościoła. Nowogrodek, miasto sądowe, o mil wielkich 7, leży względem kościoła, między zachodem zimowym i letnim. Odległość[ć] jednego od drugiego mil 18. 3-tio. 125 9 IV 1451 r. Siemion Giedygołdowicz, kasztelan wileński, fundował i uposażył w dobrach swoich Wiszniew kościół parafialny pw. NMP, św. Piotra Apostoła św. Jerzego Męczennika, nadając mu dwór Otmyt z ludźmi służebnymi, dziesięcinę, jazy, sianożęcia itd. KDKW, t. I, nr 88, s. 116, nr 203, s. 229-231. 126 Rozgraniczenie folwarku Ragojcie dokonane zostało 13 IX 1785 r. Gorbaczewski, nr 2399, k. 29-30. 39

40. **Droga minska**, zwłaszcza na wiosnę ledwo przebyta, dla gleiow, błot i lasów błotnistych. Droga do Borku Małego, sucha i polista, ale w prawej ręce są lasy, o ¼ mili od kościoła, stamtąd do Chotowy polem i lasem ½ mili, stąd do Nowikow [k.15] Wielkich, mila, lasem i polem. Tuż Nowiki Drugie, stąd do Słobody Ciechanowej ½ mili polem. W tej wsi jest młynek na stawie. I ta droga którą się jedzie do Koydanowa i do Minska. Droga do Stołpców, do Nieświża, z Derewny do Zabrodzia, gdzie most jest na rzece z błot płynącej, stąd do Brzuchaczów, z którego do Ostrowia, gdzie most długi na błotach, stamtąd do Humienowszczyzny, gdzie 2 karczmy są i most na rzece Siermiazii, z Humienowszczyzny do Odmyta, stamtąd do Suły, na której rzece jest most, za Sułą jedna droga idzie do Stołpców, do Nieświża, a druga do Mira. Droga do Nalibok, na której jest grobla, staw zarosły i szlifiernia kamienna. Droga do Kamienia, na której jest staw, mający groblę, rudnią i młyn, jadąc na Petryłowicze jest most na rzece i stawek kamiński. Droga do Słobody Szaniawskiej, piaszczysta, do połowy, a dalej lasem jechać trzeba, w którym są mosty i kałuże, stamtąd przez Niemen do Jeremicz. 4-to. Jeziora, rzeki i błota. Błota w Derewnie są największe, wszędzie mostów pełno, najwięcej ich jest jadąc do Słobody Szaniawskiej, na bagnach i błotach, których nazwisko niewiadome, pod Derewno samą są 2 wielkie mosty i groble, do Słobody Suporosney, drugi do Niemna, [k.15v] pod Zabrodziem jeden most, pod Ostrowiem drugi, pod Skroczyzną trzeci. Błota zaś jedne się ciągną do Jankowicz. Wioski JO księcia JM, wojewody wileńskiego, w parafii nalibockiej leżącej, aż pod Sułę, mil 2, drugie zacząwszy od Charytonowa, aż do Szczors JW [Joachima Litawor Chreptowicza] podkanclerzego [litewskiego] 127, mil blisko pięciu, dalej się jeszcze pod wszystkie niemal wioski rozciągają, dokładnej o nich wiadomości dać nie można, bo żaden onych jeszcze zupełnie nie zwiedził. Rzeka spławna Niemen, płynie przy Słobodzie Szaniawskiej i granicą jest od województwa nowogródzkiego, jest przy niej mały port JO księcia JM, gdzie się wiciny lokują. Rzeki inne są wyrażone pod wioskami. 5-to. 127 Joachim Litawor Chreptowicz (1792-1812). Zob. szerzej: J. Iwaszkiewicz, Chreptowicz Joachim Litawor, PSB, t. III, s. 441-443 40

41. **Lasy** całą prawie zajmują Derewnę, bo każda wioska ma swój las, puszcze zaś osobno ciągną się długo, w której rozmaite są drzewa, najwięcej zaś sosny. 6-to. Młyny są wyrażone pod wioskami, prócz niektórych, jako to: Młynów kilku i to mizernych znajdują się w Jankowiczach JO księcia [Karola Stanisława Radziwiłła Panie Kochanku] wojewody wileńskiego. Prócz tych znajduje się jeszcze tam fabryka kamienna tegoż księcia JM, gdzie się wszystkie rodzaje naczyń sztucznie i kształtnie wyrabia. [k.16] 7-mo. Parafia derewieńska graniczy: Z kościołem parafialnym nalibockim, na zachód letni, gdzie się zaczyna powiat oszmiański, do którego mila wielka. Na

północ z kościołem parafialnym kamińskim, między wschodem letnim i zimowym, do którego mil 3, na wschód zimowy. Z kościołem parafialnym koydanowskim, do którego mil 6, między wschodem zimowym i południem. Z kościołem parafialnym księży Dominikanów stołpeckich, do którego mil 5 i Niemen graniczy. Takowe więc opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam J. Pius Woyna, pleban derewieński. 4. Iwieniec [nr 537,k.272] Parafia iwieniecka 1-mo Kościół parafialny 128 w miasteczku Iwieńcu położony, w województwie i dekanacie minskim. Dwory, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże województwie podług porządku alfabety ułożone, jakie tu po sobie idą: 128 W 1587 r. Mikołaj Dowojno Sołłohub, rotmistrz i dworzanin JKM w testamencie determinował, ażeby ciało w kościele iwienieckim deponowane było, dobra zaś swe ziemie, Dorocie Wnuczkównie, I voto Oborskiej, II Łukaszowej Sołłohubowej, a rodzonej siostrze Mikołaja Sołłohuba dostały się. B. W. Król, Szkoła jako instytucja wychowawcza w środowisku małomiasteczkowym (na tle konkretnego środowiska małomiasteczkowego Iwieniec, Warszawa 1938, s. 8-11; W 1603 r. po śmierci Mikołajowej Sołłohubowej Rozpoczęły się procesy o własność dóbr. Dobra iwienieckie przeszły na Olbrychta Aleksandra Oborskiego, plebana iwienieckiego. W 1606 r. fundował tu kościół parafialny św. Trójcy. A. Jelski, Iwieniec, SG, t. 3, s. 324; W 1702 r. Iwieniec przeszedł w ręce Teodora Wańkowicza, stolnika mińskiego, który osadził w Iwieńcu Franciszkanów, wybudował im kościół św. Michała i klasztor. 14 II 1743 r. sąd wydał wyrok w sprawie własności dóbr iwienieckich. Właścicielem został Jan Sołłohub, podskarbi WKL. Wybudował on murowany kościół farny. Zob. inwentarze i inne źródła dotyczące kościoła w Iwieńcu IAM, cz. I, s. 306. 27 VI 1756 r. 41

42. **Ilustracja Iwieniec.** Ruiny kościoła Farnego św. Trójcy. Koniec XIX w. B. W. Król, Szkoła jako instytucja wychowawcza w środowisku małomiasteczkowym (na tle konkretnego środowiska małomiasteczkowego Iwieniec), Warszawa 1938. Andryaszki, JO księcia JW biskupa, folwark do Starynek należący, na wschodzie zimowym względem kościoła iwienieckiego, małej, 1½ mili. Abramowszczyzna, wioska JW Sołłohuba 129, między wschodem letnim i zimowym, małej ½ mili. Ambrożoje, zaścianek, tegoż Sołłohuba, na samo północ, mil 2. Bogdankowszczyzna, zaścianek, JO księcia biskupa, między wschodem letnim i zimowym. Budźkiewicze, wioska, tegoż księcia, między wschodem zimowym i południem, mil 2. Borowiki, wioska, tegoż księcia, między wschodem zimowym i południem, mila duża 1. Berezowce, wioska, tegoż JO księcia, na wschodzie zimowym, mila 1. Konstanty Rdułtowski zapisał 700 zł na urządzenie altarii przy kościele parafialnym w Iwieńcu. Gorbaczewski, nr 119, k. 1101-1104; Krótki zarys dziejów kościółka zbudowanego na cmentarzu katolickim w miasteczku Iwieńcu gubernji Mińskiej, 1909. 129 AN Wilno, f. 17, nr 175. 42

43. **Borowikowszczyzna**, wioska, JW Sołłohuby, na samo północ, za rzeką Isłocz, mile duża 1. Czosenki, zaścianek, JW Sołłohuby, na wschodzie letnim, mila 1, duża. Czyszewicze, zaścianek, JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, mila 1. Dudka, dwór, wioska i karczma, JM pana Żuka, leśniczego województwa połockiego, między wschodem zimowym i południem, mila 1 130. Dziakowszczyzna, folwark JW Sołłohuby, na wschodzie letnim, mila 1 Drużyce, zaścianek, JM pana Świętorzeckiego, rotmistrza minskiego, między północą i wschodem, mil 2. Gudzele, wioska, JO księcia JW biskupa, na wschodzie zimowym, 1½ mili. Giliki, wioska, tegoż księcia, na wschodzie zimowym ¼ mili, małej. Grabowszczyzna, JW Sołłohuby, na wschodzie letnim, pół ćwierci mili, małej. Galimce, folwark, wioska i karczma JM pana Galimskiego, na gościńcu minskim, na wschodzie letnim, mil dużych 2. Hudy, folwark JM panów Gzowskich, na północ, mil 2, duże. Hryckowszczyzna, karczma, staw, młyn i kilka osad, JM księdza plebana iwienieckiego, na wschodzie letnim, mile 2, duże. [k.272v] Hałaburdy, wioska JM pana [Ignacego] Ratynskiego, oboźnego mińskiego 132, na wschodzie letnim, 2½ mili. Iwieniec, miasteczko, większą połowę Żydami osiadłe, JW Sołłohuby, teraz pod eksdywizją zostające ze wszystkimi attynencjami, ma w sobie dwa kościoły murowane: Farny Franciszkanów, z klasztorem murowanym, także pałac wspaniały murowany i w jarmarku zaszczycony dwa razy w rok na święto Trojcy i święty Michał, oraz w targi, każdą niedzielne [s]. Przez toż miasteczko idzie rzeczka Wołma zwana, na której dwa stawy z młynami i tartakami. Jurzyszki, folwark, JM księdza plebana iwienieckiego, na gościńcu

minskim, mil 3 mierne, na wschodzie letnim. Janowszczyzna, zaścianek JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, $\frac{1}{4}$ mili. 131. 133 i księży 130 W 1704 r. spisano inwentarz maj. Dudki. Gorbaczewski, nr 54, k. 121, por. IAM, cz. I, s. 261. 131 W 1777 r. spisano inwentarz folwarku Dziakowszczyzna. - Gorbaczewski, nr 12033, k. 291, IAM, cz. I, s. 266. 132 Ignacy Ratyński był synem Franciszka, starosty sieniawskiego i Zofii z Borzęckich, w 1764 r. był elektorem w z woj. mińskiego, strażnikiem, oboźnym, a na koniec koniuszym mińskimi szambelanem Stanisława Augusta, kawalerem orderu św. Stanisława i komisarzem do zbierania ofiar w 1789 r. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 15, s. 175. 133 Kościół Farny ufundował w 1606 r. król Zygmunt III. W 1745 r. dziedzic Iwieńca Jan de Wojna Sołohub, podskarbi WKL dokonał znacznych napraw. I. Borejko Chodźko, s. 93. 43

44. **Kropowszczyzna**, folwark JM pana Andrzeja Szklennika, chorążego wojsk JKM, na północy samej, mil 2. Królewsczyzna, zaścianek JW Sołohuby, na zachodzie zimowym, $\frac{1}{2}$ mili. Konapliszcze, zaścianek tegoż, na samym południu, $\frac{1}{4}$ mili dużej. Korduny, JM księży Franciszkanów iwienieckich wioska i karczma, na samą północ, mila duża. Kijowiec dwór, tudzież cerkiew 134 ruska, karczma i osady kilkunastu, JM pana Świętorzeckiego, rotmistrza minskiego, między północą i wschodem letnim, za rzeką Isłocz, mil 2, dużych. Kozarezy, wioska, JW Sołohuby, na wschodzie letnim, $\frac{1}{2}$ mili. Klepaczszczyzna, zaścianek, tegoż, na samej północy, mil 2, duże. Kulczyce, wioska JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, $\frac{1}{2}$ mili, dużej. Kichicki, wioska, JW Sołohuba, na wschodzie zimowym, $\frac{1}{2}$ mili. Kureczki, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, podkomorzego nowogrodzkiego, na wschodzie zimowym, mila duża. Kunasze, zaścianek tegoż, między wschodem zimowym i południem, mila duża 1 135. [k.273] Kondratowicze, wioska JO księcia biskupa, między wschodem zimowym i południem, $1\frac{1}{2}$ mili, dużej 136. Lucin, folwark, JM pana [Andrzeja] Szklennika, chorążego, na samej północy, mil 2. Lucin, JM pana Mikołaja Suszickiego, chorążego JKM, na północy, mil 2. Lichacze, JM pana Jana Szeryckiego, rotmistrza mińskiego, na północy, mil 2. Łamaki, zaścianek, [Joachima] Rdułtowskiego, na wschodzie zimowym, $\frac{3}{4}$ mili. Łapnice, zaścianek, JM pana Kreszowskiego, rotmistrza mińskiego, na północy, mil 2. Mazulewsczyzna, zaścianek, JW Sołohuby, na zachodzie zimowym, $\frac{1}{2}$ mili, małej. Mądrowszczyzna, tegoż, na wschodzie letnim, pół ćwierci mili. Miedziewsczyzna, tegoż, na wschodzie zimowym mila duża 1. Mieszkucie, wioska, tegoż, na północy, mila, duża. Moskalewsczy[zna], folwark, tegoż, na wschodzie letnim, $\frac{1}{2}$ mili, małej. 137 134 10 III 1716 r. Daniel i Marianna Pożaryscy nadali fundusz cerkwi pw. św. Kosmy i Damiana w Kijowcu. Gorbaczewski, nr 12039, k. 67-68; IAM, cz. I, s. 332; Историко-статистическое описание Минской..., 118; W 1747 r. sporządzono inwentarz unickiej cerkwi pw. św. Dymitra w Kijowcu (Sołohubowskim), posiadającej 3 włóki ziemi. Gorbaczewski, nr 11449, k. 14-19. 135 Gorbaczewski, nr 118, k. 1056-1087; IAM, cz. II, s. 18. 136 Gorbaczewski, nr 15523, k. 73-74; IAM, s. 359. 137 IAM, cz. II, s. 394. 44

45. **Meszły**, zaścianek, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, między wschodem letnim i zimowym, $\frac{3}{4}$ mili. Nowosiołki, JM pana Domeyki, rotmistrza mińskiego, na północy, mil 2, duże. Naborowszczyzna, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, podkomorzego nowogrodzkiego, na wschodzie zimowym, mila 1 138. Nabertowszczyzna, folwarczek, JW pana Krassowskiego, od attynencji JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, $\frac{3}{4}$ mili. Pokucie, JM księży Franciszkanów iwienieckich folwark, karczma, stawek, 2 młynów i kilku osad, na północy, $\frac{1}{2}$ mili. Petruszewsczyzna, JM pana Karola Szlennika, na północy, mili $1\frac{1}{2}$, dużej. Pupki, zaścianek JW Sołohuby, między północą i wschodem letnim, mila duża 1. [k.273v] Padniewicze, folwark, wioska i karczma nad rzeką Isłocz, JM panów Żebrowskich, podczaszych minskich, na północy, $1\frac{1}{2}$ mili dużej. Pranniki, folwark, karczma, wioska, staw i młyn JM pana [Ignacego] Ratyńskiego, oboźnego mińskiego, na wschodzie letnim, mila duża 1. Podsady, zaścianek, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, na wschodzie zimowym, mila 1. Prowżyły, wioska, JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, $1\frac{1}{2}$ mili, małej. Plebaniszki, zaścianek tegoż JO księcia, między wschodem zimowym i południem, $1\frac{1}{2}$ mili, dużej. Rudnia, nad Wołmą rzeczką, tudzież młyn i kilku osad JW Sołohuby, na samej północy mila, duża 1. Rodziewsczyzna, zaścianek tegoż, na północy, mil 2.

Roszczkowszczyzna, zaścianek, JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, 2½ mili, dużej. Roczewicze, wioska, tegoż JO księcia, między wschodem zimowym i południem, 1½ mili. Siemieroczczynna, JM pana Siemierackiego, na północy mil 2, dużej. Starzynki, dwór i miasteczko, w którym jest kościółek, nad rzeczką Wołmą, JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym względem kościoła iwienieckiego, ½ mili małej. Suszy, zaścianek JM pana Kowzana, łowczego oszmianskiego, na północy, 1½ mili. Starzynki Strażowskie zwane, folwark, tegoż JM pana, na północy, 1½ mili. Suszycze, wioska tegoż JM pana, na północy, mil 2. Staniszkki, wioska JW Sołohuby, między wschodem letnim i zimowym, mila 1. 138 Rdułtowski wystarał się u bpa I. Massalskiego o zezwolenie odprawiania nabożeństw w kaplicy dworskiej w Naborowszczyźnie. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, s. 485; Kaplica w Redułytyczach [s] wymieniana w 1788 r. była w parafii Serafin CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 45

46. **Sielowszczyzna**, wioska, JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, 1½ mili. Słaszczynowszczyzna, tegoż JO księcia, na wschodzie zimowym, 1½ mili, małej. [k.274] Sobkowszczyzna, wioska i Suła, karczma, JO księcia biskupa, między wschodem zimowym i południem, 1½ mili, dużej. Stasiewszczyzna, zaścianek, tegoż JO księcia, między wschodem zimowym i południem, mil 2. Szykacie, JW Sołohuby, na wschodzie zimowym, ½ mili. Simany, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, na wschodzie zimowym mila 1, duża. Tołkany, wioska, JW Sołohuby, na południu ½ mili. Tupalszczyzna, folwark, JM pana Żebrowskiego, między północą i wschodem letnim, mil 2 139. Tkacze, zaścianek, JW Sołohuby, na wschodzie letnim, ½ mili. Wasiszki, dwór nad rzeczką Wołmą, staw i młyn JW Sołohuby, na wschodzie zimowym, ½ mili. Wroblewszczyzna, JM pana Żebrowskiego folwark, na północy mil 2. Wojciniew, folwark, JM pana [Ignacego] Ratynskiego, oboźnego minskiego, między wschodem letnim i zimowym, mila 1 140. Wojtkowszczyzna, zaścianek, JW Sołohuby, między wschodem letnim i zimowym, pół ćwierci mili 141. Wyrwiłowicze, wioska, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, na wschodzie zimowym, mila 1, duża. Woropaje, wioska, JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym, 1½ mili. Zamościany, wioska, JW Sołohuby, na wschodzie zimowym, ½ mili. Zabłocie, wioska tegoż, na samym południu, ½ mili. Zahorce, zaścianek, JM pana Joachima] Rdułtowskiego, między wschodem letnim i zimowym, mila 1, duża. 2-do Od tego parafialnego kościoła w okolicy sąsiedzkie są następujące: Kamien, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie minskim, w dobrach JW Judyckiego, strażnika WKL i generała wojsk JKM, między zachodem zimowym i letnim, mila mała 1. 139 Por. inwentarz z 1699 r. Gorbaczewski, nr 6388, k. 843-844; IAM, cz. II, s. 1392. 140 Inwentarz maj. Wojciniewo z 1770 r. IAM, s. 167 (Gorbaczewski, nr 12029, k. 419. 141 30 III 1760 r.. sporządzono rejestr gruntów wraz z ich ograniczeniem maj. Wojtkowszczyzna- Trinkowszczyzna w woj. mińskim IAM, cz. I, s. 166, (Gorbaczewski, nr 12737, k. 243-246). 46

47. **Pierszaje**, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JO księcia biskupa, na samej północy względem kościoła iwienieckiego, mil 2, dużej. minskiej Rakow, kościół parafialny, JM księży Dominikanów 142, w dobrach JO księcia [Romana] Sanguszki, na wschodzie letnim, mil 4, małe. [k.274v] Wołma, kościół parafialny, w dobrach WM JM pani Judyckiej, sędziny 143, na wschodzie zimowym, mil 2, dużej. W teje parafii iwienieckiej cerkiew ruskich dwie: Jedna w Kijowcu, w dobrach JM pana Świętorzeckiego, rotmistrza minskiego, względem kościoła iwienieckiego, między północą i wschodem letnim mil 2, dużej. Druga w Woyciniewie, w dobrach JM pana [Ignacego] Ratynskiego, oboźnego minskiego, na wschodzie zimowym, mila duża 1 144. Kamien, JW Judyckiego, [strażnika WKL i] generała wojsk JKM, między zachodem zimowym i letnim mila mała 1. 3-tio. Miasta znaczniejsze około tego kościoła iwienieckiego są: Miasto Rakow, JO księcia [Romana Sanguszki], na wschodzie letnim mil 4. Miasto Minsk sądowe, leży na wschodzie letnim, odległe mil 9, dużych. 4-to. Jezior w parafii iwienieckiej żadnych nie ma, takż bagien i błot żadnych nie ma. 5-to. Stawów na rzece Wołmie zwanej w parafii iwienieckiej 6 się znajduje: w Naborowszczyźnie, w dobrach JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, na wschodzie zimowym, mila 1, w Wariszkach, w dobrach JW Sołohuby, na wschodzie zimowym, ½ mili, w Starzynkach, w dobrach JO księcia biskupa, na wschodzie zimowym ¼ mili, dużej, w samym w Iwieńcu 2 stawy sołohubowskie, Wreszcie, w Sinicyj tegoż JW Sołohuba, na samej północy, gdzie

i razem rudnia, mila, duża 1. 6-to. 142 Dominikanów w Rakowie, fundowała Konstancja Teodorowa Sanguszkowej w 1686 r., BU Wilno, f. 4, nr 419, k. 29. 143 Pomyłka, w rzeczywistości mowa o sędzynie rzeczywistej, Racheli z Golińskich, wdowie po Michale, sędzim ziemskim rzeczywistym. Zob. E. Rostworowski, *Judycki Joachim*, PSB, t. 11, s. 310. 144 W 1655 r. Stanisław i Maria z Trubnickich Wnuczowie zapisali tej cerkwi 40 dziesięcin ziemi, 3 dymy chłopskie z 20 dziesięcinami gruntów ornych. Cerkiew była pw. św. Jerzego (później Narodzenia NMP). W 1784 r. Ratyński wybudował nową drewnianą cerkiew pw. Narodzenia NMP. - *Историко-статистическое описание...*, 118. 47

48. **W całej parafii iwienieckiej** więcej jest lasu niż otwartego pola. Drzewa do budowli dość jest, bo wszystkie te lasy borowe, mało gdzie się znajduje, drzewo jodłowe, brzoźowe, dębowe, olchowe, osinowe. 7-mo Drogi partykularne i trakty publiczne w tej parafii są: 1-mo. Droga kamińska i trakt nowogródzki publiczny. Począwszy od kościoła parafialnego iwienieckiego między zachodem zimowym, po lewej stronie, a letnim w prawej, do karczmy Sinicya borem i trakt publiczny wilenski. 2-do. Droga do Rakowa i trakt publiczny do Minska między północą i wschodem letnim. [k.275] 3-tio. Droga do Starynek JO księcia biskupa, od kościoła w lewo, ku wschodowi zimowemu, czystym polem. Także prosto od kościoła ku samemu południu droga do Wariszek i Dutki i razem trakt wolny do Niezwiża książąt Radziwiłłów. Parafia iwieniecka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich, powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami, jest położona w województwie minskim. Takowe opisanie parafii iwienieckiej podpisem ręki własnej stwierdzam ks. Stefan Stanisław Miszeyko, koadjutor plebanii iwienieckiej 5. Kamień [nr 501, k. 92] Parafia kamińska 1-mo Kościół parafialny 145 w miasteczku Kamieniu, położony w województwie i dekanacie mińskim. Wioski i miejsca do tej parafii należące, są w tymże województwie według alfabetu ułożone i tu po sobie idą: Adamki, JW panny [Józefy Marii] Sołłohubówny starościanki ejszyskiej 146, na samą północ zimową względem kościoła kamińskiego, ½ mili małe. 147 145 16 XI 1522 r. Mikołaj Jurgiewicz Zabrzeziński funduje kościół Wniebowzięcia NMP, św. Piotra i Pawła. - G. Błaszczyk, *Regesty dokumentów...*, nr 172, s. 275; W 1615 i 1617 r. właściciel Kamienia Krzysztof Kiszka upominał zarządców dóbr kamińskich, aby nie ukrzywdzali plebana kamińskiego. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, k. 352-352v i 362. W 1679 r. Elżbieta z Isajkowskich Białozorowa wznowiła dawny fundusz, zapisując kościołowi jurydykę w Kamieniu i dwie wsie: Gajnow i Dalidowicze na miejscu starego zbudowała nowy drewniany kościół pw. św. Piotra i Pawła. Przetrwał do 1943 r., kiedy spłonął w czasie walk oddziałów AK z partyzantką sowiecką. Zachował się zbiór kopii dokumentów funduszowych tego kościoła. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 44; I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 66-67 146 Jerzy Sołłohub (1751-1777) miał starostwo ejszyskie z cesji stryja Jana Michała Sołłohuba (zm. 1749). Córka Jerzego Sołłohuba, starosty ejszyskiego i Marianny Potockiej Józefa Maria Sołłohubówna (1777-1828) W. Dworzaczek, *Genealogia*, tab. 142; P.P. Romaniuk, *Sołłohub (Sołłohub Dowojna Ursyn) Antoni Józef*, PSB, t. 40, s. 308. 147 SG, t. 15 1900 r., s. 8 wieś w pow. mińskim, gm. Iwieniec, o 63 wiorsty od Mińska 48

49. **Ciosnowa** JW pana [Józefa] Judyckiego, strażnika wielkiego WKL, 148 między wschodem zimowym i południem letnim, ½ mili wielkie. Chotowa, dwór JW [Józefa] Judyckiego, strażnika wielkiego WKL i wieś tamże, na same południe letnie 2 mile, wielkie. 149 Deynowa 150, JK [Jana] Żebrowskiego, proboszcza kamińskiego, między zachodem letnim i północą ćwierć mili, małe. Dalidowicze, folwark JM Szarkiewicza, altarysty kamińskiego 151 i folwark JM księdza [Jana] Żebrowskiego, proboszcza kamińskiego, w drugim końcu i wioska tychże JM księży, we szczytynie, pod wschodem zimowym, ¼ mile, wielkie 152. Downary, JO księcia [Michała Hieronima] Radziwiłła, wojewody wileńskiego 153, między wschodem zimowym i południem letnim, 3 mile małe. 154 Dziowgi, tegoż księcia, leżące na sam wschód zimowy 3 mile, małe. Drozdowszczyzna, JWP Sliźnia, między wschodem zimowym i południem letnim mila, wielka. Hniejki, JK Radziwiłła, wojewody wileńskiego, między wschodem zimowym i południem letnim 3 mile, wielkie, tamże folwark. Izbiha dom 1, tegoż księcia JM, między wschodem zimowym i południem letnim 3 mile małe. Kamień, miasteczko, gdzie sam kościół parafialny jest punktem

względem, którego czyni się opisanie całej parafii. [k.92v] Dziedzicem onego JWP [Józef] Judycki, strażnik wielki WKL. 148 W 1775 r. Był starostą rzeczyckim i strzałkowskim. Zob. Volumina legum, t. 8. Był prawnikiem mężnego obrońcy twierdzy lachowickiej 1659-1660. Heraldyk S. Uruski nazwał go mężem zacnym i dobrym patriotą. W 1774 piastował urząd oboźnego, już w 1776 r. strażnika litewskiego. W 1777 r. był marszałkiem Trybunału litewskiego i dowódcą korpusu na Białej Rusi. Piastował order św. Stanisława. Był dwukrotnie żonaty, wpierv z Marianną Ogińską, wojewodzianką witebską i Alojzją hr. Radziwiłłówną, starościanką rzeczycką. Pozostawił synów: Jana, Stanisława i Jozafata Zob. S. Uruski, Rodzina herbarz, t. 6, s. 111. 149 Miejscowość wymieniana w 1522 r. MN Kraków, Bib. Czart., nr IV.1777, k. 124. A. Jelski, Chotów, SG, t. I - Chotów, wieś i dobra ziemskie, w pow. mińskim, pomiędzy Kojdanowem, Rubieżewiczami i Wołmą, dziedziczna własność Łęskich. W XIX w. ogólny obszar wynosił 3236 morgów. W 1744 r. była tu kaplica katolickiej par. Kamień. Zob. Synodus dioecisana Vlnensis... 1744, s. 192. 150 Wieś Doynowa ofiarowana kościołowi kamieńskiemu przez Zabrzezińskiego w 1522 r. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, k. 134. 151 W Kamieniu funkcjonowała altaria św. Anny, uposażona odrębnym funduszem przez Karola Jerzewicza Zabrzezińskiego 15 X 1524 r. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, k. 139v-149; Odnowienie uposażenia altarii miało miejsce 14 X 1685 r. przez Elżbietę Issajkowską Białozorową, chorążynę WKL, która nadała folwark Skiemlewszczyznę i część Lektni. Obowiązkiem altarzysty było odprawianie mszy za dusze Karola Zabrzezińskiego, Piotra Issajkowskiego i wszystkich dobrodziejów kościoła kamieńskiego, w srody śpiewał mszę za dusze Elżbiety Białozorowej i jej rodziców Piotra i Anny, w piątek ponadto za mężów Issajkowskiej Dusiackiego, Rudominy i Białozora. Miał dojeżdżać do kościółka w Chotowie. I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 67. 152 Zachował się plan gruntów kościoła w Kamieniu CAH Mińsk, f. 937, op. 3, nr 21 153 Michał Hieronim Radziwiłł (1744-1831) ordynat klecki, ołycki i nieświeski. Był od 1790 r. wojewodą wileńskim, W. Dworzaczek, Genealogia, tab. 164. 154 SG, t. 2 1881 r. s. 136 zaścianek ze szlacheckimi osadnikami, a część zaścianków należy do księcia Wittgenstejna, prawem spadku po Radziwiłłach, część od 1856 r. dodopkiewicza. Zaścianek ten położony jest południowej stronie powiatu mińskiego, nieopodal miasteczka Rubieżewicz.. 49

50. **Dwór**, od kościoła, tegoż pana, między południem i zachodem zimowym, kroków 300 plus vel minus. 155 Krzczoty, folwark i wioska razem, tegoż pana, na południe zimowe 2 mile, wielkie. Kul, folwark 156, przy nim wioska, tegoż pana, na wschód zimowy mila, wielka. Litwa, folwark, za nim tuż wioska JM panów Bohuszewiczów 157, na wschód zimowy, 2 mile, małe. Lewkowszczyzna, JM pana Sliźnia, między wschodem zimowym i południem letnim 2 mile, wielkie. Lubień, JW [Józefa] Judyckiego, strażnika litewskiego, na południe letnie, 2 mile, wielkie. Mieszycze, tegoż pana, na południe letnie, 1½ mili, małe. Michałow, folwark JO [Radziwiłła] wojewody wileńskiego, między wschodem zimowym i południem letnim 3 mile, wielkie. Pilnica, JW [Józefa] Judyckiego, strażnika litewskiego, między południem letnim i zimowym 2 mile, małe. 158 Petryłowicze 159, tegoż pana, na południe zimowe ½ mili. Pazdzierna, dworek z wioską 160, księcia [Radziwiłła] wojewody wileńskiego, między wschodem zimowym i południem letnim, mil 2 wielkie. Pohorełka, JW panny [Józefy Marii] Sołohubowney, starościanki eyszyskiej, między północą zimową i wschodem letnim, ½ mili, wielkie. Rudnia, JW [Józefa] Judyckiego, strażnika litewskiego, na same południe 2 mile, małe. 155 1598 r. wwodny akt w zamek i miasteczko Kamień. Gorbaczewski, nr 111773, k. 63. IAM, cz. I, s. 319; W 1784 r. właścicielem dóbr Kamień był Karol Radziwiłł, a nie Józef Judycki. Ten ostatni dobr Kamień trzymał do 1786 r. tylko prawem zastawu. E. Rostworowski, Judycki Józef, PSB, t.11, s. 312. 156 Dworek (curiola) wymienia akt z 1522 r. MN Kraków, nr IV.1777, k. 124-124v. SG, t. 4, s. Wieś i dobra w pow. mińskim, w gminie słobodzkiej, nad rzeką Ussą (dopływem Niemna i drugą rzeczką bezimienną. Wieś ma osad 20; Folwark stanowił wówczas własność Brzozowskich, razem z folwarkami Dudki i Ekateryndar ma obszaru 195 ½ włók litewskich. Była tam wówczas na mogiłkach kaplica katolicka, należąca do parafii kamieńskiej. 157 Litwa była majątkiem należącym w tym czasie zapewne do Stanisława Bohuszewicza Minkowskiego (1751-1819), który tam się urodził. Ojca Mikołaja stracił w 1756 r. na burzliwym sejmiku mińskim. W 1773 r. mianowany rotmistrzem woj. mińskiego, później został posłem sejmowym. Później był pułkownikiem wojsk koronnych, sędzia ziemskim mińskim,

powszechnie ceniony i szanowany. W 1784 i 1792 był deputatem na Trybunał Główny Litewski. Ożeniony z Teresą Iwanowską. Pochowany w kościele franciszkanów w Iwieńcu W. Konczyńska, Bohuszewicz Minkowski Stanisław, PSB, t. 2, s. 234, t. 5, s. 349. 158 SG T. 8 1887 r., s. 143. Wieś nad bezimiennym dopływem Wieczy, pow. miński, gm. Białorucz, ma 19 osad; miejscowość dość leśna, grunta szczerkowe i łąki dobre. Były tu tartaki do pilowania drzewa, teraz jest młyn 159 SG, t. 8, s. 30, 1887 r.: Wieś pow. oszmiański, gm. Naliboki, okręg wiejski Pilnica, o 12 wiorstw od gminy a 95 wiorstw od Oszmiany, 12 domów, 123 mieszkańców, w tej liczbie 100 prawosławnych i 23 katolików, własność Wojnów. 160 A. Jelski, Październo, SG, t. 7, s. 926 1886 r.: wieś i folwark pow. miński, gmina Rubieżowicze, do niedawna par. katolickiej w Rubieżowiczach, teraz Kojdanów; wieś ma 7 osad; własność 50

51. **Siwica** 161, dwór JW [Józefy Marii] Sołłohubowney, starościanki eyszyskiej, na północ letnią, ½ mili. Siwica 162, wioska teźże [Józefy Marii] Sołłohubowney, między północą letnią i zimową mila, mała. [k.93] Skiporowce, wioska razem z folwarkiem teźże panny, między północą zimową i wschodem letnim, ½ mili, małe. 163 Sierkule, JW [Józefa] Judyckiego strażnika WKL, na sam wschód letni ½ mili, małe. Sydziewicze, tegoż pana, tamże. Sudziewicze 164, JM ks. Szarkiewicza, altarysty kamińskiego, na wschód zimowy, ¾ mili. Sapucewicze, JM panów Bohuszewiczów 165, na wschód zimowy, 1½ mili, wielkie. Szpaki, Ruś, JW [Radziwiłła] wojewody wileńskiego, na wschód zimowy, 3 mile małe. Słoboda, miasteczko, JM pana Sliźnia, między wschodem zimowym a południem letnim, 1½ mile, wielkie. Słoboda teraz zakładająca się, JW [Józefa] Judyckiego, strażnika WKL, na sam zachód letni, 4 mile wielkie. Tonwy, dwór WJM pana Sliźnia, między wschodem zimowym i południem letnim 2 mile, wielkie 166. Tonwy, wieś Ruś 167, tegoż pana, między wschodem zimowym i południem letnim, 2½ mili, wielkie. Uhły JW [Józefy Marii] Sołłohubowney starościanki eyszyskiej, na północ letnią, mila mała. 161 Wzmiankowana w 1522 r. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, k. 124v. 162 SG T. 10, s. 632: Dobra nad rzeką Siwiczanką alias Siwicą, dopływem Berezyny Niemnowej, pow. miński, odległe 9 mil od Mińska, 1 milę od Iwieńca. Dobra były dość długo dziedzictwem Plewaków. Po Kazimierzu Plewace wziął Siwicę około 1813 r. małoletni jego synowiec Joachim. 163 18 VII 1760 r. rozgraniczono dobra Kamień z folwarkiem Skiporowcami Gorbaczewski, nr 127, k. 51-56; IAM, cz. I, s. 319; Wieś i folwark zwano też Pohorełka. A. Jelski, Skiporowcy, SG, t. 10, s. 676 1889 r. 164 SG, t. 11, s. 554: Sudziewicze, wieś pow. miński, gmina Iwieniec, ma 7 osad, grunta lekkie, miejscowość dość leśna. 165 Bohuszewiczów herbu Gozdawa było kilka domów na Litwie. Rozróżnienie herbowe jest prawie niepodobne. Nosili przydomki: Wizgierd, Minkowski, Tuszewicki i Spiegajło, niekiedy służące Bohuszewiczom za nazwisko. Pewnie z parafii kamińskiej byli Benedykt i Jerzy, którzy podpisali pospolite ruszenie z województwem mińskim w 1698 r. Zob. S. Uruski, Rodzina herbarz, t. 1, s. 292. 166 IAM, cz. II, s. 1360. 167 SG, t. 12, s. 390 1892 r.: tonwy - wieś i folwark przy gościńcu z miasteczka Rubieżewicze do wsi Łubien, cerkiew pw. św. Jerzego, fundacji Rdułtowskich z 1736 r., uposażona z dawnych zapisów w 1¾ włók ziemi. Kaplica w Rubieżewiczach. Miejscowość falista, dość leśna, grunta szczerkowe, urodzajne. Własność niegdyś Bohuszewiczów, skarbników mińskich, droga wiana przeszły do Michała Śliźnia, marszałka borysowskiego, który przekazał je synowi swemu Józefowi; dziś własność córki ostatniego Teresy ze Śliźniów Bułhakowej, marszałkowej bobrujskiej. Druga część Tonwy nabył Michał Śliźień od Tyszkiewiczów. W Tonwi, majątku dziadostwa ze strony matki, wychowywali się synowie Jana Salomei z Przysieckich, znany przyrodnik dr Władysław Dybowski, profesor Uniwersytetu Dorpackiego i Benedykt, przyrodnik, sybirak. L. Bykowski, Dybowski Benedykt, PSB, t. 6, s. 36-40; A. Jakubski, Dybowski Władysław, PSB, t. 6, s. 44-45. 51

52. **Woyciechowicze**, księcia Radziwiłła, wojewody wileńskiego, między wschodem zimowym i południem letnim, 2½ mili, wielkie. Zamianka JW [Józefa] Judyckiego, strażnika litewskiego, na południe letnie, ½ mili małe. Zieniewicze, tegoż pana, na południe letnie, mila mała. Zaborze, folwark z wsią tegoż pana, na zachód zimowy, ¼ mile. Zapole, JM pana Sliźnia, między wschodem zimowym i południem letnim 2 mile, wielkie. 2-do Od tego parafialnego kościoła, w okolicy kościoły są [k.93v.] sąsiedzkie są następujące: Iwieniec, kościół parafialny w tymże województwie i

dekanacie, w dobrach JW [Józefy Marii] Sołłohubowney, starościanki eyszyskiej, na wschód letni mila mała. Koydanow, kościół parafialny w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JW. księcia Radziwiłła, wojewody wileńskiego, na wschód zimowy, względem kościoła kamińskiego parafialnego mil 5, wielkich. Derewna, kościół parafialny w dobrach tegoż [Radziwiłła], wojewody wileńskiego, na południu letnim, 3 mile, wielkie. Naliboki, kościół parafialny, w dobrach księcia [Radziwiłła], wojewody wileńskiego, na południu zimowym 2 mile, wielkie. 3-tio Miasta znaczniejsze około tego kościoła kamińskiego są: Mińsk, miasto grodowe, leży na wschodzie letnim, mil 9, wielkich. Nowogródek, miasto grodowe, leży na południe zimowe, mil 8, wielkich. 4-to Droga z Kamienia do Mińska, górzysta, kamienista, lasami korzenista, miejscami wyboje, miejscami piaski, dość przykra. Droga z Kamienia do Nowogródka, z początku prosta, dobra, wyładzona, dalej rozdzielająca się na dwa trakty. Jeden dobry, goblami porządnymi do Niemna rzeki, ma przewóz dobry, porządnym. Drugi błotami, zimowy trakt, zapadłymi mostami, wcale złemi, aż do rzeki Niemna, gdzie także przewóz mizerny. Droga do Mińska z Kamienia letnią jazdą dwa dni, zimową zaś 1½ dnia. Droga z Kamienia do Nowogródka letnią jazdą dni 1 ½, zimową dzień. 5-to Jezior, rzek znacznych, bagnisk, stawów wielkich nie ma. Małe stawki tylko się opisują: 52

53. [k.94] **Stawek** JW [Józefa] Judyckiego strażnika litewskiego przy folwarku Kulu, na rzece, z krynic tamże poczynających się, Ussie, na wschodzie zimowym. Stawek, tegoż pana, przy Chotowie folwarku, na tejże samej rzece Usie, na południu letnim. Stawek tegoż pana we wsi Rudni, na tej rzece Usie na południu zimowym. Stawek, tegoż pana, we wsi Petryłowiczach, z krynic tamże wynikających formujący się, na południu zimowym. Stawek, tegoż pana, przy wiosce Mieszycach, z krynic tamże wynikających formujący się, na południe letnie. Stawek, tegoż pana przy dworze kamińskim na rzece Kamionce, z krynic tuż wynikających, na południu zimowym. Stawek, tegoż pana, na tejże rzece, za dworem, na zachodzie letnim. Stawek, JM księdza [Jana] Żebrowskiego, proboszcza kamińskiego, na tejże rzece, o kilkaset kroków od wyżej pomienionego stawka, na zachodzie letnim. Stawek, pod borem JW Judyckiego strażnika litewskiego, na tejże rzece, o kilkanaście staj od stawu JM ks. proboszcza, na zachodzie letnim. Stawek przy dworze Litwie JM panów Bohuszewiczów, z krynic tamże wynikających formujący się, na wschodzie zimowym. Stawek, JM pana Sliźnia, w miasteczku Słobodce, na tychże krynicach, między wschodem zimowym i południem. Stawek, tegoż pana, w borku, przy karczynie, z krynic tychże wynikający, między wschodem zimowym i południem. Stawki dwa i kanalik tegoż pana, wedle dworu Toneskiego, z krynic tamże wynikających, między wschodem zimowym i południem letnim. 6-to Lasu mniej jest w parafii kamińskiej niżli otwartego pola. W jednym wszelak miejscu jest znaczny kawał puszczy, [k.94v] bo się to począwszy od dworu kamińskiego JW Judyckiego, strażnika litewskiego, o ¼ mile, na zachód letni, wszeź ciągnie o mil 4, wzdłuż o mil 5 plus vel minus. Drzewo różne się znajduje jako to: jodła, brzoza, lipa, olcha, dąb, najwięcej jednak jest drzewa sosnowego zdatnego do budowli. Po innych miejscach są ostepy, chrusty, długości i szerokości po kilkanaście morgów w sobie mające. Te, jak nie mają nazwisk, tak się tu nie wyrażają. 7-mo Młynów 3, tartak 1, rudnia 1, walusz [s] 1, JW Judyckiego, strażnika litewskiego na rzece Usie. 53

54. **Młyn** na stawku petryłowickim, tegoż pana. Młyn na stawku mieszyckim, tegoż pana. Młynów 2 na rzece Kamionce tegoż pana, jeden za dworem, pod borem drugi, a trzeci w środku tych, JM ks. Żebrowskiego proboszcza kamińskiego Młyn na stawku litewskim JM panów Bohuszewiczów. Młyn na stawku słobockim JM pana Sliźnia. Młyn w borku na stawku tegoż pana. Innych machin jako to wodnych ani wietrznych ani miejsca do starożytności oznaczających, ani też co by się ścierało do historii naturalnej nie masz. 8-vo Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne według miary mil tak się opisują: 1-mo. Droga publiczna do Wilna. Od kościoła parafialnego kamińskiego pomiędzy zachodem letnim i północą ciągnie się milę, aż w bór ćwierć mili do karczmy i wioski JM [Jana] Żebrowskiego, proboszcza kamińskiego, Deynowej. Stamtąd zaś borem ¾ mile do wsi Siwicy JW [Józefy Marii] Sołłohubowney, starościanki eyszyskiej. Tam się kończy granica parafii kamińskiej, za toż wsią. 2-do. Droga do Iwieńca miasta, gdzie kościół parafialny, [k.95] graniczący, na wschód letni od kościoła kamińskiego. Idzie przez miasteczko w

lewą rękę polem otwartym, do karczemki JW Judyckiego strażnika litewskiego, stojącej przy granicy, na polu, ½ mile i tam się kończy granica parafii kamińskiej. 3-tio. Droga do Kojdanowa, gdzie kościół jest parafialny, graniczący na wschodzie zimowym. Ciągnie się od kościoła kamińskiego przez miasteczko. Prosto z miasteczka wyjechawszy, kręto w prawo polem otwartym ½ mili, do wioski Ciosnowej, JW [Józefa Judyckiego] strażnika litewskiego. Stamtąd borkiem, ½ mili, do wsi Kula, tegoż pana, dalej polem ćwierć mili, przez rzekę Usę w bród, do wioski Drozdowszczyzny WJM pana Sliźnia, z której prosto polem ¼ mili, do miasteczka Słobodki tegoż pana, gdzie przejechawszy groblę, nie wjeżdżając w samo miasteczko, idzie bokiem stawu w lewą rękę kręto, polem górzystym, ½ mili, małe, do dworu Litwy JM panów Bohuszewiczów, pominawszy dwór, przez gościniec wpoprzek z Iwieńca idący, laskiem ½ mili do wsi Szpakow, księcia wojewody wileńskiego. Tam się kończy parafia kamińska. 4-to. Droga do Derewnej, gdzie kościół parafialny graniczący na południu letnim, idzie od kościoła kamińskiego prosto przez miasteczko, równiną, ½ mili polem otwartym do wsi Ciosnowej JW [Józefa Judyckiego] strażnika litewskiego. Stamtąd koło karczmy prosto polem także otwartym, do karczmy Mieszyc, ½ mili, tegoż pana, dalej mostek, który jest na 54

55. rzece **Usie**, ten pominawszy w prawo laskiem, a dalej sianożatką przez ruczaj, piaskami ćwierć mili do wsi Chotowej tegoż pana, którą wciąż przejechawszy kończy się granica parafii kamińskiej. 5-to Droga do Nalibok, gdzie kościół parafialny graniczący na południe zimowe, oraz trakt do miasta Nowogródka. Od kościoła kamińskiego ½ mile, idzie przez miasteczko, w prawą rękę, polem otwartym, równiną, ½ mili, do wsi Petryłowicz JW [Józefa Judyckiego], strażnika litewskiego, za którą kilkaset kroków karczma tegoż pana. Te pominawszy ½ mili borem ciągnie się do mostu, który jest na rzece Usie, od tego przejechawszy borem ½ mili, pomienioną drogą, do karczmy JW [Józefa] Judyckiego, strażnika litewskiego, zwanej Szura i tam się kończy granica parafii kamińskiej. 6-to. Droga partykularna do Słobody teraz założonej JW [k.95v] [Józefa] Judyckiego, strażnika litewskiego, na zachód letni. Od kościoła kamińskiego ciągnie się ulicą, aż w bór ¼ mili do wioski Deynowej JM ks. proboszcza kamińskiego, przez którą przejechawszy samym lasem, bez żadnej karczmy, mil 4 do pomienionej Słobody idzie. Stamtąd do mostu, który jest na rzece Wołce, mila także lasem, tam się kończy granica parafii kamińskiej. 9-no Parafia kamińska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w województwie mińskim, jako się wyżej o tym zupełnie namieniło. Jakowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam. Datum w Kamieniu die 8 augusti 1784 anno. Ks. Jan Żebrowski, kanonik smoleński i proboszcz kamiński, manu propria. 6. Kojdanów [nr 500,k.88] Parafia koydanowska 1-mo. Kościół parafialny 168 w miasteczku Koydanowie, w dobrach dziedzicznych JO książąt Radziwiłłów 169, ad praeses pod dożywociem, księżny [Anieli z Miączyńskich I voto 168 Pierwotny kościół parafialny 28 X 1439 r. ufundował książę litewski Michał Zygmuntowicz, pw. św. Trójcy, NMP, św. Apostołów Piotra i Macieja, św. Katarzyny i Barbary. 18 IX 1501 r. król Aleksander Jagiellończyk odstąpił biskupowi wileńskiemu Wojciechowi Taborowi prawo patronatu i prezenty m.in. kościoła w Wołożynie - KDKW, t. 1, z. 3, Kraków 1948, nr 50, s. 616-617. Książę Bogusław Radziwiłł, właściciel Kojdanowa zmienił uposażenie, dając w zamian ks. Pawłowi Kleczkowskiemu, kanonikowi wileńskiemu i oficjałowi sumę 10 tys. zł, zabezpieczoną na dobrach Ziemin. 169 Król Aleksander Jagiellończyk nadał Kojdanów kniaziowi Wasylowi Wierejskiemu. Jego córka Zofia wyszła za mąż Olbrachtowi Gasztołdowi. W 1529 r. król Zygmunt zatwierdził w posiadaniu Kojdanowa Olbrychta Gasztołda. C. Jankowski, Powiat oszmiański..., cz. 2, s. 79-80. W 1537 r. syn Olbrachta Stanisław Gasztołd 55

56. **Radziwillowej** II voto] Woronieckiej, podkomorzynej JKM 170, położony w województwie i dekanacie mińskim 171. Parafianie znajdują się ritus latinis et graecounitis exequo. W teże parafii liczy się cerkwi greounitis ritus interna 11, a 3 graniczących, Wogóle wszystkich 14. Ilustracja posłubił Barbarę Radziwiłłównę. Zygmunt August, w 1550 r. zaraz po koronacji królowej Barbary Radziwiłłówny w Krakowie, darował Kojdanów z okolicznymi wsiami swemu szwagrowi księciu Mikołajowi Radziwiłłowi Rudemu, panu na Birzach i Dubinkach. Odtąd, aż do 1669 r. Kojdanów

był własności Radziwiłłów birżańskich. Po śmierci księcia Bogusława radziwiłła przeedł na własność linii nieświeskiej. Dodane zostało do tytułów ordynatom nieświeskim. Tytuł panów na Kojdanowie przetrwał w ich imieniu do r. 1831. - SG, t. 4, s. 247. 170 Wystarała sie ona u bpa I. Massalskiego o prawo odprawiania nabożeństw w dworze w Kojdanowie. J Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, s. 482-483. 171 Księżna Aniela z Miączyńskich Woroniecka była fundatorką nowego kościoła w Koydanowie, po rozbiórce starego. I. Borejko Chodźko, t. I, s. 41. 56

57. **Kojdanowo.** Napoleon Orda, Zbór kalwiński. Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Grafiki. Wioski zaś zaścianki i miejsca do tej parafii należące, są w tymże województwie, według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą: Andrzejewszczyzna, zaścianek, mający w sobie chat 4, pomieszany z unią, należący do przysądu koydanowskiego, pod samym zachodem letnim względem kościoła koydanowskiego w odległości mila i $\frac{1}{4}$. Bakunowskie, zaścianek przysłuchający do przysądu wiazyńskiego attynencji kojdanowskiej ad praesens w tenencie, zastawnej u JW [Anny z Radziwiłłów] Przeddzieckiej, starościny mińskiej, na wschód słońca, mila 1. Baranki, zaścianek należący do przysądu rubieżewskiego attynencji koydanowskiej, w posesji zastawnej u JM pana Wołodkowicza, pisarza grodzkiego [s] mińskiego, pod zachodem zimowym, mil 2 wielkie. Borki, zaścianek przysądu stańkowskiego attynencji koydanowskiej w posesji zastawnej JW. Czapskich, pod samym południem, mila wielka 1. Bohdanowszczyzna, zaścianek przysądu takż stańkowskiego, pod wschodem zimowym, mila spora. Bruniorowszczyzna, zaścianek z trzech chat składający się przysądu wiazynskiego attynencji koydanowskiej, pod wschodem letnim, $1\frac{1}{2}$ mile. Besmanówka, zaścianek przysądu wiazyńskiego attynencji koydanowskiej, na wschodzie zimowym, mil 2. Czernikowszczyzna 172, folwark dysydencki zborowy, przy nim wieś wielka, uniacka, karczma, młyn i folusz na rzece Usie, leży między wschodem i północą, $\frac{1}{2}$ mile, wielkie. Cianłowo, zaścianek, chat 5, pomieszanych z unią, przysądu Wiazyńskiego, attynencji koydanowskiej, w posesji zastawnej Anny z Radziwiłłów] Przeddzieckiej, [starościny mińskiej] na północ $\frac{3}{4}$ mile. Czarnoleski, zaścianek, w gospodarzach cały greko unitach, do przysądu takż wiazyńskiego attynencji koydanowskiej, pod zachodem letnim, $2\frac{1}{2}$ mili. Chomicze, zaścianek, pomieszany z Rusią, przysądu koydanowskiego, między wschodem a północą, mila 1. 172 A. Jelski, Czernikowszczyzna, SG t. 1, s. 823 1880 r. Wieś nad rzeką Ussą. 57

58. **Dziahilna** wieś, karczma i młynek do przysądu koydanowskiego, pod zachodem zimowym ćwierć mili małe, staweczek maleńki. Dziemidowicze, zaścianek, więcej w sobie mający greckiego obrządku, przysądu koydanowski, na północ, mila 1. Dołnary, zaścianek, z większą mający połowę ludzi ritus graeci, należy do przysądu wiazyńskiego attynencji Koyjdan, pod wschodem letnim, mila. Dobrzniew, wieś ciągła 173, cała ritus graeci, przysądu stańkowskiego, attynencji kojdanowskiej, w posesji zastawnej JW Czapskich, między wschodem zimowym i południem mil 2, parafia onej do cerkwi stańkowskiej. Drozdy, zaścianek przysądu koydanowskiego, między zachodem a północą, mila 1, chat 6. [k.88v] Filipowicze, zaścianek mały, chat 4 przysądu koydanowskiego, na południe, $1\frac{1}{2}$ mile. Głuchowszczyzna, wioska uniacka, należy do przysądu stankowskiego, między południem i zachodem zimowym, $\frac{1}{2}$ mile. Hryckowszczyzna, folwark do Koydanowa przysługujący, przy tym karczma i młynek w posesji zastawnej JM pana Dybowskiego, pod zachodem, $\frac{1}{2}$ mile. Harbuzy, zaścianek, pomieszany z graecounitami przysądu koydanowskiego, między południem i zachodem zimowym, mila, wielka 174. Hołynka, karczma, na trakcie stołpeckim przy tej staw i młynek, między południem i zachodem zimowym, $\frac{1}{4}$ mile. Hryczyn, wieś ciągła, ritus graeci, parafia onej do cerkwi wiekowskiej przysądu wiazyńskiego, przy tej karczma na trakcie mińskim, pod wschodem letnim, mil 2, wielkie. Hryzewszczyzna, zaścianek, chat 5 zmieszany z greko unitami, przysądu rubieżowskiego, pod zachodem letnim, mil 2. Janowicze, zaścianek chat, takż 5 zmieszany z grekounitami przysądu wiazyńskiego, pod wschodem zimowym, $1\frac{1}{2}$ mili. Jasiuciewiczze, wioska, cała obrządku ritus grecki JM panów Kostrowickich tej parafia do cerkwi kruciskiej, między zachodem i północą, $\frac{1}{2}$ mil. Januszki zaścianek chat przysądu rubieżowskiego attynencji koydanowskiej, pod zachodem, $2\frac{1}{2}$ mili, wielkie. 173 IAM, cz. I, s. 244. 174 22 I 1746 r. księżęta słuccy nadali ziemianom Harbuzom, prawo władania gruntami w Harbuzach. CAH WKL, cz. I, s. 185; 5 V 1787 r. Grzegorz, Michał i

Jerzy Szimańscy, a23 IX 1793 r. dwaj szlachcice Harbusowie zostali uwolnieni od posług na rzecz dworu księcia Karola Radziwiłła i pozostawieni tylko na czynszu.- IAM, cz. I, s. 185 (Gorbaczewski, nr 11820, k. 414-415. 58

59. **Jaroszowka**, folwark JM panów Umeckich, przy tym wioseczka chat 2, ritus graeci, pod północą, ¼ mile. Koydanów, miasteczko funduszu całego Hrabstwa Koydanowskiego, w którym kościół parochialny 175 jest punktem, którego czyni się opisanie względem całej parafii dziedziczne JO książąt Radziwiłłów, ad presens pod dożywociem księżnej Woronieckiej. W tym miasteczku znajduje się cerkiew uniacka 176, zbór dysydencki i szkoła żydowska, przy nim 2 stawki małe, z tych na jednym młyn nikiemny. Kawerlany, folwarczek mały, attynencji koydanowskiej w zastawnej posesji JM pana Iwanowskiego, wedle tego folwarku wieś, karczma i młyn maleńki, leży na północ, mila 1 Kopciowszczyzna, dworek niewielki, JM pana Koncewicza, dysydenta, tamże karczma, młyn pod dworem, pod północą, mila 1. Krysow, folwark wiazyński w posesji JW [Anny z Radziwiłłów] Przezdzieckiej [starościny mińskiej] nad rzeką Usą, przy nimże karczma na trakcie mińskim i młyn na tejże rzece, tamże cerkiew parochialna, leży na wschód, ½ mili. Koski, zaścianek do chat 5, w którym 3 osoby z kobiet łaćńskiego obrządku do przysądu wiazyńskiego, na wschód słońca ½ mili, gdzie i cerkiew parochialna. Kłoczkówka, zaścianek, także należy do przysądu wiazyńskiego, na wschód słońca, mil 2, chat 7, z tych latinus ritus 3. Kurhanie, zaścianek, pomieszany z grekounitami przysądu wiazyńskiego, pod wschodem, 2½ mili. Kozły, zaścianek, większą częścią gospodarzow uniackich, przysądu wiazyńskiego, pod wschodem słońca zimowym leżący, 2½ mili, wielkiej. [k.89] Kułakowskie, zaścianek, pomieszany z grekounitami przysądu wiazyńskiego, pod wschodem, 2½ mili. Konowałowicze, zaścianek z chat 4 złożony, gospodarze pomieszani z grekounitami przysądu kojdanowskiego, na wschodzie letnim, mila 1. Karpowicze, zaścianek, chat 5, także do przysądu Koydan należący, na wschodzie letnim, mila pomniejsza 178. 177. 175 24 VI 1597 r. ziemianin woj. mińskiego Tomasz Grzegorzowicz w testamencie polecił pogrzebać swoje ciało w kościele kojdanowskim. Gorbaczewski, nr 7073, s. 1695-2002; 2 II 1752 r. kahał żydowski w Kojdanowie zobowiązany był do sumy 2 tys. zł kościołowi kojdanowskiemu. - Gorbaczewski, nr 12343, k. 378-379; IAM, cz. I, s. 353. 176 Cerkiew w Kojdanowie należała do unitów w latach 1711-1839. Około 1780 r. liczni parafianie unieckie przyjęli rzymsko-katolicki obrządek. - Историко-статистическое описание..., 118. 177 24 IV 1787 r. sporządzono inwentarz folwarku Kawerlan. Gorbaczewski, nr 11817, k. 154-159; IAM, cz. I, s. 313. 59

60. **Kozłowszczyzna**, zaścianek chat 7, do przysądu Koydanowskiego, na północ, mila. Komarowszczyzna, zaścianek chat 5, przysądu Koydanowskiego, między południem i zachodem zimowym, mila 1. Klipowszczyzna, chat także 5 mająca, pomieszany z grekounitami, przysądu koydanowskiego, między zachodem i południem, ½ mili. Kosciwicz, wioska ciągła, Rusacy. Tamże do kroków 1000, przez stawek, maleńki zaścianek Kosciwicz, w którym chat 2, łaćńskiego obrządku, do przysądu Koydanowskiego należące, pół mili. Kłoczki, zaścianek chat 7, przysądu koydanowskiego, między południem a zachodem, mila mała. Kamionka, zaścianek, przysądu kojdanowskiego, na zachodzie letnim, mila. Kuszewicze, wieś ciągła, wszystka unieckiego obrządku, których parafia do cerkwi krysowskiej należy do przysądu wiazyńskiego, pod wschodem zimowym, ½ mili. Lachowicze, wieś ciągła, w której wszyscy grekounieckie, przysądu stańkowskiego, parafia onych do cerkwi stankowskiej, przy której karczma, młyn i folusz, między południem i wschodem zimowym, mila. Ledniki, wieś, uniackiego obrządku, pomieszana z kilku ziemian łaćńskiego obrządku, przysądu koydanowskiego, na północ, mila mierna. Lichaczewszczyzna, zaścianek chat 7, najmizerniejszy, przysądu stańkowskiego, na południe, mila, spora. Lisowszczyzna, zaścianek chat 7, przysądu wiazyńskiego, między północą i wschodem, mila i ¼. Łapciowicze, wieś ciągła, obrządku ruskiego, przysądu stańkowskiego, pod wschodem zimowym mila i ćwierć. Łoski, zaścianek wielki, wszystek uniackiego obrządku, przysądu wiazyńskiego, pod wschodem leżący, 2½ mili. Łokoszyn, zaścianek chat 8 mający, przysądu wiazyńskiego, a drugie 8 przysądu stańkowskiego, pod wschodem zimowym, mila, wielka. Migdałowicze, wieś, w której wszyscy ruskiego obrządku przysądu stańkowskiego, na wschodzie zimowym, mila, wielka.

Mikulicze, wioska ciągła, w tej także Rusacy, przysądu kojdanowskiego, między południem i zachodem mila niewielka. 178 28 II 1614 r. książę Janusz Radziwiłł nadał ziemianinowi kojdanowskiemu Szczęsnemu Karpowiczowi 5 włók, z obowiązkiem konnej służby wojennej. Gorbaczewski, nr 12047, k. 316; IAM, cz. I, s. 321. 60

61. **Magalewyszczyna** zaścianek, więcej zmieszany uniatami, przysądu stańkowskiego, na wschodzie zimowym, mila spora. Małaszewszczyzna, zaścianek przysądu koydanowskiego, między zachodem a południem, mil 1 ½, niewielkie. Mościszczcze zaścianek przysądu koydanowskiego, pod zachodem letnim, 1½ mili, małej. Mosznica wioska ciągła z Rusaków składająca się, mająca w sobie chat 4 ritus latini, na północ, ½ mili, przysądu koydanowskiego. Mielkiewicz, zaścianek przysądu koydanowskiego, na zachodzie zimowym mila spora. [k.89v] Mazury, zaścianek obrządku uniackiego, tylko chat 4, ritus latini, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie zimowym, mila i ¼. Miakoły, zaścianek, większą połowę unitów mający, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie letnim, 2½ mili. Mirony zaścianek, przysądu koydanowskiego, między zachodem i północą, mila. Markowczyce zaścianek wielki, z uniatów cały, tylko 2 gospodynie ritus latini mający, należy do przysądu wiazyńskiego, na wschodzie, mil 3. Makowczyce, wieś wielka, wszyscy uniaci, przy samym miasteczku Koydanowie, podle dworu, na trakcie wileńskim, pod zachodem letnim. Niewielicze, wioska, w niej wszyscy uniaci, przy tej folwark attynencji koydanowskiej, w posesji JM pana Proszyńskiego zastawnej, na wschodzie zimowym, ½ mili. Naśledniki zaścianek, cały z uniatów złożony, bo tylko chat 3 obrządku łacińskiego, przysądu koydanowskiego, między zachodem letnim i północą, 1½ mili. Niehorełe, folwark koydanowski, w posesji JO księżnej Woronieckiej, nad rzeką Peretutą przy nim karczma, most, trakt do Nieświeża, między południem i zachodem, 1½ mili 179. Nowosady, dwór po ex jezuitach, JM pana Lichodzie[je]wskiego, horodniczego mińskiego przy nim wieś duża Kalików, tylko chat 3. Tamże karczma i młyn, także cerkiew parochialna, pod północą, mila 1 i folusz. Nowosiołki, 2 dworki JM panów Kostrowickich, na północ ½ mili. Nowosiołki drugie tamże, dziedziczne JM panów Umeckich, w zastawnej posesji JM panów Szulców, wieś duża, pomieszana grekounitami, w teże kościół 181 przez JM plebana 180, 179 Por. inwentarze klucza Niehorełe, z folwarkami Niehorełe, Rudzica, Mikulicze, Bakinar z lat: 1805 i 1811 AGAD Warszawa, AR, dz. XXV, nr 2640-2643. 180 Por. A. Boniecki, Herbarz polsk, t. 12, s. 244; S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 9, s.41 181 Kościół filialny w Nowosiołkach ufundowany został w 1607 r., z nadaniem 4 włók ziemi. I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 42-43: Kościół parafialny w Kojdanowie posiadał swoją filię w Nowosiołkach, fundacji Owsiąłowskich z roku 1667 Zbiór pamiątek do dziejów polskich, wyd. W. St. hr de Broael-Plater, t. IV, Warszawa 1858, s. 228 61

62. [kojdanowskiego] terażniejszego postawiony, karczma i młyn na rzece Ussie pod dworem, na północ ½ mili małe. Oruciszki, karczma na trakcie rakowskim, przy niej cerkiew parochialna, także wieś ciągła uniacka, JM pana Koncewicza, dysydenta, na północ mila. Ozioro, wieś wielka, z samych uniatów złożona, przysądu wiazyńskiego, także cerkiew parochialna, przy niej karczma, na wschodzie, mil 3. Olchówka, zaścianek, chat 3, przysądu koydanowskiego, pod zachodem letnim, ½ mili. Pawełkowo, wieś ciągła, sami uniaci, przysądu wiazyńskiego, na północ, 1½ mili. Ponsie, wieś bojarów, obrządku uniackiego, przysądu koydanowskiego, pod północą, mila 1. Plewaki, zaścianek zmieszany z Rusakami, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie letnim, 1½ mili. Podusonie, także, zaścianek chat 4, przysądu wiazyńskiego. Pietraszewicze, wieś ciągła, mieszkańcy wszyscy uniaci, przy niej karczma i kilka chat łacińskiego obrządku, przysądu koydanowskiego, na zachód leżąca mila. Połoniewicz, zaścianek, pomieszany z uniatami, także karczma i młynek na stawku, pod zachodem letnim mil 2. Popki, zaścianek, pomieszany z unitami, przysądu rubieżowskiego, między zachodem a północą, mili 1½. Pawłowszczyzna zaścianek chat 5 przysądu koydanowskiego, na zachodzie letnim, mila 1¼. [k.90] Pieniaka zaścianek, chat 3, z uniatami zmieszany, przysądu koydanowskiego, pod zachodem letnim, ½ mili. Pożeżyn, zaścianek, chat 8, przysądu koydanowskiego, pod zachodem zimowym, 1½ mili, małej. Pietkiewicz, zaścianek, chat 6, zmieszany z unią, przysądu wiazyńskiego, pod wschodem zimowym, ½ mili, małej. Płoska, zaścianek, z Rusi złożony, przysądu stańkowskiego, pod samym południem, mil 2, tu granica

parafii. Uzda parafia, nota bene. Rubieżewicze, miasteczko, dwór, cerkiew parochialna, attenencji kojdanowskiej, w posesję zastawnej u WJM pana Wołodkowicza, pisarza grodzkiego mińskiego, pod zachodem zimowym mil 2, tu koniec parafii. Parafia poczyna się kamieńska. Rubiłki, zaścianek, połowę gospodarzow uniatów mający, przysądu wiazyńskiego, pod wschodem mil 2 wielkie. 62

63. **Rudzica**, folwark koydanowski, przy nim cerkiew parochialna 182, tamże karczma, staw, młyn, pod zachodem letnim, mila. Rudzica, wieś, z Rusi złożona, tamże karczemka i młynek na rzece Peretucie przysądu koydanowskiego, na zachodzie, $\frac{1}{2}$ mile, wielkie. Rudnia, wieś ciągła, przysądu rubieżowskiego, tamże karczma i młynek na rzece Sule, przysądu koydanowskiego, pod zachodem letnim, 2 i $\frac{1}{2}$ mili. Rudnia, zaścianek pomieszany z uniatami, tamże karczma, młynek, przysądu koydanowskiego, między zachodem zimowym i północą, mila. Stańkowo, miasteczko z Rusi złożone, w nim cerkiew parochialna, karczma 1, podle stawu, za nim dwór 184 i młyn, attynencji kojdanowskiej, w tencie zastawnej u JW Czapskich, między wschodem zimowym a południem, mila 1. Samodorowszczyzna, zaścianek mający chat 8, z których 3 łacińskiego obrządku, należą do przysądu stańkowskiego, pod samym południem, mil 2, tu granica parafii z uźdzęską. Sudniki, zaścianek chat 6, uniatami przeplatany, przysądu stańkowskiego, między południem a zachodem, $1\frac{1}{2}$ mili. Skorobohate, zaścianek chat 6, przysądu stańkowskiego, między południem a zachodem położony, $1\frac{1}{2}$ mili. Strieczany, zaścianek chat 5, przysądu koydanowskiego, mila i $\frac{1}{4}$ Syrowatka, zaścianek, przysądu rubieżowskiego, oba te zaścianki na zachodzie mila i $\frac{1}{4}$, wielkie. Szabuniewszczyzna, zaścianek z unitami pomieszany, przysądu stańkowskiego, pod wschodem zimowym, $1\frac{1}{2}$ mili. Szykołowicze, folwark stańkowski, przy nim stawek i młynek, na wschodzie zimowym, mil 2. Sokolszczyzna, zaścianek wymieszany z uniatami, przysądu stańkowskiego, pomiędzy wschodem letnim i zimowym, $1\frac{1}{2}$ mili. Staški, zaścianek chat 4, pomieszany z Rusakami, przysądu koydanowskiego, na wschodzie letnim, mila 1. 182 W 1756 r. księżna Woroniecka zapisała cerkwi Zasnięcia NMP w Rudzicy 60 dziesięcin gruntów ziemi. - Историко-статистическое описание..., 61. 183 W czasach najdawniejszych własność wielkich książąt litewskich, a od XVI w. Radziwiłłów. R. Aftanazy uważał, że Stańków jako wiano księżnej Weroniki, córki księcia Michała Kazimierza Rybeńko, wojewody wileńskiego, zamężnej od 1766 r. za Franciszkiem Czapskim (1725-1802), wojewodą chełmińskim, w II poł. XVIII w. przeszedł w posiadanie jej męża. We władaniu Hutten Czapskich pozostał do 1920 r. R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1 A, s. 292-294; J. Weysenhoff, Stańków na Mińszczyźnie, Świat 1931, nr 27, s. 1. 184 W 2 poł. XIX w. znajdował się w Stańkowie jeden z największych ekslibrisów, stanowiący własność Emeryka Czapskiego. Z. Gloger, Encyklopedia staropolska, t. 2, Warszawa 1958, s. 117.

63

64. **Szabuniówka**, zaścianek chat 3, przysądu koydanowskiego, pod zachodem letnim, mila wielka. [k.90v] Skorodna, zaścianek, przysądu koydanowskiego, między południem a zachodem, mil 2. Szaciłowszczyzna, przysądu wiazyńskiego, pod wschodem, $\frac{1}{2}$ mili, małe. Studzionki, zaścianek, przysądu stańkowskiego, między południem a zachodem, mila i $\frac{1}{4}$. Sznitki, zaścianek, przysądu koydanowskiego, między zachodem i północą, mila 1. Sławszczyzna, zaścianek, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie, $2\frac{1}{2}$ mili, chat tylko jedna latini ritus. Sukowce, zaścianek 185 przysądu wiazyńskiego, na wschód zimowy mil 3. Tu granica z parafią mińską. Suchodoły, zaścianek pomieszany z unitami, chat 6, przysądu wiazyńskiego, na wschód, $2\frac{1}{2}$ mili. Szpilki, zaścianek złożony z chat 12, z których łacińskiego obrządku 5, należy do przysądu wiazyńskiego, na wschodzie, mil $2\frac{1}{2}$. Starzynki, dwór, attynencji koydanowskiej, przy którym karczma, stawek mały i młynek, cerkiewka filia do Rudzicy, w posesji zastawnej u JM pana Łęskiego, pod zachodem letnim, $1\frac{1}{2}$ mili, małe, granica z parafią wołmiańską, tamże wieś, ciągła, pod dworem uniacka, do cerkwi rudzickiej należąca. Tołkaczewszczyzna, zaścianek zmieszany z unitami, przysądu stańkowskiego, na wschodzie zimowym, mil 2. Tomkowicze, zaścianek zmieszany z unitami, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie słońca, tamże karczma, $1\frac{1}{2}$ mili od Koydan. Tatarszczyzna, zaścianek, połączony z unitami, przysądu rubieżowskiego, pod zachodem, mili 2. Ussa, folwark attynencji koydanowskiej, w tencie zastawnej WM JM pani [Heleny] Ogińskiej, marszałkowej

wielkiej 186, tamże karczma i młynek na rzece Ussie, trakt miński, na wschodzie letnim, mila mała. Ussa Boufałowka JM pana Koncewicza, dysydenta, tamże karczemka i młynek, między wschodem i północą ½ mili. 185 W Sukowcach funkcjonowała cerkiew sw. Jerzego filialna Ozier. - Историко-статистическое описание..., 118. 186 Helena z Ogińskich (1701-1790), żona Ignacego Ogińskiego, marszałka wielkiego WKL w latach 1750-1768. Zob. W. Dworzaczek, Genealogia, tab.179; Urzędnicy centralni i dostojnicy WKL XIV-XVIII wieku. Spiy, wyd. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994, nr 428, s. 75. 64

65. **Wilszczyzna**, folwark do Stańkowa przynależny, stawek i młyn, na wschodzie, 1½ mili. Widzkowszczyzna, folwark do Wiazynia, tamże cerkiew parochialna i karczma na trakcie mińskim, pod wschodem słońca, mil 2. Wiazyń dwór, attynencji kojdanowskiej, w posesji zastawnej u JW [Anny z Radziwiłłów] Przeddzieckiej, starościnej mińskiej 187, tamże cerkiew 188 i karczma na trakcie z Uzdy, stawek i młyn, pod wschodem słońca, 1½ mil, małe, granica z parafią mińską. Wiszniówka, karczma, przy której chat 2, ziemian przysądu wiazyńskiego, na wschodzie, mili 2½, granica z parafią mińską. Weraxy, zaścianek chat 4, przysądu rubieżowskiego, między zachodem i północą mil 2, wielkie. [k.91] Wanikowszczyzna, zaścianek z unitów złożony, gdzie chat 2 ritus latini, przysądu wiazyńskiego, na wschód słońca, 2½ mile. Waniacza, zaścianek z chat 5 złożony, pomieszany z unitami przysądu kojdanowskiego, na zachód zimowy, mila. Zabłocie, wieś ciągła, z samych unitów, przysądu wiazyńskiego, między północą i wschodem, 1½ mili 189. Zaborecza, wieś cała Rusaków, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie, mila 1. Żdanowicze, zaścianek z unitami pomieszany, przysądu rubieżowskiego, pod zachodem letnim mil 2, wielkie. Żaki, zaścianek mieszany z unitami, przysądu wiazyńskiego, na wschodzie słońca, 2½ mili. Żukowka, zaścianek chat 2, przysądu kojdanowskiego, między zachodem i północą, ½ mili od Koydanowa. Zuje, zaścianek, przysądu rubieżowskiego mieszany z unitami, na zachodzie, mil 2. Żynicy, zaścianek chat 7, przysądu rubieżowskiego, na zachód, mil 2. 2-do Od tego parochialnego kościoła, kościoły okoliczne są następujące: 1-mo. Kościół parafialny stołpecki JM księży Dominikanów 190, w dobrach JO księcia Czartoryskiego, leży między południem a zachodem zimowym mil 5. 187 Wiazyń już w połowie XVIII w. był w zastawie u Władysława Tadeusza Wańkowicza, wojskiego mińskiego A. Jelski, Wiazyń, SG, t. 13, s. 276. 188 20 XII 1736 r. Benedyktynki wileńskie dały fundusz cerkwi w Wiazynie w woj. mińskim. IAM, cz. I, s. 180 (Gorbaczewski, nr 11803, k. 422). 189 10 III 1778 r. wieś zgodnie z inwentarzem liczyła 9 włók. Gorbaczewski, nr 13440, k. 173-200; IAM, cz. II, s. 1359. 65

66. **Uzda**, kościół parochialny, w dobrach JW [Kazimierza?] Zawiszy, na samym południu mil 4, wielkie. Kamień, kościół parochialny, w dobrach JW Judyckiego, strażnika wielkiego WKL, 5½ mili wielkiej, leży na zachodzie letnim, granica w Rubieżewiczach mili 2½ od Koydanowa. Wołna kościół parochialny w dobrach WJM pani Judyckiej, sędzinej rzeczyckiej 191, leży między zachodem letnim i północą mil 4, małe. 3-to Miasta znaczniejsze sądowe: Mińsk, między północą a wschodem, mil 5, wielkie. 4-to Droga z Koydanowa do Wilna, w dobroci pomierna do Iwieńca, tylko miejscami kamienista. Droga z Koydanowa do Mińska traktem krysowskim lepsza, na Wiazyń, miejscami mostki po lasach, niewygodne. Droga z Koydanowa do Rakowa miejscami górzysta i kamienista. Droga z Koydanowa do Stołpców, więcej puszcza, miejscami mostki, pod samymi Stołpcami kamienista i piaszczysta. 5-to Jezior wielkich i rzek nie masz, jak tylko jezioro w przysądzie wiazyńskim, szerokości w sobie i długości na kilkadziesiąt sznurów niezbyt wielkie tylko jest głębokie, od którego nazwana wieś Ozioro, w której cerkiew parochialna i karczma, na wschodzie zimowym o mil 3 małe od Koydanowa. 6-to Błot znacznych nigdzie nie ma. 7-mo Stawki, na nich młyny jako i na rzece Ussie przy specyfikacji każdego folwarku wyraziły się. Młyn także wietrzny pod Koydanowem, na górze zepsuty, próżno dawno stoi. 8-vo Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne: 1-mo Droga do Rakowa. Od kościoła na północ. Początkowo trochę polem, dalej chrustami na Oruciszki, Naśledniki, od których w prawej ręce widne są Nowosady JM pana 190 Dominikanów w Stołbcach fundował Aleksander Słuszko, wojewoda trocki w 1629 r., BU Wilno, f. 4, nr A- 419, k. 32v. 191 Rachela z Golińskich wdowa po Michale Judyckim, sędzim rzeczyckim. - Por. E. Rostworowski, Judycki Joachim, PSB.t. 11, s.310. 66

67. **Lichodzie**[je]wskiego horodniczego mińskiego, które to Nowosady, na północ, ukańczają parafię kojdanowską, są początkiem wołmiańskiej, mila, wielka, od Koydanowa. [k.91v] Druga droga, do Starzynek, trakt wileński, na zachód letni, przeplatana polami i lasami, mila wielka. I tu się kończy parafia kojdanowska, a zaczyna wołmiańska. 3-tio Droga do Mira na Rudzicę, Połoniewiczze i Sul, mil 3. Która już w parafii stołpeckiej, parafia zaś kojdanowska kończy się w Połoniewiczach, o mil 2 od Koydanowa, na zachodzie letnim. 4-to Droga do Stołpców. Między południem zachodem zimowym na karczmy: Hołynkę, Niehorełe i Komyłę mil 2 od Koydanowa. Tu kończy się parafia Koydanowska. 5-to Droga do Uzdy parochialnego kościoła na Waniacze, Płoskę, na południe samo, mil 2 od Koydanowa. Tu kończy się parafia kojdanowska. 6-to Droga partykularna na Stańków, Dobrzyniew, Samodorowszczyzne, mil 2, wielkie, od Koydanowa i tu się kończy parafia kojdanowska a zaczyna się uździeńska. 7-mo Droga równym polem na Krysow, Wihowszczyzne, Hryczyn, Szpilki, do Mińska trakt wielki mili 2½ lekkie, między wschodem letnim i zimowym, tu się kończy parafia kojdanowska a zaczyna się mińska. Parafia kojdanowska nie ma w sobie granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała położona w województwie mińskim jako wyżej namieniło. Takowe spisanie parafii mojej podpisem ręki mej własnej stwierdzam: Michał Kordzikowski, pleban kojdanowski, manu propria. 7. Mińsk [nr 527,k.214] Parafia mińska 1-mo. Kościół parafialny w mieście stołecznym 192, wojewódzkim Mińsku. Wioski i miejsca do tej parafii należące są, w tymże województwie i dekanacie mińskim, które nazwiska podług alfabetu układają się: Annapol 193, dwór JO księcia JM Dominika Radziwiłła, kawaleru orderu św. Huberta 194, względem kościoła parafialnego położony na południe, 3½ mili, średnie. 192 Kościół parafialny w Mińsku usytuowany był na Górze Trojeckiej, na przeciwległym wybrzeżu rzeki Świsłoczy przedzielającej miasto. W 1720 r. bp Panczerzyński, proboszcz miński wybudował tam kolejną drewnianą Farę (na planie krzyża łacińskiego, z wyniosłą i ozdobną kopułą. Dotrwał on do 1809 r., kiedy pożar zniszczył obszerną część miasta na Górze Trojeckiej i świątynię. I. Borejko Chodźko, Diecezja mińska..., t. I., s. 23. 193 Do XVIII w. własność Chaleckich. Anna Kunegunda z Chaleckich (1723-1765) poślubiła Albrechta Radziwiłła (171-1762), starostę rzeczyckiego, wniosła mu w posagu Kropicę. Otdąd dwór i dobra nazwano 67

68. **Bacharewicz** 195, JM pana Stefana Bykowskiego, chorążego mińskiego, na południe mil 3, szrednich. Bałamułtowicze, wieś JO księcia Dominika Radziwiłła, kawaleru orderu św. Huberta, na południe, mil 3, wielkie. Basajałowka, folwark JM pana Kayszy, na zachód letni, ¼ mili, szredniej. Borowlany, JM pana Wiktoryna Wysockiego 196, na północ mil 2, szrednich 197. Borowa, wieś,, JM pana Adama Chmary, wojewody mińskiego 198, na północ, mila, szrednia. Borowlany 199, JM pana [Marcina] Ratomskiego, podkomorzego powiatu orszańskiego 200, na północ mil 2, wielkich. Cna, karczma JW [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, między zachodem a północą 1½ mili, szredniej. Czerkasy 201, JM pana [Józefa] Wańkowicza, sędziego ziemskiego mińskiego, między południem a zachodem zimowym, mil 3, wielkie. Cimoszki, zaścianek, JM pani Iwanowskiej, starościny mińskiej 202, na południe mil 3, szrednie. Czayki, wioska i dwór JM pana [Antoniego] Świętorzeckiego, pisarza ziemskiego mińskiego, między południem a zachodem mil 3, szrednie. Cholewszczyzna 203, okolica szlachty JM panów Cholewów, na północ, mil 3, wielkich. Annapol. Przez pięć pokoleń właścicielami byli Radziwiłłowie, z linni annopolskiej. W 1880 r. istniał tam kościół parafialny, zbudowany z drzewa. W kryptach spoczywały trumny Radziwiłłów annopolskich. Przy kościele w Boże Ciało odbywał się kiermasz, z mnóstwem ludu i odbywał się targ. W pałacu annopolskim znajdowały się polskie pamiątki narodowe, dokumenty, księgi dzieła sztuki i obrazy Radziwiłłow. A. Jelski, Annapol, SG, t. I 1880 r., s. 40; W. Dworzaczek, Genealogia, tab. 164. 194 Dominik Radziwiłł (1754-1798), starosta knyszyński, ożeniony z w 1778 r. z Konstancją Czapską, rozwiedziony z nią w 1782 r., powtórnego małżeństwa z Karoliną Frąckiewiczówną Radziwiłłką. W. Dworzaczek, Genealogia, tab. 164. 195 IAM, cz. 1, s. 14, dekret podkomorski 11 X 1755 r. (Horbaczewski, nr 12.429, k. 263-302). 196 18 XII 1777 r. król Stanisław August dał przywilej Wiktorynowi Wysockiemu na wieś Borowlany. IAM, cz. I, s. 36 (Gorbaczewski, nr 12048, k. 11). 197 18 XII 1777 r. Stanisław August nadał Wiktorynowi Wysockiemu majątek Klin i Borowlany znajdujące się jakoby w bezprawnym posiadaniu Bazylianek mińskich. Gorbaczewski, nr 12048, k. 11. 198 Adam Michał Stanisław Chmara (1720-

1805). Godnością wojewody mińskiego obdarzył go Stanisław August 4 II 1784. A. Chmara, A. Jelski, Mińsk, Mińszczyzna, SG, t. 6, s. 482-199. Borowlany otrzymał w 1508 r. Jacek syn Iwana Ratomski, po powrocie z poselstwa do Ordy. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 15, s. 173. 200 W 1768 Stanisław August potwierdził Janowi Ratomskiemu przywilej króla Zygmunta I z 1508 r. IAM, cz. I, s. 36 (Gorbaczewski, nr 12038, k. 20-21). 201 W Czerkasach funkcjonowała kaplica rzymskokatolicka, w czasach rządów diecezją wileńską bpa I. Massalskiego, pozwolenie na którą uzyskał Iwanowski, starosta miński. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, s. 478. 202 Wdowa po Ignacym Józefie Iwanowskim, staroście mińskim (w latach 1762-1778). K. Niesiecki, Herbarz, t. 4, s. 409; S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 5, s. 374. 203 W 1788 r. w Cholewsczyźnie znajdował się drewniany kościół filialny parafii mińskiej, zwany Krzyżogórskim. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v; Wielki ołtarz mieścił obraz słynący ze szczególnych 68

69. **Czuryłowicze** alias Plebance, folwark i wioska plebanii mińskiej, mil 2, wielkie 204. Dubowlany, JW [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, folwark, między zachodem a północą, 1½ mili, średnie. Dworzyszczce, JM pana [Joachima] Chmary, stolnika mińskiego 205, między południem a zachodem, mil 2, średnie. Downarowicze, zaścianek, należący do Czerkas, na południe mil 3, średnich. Dzierhaje, wioska JO księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, na południe, mil 2, wielkie. Esmunty, JM panów Eysmontów, na zachodzie letnim, ¼ mili średniej. Franciszkowszczyzna, zaścianek, należący do JM pani Iwanowskiej, starościny mińskiej, na południe mil 2½. [k.214v] Grodek, miasteczko, JW [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, między zachodem letnim a północą, mil 2, średnie. 206 Grodek, wieś, JM pana Tyszkiewicza, starosty mielatyckiego [?] na północ, mil 3, wielkie 207. Grobelka, folwark przynależny do Karmelitów mińskich, ½ mili średnie, na zachód. Hatów, panien Bernardynek mińskich 208, między wschodem a południem, mil 3, wielkie 209. Łask Matki Bożej, karmiącej piersią Jezusa. Malowidło wykonane było na blasze miedzianej, o wysokości łącznie z ramkami 5 ½ wierszków, 4 i 3/4 szerokości. Cały obraz pokryty był srebrną blachą, nad nim znajduje się korona, promienie, księżyc i gwiazdy, również z tego kruszcu, wyłaczane. Pod obrazem umieszczony był napis: LACTASTI SACRO UBERE. Wizerunek, zgodnie z dawnym podaniem, w czasie najazdu Szwedów znaleziony został w lesie przez szlachcica Łukasza Cholewę, chroniącego się tam przed nieprzyjaciółmi. Na tym właśnie miejscu została potem zbudowana kaplica, w której licznie gromadził się pobożny lud, szukając łask i wsparcia ze strony tej dobrotliwej Matki chrześcijan. Duchowna władza, nakazała zbudować obszerniejszy kościół. Od tej pory utrzymywany jest przy nim stały kapłan dla duchowej posługi wiernym i nieustannej czci Bogurodzicy. Obecnie na terenie ośrodka sportowego w Raubiczach. 204 14 III 1597 r. sąd asesorski wydał dekret w sprawie spornego siola Czuryłowicze. 8 VIII 1597 r. zostało ono przysądzone mińskiej plebanii. Gorbaczewski, nr 12034, k. 311-315, nr 11771, k. 164-167; IAM, cz. I, s. 293. 205 Joachim Chmara z pisarza grodzkiego 1768 r., podstolego 1772 r., a stolnika i wojskiego mińskiego 1781-1794. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 2, s. 188. 206 W 2 poł. XVIII w. w Gródku Sołomereckim istniała cerkiew unicka NMP. W 1791 r. Adam Chmara, wojewoda miński wznosił swoim kosztem świątynię murowaną początkowo przeznaczoną na obrządek unicki, w 1802 r. wyświęcona została na kościół rzymskokatolicki. - Историко-статистическое описание..., 118; SG, t. 2, s. 828. 207 Grodek ten również opisywany był jako przynależny do parafii Łohojsk w dekanacie radoszkowickim. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 3508, parafia nr 540, k. 286 i 288; 12 XII 1720 r. Mikołaj Radziwiłł i jego żona Marianna z Dowmontów Sielicka dali wwdny list w dobra Gródek Benedyktowi Mienkowskiemu Bohuszewiczowi i opisali szczegółowo jego ograniczenie. IAM, dz. I, s. 219 (Gorbaczewski, nr 11843, k. 438-441. Znajdowała się tam wspañiała rezydencja Tyszkiewiczów z murowanym pałacem, dziełami sztuki, malowidłami i zwierzyńcem. SG, t. 2, s. 818; W 1733 r. w Gródku Ostroszyckim zbudowano drewnianą cerkiew św. Ducha. - Историко-статистическое onucanue..., 118. 208 Majątek Hatów ofiarował w 1642 r. Bernardynkom mińskim Aleksander Słuszka, wojewoda trocki. W. Murawiec OFM, Mińsk, [w:] Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s.532-533. 209 4 II 1610 r. dokonano intromisji Bernardynek do majątku Gatowa. 8 IX 1646 r. nastąpiło rozgraniczenie i zamiana gruntów Bernardynek mińskich majątku Gatowa, na także grunty majątku

Koraliszczewicz. Gorbaczewski, nr 12037, k. 33-36. AN Wilno, f. 18, nr 136; OROWPB, cz. V, nr 136, s. 26. 69

70. **Horodyszczce** 210 JM pana [Dominika] Piszczalla, chorążego wojsk litewskich, na południe, mil 2, mierne 211. Hrebień, księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, na południe, mil 4, średnie 212. Jarkow, JM pana Aleksandra Karnickiego, rotmistrza star., między południem a zachodem, 1½ mili średnich. Ihnatycze 213, folwark i wioska księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, między wschodem a południem, mil 3, średnich. Jaskiewiczze, folwark, tegoż JO księcia JM, między wschodem a południem, mil 3, wielkich. Jelnica, wioska JM pana Proszynskiego, sędziego grodzkiego województwa mińskiego, między wschodem a południem, mil 2, wielkich. Kazimierzow, dwór, JM pana Kazimierza Kostrowickiego, budowniczego mińskiego, 1½ mili, średnich. Kopiejewicze, JM pana Feliksa Piottucha, regenta grodzkiego mińskiego, między południem a zachodem, 1½ mili, małych. Kassyn, tegoż JM, między zachodem a północą 1½ mili, wielkich 214. Kaczyn Wielki, wioska, na zachód letni, 1½ mili, wielkich. Kaczyn [Mały], folwark plebanii mińskiej, na zachód letni 1½ mili, małych. 215 Koroleszczewicze 216, JM pana Stanisława Proszynskiego, sędziego grodzkiego mińskiego, między wschodem a południem, 2 mile, średnie 217. 210 W 1598 r. Zygmunt III dał Marcinowi Okuniowi prawo na założenie miasteczka, 2 jarmarki i targ w Horodyszczu. Gorbaczewski, nr 11799, k. 80-81; IAM, cz. I, s. 213; W 1766 r. Piszczalla wybudował w Horodyszczu drewnianą cerkiew św. Mikołaja. W 1780 r. Ignacy Piszczalla zapisał cerkwi 20 dziesięcin ziemi. Историко-статистическое описание..., 115. 211 Por. IAM, cz. I, s. 212-213. 212 Zob. IAM, cz. I, s. 216. 213 W XVII w. Ignatycze należały do Chaleckich, od których w poł. XVIII w. przez wiano Anny Chaleckiej przeszły do Radziwiłłów. A. Jelski, Ignatycze, SG, t. 3, s. 247; R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1 A, s. 206-208. 214 19 XII 1751 r. przeprowadzono rozgraniczenie sołomereckiego folwarku Kassyn z majątkiem Gródek Sołomerecki. Gorbaczewski, nr 114, k. 169-170; IAM, cz. I, s. 321. 215 5 XI 1590 r. księżna Helena Drucka-Horska Ratomska ofiarowała probostwu mińskiemu czwartą część własnej majątności Kaczyn, stanowiącej folwark Stary Kaczyn. - I. Borejko Chodźko, t. I, s. 22; Gorbaczewski, nr 12034, k. 236-239; IAM, cz. I, s. 322; cz. II, s. 337; 216 Zbiór dokumentów m.in. ograniczenia z 1599, 1604, 1629, 1646 r., inwentarze z 1712, 1725, maj. Koroleszczewicze (Gorbaczewski, nr 1197, k. 418, 12030, k. 341-370, 12034, k. 553 12037, k. 33-36). IAM, cz. I, s. 365. 217 Najdawniejszy posiadaczem Koroleszczewicz z rodziny Prószyńskich był Józef Prószyński (1709-1790), początkowo jezuita, po dyspensie, podkomorzy miński, marszałek główny Trybunału WKL, żonaty z Elżbietą Brygidą Janiszewską. Posiadał jeszcze Łoszycę i Nowy Dwór nad Świsłoczą. W 1779 r. przekazał Koroleszczewicze swemu synowi Stanisławowi (1753-1800), żonatemu z Anną Komorowską, od 1779 r. deputat na Trybunał WKL. M. Wańkowicz, Szczeniące lata, Warszawa 1955, s. 119 i nn; R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1 A, s. 213-217; Co najmniej 6 pokoleń Prószyńskich 18 X 1785 r. Stanisław Pruszyński ustanowił 70

71. **Kalwaryszki**, folwark księży Karmelitów mińskich, na zachodzie letnim, ½ mili, małe 218. Korzinki, zaścianek wójtostwa mińskiego, na południe, mila i ¼, małe. Krupioc, JM panów Jelenskich, na zachód letni, mila średnia. Lachowszczyzna 219, JM pana Weydziewicza ex-sędziego grodzkiego mińskiego, między południem a zachodem, mil 2 wielkich i ¼. Lachowka, przedmieście mińskie, między wschodem i południem. [k.215] Łoszyca, JM pana Stanisława Proszynskiego, sędziego grodzkiego województwa mińskiego, na południe mila mała 220. Łoszyca, JO księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, zastawniczkami panny Bazyliański mińskie Świętoduskie, na południe ½ mili wielkie Mińsk, miasto JKM stołeczne województwa tegoż imienia, w którym kościół parafialny jest punktem względem, którego czyni się opisanie całej parafii. 222 221. fundusz, dał uposażenie gruntowe plebanii w Koroleszczewiczach. 19 X 1785 r. bp I. Massalski ustanowił istnienie kościoła św. Stanisława i zatwierdził fundusz IAM, cz. I, s. 365 9; Gorbaczewski, nr 171, k. 3-6, nr 12040, k. 341-2, nr 12043, k. 473-477); Kościół parafialny (drewniany) w Koroleszczewiczach dekanatu mińskiego istniał w 1788 r. Duszczasterzem był ks. Antoni Sokołowski (ur. 1738). Metryki chrztów były zaprowadzone w 1784 r., ślubów w 1785 r. i

zgonów w 1784 r. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 218 23 IV 1775 r. Bonifratrzy zezwolili na intruzję do folwarku Kalwaryjski pod miastem Mińskiem Dominikanom. Gorbaczewski, nr 11805, k. 206. Później folwark Podkalwaryjski otrzymali karmeli mińscy zastawem od Ramyszewskich za 3 tys. zł. Zabudowania spaliły wojska w 1812 r. Na tym miejscu powstał później cmentarz i kościół filialny w Kalwarii. I. Borejko Chodźko, t. I, s.23, t. II, s. 125. 219 IAM, cz. II, s. 204. 220 29 XI 1789 r. Stanisław Pruszyński ustanowił fundusz 1 tys. zł na założenie kaplicy (altarii) w Łoszycy. Gorbaczewski, nr 4224, s. 3727-3730, nr 12042, k. 488-491. IAM, cz. II, s. 153-154 Łoszycka. 221 29 III 1751 r. sporządzono inwentarz wsi Łoszycy-Lewoniewicz, Zdanow i Plackowszczyzny Bazylianek mińskich. Gorbaczewski, nr 12037, k. 589-592. 222 W mieście Mińsku w 1765 r. były ulice: Białocerkiewna (do monasteru Wniebowstąpienia Pańskiego), Franciszkańska, Zborowa, benedyktynek, Benedyktynów, Rochitów, Juriewska, Karmelitów Kużmo-Damjańska, Woskresieńska, Troicka, Gory, Boisa i Gleba, Demajńska, Troicka. IAM, cz. II, s. 330. 71

72. **Ilustracja Mińsk Litewski.** Plan miasta z 1793 r. Rosyjskie Centralne Wojenno-Historyczne Archiwum w Moskwie. Macewicze, wioska JM pana [Stanisława] Proszynskiego, sędziego grodzkiego mińskiego, na południe, mil 3, małych. Moskowszczyzna, zaścianek JO księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, na południe, mil 3, duże. 72

73. **Malawki**, zaścianek, należy do wójtostwa mińskiego, między wschodem a południem, mila mała. 223 Michałow, JM pana Wołowicza, starosty niemonayskiego, między południem a zachodem, mila, mała. Moczary, JM pana Tadeusza Wankowicza, cześnika mińskiego, między zachodem a północą mil 3¼ szrednie. Masiukowszczyzna, wioska należąca do plebanii minskiej 224, na zachód letni, mila szrednia. Mańkowszczyzna 225, wioska od plebanii mińskiej awulsem trzymają JM panowie Jeśkowscy, w tejże stronie, mila, mierna. Michanowicze, wioska panien Bernardynek mińskich, na południe, mil 3, szrednich. Niedzwiedzin 226, folwark JM pana Szeyby, 3½ mili, na zachód letni. Nowy Dwór, JM pana [Józefa] Proszynskiego, podkomorzego mińskiego, między wschodem a południem, mil 2, miernych. 227 Nowy Dwór, JM pana Wołodkowicza, stolnikowicza mińskiego, na zachód letni, mil 2. 228 Ostrów, wioska, panien Bernardynek mińskich, między wschodem a południem mil 3, wielkie. 229 223 17 II i 10 III 1772 r. król Stanisław August wyrażał zgodę na cesję wójtostwa mińskiego jurysdykcję i folwark Malawki przez Antoniego Przezdzieckiego w ręce jego syna Michała. Gorbaczewski, nr 3708, k. 729, nr 3709, k. 754-755. 224 6 IX 1590 r. książęta Druccy-Horscy ofiarowali probostwu mińskiemu wieś Masiukowszczyznę (7 chat włościan ciągłych i 3 ogrodników). I. Borejko Chodźko, t. I, s.22. 225 Inwentarz 18 III 1732 r. majątku Mańkowszczyzna - Gorbaczewski, nr 11797, k. 1654-1657; IAM, cz. II, s. 227. 226 Dziś w obrębie miasta Mińska. 227 Józef Pruszyński (ur. 10 X 1710, zm. 4 XI 1790 r.), wpiery uzyskał urzędy świeckie cześnika, a później podkomorzego mińskiego. Po śmierci żony Brygidy z Janiszewskich, wpiery wstąpił do Jezuitów, po ich kasacie wyświęcony został jako świecki ksiądz a później kościelne (święcenia wyższe 1773 r.). 17 II 1777- uzyskał tytuł biskupa meniteńskiego. Był kawalerem orderów Orła Białego i św. Stanisława K. R. Prokop, Sakry i sukcesje święceń biskupich pasterzy Kościoła Wileńskiego z drugiej oraz trzeciej tercji XVIII stulecia, Rocznik Teologii Katolickiej, t. V Białystok 2006, s. 228-229; S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 14, s. 360; J. Pruszyński wystarał się u bpa I. Massalskiego o zezwolenie na odprawiania nabożeństw w kaplicy w Nowym Dworze. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie s. 485. 228 W XVI w. Nowy Dwór był własnością rodziny Stetkiewiczów. Około 1590 r. należał do Piotra Dorohostajskiego, wojewody smoleńskiego. Następni znani dziedzice to: Marcin i Maria z Sołomereckich Górcy. W 1595 r. Nowy Dwór kupił Marcin Kazimierz Wołodkowicz (zm. 4 XII 1716 r.), podstarości miński i jego żona Helena z Kostrowickich. W 1764 r. Franciszek Wołodkowicz wybudował w Nowym Dworze drewnianą cerkiew Zaśnięcia NMP. Историко-статистическое описание..., 118; W posiadaniu potomków Wołodkowiczów pozostawał majątek aż do 1917 r. 17 IX 1765 r. urodził się Jan Chrzyciel Henryk Witold Wołodkowicz, syn Józefa (ur. 1730), stolnika mińskiego oraz Reginy z domu Broniec. Zmarł on w 1725 r. W XVIII w. Któryś z Wołodkowiczów wznosił w Nowym Dworze rezydencję, murowaną z cegły, parterowy, na wysokich suterynach, z portykiem na osi głównej. R. Aftanazy, Materiały do dziejów rezydencji, t.

IV A, Warszawa 1987, s. 295-297. 229 19 V 1778 i 7 II 1783 r. Stanisław August stwierdzał, że Leon Maleszewski bezprawnie posiadał maj. Ostrów należący do Bernardynek mińskich. Gorbaczewskij, nr 172, k. 114-115 i 434-441.. 73

74. **Papiernia** 230, JM pana Tadeusza Wańkowicza, cześnika mińskiego, między zachodem a północą mil 2, miernych 231. Paszkiewiczze, JM pana Pawlikowskiego, podczaszego mińskiego, na południe mil 2, miernych. [k.215v] Piaciowszczyzna, JM pana Wincentego Bykowskiego, wojskiewicza, na południe, mil 3, wielkie 232. Pilnica, JM pana Tadeusza Wankowicza, cześnika mińskiego, między zachodem północą, mil 2, miernych. Perespa 233, folwark mnichów greckich dyzunitów, $\frac{1}{8}$ mili, na północ. Piotrowszczyzna, JM pana Józefa Żyzenskigo, rotmistrza mińskiego, między południem a zachodem, $\frac{1}{2}$ mile, wielkie. Przyłuki 234, JM pani Iwanowskiej, starościnej mińskiej 235, między południem a zachodem, mil 2, wielkich. Ptycz, wioska, JM pana [Ignacego] Ratynskiego, oboźnego mińskiego, na zachód zimowy, 2 mile, mierne. Pierchol, JM pani Czarnockiej, wdowy, na południe, $1\frac{1}{2}$ mili, średnich. Romanowa, karczma, JM pana Wołowicza, starosty niemonauckiego, na zachód zimowy, $\frac{1}{2}$ mili. Ryłowszczyzna, JM panów Żyzemskich, na zachód zimowy miła, mała. Rusinowicze 236, JM pana Uniechowskiego, sędziego ziemskiego mińskiego 237, na południe mil 2, średnich. 230 Król Zygmunt III w 1592 r. dał przywilej dozwolił mieszczanom zbudować młyn i papiernię na Perespie. A. Chmara, A. Jelski, Mińsk i Mińszczyzna, SG, t. 6, s. 459. 231 W 1792 r. Wańkowicz wybudował we wsi papiernia cerkiew św. Podwyższenia Krzyża św. Историкостатистическое описание..., 118. 232 W 1752 r. Bykowscy zapisali cerkwi Przemienienia Pańskiego w Piaciewszczyźnie fundusz pieniężny. - Историко-статистическое описание..., 118. 233 Perespa, przedmieście Mińska od północnego zachodu, za rzeką Świsłoczą, obok cmentarza prawosławnego, Stróżówka, przy dawnym trakcie pocztowym wileńskim. Mieszkańcy, przeważnie chrześcijanie trudnili się rolnictwem i warzywnictwem. - SG, t. VIII, s. 7 1887 r. 234 W 1635 r. Anna z Ogińskich Stetkiewiczowa ufundowała w Przyłukach monaster prawosławny, w którym pogrzebano zwłoki Ogińskich, Wiszniowieckich, Stetkowiczów. Nadała wieś Stukaticze i Hermanowska Górę. W 1645 r. Krzysztof Stetkiewicz, podkomorzy brasławski, Bogdan Stetkiewicz, kasztelan mścislawski i Samuel Stetkiewicz, chorąży orszański potwierdzili zapis fundacyjny Anny Stetkiewiczowej. W 1740 r. Józef Iwanowski wypędził prawosławnych mnichów i zajął monasterską wieś Stukaticze. Wybudował na agórze cerkiew parafialną św. Ducha. W 1778 r. na mocy wyroku wieś Stukaticze zwrócono prawosławnemu mińskiemu monasterowi św. Piotra i Pawła. Историко-статистическое описание..., 74; R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1 A, s. 260. 235 Wdowa po staroście mińskim Ignacym Iwanowskim SG, t. 9, s. 222. 236 Rusinowicze, dawniej w dokumentach zwane Seksnarowicze, wieś i dobra na prawym brzegu rzeki Ptycza, tuż pod miasteczkiem Samochwałowicze, na gruntach wyborych, szczerkowych. W XVII w. należały do Żyzemskich, a następnie przeszły do Uniechowskich herbu Ostoja. W 1632 z inwentarza wynika, że było tu 6 74

75. **Samochwałowicze** 238, JM pana [Wincentego] Tyszkiewicza, referendarza litewskiego 239, na południe mil 2, średnich. Siennica, JM pana Pawlikowskiego, podczaszego mińskiego, na południe, miła wielka. Socharzew 241, JM pana Wołowicza, starosty niemoneyskiego, między południem a zachodem miła średnia. Szczytomierzyce 242, JM pana Michała Świętorzeckiego, podstarosty mińskiego 243, na południe mil 2, średnich. Ślepianka 244, JM pana Wołodkowicza, sędziego ziemskiego mińskiego, między północą a wschodem, $\frac{1}{2}$ mili, małe 245. Ślepianka, księży Bazylianów mińskich, na wschód letni $\frac{1}{2}$ mili, małe. Słoboda Starościnska, do starostw sądowych mińskich należąca, między zachodem a północą, za miastem, nad rzeką. [k.216] Skorynicze, JM pana Wincentego Kostrowickiego, skarbnikowicza mińskiego, między południem a zachodem, $1\frac{1}{2}$ mili średnie. Samuelow, folwark 246 JO księżny Woronieckiej, podkomorzyniey JKM, między południem a zachodem, mil 3, wielkich. 240 bojarów, płacących rocznie po 4 kopy groszy od włóki, z dodaniem 1 furmanki na posyłki i 6 robotników w czasie tłoki zniwnej Chłopi we wsiach Seksnarowicze i Uhły uprawiali łącznie 40 włók, dzielili się na czynszowników (po 2 kopy gr z włóki, 1 beczkę żyta miary mińskiej, czli 128 garncy, 1 beczkę owsa, 1 gęś, 2 kury, 20 jaj, furmankę na podróż lub za nią po 2 kopy groszy) i ciągłych, pańszczyźnianych, osiadłych na półwłóczkach,

co tydzień odbywali po 3 dni pańszczyzny z całą siemienistością, a zima po 2 dni, kobiety chodziły do przędzy na wikt dziedzica, a mężczyźni dawali stróżę). Folwark wysiewał: 60 beczek żyta, 6 pszenicy, 4 jarego żyta, 3 grochu. Miał dwa ogrody warzywne i jeden do bielienia płótna. Inwentarz żywy folwarku stanowiło: 18 krów, 3 cieląt, 3 byków, 28 owiec, 2 barany, 15 kóz, 20 świń, 20 gęsi, 3 indyki, 4 kaczki. Rezydencja piękna murowana, z parkiem spacerowym i ogrodem kwiatowym; we dworze dzieła sztuki i pamiątki, zbiór porcelany, starożytnych kryształów, malowideł. W parku znajdują się groby rodzinne Uniechowskich - A. Jelski, Rusinowicze, SG, t. 10, s. 26-27. 237 Uniechowski sędzią ziemskim mińskim był w 1695 r. por. K. Zawisza, Pamiętniki, wyd. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862, s. 182. Uniechowscy na wałach dawnego grodziska przypuszczalnie pod koniec XVIII w. wybudowali rozległy dwór murowany, parterowy, z portykiem czterokolumnowym. R. Aftanazy, Materia do dziejów... t. 1 A, s. 270-271. 238 W Samochwałowiczach znajdował się cerkiew św. Ducha ufundowana przez księcia Radziwiłła. Историкостатистическое описание..., 18. 239 Referendarzem litewskim był od 23 V 1781 r. Zmarł 12 III 1816 r. Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, nr 1386, s. 175. 240 Por. IAM, cz. II, s. 1313. 241 Socharzew vel Sucharewo. A. Jelski, Sucharewo, SG, t. 11, s. 531. 242 A. Jelski, Szczytomierzyce, Sł. geog., t. 11, s. 882 1890 r. - inaczej Szczytomieży, 9 wiorst od Mińska. Do 1863 r. należały do dominium Siennica, Torczyńskich. 243 Michał Świętorzecki był podstolim i podstarostą grodzkim i pułkownikiem województwa mińskiego zob. AWAK, t. 33, nr 6, s. 7. 244 S. Jelski, Ślepianka, SG, t. 10, s. 760. R. Aftanazy przypuszczał, że pałac w Ślepiance stanowiący w XIX w. własność Wańkowiczów był przebudowanym zamkiem Radziwiłłów. R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1 A, s. 287-290. 245 Wołodkiewicz, sędzia miński wystarał się u bpa I. Massalskiego o zezwolenie na odprawianie nabożeństw w dworze w Ślepiance. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, s. 490. 75

76. **Szabuniewiczze**, zaścianek JO księcia, Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, na południe mil 3 średnie. Talkowszczyzna, folwark JM pani Iwanowskiej, starościny mińskiej, między południem a zachodem, mil 2, wielkie. Troscieniec 247, JM pana [Józefa] Proszynskiego, podkomorzego mińskiego, na wschód letni mil 2, mierne 248. Wołkowszczyzna, JM księży Dominikanów mińskich 249, między południem a zachodem, mile małe. Wejinowka, zaścianek, JO księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, na południe, 2½ mili, średnie. Wiesninka, folwark, JM panów Jeleńskich, na zachód letni, mila średnia. Wołczkiewiczze, JM pani [szambelanowej króla polskiego Ludwika?] Iwanowskiej, starościny mińskiej, między południem a zachodem, mil 2, wielkich 250. Widohoszcze, JM pana Tadeusza Wańkowicza, cześnika mińskiego, między zachodem a północą, 2½ mili, średnich 251 Zacen, folwark JW [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, między zachodem a północą, mila średnia 252.. 2-do. Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące: Koydanow, kościół parafialny, w województwie mińskim i dekanacie, w dobrach JO księżnej Woronieckiej, podkomorzynie JKM, między południem a zachodem, mil 5, wielkich. 246 W 1743 r. Samuelów był własnością Święcickiej, starościny daniłowskiej, z domu Zawiszanki, wojewodzianki mińskiej, która tam rezydowała. Odwiedził ją tam pamiętnikarz Matuszewicz. M. Matuszewicz, Diariusz życia mego, t. 1 1714-1757, Warszawa 1986, s. 217. 247 Helena Iwanówna, żona Aleksandra Jagiellończyka 17 I 1492 r. nadała przywilej wpisany przez nią w Ewangelię cerkwi i monasterowi Wniebowstąpienia Pańskiego w Mińsku, zawierający nadanie 9 służb sieła i folwark Trostieniec. Później dokonano zamiany folwarku Trostieniec na folwark Ślepiankę. Gorbaczewski, nr 12049, k. 612, 12033, k. 249-250, nr 12040, k. 654-661; Zbiór dawnych dyplomatów i aktów miast mińskiej gubernii, prawosławnych monasterów, cerkwi i w różnych sprawach, nr 4 s. 6. 248 Trostianiec uroczysko, 10 włók, między Samuelowem a Tielakowem. Gorbaczewski, nr 12033, k. 100; IAM, cz. II, s. 1383. 249 Dominikanów w Mińsku fundował Krzysztof Słuszka, wojewoda wileński. W 1641 r. król Władysław IV nadał 2 włóki w starostwie mińskim. Gorbaczewski, nr 12032, k. 662-663; Po zburzeniu Dominikanów ponownie fundowała tam ich Anna Marcela (czy Marcybella) Hlebowiczowa, księżna koreckiej, kasztelanowa wileńska oraz Janowa Radkowska, wojewodzina witebska BU Wilno, f. 4, nr A 419, k. 21 v. 250 12 IV 1744 i 22 XI 1759 r. zapadły dekret w pogranicznym sporze z maj. Horodyszczce i Hryńkowem. IAM, s. 171 (Gorbaczewski, nr 125, k.

792-1029, nr 15474, k. 58-101). 251 22 III 1784 r. został spisany inwentarz maj. Widohoszcz. IAM, cz. I, s. 79 (Gorbaczewski, nr 12039, k. 98-123). 252 W 1757 r. A. Chmara dokupił od Michała i Aleksandra Sapiehów za 60 tys. zł włości Zacenia z przyległościami. H. Mościcki, Chmara Adam Michał Stanisław, PSB, t. 3, s. 315-316. 76

77. **Łohoysk**, kościół parafialny 253 w tymże województwie, a w dekanacie radoszkowskim, w dobrach JM [Wincentego Tyszkiewicza] pana kasztelana mścisławskiego i referendarza litewskiego, na południe mil 6, miernych. [k.216v] Radoszkowicze, kościół parafialny, w dobrach starostwa radoszkowskiego, w województwie mińskim, między zachodem a północą, mil 5, wielkich. Rakow, kościół parafialny, JM księży Dominikanów, w tymże województwie, w dobrach książąt Sanguszkow, na zachód zimowych, mil 5 wielkich. Smiłowicze, kościół JM księży Misjonarzy, w dobrach JW [Michała Kazimierza] Ogińskiego, hetmana WKL, w tymże województwie, na zachód letni, mil 6 średnich. 3-tio. Miasta znaczniejsze około tego kościoła mińskiego są następujące: Wilno, miasto stołeczne WKL, leży na zachód letni mil 25, wielkich. Nowogrodek, miasto sądowe stołeczne województwa, na południe mil 18, wielkich. Chołopienicze, miasteczko małe, dziedziczne JW [Joachima] Chreptowicza, podkanclerzego WKL, naznaczone konstytucją sejmową na obrady i sądy dla powiatu orszańskiego, między północą a wschodem, mil 16, średnich. Oszmiana, miasteczko sądowe, na zachód letni mil 16, wielkich. 4-to. Droga z Mińska do Wilna, miejscami górzysta, błotnista, piaszczysta i kręta, jazdy zimową porą dni 2½, letnią 3 dni. Droga z Mińska do Nowogródka górzysta, miejscami kamienista, błotnista, mosty i groble niewygodne, a miejscami dobre, jazdy dni dwa i mniej. Droga z Mińska do Chołopienicz błotnista, kręta, mająca mosty i groble niewygodne, jazdy najmniej 2½ dnia. Oszmiana, na trakcie wileńskim, dla piasków i lasów, przez które droga niewygodną jazdy dni 2. 5-to. [k.217] Jezior wielkich w parafii mińskiej nie ma. Są stawy niewielkie i sadzawki, ledwie nie w każdej wiosce, przy której jest dwór, lecz nie ma coby było godnego uwagi i ściągało się do historii naturalnej. Jest staw duży w Annapolu, na którym młyn, folusz i tartak stoi, formuje się z rzeczki partykularnej i krynic bliskich. 253 Kościół farny w Łohojsku ufundował w 1609 r. Aleksander Tyszkiewicz. R. Aftanazy, Materiały do dziejów... t. 1 A, s. 226. 77

78. **Staw w Zaceniu**, z rzeki Swisłoczy i krynic bliskich, na którym tartak i młyn stoi. Staw, duży, w Nowym Dworze, JM pana Proszynskiego, podkomorzego mińskiego, na którym młyn i folusz. 6-to Młynów, w mieście Minsku, na rzece Swisłoczy, która idąc z zachodu słońca od Dubrowy za Zasławiem mil 2, skąd początek swój wzięła, płynie przez szrodek Minska, kręto na wschód, a potem 254 kręto się zwraca na południe, jest cztery: dwa miejskie - jeden w śród miasta, drugi na przedmieściu Lachowka zwanym, o kroków circa 800 od miasta sytuowanym, między wschodem a południem, trzeci plebanii mińskiej, niedaleko od plebanii, na wschód słońca, w mieście o kroków circa 600, czwarty obok plebaniej, na drugim brzegu rzeki 255. 7-mo. Borów, lasów, zarośli, jest więcej w parafii mińskiej niż otwartego pola, a szczególnie znajdują się przy obszarze, na których są ostrowy wygodne dla zwierza. Drzewa sosnowe, bartne brusowe i masztowe. Są drzewa dębowe, sosnowe, jodłowe, brzozowe, lipowe i inne. Bagno, znaczniejsze Komarowka zwane, leży za miastem na północ o ¼ mili małą. Ciągnie się wzdłuż na ½ mili, wielkie, a wszere nierównie, największa miejsce nie przechodzi ¼ mili. Bagno, za Zamkiem Mińskim 256, zowiące się Tatarski Koniec 257, ponad rzeką Swisłoczą, na zachód, długie na kroków 3000, szerokie na kroków około 500. Bagno obszerne na 2 włóki mające, którego większa część trzebionego i osuszonego za sianożęć służy, należy do folwarku Kaczyna Małego plebanii mińskiej, o 1½ mili od kościoła parafialnego. 254 a wyraz nieczytelny 255 7 VIII 1690 r. ks. Jan Sawgin, pleban miński, podpisał porozumienie z ks. Gedeonem Szumlańskim, archimandrytą mińskim Woźniesieńskim i św. Ducha, w sprawie młynów w mieście Mińsku, na rzece Swisłoczy zbudowanych, te jako są z obydwoch ex opposito sobie postawione brzegów, obowiązali się do spólnego grobli przy tych młynach będącej opatrowania, naprawowania i czasu każdej potrzeby za oznajmieniem jeden drugiemu restaurowania... A że przy tych młynach i rzece Swisłoczy staw po wielkiej części zarosł,... ten staw spólnym wyszlamowawszy kosztem, ryby spólnie łowić... AWAK, t. 11, nr 95, s. 260-262 256 Dawniej na zamku mińskim było 5 cerkwi z cmentarzami i plebaniami.

Od dawna stała cerkiew soborna, ale w 1738 r. spłonęła od pożaru, który rozpoczął się w sąsiednim żydowskim domku. Starosta miński Józef Iwanowski po pożarze zbudował pałac starościński, na murowanym fundamencie, z bramą i mostem, a na miejscu soboru wznosił ośmioboczną kaplicę, ale w 1744 r. budynek kaplicy był zbudowany, ale nie nakryty dachem. Obok kaplicy pozostał plac, na którym stał dom metropolitów, a obok wiele juryzdyczańskich domów. ODAZUM, t. 2, nr 1448, s. 108-109 257 5 X 1633 r. kapituła wileńska stwierdzała: na prośbę mieszczan mińskich o sprzedanie im Jurydyki Tatarskiej w Mińsku, dano zezwolenie, wszakże za uprzednią rewizją gruntu. Zob. M. Herbut, Materiału Historycznego... z Akt Konsystorza Wileńskiego..., t. 2 (1601-1679), k. 115. 78

79. [k.217v] **Bagno w Grodku**, w dobrach JW [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, o mil 2, od kościoła parafialnego na zachód, długie staj kilkadziesiąt, szerokie staj 10 lub więcej, przez które trakt wileński mostem i groblą. Bagno, w Slepiance, JM pana Tadeusza Wołodkowicza, sędziego ziemskiego mińskiego, około dworu, przez które grobla niewielka i mostek, samo zaś bagno obszerne na morgów, circa 15. 8-vo. Drogi partykularne i trakty publiczne tak się opisują: Droga do Kojdanowa, a razem trakt warszawski, na Wołczkiewicze, począwszy od kościoła parafialnego mińskiego na południe przez miasto Mińsk w pole otwarte, pod kolumnę murowaną, na której statua św. Antonina, od której rzuciwszy w prawo do Niedzwiedzina, folwarku pana Szeyby, pocztmajstra mińskiego, który nieopodal widać, a trzymając się prosto gościńca, o kilkanaście staj, zarośle po prawej stronie, po lewej pole, o kilkanaście staj, prostym jadąc gościńcem, krzyże stoją między drogami, które obie do Koydanowa, równą odległością prowadzą. Jedna, w prawo, koło zarośli, przez pole niewielkie, las zielony i znowu pole obszerne, którego przejechawszy staj 10, błoto niewielkie, sianożęć i rzeczka, przez, którą groblą krótką i mostkiem małym, mimo młyna, wjeżdżając wraz na górze, karczma, po lewej stronie drogi, a po prawej, ex oppositio, wioska, zowiąca się Brylewicze, $\frac{3}{4}$ mili, szrednich. Od tej karczmy, w prawo, otwartym polem, staj kilkanaście, bór, który ciągnie się do $\frac{1}{2}$ mili wzdłuż, wszcz blisko $\frac{1}{2}$ mili, dalej prosto lasem czarnym, drogą błotnistą $\frac{1}{4}$ mili, z którego wyjeżdżając pole otwarte, obszerne na 2 włóki, przez które przejechawszy prosto, sznurów kilkanaście, po prawej stronie, przy drodze karczma, po lewej ex oppositio widać zaścianek zowiący się Szczeryślica, JM pani Iwanowskiej, starościny mińskiej, od karczmy, drugie tyle przejechawszy, mokrym polem, las czarny, przez który droga błotnista $\frac{1}{4}$ mili, (szerokość onego rozciąga się do $\frac{1}{2}$ mili) dalej [k.218] borem $\frac{1}{8}$ mili, z którego wyjeżdżając widać pole obszerne, po lewej ręce, po prawej las, około którego przejechawszy kilkoro staj w dolinę na otwarte pole, w szrodku którego na górze wysokiej dwór, a za nim prosto w tyle na drugiej górze, ciągiem nad rzeczką, około góry płynącą, wieś Wołczkiewicze, trochę opodal od dworu. Nieopodal też dworu, w stronie południowej, na osobnej górze małej stoi cerkiew o staj kilka. Tym polem przejechawszy staj kilkanaście, przez grobelkę i mostek, zostawując, w lewej stronie, dróżkę do dworu, a jadąc prosto gościńcem, most niedługi, za którym zaraz karczma. Od tej karczmy, w prawo, droga polem otwartym na staj kilkanaście, tuż potym lasem czarnym $\frac{1}{2}$ mili, szerokim także blisko $\frac{1}{2}$ mili, aż do karczmy Czerkaz zwanej, w końcu tego lasu. Od której jadąc prostym 79

80. **gościńcem** $\frac{1}{4}$ mili droga równa i sucha, po obu stronach onej widać pola i zarośla. Blisko $\frac{1}{4}$ mili przejechawszy, widać w prawej stronie wioskę, za którą i dwór na pagórku Czerkasy, zwane, do których też idzie dróżka przez pole obszerne w prawo. Tę rzuciwszy, prostym gościńcem, przez pole obszerne i zarośli małe widać dwór i cerkiew Wiazyn, o $\frac{1}{2}$ mili drogi zwraca się gościniec na dwie strony, z tej przyczyny, że obszerna sianożęć błotna nie dopuszcza prosto jechać, za tą sianożęcią alias błotem szerokim, około staj 12, cerkiew i dwór Wiazyn, należące już do parafii koydanowskiej. Druga droga, alias gościniec koydanowski, począwszy w lewo od krzyżów, o których wyżej, za miastem Mińskim, prosto polem nieszerokim, po obu stron widać zarośle, $\frac{1}{4}$ mili wielkie, dalej samemi zaroślami, w dolinę, $\frac{1}{4}$ mili wielkie. Dalej w dolinie stoi karczma stara, po lewej ręce wieś, Łoszyca zwana, a po prawej wioska, mostek i grobla niedługa, za nią stawek niewielki i rzeczka, na której młynek stary opuszczony stoi, zjachawszy mostek i groblę, zostają 3 drogi, jedna w lewo, która pod górę, przez pola i zarośle prowadzi do Szczytomirzyc,

którą przejechawszy ½ mili karczma Siennica, na pagórku, po prawej stronie, a po lewej wioska, od tej karczmy ½ mili niewielkie, dwa dwory, jeden po drugim zaraz, Szczytomierzyce JM pana Michała Świątorzeckiego, podstarosty mińskiego, opodal trochę od drogi po lewej JM pana Kazimierza [k.218v] Kostrowickiego, w tejże stronie, zaraz przy drodze. Minawszy te dwory prosto zaroślami a potem chojniakiem niewielkim, o ½ mili drogi pole obszerne, na które wjeżdżając w prawej Ichnatycze JO księcia Dominika Radziwiłła, kawalera orderu św. Huberta, dalej prosto jadąc wieś Plebance i folwark, którego przejechawszy, staj kilkanaście, mimo dworu i wioski, nizem w pole, za którym o staj kilkanaście bór obszerny, długi ½ mili, szeroki tyleż, aż nad błoto Perczyskie w dobrach JO księcia JM biskupa wileńskiego, stołowych, należnego, które już są w parafii smiłowickiej. Od karczmy Siennica zwanej, o staj kilka pod górę, mimo krzyżów, idzie w prawo droga otwartym polem o staj kilkanaście, toż potym droga zaroślami, o ½ mili, końcem po lewej wyrażają [s], której widać niedaleko, w prawo dworek JM pani Czarnockiej Perchol zowiący się. Mimo tej karczmy prosto polem otwartym, widać w prawej studnie, dwór JM pana Uniechowskiego, sędziego ziemskiego mińskiego, Rusinowicze przejechawszy, groblą niewielką i most w prawo, kręto dróżką do pomienionego dworu, a prosto pod górę przykrą drogą do miasteczka Samochwałowicz JM pana [Wincentego] Tyszkiewicza, referendarza litewskiego, które wraz na górze stoi, przejechawszy miasteczko, na południe droga z góry w niz przez mostek, mimo młyna na[d] rzeczką stojącego i groblę, otwartym polem, ½ mili, cerkiew na górze, około, której kręto w prawo dróżką do wioski i dworów dwu, blisko siebie stojący[ch], nieopodal, widocznych, prosto zaś przez ½ mili idzie trakt zaroślami, aż do góry 80

81. zowiącej się **Mokra** dla wielości krynic, na której wierzchołku sącząc się, całą oblewają, niewielka jest ona i lasem zarosła, droga przez nią mokra, przejechawszy tę górę zarostami i polem otwartym ¼ mili do Annapola, za którym już się kończy granica parafii mińskiej a zaczyna się smiłowicka. Droga do Koydanowa alias trakt warszawski na Przyłuki. Minawszy groblę łoszycką, zaraz w prawo przez otwarte pole, na którym widać w prawo niedaleko folwark i wioskę Łoszycę panien Bazylianek Mińskich, w lewie opodal karczmę Siennice, polem i zaroślami przejechawszy ½ mili z góry w dolinę, zjazd w lewo, koło jeziorka przez mostek mimo młynu stoi [k.219] dwór Siennica, za którym niedaleko wioska, dalej otwartym polem staj kilkanaście, zaroślami tyleż przejechawszy karczma Skorynicze, od [niej] droga w lewo idzie do wioski i do dworu, nieopodal stojących, a w prawo trakt przez pole staj kilkoro w bór, w którym pół ćwierci mili drogi, toż pole otwarte, którego przejechawszy staj kilkanaście dwór Przyłuki JM pani Iwanowskiej, starościnej mińskiej, murowany na górze, który zostawiając trakt schodzi w dół, mimo dworu, na groblę, toż most na rzece, za którym zaraz karczma duża, od której prosto gościniec, w otwarte pole wjachawszy, na górę, widać w prawie za wąwozem i doliną błotnistą, wioskę i dwór Lachowszczyznę, JM pana Weydziewicza, sędziego grodzkiego mińskiego o ¼ mili wielkie, a w lewej za zaroślami i niziną Talkowszczyzna albo Przyłucka, prosto, otwartym polem, kilkanaście staj przejechawszy bór o ¼ mile pole, w które wjeżdżając widać wioskę Szpilki, zowiącą się, należącą już do parafii koydanowskiej. Droga do Rakowa, a razem trakt wileński. Z ulicy Karmelickiej wyjechawszy przez bramę otwartym polem, pod górę prosto, toż równiną karczma JM pana Wołowicza, starosty niemenejckiego, ½ mili, od której prosto o staj dwoje, w las wjeżdżając, droga się rozdziela, w lewo borem do Wołkowszczyzny, za 1½ mili, a w prawo tymże borem trakt do Jarkowa 1½ mili, przy końcu boru, dróżka koło lasu, do dworu Jarkowa mixima [?], a prosto trakt, w pole, o staj kilkanaście mostek, na błocie niewielkim, za którym o kilkoro staj karczma, przeciw której widać w lewie niedaleko dwór JM pana [Aleksandra] Karnickiego, rotmistrza star. i wioskę z tyłu zaraz tej karczmy i część wioski Jarkowa. Droga do Radoszkowicz, a razem trakt wileński, do tego z ulicy Wilenskiej wyjeżdżając w otwarte pole zostawuje się na zachód Słoboda Staroscińska, ciągle ponad rzeką Swisłoczą (po lewej ręce, a po prawej pole otwarte, dalej prosto o staj kilka, z góry zjeżdżając, mostek nad stawkiem z ruczaju i krynic bliskich złożonym, za mostkiem widać w prawie chałup kilka, po lewej nad stawkiem folwark zowiący się Perespa mnichów dis-unitów 81

82. mińskich 258, który minawszy jadąc prosto, po prawej stronie, pole otwarte, po lewej widać

miejskami rzekę Swisłocz, około której gęste zarośli przejechawszy, polem staj kilkanaście, lasem sosnowy staj kilka, boru blisko, ½ mili prosto, aż do karczmy Zacenskiej, liczy się od kościoła parafialnego [k.219v] mila 1, od której karczmy w prawo, przez otwarte pole, wężowem do folwarku Zacenia, około którego, po lewej, zaroślami poszła droga do Dubowlan, Papierni, Widohoszcz, prosto zaś gościńcem, mimo tartaku, przez groblę długą staj kilka, do Grodka JW [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, prosto polem otwartym ¼ mili, toż potym zaroślami i lasem aż do grobli, po obu stronach drzewem wierzbowym osadzonej, z której prosto trakt do miasteczka, przed którym po lewej stronie widać, cerkiew ritus gracie-unity i plebanię, miasteczko niewielkie, domy drewniane, w jednej linii kształtnie i jednostajnie stawiane, po środku którego karczma nowa, na podmurowaniu, wygodna dla podróżnych. Z którego wyjeżdżając prosto widać, po boku prawym, niedaleko, folwark za grobelką, między dwoma sadzawkami, przejechawszy, między groblą pod górę polem i zaroślami, ½ mili, dwór Siemków okazałe murowany 259 JW [Adama] Chmary, należący już do parafii zasławskiej. Droga do Smiłowicz. Z przedmieścia nazwanego Lachowka zostawiając młyn miejski w lewie, przez zarośla i brodek z krynic pod górę, po prawo polem otwartym, o ¼ mili karczma, od której prosto borem ½ mili pole otwarte o ¼ mili cerkiew i dwór Łoszyca na pagórku naprzeciw, której po prawej ręce w dole młyn i karczma, mimo których kręto w lewo koło dworu mostek, z którego pod górę, na której wioska Łoszyca, JM pana [Stanisława] Proszynski 260 ego, sędziego grodzkiego mińskiego, z której wyjechawszy prosto polem i zaroślami, górą, z której widać w lewie o ¼ mili zaścianek Malawki, dalej bór niewielki, za którym otwarte pole, przez które prosto droga idzie do miasteczka Nowy Dwór zwanego, do którego przyjachawszy przez most, mimo młynu, sam dwór ex opposito. Liczy się dotąd z Mińska mil 2. Około dworu, w lewo, kilka staj, kościółek, mimo którego poszła droga 258 Folwark Perespa mińskie bractwo cerkiewne św. Apostołów Piotra i Pawła otrzymało wieczyście od Marcina Wołodkowicza, sędziego ziemskiego mińskiego. Nadanie potwierdził król Władysław IV 18 III 1633 AWAK, t. 11, s. 103. 259 W 1755 r. Michał Sapieha, podkanclerzy WKL nadał Adamaowi Chmarze (1720-1805) dobra Siemków Sołomerecki. W 1772 r. wystawił w Siemkowie w ogrodzie francuskim okazały pałac (opisany wierszem przez profesora szkół mińskich Michała Dudzińskiego, z ceną biblioteką, archiwum, kolekcją numizmatów, pamiątek historycznych, dzieł sztuki i zbrojownią. A. Chmara, Siemków, SG, t. 10, s. 550-554; H. Mościcki, Chmara Adam Michał Stanisław, PSB, t. 3, s. 315-316; R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., s. 275-285. 260 Może Felicja Proszynski (zm. 21 VI 1788, pochowany w Łosku, gdzie na grobie miał napis: Depozyt ciała kosztowny w tym grobie, sobie miejsce obrał wyrokiem sam sobie, ów Felicyan Proszynski cnotliwy, ziemstwa mińskiego sędzia sprawiedliwy, mąż krwią w narodzie wielki, zasługami, rozumem, cnotą, natury darami. C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 2, s. 16-17. 82

83. otwartym polem i zaroślami do **Koroleszczewicz** 261 JM pana [Stanisława] Proszynskiego, w prawo zaś trakt smiłowicki polem otwartym do Michanowicz, mila 1. Trakt Białoruski na Boryssów, z miasta na północ polem otwartym, równą drogą o pół ćwierci mili, trzy karczmy przy drodze jedna od drugiej blisko, za nimi koniec błota Komarowka zwanego przypiera, dalej borem prosto ½ mili, toż polem aż do karczmy, za którą zaraz w dolinie mostek niewielki i młynek niewielki na rzeczce, a w prawie, na prost młyna widać folwark Slepianka JM pana [Antoniego] Świętorzeckiego pisarza ziemskiego mińskiego, kilka staj przejechawszy bór obszerny 2½ mili długi i szeroki tyleż, za borem pole ½ mili przejechawszy przez zarośli, karczma juchneńska, do której liczy się od kościoła mińskiego mil 4. Tu się kończy parafia mińska a zaczyna się łohojska. Cała parafia mińska za wszystkimi wioskami i miejscami jako wyżej położona jest w województwie mińskim. Takowe opisanie podpisem ręki stwierdzam ks. Teodor Wańkowicz, kanonik kapitulny [koadiutor] pleban[a] miński[ego] 262. 8. Naliboki [Oryginał: brak. Kopia: S.A.,nr 19.255,k.50] Parafia nalibocka 1-mo Kościół parafialny 263 we wsi Nalibockiej 264 położony, w powiecie oszmiańskim, w dekanacie mińskim. Wioski i miejsca do tej parafii należące w tymże powiecie wszystkie są JO księcia Radziwiłła (oprócz jednej kościelnej), które w następujący sposób porządkiem alfabety sa ułożone: Ogrodniki, na wschód letni od kościoła, o kroków 50. 261 Pamiętniarz Krzysztof Zawisza, nazywa tę miejscowość: Króleszczewicze. W 1693 r. epidemia zwierząt leśnych pod tą miejscowością, wówczas należącą do Horskiego,

podkomorzego mińskiego, strzelcy znaleźli 14 zdechłych łosi. K. Zawisz, Pamiętniki..., s. 361. 262 W 1788 r. Teodor Wańkowicz był koadiutorem plebana mińskiego, tytułowany był wówczas archidyanonem białoruskim, urodzony w 1757 r. Był koadiutorem proboszcza ks. Władysława Wańkowicza (ten urodzony był w 1725 r., a wyświęcony w 1760 r.). CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 263 W 1636 r. Albrecht Stanisław Radziwiłł wybudował w Nalibokach kościół i w 1655 r. wyposażył plebana we wsie: Terebizna, Nowosiołki, Naliboki (dusz męskich 109, gruntu włók 110, lasu włók 72. - Zbiór pamiętników do dziejów polskich..., t. IV, s. 232; W 1699 r. nowy kościół z fundacji Radziwiłłów, przetrwał do 1829 r. A. Lewkowska, J. Lewkowski, W. Walczak, Zabytkowe cmentarze na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej, Warszawa 2008, s. 146. Zachowały się inwentarze kościoła za 1683, 1722, 1740, 1787, 1795, 1796 r. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 808. 264 17 III 1555 r. Mikołaj Radziwiłł Czarny, wojewoda wileński (zm. 1565) nabył dobra Naliboki od Szemiotów i Zawiszów. Po ojcu odziedziczył Stanisław Radziwiłł, starosta żmudzki (zm. 1599 r.). Wywiązał się proces między Szemiotami i Radziwiłłami o władanie majątnością. Zakończył się w 1597 r. przyznaniem wieczystego prawa posiadania Nalibok Radziwiłłom. C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 4, s. 14-117. W 1690 r. dalsi męscy potomkowie po zmarłym księciu Stanisławie Kazimierzu Radziwiłł (1648-1690) podzielili się dobrami. Naliboki pozostały przy księciu Karolu Stanisławie Radziwiłł (1669-1719), ordynacie nieświeskim, kanclerzu wielkim litewskim 83

84. **Jankowicze**, na wschód letni, ½ mili. **Niesierowicze**, na południe, ½ mili. **Naliboki**, na zachód zimowy, o kroków 600. **Terebieyna**, plebańska, na północ mila 1, mała. **Rudnia**, na północ, o d kościoła mil 2. **Prud**, między północą i wschodem letnim, ½ mili. 2-do. Od tego kościoła parafialnego w okolicy sąsiedzkiej kościoły są następujące: Kościół parafialny w **Derewnie**, w województwie i dekanacie minskim, w dobrach JO księcia Radziwiłła, na wschód zimowy mila duża. [k.50v] Kościół parafialny w **Kamieniu**, w tymże województwie i dekanacie mińskim, między północą i wschodem letnim, w dobrach JW [Józefa] **Judyckiego**, mil 2. Kościół parafialny w **Niechniewiczach**, w województwie i dekanacie nowogrodzkim, za rzeką **Niemnem**, w dobrach JO księcia Radziwiłła, między południem i zachodem zimowym. **Traktem letnim mil 5, zimowym mil 4.** Kościół parafialny w **Siennach**, w województwie i dekanacie nowogrodzkim, za **Niemnem**, w dobrach JM pana **Wołodkowicza**, na zachód zimowy i letnim traktem mil 7, zimowym 6. 3-tio. Miasta znaczniejsze około tego kościoła nalibockiego są następujące: **Mińsk**, miasto sądowe, leżące na wschodzie letnim, mil 10. **Nowogrodek**, miasto sądowe za rzeką **Niemnem**, między południem letnim i zachodem zimowym, traktem letnim mil 7, zimowym 6. 4-to. Droga z **Nalibok** do **Mińska** jedna, na **Kamień**, **Iwieniec**, **Raków**, miejscami górami [k.51] i dołami kamienistymi i błotami. Droga na **Rubieżewicze**, **Koydanow**, w pozycji i niewygodzie jazdy, równa pierwszej. Droga z **Nalibok** do **Nowogrodka**, przez mil 2, puszczy) latem błotnista, wyboista, kręta, miejscami korzenista, miejscami mostki niewygodne i porozrzucane) od mil 2 przejechawszy mostek i grobelkę na rzeczce wypływającej z **Jeziora Kromańskiego** o staj 2. Droga w prawo, zimowa, przez błota pod **Lauruszow Bazyliński**. Droga letnia w lewo, pod **Łaściczkę** do **Szczors**, na groblę nową JW [Joachima Litawor] **Chreptowicza**, [podkanclerzego WKL]. 5-to. 84

85. **Jeziora**, błota i stawy: Jezioro jedno nazwane **Kromańskie**, ½ mili długie, a szerokie miejscami pół ćwierci mili, miejscami węższe, leży względem kościoła nalibockiego między południem i zachodem zimowym, o mil 2. Bagnistych miejsc jest barzo wiele, osobliwie na południe od kościoła, o milę, są bagna szerokości ½ mili rozległa, a długości blisko 2½ mili. Błota najznaczniejsze poczynają się względem kościoła [k.51v] nalibockiego, od północy, a ciągną się ku zachodowi, stamtąd ku południowi i dalej. Szerokości tych błot miejscami miała, miejscami więcej, od kościoła do tych błot, w każdą stronę mil 2. Stawów JO księcia Radziwiłła, w tej parafii jest 3, dwa na rzece **Szura**, wypływającej z błot południowych (o każdym Nro 6). Na której rzece staw pierwszy, gdzie młyn i szlifiernia kamienna, w końcu wioski **Jankowicz**, na wschód słońca zimowy, ½ mili od kościoła. Drugi staw, na tejże rzece, we wsi **Prudzie**, tamże i młyn, między północą i wschodem letnim, ½ mili od kościoła. Nota bene: Ta rzeka **Szura** oddziela z jednej strony parafię nalibocką od derewieńskiej i województwo minskie od powiatu oszmiańskiego, względem **Nalibok**.

Na tej rzece Usie staw trzeci, gdzie się znajduje młyn, tartak i rudnia. [k.52] Rzeka pomieniona Usa ciągnie się w dół, przez lasy, błota i wpada na zachód zimowy w rzekę Niemen, któren dzieli z trzeciej strony parafię nalibocką od siennieńskiej i niechniewickiej i województwo nowogrodzkie od powiatu oszmiańskiego, względem Nalibok. 6-to. Lasu w parafii nalibockiej więcej aniżeli pola otwartego, a osobliwie jednak puszcza nazywająca się nalibocka, tak jest w długości i szerokości rozległą, jak się błoto pod numerem 6 opisały. W której puszczy rozmaitego rodzaju drzewo do handlu, budowli, naczyń zgodnego podostatku. 7-mo. Huta w samych Nalibokach JO księcia [Karola Stanisława] Radziwiłła [Panie Kochanku], wojewody wileńskiego], pod samym kościołem. 8-vo. Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne [k.52v] według miary mil, tak się opisują. Droga do Derewny, gdzie jest kościół parafialny, razem trakt do Stołpców, Swierżna i Nieświża, od kościoła nalibockiego na wschód zimowy, przez wioskę Ogrodniki, polem samem do wioski Jankowicz, dalej później trochę groblą na most mimo młynu i szlifierni, 85

86. dalej trochę groblą, z której w prawo do **Derewny** i dalej, zaś w lewo do Chotowy, Rubieżewicz. Tu się kończy granica parafii nalibockiej, z jednej strony. Droga od kościoła na południe, na staj troje postąpiwszy, jedno w lewo polem równym do wsi Niwna i wraz stamtąd do Derewny, droga w prawo polem i lasem po części, a po części górami do wsi Nieścierowicz. Tu się kończy, z drugiej strony, granica parafii nalibockiej. Droga do Nowogrodka oraz trakt miński, począwszy od kościoła nalibockiego, w stronę, między południem i zachodem zimowym, przez wieś Naliboki nazwaną, leżącą od kościoła o kroków 500, dalej przez Puszcę Nalibocką, w poprzek do mostu [k.53] i grobelki. Tu granica parafii nalibockiej z trzeciej strony. Droga do Rudni, począwszy od kościoła nalibockiego, na północ, mimo karczmy, w końcu wsi nalibockiej, przez pole i ruczaj Kamionka zwany, potym prosto przez las, dalej w dół przez mostek, na ruczaju Chwierbina zwanym, do wioski kościelnej Terebeyna, którą w poprzek przejechawszy, potem przez wypust, prosto, częścią polem, częścią lasami przykremi, mostkami, wybojami, bagniskami, częścią borem, piaskami i korzeniami, do samej Rudni, gdzie młyn i tartak. Tu się granica parafii nalibockiej, z czwartej strony kończy. Droga do Kamienia, przez którą trakt miński, począwszy od kościoła nalibockiego, w stronę między północ i wschód letni, przez pole otwarte do wioski Prudao ½ mili od kościoła leżącej, w której od karczmy kręto w prawo, między płoty, pod młyn, który pominąwszy, kręto z grobli w lewo, mimo karczemki puste. Tu się [k.53v] z piątej strony parafia nalibocka kończy. 9-no. Parafia nalibocka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała składa się z wiosek i miejsc, z dóbr JO księcia [Karola Stanisława] Radziwiłła [Panie Kochanku, wojewody wileńskiego], w powiecie oszmiańskim leżących. Takowe opisanie parafii mojej, podpisem ręki własnej stwierdzam ks. Tomasz Szkulnicki, pleban nalibocki 9. Pierszaje [nr 529, k.223] Parafia pierszajska 1-mo. 86

87. **Kościół parafialny** 265 w miasteczku **Pierszai** położony, w powiecie oszmiańskim, a w dekanacie mińskim. 266 Wioski i miejsca do tej parafii należące 267, są trzema częściami w powiecie oszmiańskim, a częścią czwartą w województwie minskim. Które są w powiecie oszmiańskim według porządku alfabety ułożone, tak tu po sobie idą: B. Burbowszczyzna, wieś pierszajska, biskupstwa wileńskiego wschodem i zachodem zimowym, względem kościoła pierszajskiego i od kościoła ¾ mili. Bałaszkwoszczyzna, wioska pierszajska, biskupstwa wileńskiego, leży na północy ku zachodowi letniemu względem kościoła i od kościoła mila 1. Budrowszczyzna, wioska od Pierszaj w roku 1778 oddana zamianą do Wołożyna JO księcia Czartoryskiego, na północy ku zachodowi letniemu, mila 1. Bielakowszczyzna, wioska pierszajska, biskupstwa wileńskiego, leży na wschód letni ku północy, od kościoła ½ mili. Biłucie, wioska od Pierszaj zamianą w 1778 poszła do Wołożyna, JO księcia Czartoryskiego, na północy ku letniemu zachodowi, mila 1 od kościoła. Bańkow, wieś z dawna wołożyńska, JO księcia Czartoryskiego, na zachód letni ku północy, ½ mili. Bochuszowka, wioska biskupstwa wileńskiego, na północy ku letniemu zachodowi, mila 1 od kościoła. Borek, karczma i młyn, JM pana Bohdanowicza, na południe ku wschodowi letniemu, mila wielka, od kościoła. C. [k.223v] Ciechanowszczyzna, wioska pierszajska, biskupstwa wileńskiego, na południe między wschodem i zachodem zimowym, ½ mili od kościoła. Czechowszczyzna, dwór JM pana Huszczy, na zachodzie letnim ku północy, ½

mili od kościoła. D. 268, leży na południe między 265 Fundacji kościoła w Starzynkach vel Pierszajach dokonał kardynał Jerzy Radziwiłł 10 II 1588 r. MN Kraków, Bib. Czart., nr IV.1777, k. 236v-237. 266 Król Władysław Jagiełło nadał Pierszaje biskupowi i kapitule wileńskiej. Odtąd aż do 1795 r. były ich własnością. I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 56. 267 W 1788 r. w kościele pierszajskim znajdowały się metryki chrztów od 1674, ślubów od 1674 i zgonów od 1674 r. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 268 Zachowały się inwentarze majątku Pierszaje biskupstwa wileńskiego za 1736 i 1738 r. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 115-117. 87

88. **Dougulewsczyzna**, wioska pierszajska, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku północy, ½ mili od kościoła. Dougulewsczyzna, okolica szlachecka JM panów Piotrowiczów, Hrynkiewiczów i Lobiedzkich, na wschodzie letnim ku północy, ½ mili. Dougulewsczyzna (Łahunowiczów) alias Rekuciuwsczyzna, JM panów Łahunowiczów, na wschód letni ku północy, ½ mili. Dougulewsczyzna alias Lencowszczyzna czyli Kuprowszczyzna, na wschód letni ku północy, folwark JM pana Suszyckiego, ½ mili. Dankowszczyzna alias Lucin, JM pana Bohdanowicza, na wschód letni chyląc się ku południu, ¾ mili. Domanowszczyzna, wioska od Pierszaj zamiana 1778 odeszła do Wołożyna, JO księcia Czartoryskiego, mila 1, na północy. Doubienie, wieś do Wołożyna, JO księcia Czartoryskiego, na zachodzie letnim ½ mili 269. Doubienie, wioska, karczma i cerkiew, JM pana Huszczy, na zachód letni, ½ mili. Dunszczyzna, zaścianek Pierszaj, na wschodzie letnim ¼ mili. G Gumbiowszczyzna, wioska pierszajska, biskupstwa wileńskiego, na wschód letni [k.224] ku północy pół trzeciej ćwierci mili od kościoła. H. Hornicze, wieś pierszajska, biskupstwa wileńskiego, na północy chyląc ku zachodowi letniemu, mila 1. Hubarowszczyzna, zaścianek Pierszaj, biskupstwa wileńskiego, na północy ku zachodowi letniemu, ½ mili. Hołuby, wioska Pierszaj biskupstwa wileńskiego, gdzie karczma i młyn, ze stawem biskupstwa wileńskiego, na zachodzie zimowym, ¼ mili. J. Januskiewiczze, wioska pierszajska biskupstwa wileńskiego, na południu, między wschodem i zachodem zimowym, bardzo małe ¼ mili od kościoła. Jaskiewiczze, wieś pierszajska biskupstwa wileńskiego, na samym zachodzie letnim, ½ mili. K. Koźliszki, zaścianek pierszajski biskupstwa wileńskiego, na południu między wschodem i zachodem zimowym, ¼ mili od kościoła. 269 Dowbienievicze vulgo Dowbień inwentarz 1723 r. (Gorbaczewski, nr 73, k. 675), dekret podkomorski oszmiański 6 VIII 1718 r. (Gorbaczewski, nr 5896, k. 1-236). Zob. IAM, cz. I, s. 245. 88

89. **Komorowszczyzna**, wioska pierszajska biskupstwa wileńskiego, na południu między wschodem i zachodem zimowym, ¾ mili. Komorowszczyzna, wioska JM panów Suszyckich do folwarku Łosokini tych ichmościów należąca, na północy mila 1, od kościoła. Komorowszczyzna 270 z dawna a świeżo alias Komarowce, a tam pole, folwark czyli dwór JO księcia Czartoryskiego, do Wołożyna należący z wioską Komorowszczyzną, na północy ku zachodowi letniemu mila 1. Lecz ten folwark, z wioską Komorowszczyzną, w roku 1782 odrywać się zaczął od parafii pierszajskiej, a przyłączać się nie wiedzieć z czyjego instynatu do parafii wołożyńskiej. [k.224v] Koniuszewicze, wieś pierszajska biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim chyląc się ku północy, półtrzeciej ćwierci mili. Kielszczyzna, zaścianek od Pierszaj w 1778 zamiana odeszły do Wołożyna JO księcia Czartoryskiego, mila 1, spora. L. Leszczowce, wieś pierszajska biskupstwa wileńskiego, na zachodzie letnim chyląc się ku północy, ½ mili. Leszczatka, wioska, karczma i kaplica ruska JM pana Huszczy, na zachód letni ku północy pół ćwierci mili letkie od kościoła. Tamże i plebania ruska doubieńska czyli. Leśniki, wieś pierszajska biskupstwa wileńskiego, na północy samej, mila 1. Lucin alias Mniszany dwór wieś, karczma i kaplica ruska JM pana Bohdanowicza, między wschodem letnim i południem, mila lekka od kościoła. Ł Łosokinia 271, folwark alias dwór, wieś i karczma JM ks. plebana pierszajskiego do plebanii pierszajskiej należąca 272, z zaściankiem także Łosokinia zwanym, ku Cibułom, w parafii wołożyńskiej leżącym, na wschodzie letnim chyląc się ku północy, mila wielka od kościoła. Łosokinia alias Łoykowszczyzna, dwór, wioska i karczma, JM panów Suszyckich, na wschodzie letnim ku północy, mila 1. Łoykowszczyzna, wioska pierszajska biskupstwa wileńskiego, na wschód letni ku północy, mila 1 od kościoła. 270 Por. IAM, cz. I, s. 358. 271 13 VIII 1489 Wojciech Iwaszkowicz i jego żona Elżbieta, właściciele dworu w Łosokini, Glityszkach nadają uposażenie plebanowi w Łosokini, z

dziesięciną ze wsi Szmoyły i Theykyenijany. Zatwierdził to nadanie król Kazimierz Jagiellończyk. W 1514 r. w Łosokini był kościół parafialny, a plebanem był ks. Paweł. MN Kraków, Bibl. Czart., t. IV. 1777, s. 167-168 i 270. 272 W 1498 r. Elżbieta z Sakowiczów Iwaszkiewiczowa ufundowała i uposażyła w Łosokini kościół. Później 20 X 1618 r., decyzją biskupa wileńskiego Benedykta Wojny został dodany do funduszu uposażeniowego kościoła pierszajskiego. I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 58. 89

90. **Łapice**, folwark JM pana Garlinskiego, na wschód letni ku południu, mila 1. M. Mieżeńki alias Surynty okolica szlachecka JM panów Wierzbickiego, Zielenkiego, Stankiewicza, Hołdakowskiego, na północy ku zachodowi letniemu, mila wielka. N. [k.225] Nowiny, folwark do Pierszay należący, biskupstwa wileńskiego, w dożywociu samej JW. pani Zaniewiczowej i syna jej JM pana Rutkowskiego, na wschodzie letnim chyląc się ku południu, $\frac{3}{4}$ mili. O. Ogrodniki, wieś pierszajska biskupstwa wileńskiego, na północy ku letniemu zachodowi, $\frac{1}{2}$ mili spore od kościoła. P. Pierszaie dwór, miasteczko i karczma biskupstwa wileńskiego 273 JO księcia Massalskiego biskupa wileńskiego, gdzie kościół parafialny pierszajski jest punktem względem, którego czyni się opisanie całej parafii i teje parafii położenia na wschód lub zachód lub południe lub północ. Leży Pierszaie dwór z miasteczkiem na południu, między wschodem i zachodem zimowym. Prudziszcze, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na północy ku zachodowi letniemu pół trzeci ćwierci mili od kościoła. Pozarykowszczyzna, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku północy, mila lekka od kościoła. Połubowce, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim samym, pół ćwierci mili. Popki, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim pochyliwszy się ku południu, $\frac{1}{2}$ mili małe od kościoła. Pomorszczyzna, wioska JM pana Huszczy, na zachodzie letnim ku północy, $\frac{1}{2}$ mili. Pulaki, wioska, JM pana Huszczy, także na zachodzie letnim ku północy, $\frac{1}{2}$ mili. [k.225v] Pulaki, wioska doubienska, do Wołożyna należąca, JO księcia Czartoryskiego, na zachodzie letnim ku północy, $\frac{1}{2}$ mili. 273 26 IX 1492 r. Jakub Hanuszowicz, marszałek nadworny zapisał w swym testamencie biskupom wileńskim dwory swoje dziedziczne Widze i Pierszaje. KDKW, t. I, nr 390, s. 447-449, nr 411, s. 475-476, 6 II 1493 Aleksander, wielki książę litewski, zapisał biskupom wileńskim dwór książęcy Pierszaje, wraz z jego służbą, wszystkimi wsiami i ich mieszkańcami, powinnościami, dochodami przynależnościami, z wyłączeniem jedynie bojarów i ziemian, mających służyć księciu i jego następcom. KDKW, t. I, nr 396, s. 455-456. 90

91. **Poliksze**, wioska doubienska do Wołożyna JO księcia Czartoryskiego, na zachodzie letnim ku północy $\frac{1}{2}$ mili. Piorowszczyzna, zaścianek, JM pana Huszczy, do dworu Czechowszczyzny należący, na południe między wschodem i zachodem zimowym, $\frac{1}{2}$ mili spore. Pieniaki, folwark, JM pana Kreczmana, na wschodzie letnim ku północy chyląc się, mila 1. Piorunowszczyzna, folwark, JM panów Piotrowiczow, na wschód letni ku południu, $\frac{1}{2}$ mili. Polikowszczyzna, folwark do Dor należący, biskupstwa wileńskiego, po JM panu Suryntowiczu, zastawniku spadł w sumie na JM pana Stankiewicza, od Stankiewicza przewidziany JM pana Polikowskiemu, na wschodzie letnim, na południu, $\frac{1}{2}$ mili spore od kościoła. Polikowszczyzna, JM panów Piotrowiczow, Hrynkiewiczow, attynencja Dor, a darem odeszła na antecessorów JM panów Piotrowiczow, na wschodzie letnim chyląc się ku południu, $\frac{1}{2}$ mili. Pieszkurowszczyzna, zaścianek, od Pierszay zamianą odeszły do Wołożyna, JO księcia Czartoryskiego, na zachodzie letnim ku północy, $\frac{1}{2}$ mili spore. R. Rudziowszczyzna, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku północy, mila niewielka. Rymowszczyzna, zaścianek, przy puszczy Sawiskiey pierszajskiej i oraz Pierszajski, biskupstwa wileńskiego, na północy samej, mila od kościoła. Romanowszczyzna z dawna, a świeżo Loykowszczyzna, na wschodzie letnim ku północy, mila wielka. Rodzki, zaścianek, biskupstwa wileńskiego, na południu $\frac{1}{2}$ mili od kościoła, do Pierszay należący. S. Siedliszcze, wioska pierszajska, biskupstwa wileńskiego, na zachodzie letnim ku północy, $\frac{1}{2}$ mili spore. Sutoki, zaścianek Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na południu, między wschodem zimowym i zachodem, mila 1. [k.226] Smolewszczyzna, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na południe między wschodem i zachodem zimowym, $\frac{3}{4}$ mili. Siemierniki, wieś Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na północy samej, ćwierć mili i półćwierci od kościoła. 91

92. **Sufnie**, wioska Pierszay, biskupstwa wileńskiego, na północy ku letniemu zachodowi chyląc się, $\frac{3}{4}$ mili, lekkie. Skrundziowszczyzna, wioska i folwark do dworu Lucina alias Mniszan należąca, JM pana Bohdanowicza, na południe, chyląc się ku wschodowi zimowemu, mila 1. Syworotnia, folwark, JM pana Kreczmana, na granicy z województwem minskim, na wschodzie letnim ku południowi, mila 1. W. Waszkiele czyli Jesmany, wieś, dawniej pierszajska, a zamianą w roku 1778 odeszła do Wołożyna, JO księcia Czartoryskiego, na zachodzie letnim ku północy, mila spora od kościoła. Wiedzierniki wieś, od Pierszay w 1778 do Wołożyna, JO księcia Czartoryskiego, odeszła, na zachodzie letnim ku północy, $\frac{3}{4}$ mili od kościoła. Wołoczkwowszczyzna, wieś pierszajska w 1778 zamianą odeszła do Wołożyna JO księcia Czartoryskiego, na zachodzie letnim, chyląc się ku północy, mila 1. Woyniłowszczyzna, zaścianek pierszajski, biskupstwa wileńskiego, na północy, $1\frac{1}{2}$ ćwierci mili. Z. Zachaczewo okolica szlachecka JM panów Giedroyciow i JM pana Petruszewicza, na wschodzie letnim, chyląc się ku północy, mila spora od kościoła. Zadnie Pasieki, zaścianek, JM panów Suszyckich, do folwarku Łosokini należący, na północy, mila 1 od kościoła. 2-do. [k.226v] Wioski i miejsca parafii pierszajskiej, które są położone w województwie minskim, odgraniczające się od powiatu oszmiańskiego rzeczkami: Dubowką, Siniuchą, Dorowlanką, Łosokinią i Lucinią, tak po sobie idą: D. Dory, majątność biskupstwa wileńskiego, od JO księcia Czartoryskiego w roku 1778 na Ordynow, wójtostwo klucza pierszajskiego dóbr stołowych biskupstwa wileńskiego JO księcia Massalskiego, biskupa wileńskiego 274 i inne wsie pierszajskie odłączone, na proporcję Dor, zamieniana wieczyście, połową leży w parafii pierszajskiej, a drugą połową z dworem w parafii chołchelskiej,, a te są wsie leżące w parafii pierszajskiej wedle alfabetu: 274 Ignacy Jakub Massalski (1726-1794) był w latach 1762-1784 biskupem wileńskim. Zob. I. Szybiak, Massalski Ignacy Jakub, PSB, t. 20, s. 135-139. 92

93. **Dory**, wieś, karczma, młyn ze stawem i cerkiew, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim chyląc się ku południowi, mila letka od kościoła. Gliniszczce czyli Hliniszczce, wioska, JM pana Karnickiego, na wschodzie letnim chyląc się ku południu, mili $1\frac{1}{2}$ od kościoła. Lesniki, okolica szlachecka, JM panów Rydzewskich, Wardomskich, JM panów Romanowskich, Kreczmanów, Sopoćkow, Rodziewiczow, na wschodzie letnim ku południu, mila 1. M. Mokrzycowszczyzna, wioska dorska, biskupstwa wileńskiego, na wschód letni ku północy, mila 1. P. Podgrodzie, wioska, do dworu Zadoroża, JM pana Mickiewicza należąca, a u JM pana Domeyki w zastawie 275, na wschodzie letnim chyląc się ku południu, mila 1. Petryłowszczyzna, folwark, JM pana Karnickiego, w zastawie u JM pana Zajączkowskiego, na wschodzie letnim, chyląc się ku południu, $\frac{1}{2}$ mili od kościoła. S. [k.227] Słoboda, wieś dorska, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku południu, gdzie jest i karczma, mila spora od kościoła. Szaraje, wioska dorska, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku południu, mila 1. Srzednie Sioło, wioska dorska biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim, ku południu, mila 1. Sulżyce, wioska do Zadoroża JM pana Mickiewicza, dziedzica, a JM pana Domeyki, zastawnika, z dożywociem, na wschodzie letnim, ku południowi, mila 1 276. W. Wielkie Pole, wieś do dworu Wazginiszek, JM panów Karnickich, należąca, gdzie chłopci mieszkają i szlachta arendą na pustkach i też zastawą na pustkach, na wschodzie letnim ku południu, mila spora od kościoła. Z. Zarzecze, wieś dorska, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku północy, mila spora od kościoła. 275 Kazimierz Domeyko, skarbnik inflancki i komisarz królewski (w 1767 r.) i jego żona, Bogumiła z Odachowskich, wzięli w zastaw w 1777 r. od Mickiewiczów, Zadoroże, w woj. mińskim. W 1779 r. Kazimierz Domeyko sporządził testament. A. Boniecki, Herbarz polski, t. 4, s. 376. 276 IAM, cz. II, s. 1290 93

94. **Zaprudzie**, wieś dorska, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku północy, pięć ćwierci mili od kościoła. Zadorowszczyzna, zaścianek dorski, biskupstwa wileńskiego, na wschodzie letnim ku południu, mila 1. Zadoroże, dwór, karczma i wieś Zadoroże czyli Dubowce dziedzictwo JM pana Mickiewicz, a w zastawie u JM pana Domeyki z dożywociem, na wschodzie letnim ku południu, $\frac{3}{4}$ mili od kościoła i na samej granicy powiatu oszmiańskiego. 3-tio Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie i z parafią pierszajską graniczące są następujące: Chołchła, kościół parafialny, w województwie minskim i dekanacie minskim, w dobrach JM panów Galinskih, na północy od strony wschodu letniego, mil 2 od kościoła pierszajskiego. Rakow,

kościół parafialny, JM księży Dominikanów, w tymże województwie mińskim i dekanacie, w dobrach JO księcia [Romana] Sanguszki, na wschodzie letnim, mil 4 niewielkich od kościoła pierszajskiego. [k.227v] Iwieniec, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie minskim, w dobrach JO [Józefy Marii] Sołłohubowny, na południu między wschodem i zachodem zimowym, mil 3 lekkich. Kamień, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie mińskim, w dobrach JW JM pana [Józefa] Judyckiego [strażnika WKL], na południe, chyląc się ku zachodowi zimowemu, mil 3 od kościoła pierszajskiego. Wołożyn, kościół dawny parafialny, po roku 1653 277 JM księżom Bernardynom do rządu oddany, (a nigdy nie filialny do Zabrzezia jak pogłaszają) w powiecie oszmiańskim, a w dekanacie minskim, na zachód letni, czyli między zachodem letnim a północą, względem spacjum miejsca drogi mili 1½, a względem złych miejsc i bezdroży tejże drogi mil 2 liczyć by należało, w dobrach JO księcia Czartoryskiego. 4-to Miasta znaczniejsze około tego kościoła pierszajskiego są: Minsk, miasto sądowe, wojewódzkie, pomiędzy które miasto idzie rzeka duża Świsłocz, leży na wschodzie letnim, czyli między wschodem letnim i południem, mil sporych 9 od Pierszaj. 277 Fundacja Bernardynów w Wołożynie miała miejsce 10 VI 1683 r. K. Grudziński, Wołożyn, s. 441. 94

95. **Oszmiana**, miasto sądowe, powiatowe, przy rzece nazwanej Oszmiana, leży na zachód letni odległa od Pierszaj, mil lekkich 10. Nowogródek, miasto sądowe, wojewódzkie, na zachodzie zimowym, odległe od Pierszaj mil 11. Mir, miasto JO księcia Radziwiłła, leży na południe, mil miernych 10. 5-to. Droga z Pierszaj do Minska nie jest ani górzysta, ani piaszczysta ale o 5 mil od Mińska jest błotnista alias mokra i to między lasami i chlebem. [k.228] Droga z Pierszaj do Oszmiany, na mili 1½, górzysta, koleista, kamienista i hleista, aż do Wołożyna, dalej przez góry jednej, niedaleko za Wołożynem i błota tamże niewielkiego, ku karczmie krażynskiej spacjum jest równa i nie górzysta, ani piaszczysta i groblami dobrymi. Droga z Pierszaj do Nowogródka, z początku, ½ mili, mostami przez błota, lecz mostami nowymi, szerokimi i gładkimi, a potem równa droga przez Kamień dobra JW Judyckiego aż do Nalibok, do których mil 5 z Pierszaj, a za Nalibokami do Lubcza mostami z przeprawą Niemna w Mieszycach nieśpieszna, a za Niemnem i za Lubczem, mil, 3 górzysta, piaszkowa i hleista. Droga z Pierszaj do Mira z początku mostami dobrymi przez błota a z mostów przez Kamień, Hieszyce, Ochotowo, Ihumienowszczyznę, Odmyt, aż do Żukowego Borka, do Niemna droga dobra, bez gór, równa i sucha, nie kręta, a za Niemnem, mili 1½, także do Mira dobra, prócz błota za Niemnem, po przeprawie w Żukowym Borku, niewielkiego. 6-to. Z Pierszaj do Mińska letnią drogą jazdy godzin 12, zimową godzin 10. Z Pierszaj do Oszmiany letnią drogą godzin 13 jazdy, a zimową godzin 10 lub 11. Z Pierszaj do Nowogródka letnią drogą godzin 15, a zimową godzin 12. Z Pierszaj do Mira letnią drogą godzin 12 lub 13, a zimową godzin 10 lub 11. 7-mo. W parafii pierszajskiej jezior nie ma, ale są rzeczki i rzeki, które tak po sobie idą: Rzeczka Mniszanka poczynając od południa spod wsi Burbowszczyzny biskupiej Pierszaj, a płynąc przez moczary, gdzie i stawek na niej JM pana Bohdanowicza na wschód letni i w Pieniakach, folwarku, JM pana Kreczmana, [k.228v] łączą się z rzeczką Dubowką najprzód, a pod stawem lucinskim, łączy się z rzeczką Siniuchą, razem trzy wpadają w rzekę Lucin, tam gdzie na tejże Lucinie jest staw do dworu Lucina JM pana Suszyckiego należący z młynem tamże. I ta rzeka Lucin roz-za powiat oszmiański od województwa minskiego 95

96. tamtędy idzie, a idzie od **Pierszaj** milę i idąc o milę koło Pierszaj, wpada w rzekę Isłocz za Pierszajami na zachodzie zimowym. Rzeczka Dubowka poczynając od południa, z lasów folwarku Pierszaj, biskupiego, zwanego Nowiny i idąc mimo dwór Zadoroże JM pana Mickiewicza i wieś tego dworu zwaną Dubowce na wschód letni i łącząc się pod Pieniakami, jako wyżej, z rzeczką Mniszanką, a potem pod stawem lucinskim, w górze z Lucinem, Siniuchą z rzeczką i razem cztery idąc, pod tytułem Luciny, wpadają w Isłocz, na zachodzie zimowym, niedaleko wsi wołożyńskiej Jarkowa. Rzeczka Siniucha poczynając od wschodu letniego, ze wsi, zadoroskiego dworu, zwanego Podgrodzie i idąc ku południu łączy się pod stawem lucinskim z rzeczkami Mniszanką i Dubowką, a na ostatek z rzeczką czyli rzeką Lucinem, wpada z nimi jako we dwóch miejscach jest wyżej zapisane w rzekę Isłocz, a kędy idzie ta rzeczona, rzeka Siniucha sama i kędy idzie rzeczka sama

Dubowka i kędy się połączyły z sobą i z rzeką Lucinem, tam wszędzie odgraniczają powiat oszmiański od województwa minskiego. Rzeczka Dziedzik poczynając o milę od Pierszay spod wsi Skrundziowszczyzna JM pana Bohdanowicza, od wschodu zimowego i idąc na południe i zbliżywszy się o milę pod Pierszaie, a i w przód i na opole Prudziszczami [?] płynąc pierszayskimi wpada udzielnie w rzekę Isłocz, na zachodzie zimowym. Rzeczka Niescierka, poczynając od wschodu zimowego, z uroczyszczą Kuprowszczyzna, gruntów biskupich, do miasteczka Pierszay należących, z sianożęci, uroczyszczem Ryndziowszczyzna, ziemian pierszayskich Ryndziewiczow i idąc na zachód zimowy, o troje staje, od kościoła pierszayskiego i za dworem pierszayskim łączy się z rzeczką Somczynką, [k.229] gdzie w Satokach tych dwóch rzeczek Niescierki i Somczynki jest staw nie mały z młynem o dwóch kołach pod samym dworem pierszayskim i o ¼ mili w zaścianku czyli wsi Pierszay Hołubach, na tychże rzekach zjednoczonych, płynących błotami pod Hołuby, nazwanymi, jest drugi staw niemały z młynem i foluszem biskupstwa wileńskiego, stamtąd wpada do Isłoczy. Rzeczka Somczynka, spora, poczynając od wschodu letniego spod wsi biskupiej Pierszay Komuszewicze zwanej, a idąc na zachód letni, płynie z drugiej strony kościoła pierszayskiego i miasteczka Pierszay od kościoła o czworo staje i pół, pod samy dwór pierszayski i łączy się tuż zaraz za dworem, czyli blisko dworu z Niescierką rzeką i w onych Satokach jest staw z młynem pod dworem wyżej wspomniany i w Hołubach na nich staw drugi z młynem i za Hołubami, na zachodzie zimowym za ¼ mili, a od Pierszaj o ½ mili wpada w rzekę Isłocz. 96

97. **Rzeczka Bohuszowka**, spora, poczynając od północy o milę od Pierszay z łęgu, z pod wsi Batur JM pana Sulistrowskiego parafii chołchelskiej i idąc w przód na południe, a z południa udawszy się kręto na zachód letni koło wsi wołożynskiej Waszkielow i koło okolicy Zachaczewo i płynąc na wieś biskupią Ogrodniki i na wieś Siedliszcze i na wieś Prudziszcze wsie pierszayskie i z tyłu dwory Czechowszczyzny i wsi Leszczatki JM pana Huszczy na błota biskupie zwane Dorżyszcze, mimo wsi biskupiej Jaszkievicze i na pomienionych błotach biskupich Dorżyszcze złączywszy się z rzeczką Baranówką, idzie mimo staw w Hołubach, stojący na złączonych Niescierce i Somczynce rzeczkach i za stawem z tąż Niescierką i Somczynką zjednoczywszy się samoczwarto pod wsią wołożyńską Juchowem, na zachodzie zimowym, wpada w rzekę wielką nieraz wspomnianą Isłocz. Rzeczka Baranówka, spora, poczynając z północy [k.229v] z puszczy biskupiej Sawiszki zwanej, a idąc na zachód letni przez Kobyliszki grunty wsi Pierszay Leszczowcow mimo dwór Czechowszczyzna JM pana Huszczy, gdzie pod dworem i stawek na niej z młynem pustym JM pana Huszczy, stamtąd zaś przez samą wioskę Leszczatkę JM pana Huszczy, a z Leszczatki płynąc na błota pierszayskie Dorżyszcze, na tych błotach łączy się z rzeczką Bohuszowką i złączone obie idą mimo staw w Hołubach i niżej stawu wpadają ut supra w Niescierkę i Somczynkę i razem we cztery jako się wspomniało, pod Juchowem na zachodzie zimowym wpadają w Isłocz. Rzeka spora Giedroyciowka, czyli Lutowka, czyli Łazówka poczynająca z północy od strony letniego zachodu spod wsi Bituc, w roku 1778 od Pierszay zamianą do Wołożyna JO księcia Czartoryskiego podeszłej, i idąc stamtąd na wioskę Pomorszczyznę JM pana Huszczy i potem pod Doubienie karczmę i cerkiew JM pana Huszczy, gdzie i most na niej na gościńcu z Pierszay do Doubien i już przy tym moście idzie gruntami, z jednej strony Jaszkievicz wsi pierszayskiej, a z drugiej z początku doubienskiemi JM pana Huszczy a potem doubienskiemi JO księcia Czartoryskiego, aż do brodu przed sianożęcią, wielką nader, zwaną Chwaszczowka JO księcia Czartoryskiego, przez który bród przejeżdżają na tę sianożęć i od tego brodu, zowiąc się już Lutowką i pod Bakstami [?] niedaleko wpadku swego do rzeki Isłoczy zowiąc się Łazówka, wpada w tęż rzekę Isłocz na zachodzie jesiennym. Rzeczka Kowalanka, poczynając od wschodu letniego z folwarku Piorunowszczyzna JM panów Pietkowiczow, a idąc koło zaścianku Dunszczyzny biskupstwa wileńskiego i koło, czyli pod samą wsią pierszayską Połubowcami, a zawróciwszy się na północ w końcu Połubowcow wpada w rzeczkę Somczynkę, na zachodzie letnim, w końcu sznurów miasteczka Pierszay i tamże na Kowalance jest mostek na drodze z Pierszay do Łosokini i do Chołchła. 97

98. [k.230] **Rzeczka Rudziowka**, poczynając na wschodzie letnim, spod zaścianku

Pozarzykowszczyzna pierszayskiego, biskupstwa wileńskiego i idąc na tenże wschód letni koło wioski Pierszay Rudziowszczyzny i wioski JM panów Suszyckich Komorowszczyzny i te wioski rozgraniczając, idzie potym samymi gruntami folwarku Łosokini JM panów Suszyckich mając spod mostu w Rudziowszczyźnie wiosce, na ruczaju Łoh zwanym, będącego. Tenże ruczaj Łoh wpadły do siebie i tamże graniczny tej Rudziowszczyzny od Łosokini JM panów Suszyckich. A pode dworem Łosokinia JM panów Suszyckich staw na niej z młynkiem i za stawem wpada do rzeki Dorowlanki na wschodzie letnim. Rzeka Dorowlanka, poczynając z południa za wsią dorską Mokrzcowszczyzna, a idąc na wschód letni i na gościńcu wileńskim do Mińska, m[ij]ając most, za mostem nieopodal łączy się z rzeczką czyli rzeką Łosokinią z tą rzeką Łosokinią płynie pod samy dwór Dory, gdzie pode dworem staw wielki, na niej młyn. Stamtąd płynie z Łosokinią ku Jarszewiczom i wpada w rzekę Jarszowkę i dopiero odtąd rzeka Jarszowka zowiąca się pod Wyhoniczami attynencją Rakowską, wpada w rzekę Isłocz o mil 3 ½ od Pierszay ku Rakowu. Rzeczka czyli rzeka Łosokinia, poczynając z folwarku plebanii chołchelskiej, na wschodzie letnim, z dawna Krywusczyzna (z wizyty w roku 1653 dnia 26 septembra [26 IX 1653 r.]), zwanego, a potem Kropiwna, a teraz Kabany zwanego, idzie końcami rezów wsi Kamienszczyzna alias Łosokini, quondam dworu chołchelskiego, a potym oddanej do plebanii chołchelskiej, potym z jednej strony bokami tychże rezów wsi Kamienszczyzny alias Łosokini, a z drugiej strony gruntami Łosokin, plebanii pierszayskiej, a dalej w końcu wsi Łosokin plebanii pierszayskiej, idąc imi z obu stron gruntami łosokinskimi plebanii pierszayskiej, aż pod samy dwór łosokiński plebanii pierszayskiej, a za dworem tymże, w końcu grobli tegoż, plebanii pierszayskiej folwarku, a grobli plebańskiej łosokinskiej Pierszay, idąc z jednej strony gruntami tegoż folwarku Łosokin, a z drugiego boku gruntami wsi [k.230v] dorskiej Zarzecza, odtąd udawszy się w lewo ku Dorom, wpada w rzekę Dorowlankę, na wschodzie letnim, krótka bardzo, bieg mając od swego początku, a nigdzie się z gruntami Łosokini JM panów Suszyckich nie stykając, ani w tym miejscu wpadając do Dorowlanki, gdzie rzeczka Rudziowka wpada, idąc od Łosokini JM panów Suszyckich dworu. I ta rzeka Łosokinia odgranicza powiat oszmiański od województwa minskiego, z jednej strony, w owych miejscach, a z drugiej strony Łoh czyli wodociecz. We wsi Łosokini plebanii pierszayskiej, będący pośród samej wsi na tym Łohu i wodocieczu most będący, niemały. Rzeka Lucin, niemała, od wschodu jesiennego udając się ku południowi, za folwarkiem Lucinem JM pana Suszyckiego i udawszy się pod Mniszany czyli Lucin JM pana 98

99. **Bohdanowicza** pod folwark jego Skrundziowszczyznę i idąc borami, gdzie w borku i młyn z stawem na niej jest JM pana Bohdanowicza, odtąd jednym brzegiem do parafii pierszayskiej należy, aż do wpadku swego w rzekę Isłocz na zachodzie zimowym i wszędzie bieży granicą powiatu oszmiańskiego od województwa minskiego. Rzeka Isłocz, wielka, portowa, poczyna się za Rakowem od wschodu letniego, a idzie na Łoykonicze, (attynencję rakowską), stamtąd na Kjowiec, z Kijowca przez siwicką puszcę (attynencję iwieniecką) i udawszy się pod Pierszaie i za Pierszaią o ¼ mili, idąc w zaścianki Hołubach i jednym brzegiem należąc do parafii Pierszay, tamże, stamtąd gruntami wołożyńskimi idąc, niemały przeciąg, dopiero poczyna iść gruntami baksztanskimi 278, w samych Baksztach o mil 7 od Pierszaj pod samą karczmę bahsztańską, wpada w rzekę wielką portową Berezynę na zachodzie jesiennym. Berezyna zaś w Niemen. 8-vo. Błota znaczne są te: Naprzód zaczynając wraz za dworem pierszayskim zwane Podhołuby i ciągnące się aż do zaścianka alias wioski Hołubów należących do biskupstwa wileńskiego, część pod lasem i część w zażywaniu od włości pierszayskiej. Powtóre błota pierszayskie zwane Dorżyszczce, [k.231] poczynające także niedaleko dworu Pierszay a ciągnące i leżące pod wsią Jaszkiewiczami biskupią do Pierszay należącą, wszystkie w zażywaniu od włości pierszayskiej. Gór znaczniejszych dwie: Połubowska i Kobyliszki. 9-no. Stawy te: W majątności Dorach pode dworem dorskim, wielki, biskupstwa wileńskiego. Stawek w Lucinie JM pana Bohdanowicza, pod samym dworem Lucin alias Mniszan. Staw w Borku JM pana Bohdanowicza. Staw w Łosokinii folwarku JM panów Suszyckich. Staw wielki w Pierszaiach, pod dworem samym, biskupstwa wileńskiego. Staw wielki w wiosce Hołubach, biskupa wileńskiego. 10-mo. Lasu więcej jest w parafii pierszayskiej niżli pola otwartego, w szczególności począwszy od Doubien JM pana Huszczy, ciągnie [się] las, w częściach mając pola i wioski, aż do Łosokini JM ks. plebana pierszayskiego,

mili 1½, a z drugiej strony począwszy od 278 Dwór biskupów wileńskich Bakszty położony był w dekanacie oszmiańskim, w par. Traby. Por. CAH Wilno, S.A., k. 376, nr 19.249 99

100. wioski **Hollubow** pierszajskich, ciągnie nieprzerwanie, aż do Borku karczny JM pana Bohdanowicza, w częściach niektórych mając pola robocze, osady ludzi, na mili 1½. Las zaś w parafii pierszajskiej różne drzewo jest mający, jako w ziemiach hlejowatych. 11-mo. Młynów sześć: Pierwszy w Pierszayach, biskupi. Drugi w Hołubach, biskupi, na rzekach Niescierce i Somczyńce. Trzeci w Dorach biskupi, na rzekach Dorowlance, Łosokinii i Rudziowce. Czwarty w Łosokini JM panów Suszyckich na rzeczce Rudziowce. Piąty w Mniszanach na rzece Mniszance. Szósty w Borku na rzece Lucinie. I w Borku i w Mniszanach młyny są JM pana Bohdanowicza. 12-mo. Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują: 1-mo. Z Pierszay od kościoła do Wołożyna, a także ta sama do Oszmiany i do Wilna, na zachód letni idąca koło dworu pierszajskiego i w prawo na most nowy na rzece Somczyńce, z mostu na górę staj blisko 11, do Wilczej Jamy. Od Wilczej Jamy w lewo polem w dwornym staj 12, do brodku i błota Wounianka zwanego, stamtąd w górę tymi gruntami dwornymi Pierszay, a potem dwornymi i sielskimi JM pana Huszczy do góry drugiej, kóra jest JM pana Huszczy staj kilkanaście, z góry do wsi Leszczatki JM pana Huszczy, gdzie w lewie stoi karczma JM pana [k.231v] Huszczy, a za karczmą tuż bród i w brodzie idzie rzeczka Baranówka. Droga zła, pochyła, wyboista, kamienista i miejscami niebezpieczna. Za brodem na górze plebania ruska po prawej ręce parocha doubieńskiego, z kaplicą ruską. Z niej aż do mostu staj 8 na rzece Bohuszowce będącego, nowego, zła bardzo, droga z mostu na górę, po lewej biskupie i po prawej ręce grunta, mila, ani zła droga w rowach dużych od [deszczów?] wybitych staj kilka. Na górę wjechawszy, odtąd bez gór droga lepsza, staj ze 20 lasem i polem, od góry znowu między gruntami Jaskiewicz wsi pierszajskiej, a z drugiej strony wsi Pomorszczyzny JM pana Huszczy. Z tej góry piaszczystej zła, kamienista, koleista, droga i krzywa i błotna, aż do mostu na rzece Giedroyciowce nowego, dobrego, szerokiego. Z jednej strony tej rzeki i mostu od Pierszay grunta, z drugiej strony doubieńskie za mostem JM pana Huszczy, a ta sianożęć za mostem i za sianożęcią JM pana Huszczy, droga grząska, zła, lepka, mało namoszczenia mająca i to złe, aż do karczmy w Doubieniach i cerkwi tegoż JM pana Huszczy, ½ mili od Pierszay, rachuje się z Doubien od karczmy. Z góry do brodu 100

101. dużego, po którego stronie prawej wioska wspólna JM pana Huszczy i JO księcia Czartoryskiego doubieńska. Za brodem wygodnym na górę kilkoro staj i na tej górze kończy się parafia pierszajska, a zaczyna się parafia wołożyńska i wieś Dobrowicze o ½ mili i staj kilkoro od Pierszay. 2-do. Droga do Rakowa, która jest oraz i do Minska. Na wschód letni mostem dobrym, przez same miasteczko Pierszaie, mimo karczmę pierszajską, w koniec miasteczka, a w końcu rzucając w lewo drogę do Łosokini, do Chołchła w prawo, w górę staj 8, do krzyżów pierwszych, sznurami włócznymi miasteczkowymi, od krzyżów tymiż sznurami, polem leżącym w prawo do Rakowa i Minska, a w lewo rzucając do wsi biskupiej Połubowców, idzie droga dobra, równa, aż do drugich krzyżów staji dwadzieścia i kilka, w lesie stojących. Na początku lasu od tych drugich krzyżów, w prawo rzucając do Mniszan i Popków wsi, a w lewo lasem aż do brodu przy gruntach, z lewej ręki, JM pana Piotrowicza, a z prawej panów Szuyskich, gdzie na brodzie most nowy, szeroki, [k.232] gładki, droga bardzo dobra. Od tego mostu i brodu, do grobli przed Nowinami pierszajskiego biskupiego folwarku, a w dożywociu pani Zaniewiczowey, samej, lasem ¼ mili, lasami po prawej ręce nieustannymi, pierszajskimi, po lewej w części polem widnym, blisko wsi Gumbiowszczyzny biskupiej, droga dobra, równa, dopiero przez groblę nową, której sznurów jest siedm i kilka prętów, z mostem na szrodku, dla ścieku wody. Z grobli polami Nowin folwarku Pierszay z obu stron, staji ze 20, droga równa, dobra. Dopiero gruntami polistemi, dwornymi, dworu Zadoroża, w lewej stronie minąc dwór zadoroski, aż do karczmy zadoroskiej, trzy części ćwierci mili, droga dobra polami. Pod karczmą gościniec z Dor do Mniszan, w poprzek przejechawszy i do Dor rzucając w lewo, a do Mniszan w prawo, który to gościniec zowie się iwieniecki. Idzie przez ten gościniec za karczmą droga prosta do Rakowa, podjechawszy do doliny i w prawo rzucając drogę do Zadorowszczyzny wsi dorskiej. W lewo idzie do wsi Podgrodzia, zadoroskiej, z pół

ćwierci mili i jadąc przez wieś Podgrodzie prosto aż do doliny, z której w lewo do wsi dorskiej Słobody, z drogi widnej a do Rakowa, prosto aż do Hliniszcz wsi JM pana Karnickiego, droga wszędzie dobra. Z Hliniszcz w lewie widny z drogi folwark JM pana Karnickiego Petryłowszczyzna, przy tym folwarku gościniec, choć trochę opodal, prosto idący do Rakowa i wraz po lewej stronie mający dwór Wazginiszki JM pana Karnickiego. Kończy się parafia pierszajska, a zaczyna parafia rakowska, o 1½ mili od kościoła Pierszay. 3-tio. Droga do Chołchła. Przez miasteczko Pierszai mostem dobrym, mimo karczmę pierszajską na szródmiasteczku będącym. W końcu miasteczka przy Wilczej Jamie, w lewo, na północ, drogą będącą, między bokami sznurów miasteczkowych, ku mostu na rzece Somczynce, idącemu do wsi biskupiej Siemiernikow, niedaleko mostu, rzucając w lewo, a w 101

102. prawo biorąc się na wschód letni, przez rezy miasteczkowe, koło góry, do mostu na rzece Kowalance, wpadającej do Somczynki, rzeczki będącego [k.232v] droga koleista i górzysta. Od mostu sianożęciami koleistymi, do mostu nowego, szerokiego i gładkiego na rzece Somczynce, na płotach z pni będącego, o ¼ mili od Pierszay. Z mostu tego trochę równą drogą podjechawszy, idzie droga na górę Połubowską, między lasami z jednej strony, a z drugimi między polami z góry i z lasami aż do Koniuszewicz wsi biskupiej, półtorej ćwierci mili. Zła droga kleista, mokra, wąska, koleista. Przez Koniuszewicze zaś, droga równa, dobra staj ze 20, aż do łożu, w końcu wsi Koniuszewicz. Z tego łożu lasami i wąską, a koleistą drogą do zaścianku Pierszay Pozarzykowszczyzny, stamtąd droga nieco dobra, do wioski Rudziowszczyzny, polami choć zaraz i lasy wszędzie za polami, te bliskie i widne. Z Rudziowszczyzny, która jest po prawej stronie drogi, wraz za most dobry, nowy, szeroki na ruczaju Łoh zwanym, wpadającym w rzekę Rudziówkę, pół ćwierci mili, z mostu na górę, ziemiami, czyli gruntami łosokińskimi JM panów Suszyckich, których dwory w prawej są stronie widne, do doliny i mostu w tej dolinie dobrego, nowego pod samą wsią Łojkowszczyzną biskupią. Z mostu do tej wsi, zaraz na górze sytuowanej. Ze wsi tej Łoykowszczyzny na gościniec idący z Wilna do Minska polami i tym gościńcem w prawo do karczmy łosokińskiej JM ks. plebana pierszajskiego przeciw, której karczmy kilka chat tegoż plebana oraz wioska dorska Mokrzykowszczyzna z karczmą. Droga niezła przez grunta dworne, plebańskie do Kempin, a na Kempinach dolinami, w górę, pod sam dwór plebański pierszajski Łosokinia. Droga niezła staj kilkanaście i mimo dwór do wsi Łosokini plebanii pierszajskiej, w którą wjeżdżając zła dla Spachowatych [?] droga i w samej wsi jest most na Łohu, który odgranicza powiat oszmiański od województwa minskiego. Za tym mostem ciągnie się jeszcze wieś plebańska Pierszay, ze wsi wygonem niewielkim, a potem gruntami i lasami chłopów łosokińskich, gdzie jeszcze jedna jest chata plebanii pierszajskiej w prawej ręce, staj ze 30 lub więcej lub mniej do Łohu i wodocieczy, która tak rozgranicza Łosokinię plebanii pierszajskiej, od gruntów folwarku Kabany zwanego, plebanii chołchelskiej. Jako też koniec leży parafii pierszajskiej, o milę i pół ćwierci mili od Pierszay alias kościoła pierszajskiego. [k.233] 4-to. Droga do Iwieńca, która razem i do Kamienia. W tyle kościoła w prawo na południe, na most wielki w ulicy, między chatami Pierszai miasteczka będącej, sznurów czyli długości mający, nowy, szeroki i gładki, z brusów, na rzece Niescierce i błotem przed nią będącym. Z mostu drogą równą, polami staj ze 20, w przód przy krzyżach rzucając w lewo do wsi biskupiej Januszkiewicz, a w prawo pomienionemi miasteczkowemi polami i pomienionemi staj 20, do mostów, długich a nowych i gładkich i szerokich, między lasami i 102

103. tymiż mostami biskupimi, ½ mili do rzeczki Dziedzika. Niedaleko od niej w lewie widną wioskę biskupią mając Rodzki od rzeczki Dziedzika i mostu nowego, dobrego. Na niej przejechawszy przez most i groblę, biskupią, nową, w górę, a potem borami i brzeźniakami, tj. brzeźniakami, leszczyną i innym drzewem, pomiędzy borami mieszczącymi się i w tych borach kilkoma mostami i groblami, nowymi, gładkimi, niedaleko już rzeki Lucina, w prawo rzucając drogę do zaścianku biskupiego Satoki, jechać trzeba porzuciwszy tę drogę, prosto do rzeki Lucina i mostu biskupiego z obu stron na niej będącego. Która rzeka Lucin na drodze południowej do Iwieńca i Kamienia, koniec łoży parafii pierszajskiej i razem w tych miejscach jest granicą Pierszay dóbr od puszczy majątności Siwicy attynencji iwienieckiej i innych aż do stawu

Jawdowskiego, o milę jedną od pierszajskiego kościoła. W parafii pierszajskiej są granice powiatowe i wojewódzkie, tj. powiatu oszmiańskiego z województwem minskim. Jako że już opisało wyżej, a w szczególności i tu wyraża się. Poczynając w boku lewym od wsi biskupiej Hołuby, od wpadku w rzekę Isłocz rzeki Lucina, aż w wierzch stawu JM pana Suszyckiego na niej w dobrach Lucinie. Potym w drugim miejscu, idzie granica rzeką Dubowką, w trzecim Siniuchą, w czwartym Dorowlanką, w piątym Łosokinią, a w szóstym Łohem we wsi Łosokini plebana pierszajskiego, w poszrod samej wsi będącym. Takowe prze zemnie opisanie, niżej wyrażonego, spisanie wierne i rzetelne parafii pierszajskiej w rządzie parochialnym moim już lat 27 z górą zostającej. Oddając do kancelarii JO księcia Ignacego Massalskiego biskupa wileńskiego, dla wiary ręką mą własną podpisuję. W Pierszai[ach] roku 1784 dnia 11 miesiąca septembra [11 IX 1784 r.] ks. Antoni D. Zdankiewicz, pleban pierszajski, manu propria 279. 10. Raków [nr 530,k.234] Parafia rakowska 1-mo. Kościół parafialny 280 w mieście Rakowie JO książąt Sanguszków oraz fundatorów i dziedziców tegoż miasta 281, położony w województwie i dekanacie minskim. Wioski i 279 Ks. Antoni Zdankiewicz plebanem pierszajskim był jeszcze w 1788 r. Urodził się on w 1728, wyświęcony na kapłana był w 1756 r. W 1788 r. pomagał mu w duszpasterstwie, jako komendariusz pierszajski, ks. Antini Tymiński, franciszkanin konwentualny, urodzony w 1755 r., wyświęcony na kapłana w 1755 r. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 280 W 1676 r. Hieronim Sanguszko i Konstancja Teodora z Sapiechów, wojewodowie wileńscy nadali pierwszy fundusz Dominikanom rakowskim. W 1686 roku wdowa Konstancja Teodora z Sapiechów Sanguszkowa. Zatwierdziła te nadania. I. Borejko Chodźko, t. I, s. 143. Dominikanie mieli tu niewielki klasztor pod 103

104. miejsca do tej parafii należące, w tymże województwie według porządku i alfabetu ułożone są te: Axakowszczyzna, wieś do attynencji i hrabstwa JO książąt Sanguszków należąca, na południe położona od kościoła i miasta pół mili mierne. Buzuny, wieś do tegoż hrabstwa należąca, położona na północ od kościoła i miasta, ½ mile. Borsuki Słuczyszna, w dzierżawie JM pana Świętorzeckiego, na wschód zimowy, położone, od kościoła i miasta mila 1, spora. Borzdynie, wieś, JM pana Wołodzki, na wschód letni położone, od kościoła i miasta mila mierna. 282 Czackow, Piotrowskich, na wschód zimowy od południa położony, od kościoła i miasta mil 2, spore. Dużkow 283, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, na zachód zimowy położony, od kościoła i miasta o ½ mile. Dzwiniacz JM pana Chłudzińskiego, na wschód zimowy położony od kościoła i miasta, o pół mile 284. Dzwiniacz, JM pana Oziembłowskiego, w tymże miejscu położony, od południa, od kościoła i miasta ½ mile, mierne. Głuszynce, JM pana Wańkowicza na południe położone, od miasta i kościoła mil 2, mierne. Hermaniszki, JM panów Chełchowskich, ku zachodowi letniemu położone, od kościoła i miasta mil 2, spore. Isłocz, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, na południe od miasta i kościoła, mila spora. wezwaniem św. Ducha. Po 1835 dominikanie zostali skasowani. SG, t. 9, s. 508; Zachował się plan kościoła w Rakowie. CAH Mińsk, f. 937, op. 3, nr 32. 281 W 1465 r. król Kazimierz Jagiellończyk nadał Raków, wraz z dwiema cerkwiemi tam znajdującymi się Przemienienia Pańskiego i Św. Jerzego, Janowi Moniwidowi, wojewodzie wileńskiemu. Историкостатистическое описание..., 76; W I poł. XVII w., z ręką Anny Zawiszanki, dostał Szymonowi Samuelowi kniaziowi Sanguszcze, wojewodzie witebskiemu Sanguszkowie nazwali dobra rakowskie hrabstwem. Za Sanguszków hrabiów na Rakowie osada była świetnym miastem, hrabstwem zarządzali gubernatorowie, na zamku aż do końca XVIII w. odbywały się sądowe roczki podkomorskie i nawet powiatowe. Sanguszkowie mieli piękną rezydencją w pobliżu miasteczka. W 1700 r. w wyniku podziału dóbr Raków otrzymał marszałek dworny WKL Kazimierz Antoni książę Sanguszko (1677-1706). Od 1750 r. do 1781 władał Rakowem książę Józef Paulin Sanguszko, marszałek wielki WKL. Z Anny Centnerówny zostawił on syna Romana, zmarłego w bezżeństwie. Po drugim podziale Rzpltej 1794 r. Raków został Sanguszkom skonfiskowany i oddany przez Katarzynę II hrabiemu Mikołajowi Sołtykowowi, feldmarszałkowi wojsk rosyjskich. - K. Niesiecki, Herbarz polski, t. VIII, s. 240, t. X, s. 109; R. Marcinek, Sanguszko Kazimierz Antoni, PSB, t. 34 Wrocław 1993, s. 496. W Rakowie przy cerkwi Przemienienia Pańskiego (Preobrażeńskiej) znajdował się klasztor Bazylianów. 282 Gorbaczewski, nr 12049, k. 364-365; IAM, cz. II, s. 299. 283 Wieś i dobra w pow. mińskim. Do końca XVIII wieku własność Sanguszków, następnie przeszła na Ryskich. Obszar około 940 morgów. SG, t. 2, s. 231. 284 Por. IAM, cz. I, s. 235. 104

105. **Isłoczka Słuczszczyzna** 285, w dzierżawie JM pana Tarczynskiego, w tymże miejscu położona, na południe od kościoła, mila spora. Jarszewicze, panów Karnickich, Przysieckich, Chelchowskich, położona od zachodu letniego, od kościoła i miasta, mil 2, mierne. Kasparowszczyzna, JM panów Przysieckich, położona od zachodu letniego, od kościoła mil 2, spore. [k.234v] Krzywicze 286, JM pana Zaiarskiego, na wschód letni położone, od kościoła i miasta mila 1, spora. Krupszczyzna, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, położona na północ od kościoła i miasta mila 1. Kozielszczyzna, JM pana Wołodzki, na wschód letni położona, od kościoła i miasta ½ mile 287. Krasnesioło, attynencja słuca, w dzierżawie JO księżnej Woronieckiej, na wschód zimowy położone, od kościoła i miasta ½ mile. Laskowka, okolica szlachecka, na zachód zimowy położona, od kościoła i miasta, mila 1 spora. Łaby, JM pana Woronca, na północ położone, od kościoła i miasta, mila 1, spora. Miechowszczyzna, JM pana Przysieckiego, od zachodu letniego położona, od kościoła i miasta mil 2. Mikuliczyn, JM pana Bułhaka, na wschód zimowy położony, od kościoła i miasta 1½ mile, spore 288. Nowy Dwór, JM pana Zajarskiego, od północy położony i od kościoła i miasta mila spora 1. Niedobelszczyzna, JM pana Puzinowskiego, na wschód letni położona, od kościoła i miasta, 1½ mile, spore. Orłowszczyzna, do attynencji Hrabstwa Rakowskiego należąca, położona na zachód letni od kościoła i miasta ¼ mile. Pereżyry 289, JM pana [Ignacego] Ratyńskiego, na zachód zimowy położone, od miasta i kościoła ½ mile, spore. 285 Dobra w pow. mińskim nad rzeką Isłocz. Od 1853 własność Chelchowskich, obszar 2940 morgów. SG, t. 3, s. 306. 286 We wsi była cerkiew unicka Przemienienia Pańskiego. Историко-статистическое описание..., 118. 287 IAM, cz. I, s. 351. 288 Mikulin (sic) w pow. mińskim, 10 km na pld.wsch od Rakowa posiadał w XVIII w. Symon (Symeon) syn Benedykta Bułhaka, łowczego mińskiego. W. Bułhak, Bułhakowie. Zarys historii rodu, Warszawa 1994, s. 173. 289 W 1628 r. Andrzej Ratyński nabył dobra Pereżyry. Ożeniony był z Zofią Szablowską, z którą miał syna Michała, dziedzica Pereżyry. Po nim właścicielami byli Antoni, cześnik miński i Franciszek starosta sieniawski, później Ignacy Ratyński S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 15, s. 175. 105

106. **Raków Stary** 290, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, położony na wschód letni, od kościoła i miasta, mila 1, spora. Starzynki, JM pana Chmary, położone od zachodu letniego, od kościoła i miasta, 1½ mile, spore. Trzaskowszczyzna 291, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, na południe położona, od kościoła i miasta mila 1. Wielka Wieś, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, na południe położona, od kościoła i miasta, ¼ mile. [k.235] Wyhonicze 292, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, położone na zachód zimowy od kościoła i miasta, ½ mile. Trypucie, attynencja Hrabstwa Rakowskiego, położone na zachód zimowy od kościoła i miasta, pół mile. Zalesie, pana Bujwida, na północ położone, od kościoła i miasta 1½ mile, spore. 2-do. Od tegoż miasta Rakowa i kościoła parafialnego, kościoły sąsiedzkie parafialne są te: Wołma, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach Judyckich i Wańkowiczow, na zachód zimowy położony, od Rakowa mil 2, mierne. Zasław, kościół parafialny, w tym że województwie i dekanacie radoszkowskim, w dobrach JW [Augusta Dominika] Prze[z]dzieckiego położony, od Rakowa mil 2, spore. 3-tio. Miasta znaczne od tegoż kościoła i miasta Rakowa: Mińsk, miasto sądowe, od wschodu zimowego położone, mil 5, sporych. Koydanow, miasto, ku zachodowi zimowemu położone, mil 5, sporych. Radoszkowicze, miasto, na wschód letni położone, od Rakowa mil 3, spore. 4-to. 290 Miasto i dobra nad rzeką Isłocz, pow. miński. W 1465 roku oddany przez króla Kazimierza Jagiellończyka za zasługi Kieżgajłom. 24 III 1556 r. w dokumencie dzielczym między Melchiorem i Janem Andrzejawiczami Zawiszami dział dóbr z Rakowem dostał się Janowi Zawiszy. K. Zawisza, Pamiętniki..., s. LXXI-LXXII; W 1605 r. Andrzej Zawisza, w testamencie ofiarował Raków swemu Janowi Zawiszy (zm. 1611) bratu, wojewodzie witebskiemu. Później dostał się Raków z ręką Anny Zawiszanki Szymonowi Samuelowi Sanguszcze, wojewodzie witebskiemu. Po drugim rozbiornie Raków został oddany przez Katarzynę II Mikołajowi Sołtykowi, feldmarszałkowi wojsk rosyjskich. SG, t. 9, s. 508-510 291 Wieś i dobra nad Isłoczą, pow. miński. Dziedzictwo Świętorzeckich, obszar przeszło 30 włók. SG, t. 12, s. 91. Inwentarz 1794 r. Gorbaczewski, nr11821, k. 163-175; IAM, cz. II, s. 1367. 292 Wieś i folwark nad rzeką Milutą lewy dopływ Isłoczy, pow. miński. Cerkiew pod wezwaniem Opieki NMP., fundowana w 1773 przez Matuszewiczów. W XVII należała do Sanguszków w drugiej połowie XVII wieku wzięła ją w

zastaw Matuszewicz. Pod koniec XVIII przejął dobra Ryłski. SG, t. 14, s. 91. Por. IAM, cz. I, s. 176. 106

107. **Droga z Rakowa** do Mińska, kamienista, częścią piaszczysta, kręta, rzeczulki przechodząca. Droga do Koydanowa równiejsza, nieco górzysta i kamienista. Droga do Iwieńca równa, jednak kamienista, miejscami górzysta. Droga do Radoszkowicz równa, kamienista, nieco górzysta. 5-to. Jezior i błot znacznych w tej parafii nie masz. Stawiki zaś partykularne są te: U Wysłoczy, attynencji Hrabstwa, skąd się zaczyna rzeczka z krynic i błot, Isłoczka nazwana, stawek, młynek i mostek na gościńcu do Rakowa. Drugie stawki, wciąż na tejże rzece Isłoczy w bok od gościńca jako to: w Dzwiniaczy JM pana Chłudzińskiego stawek i młynek, w Dzwiniaczy JP Oziembłowskiego stawek i młynek, z której rzeki robi się staw Bokrawka nazwany, pod Rakowem tuż młyn miejski o trzech kołach, tartak niżej od tego stawu, pod miastem stawek [k.235v] Słoboda nazwany, młyn o 2 kołach i walusz. Stawek i młynek, bez mostku, w Połoczance, pana Zaiarskiego. Na tejże rzece niżej, w borku, młynek i stawek od zaścianka w bok. Stawek i młynek w Jarszewiczach panów Karnickich, stawek i młynek w dobrach ważginiskich tychże panów Karnickich na rzece z krynic i błot idącej Jarszewce nazwanej. Stawek i młynek z mostkiem, w Kasperowszczyźnie, panów Przysieckich, na rzeczce Kasperowce, z błota i krynic poczynającej się. Stawków 2, z młynkami i mostkami w Perczyrach JM pana [Ignacego] Ratynskiego. Stawek w Wyhoniczach, attynencji Rakowskiej, młynek i stawek. Stawek i młynek z mostkiem, niewielki, w Dużkowie, attynencji Hrabstwa Rakowskiego. 6-to. W tejże parafii rakowskiej więcej jest lasów niż otwartego pola. Drogi publiczne i partykularne w tej parafii są te. 1-mo. Droga publiczna wileńska, od kościoła na północ, z miasta w prawą rękę, ku zachodowi letniemu, więcej lasami. 2-do. Droga do Zasławia, na wschód letni, od kościoła w prawą rękę, częścią borami, więcej otwartym polem. 3-tio Droga do Mińska, od kościoła w prawą rękę, ku wschodowi zimowemu, więcej lasami niż otwartym polem. 4-to. Droga do Koydanowa, ku południowi, częścią lasami, więcej otwartym polem. 107

108. 5-to Droga do **Wołny**, od kościoła w lewą rękę, ku zachodowi zimowemu, więcej otwartym polem. 6-to. Droga do Iwieńca od kościoła w lewą rękę, ku zachodowi letniemu częścią lasami, po większej części otwartym polem. 7-mo. Droga do Radoszkowicz od kościoła w prawą rękę, na wschód letni, otwartym polem. Drogi i gościńce znakomitsze od miast poblizszych wypadają, gdzie wyraźny opisane być mogą. Parafia także rakowska nie ma w sobie granic z swymi wypisanymi attynencjami, lecz w województwie minskim cała położona. Takie opisanie parafii ręko własną ztwierdzam- ks. Dominik Sipayło, Manu propria. 11. Stołpce [nr 508, k.116] Parafia stołpecka 1-mo. Kościół parafialny 293 JM księży Dominikanów prowincji ruskiej, w mieście Stołpcach 294, województwie i dekanacie mińskim położony. Wioski i miejsca do tej parafii należące, są w tymże województwie jako się tu według porządku alfabety wyrażają: Ataleś, wieś JO księcia Radziwiłła, pod samym zachodem zimowym, od kościoła parafialnego, mil 2. Bochony, JO księcia [Adama] Czartoryskiego, na północ mila, wielka. Dworzyszczce, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, na zachód letni, od kościoła parafialnego, mil 2. Dzierwanowszczyzna, zaścianek JO księcia Czartoryskiego, na północ od kościoła parafialnego, mila 1. Jaczna, wieś, JO księcia Czartoryskiego, na zachód letni od kościoła parafialnego, 1½ mili. 293 Dokładna data sprowadzenia Dominikanów do Stołpc nie jest znana. Giżycki (Wołyniak), podaje za Barączem, iż stało to się w 1621 r. Z kolei I. Borejko Chodźko twierdził, że nastąpiło to w 1623 r. Współczesny białoruski historyk Grzegorz Żołnierkiewicz, na podstawie kwerend w Centralnym Archiwum Historycznym w Mińsku uważa, że było to w 1624 r. M. Maroszek, Dominikanie w Stołpcach zbiory archiwalne i biblioteczne w świetle badań źródłowych, Białystok-Warszawa 2004 (maszynopis). M. Maroszek Zbiory bibliotek dominikańskich na terenach obecnej Białorusi do 1832 r. w świetle materiałów źródłowych. [w:] Problemy świadomości narodowej ludności polskiej na Białorusi, Grodno: Związek Polaków na Białorusi, 2004 ss. 197-203. J. Maroszek, M. Maroszek Dekanat miński diecezji wileńskiej w świetle opisów parafii z 1784 r. [w:] Minsk i minczanie: desiac stagoddzjal gistoryi. Mater ialy miżnarodnaj navukova praktyčnaj kanferencii Minsk, 7-9 veresnja 2007 g. Minsk 115-118. 294 W 1669 r. król Michał, a w 1722 r. August II dali Stołpcom przywilej na jarmarki. - Gorbaczewski, nr 12520, k. 986, nr 11796; IAM, cz. II, s. 1267 108

109. **Jaczonka**, folwark i wieś, JM pana [podkomorzego chełmińskiego Józefa] Oskierki, na zachód letni (za Jaczoną) od kościoła parafialnego, 1½ mili. Kołosowo, karczma i zabudowania, JM pana Dernałowicza, na wschód letni od kościoła parafialnego, 1½ mili, wielkiej. Kowalewszczyzna, dwór, JO księcia Czartoryskiego, na wschód letni od kościoła parafialnego, ½ mili. 295 Kruhlica, wioska, JO księcia Czartoryskiego, na zachód zimowy od kościoła parafialnego, mila wielka. Kuczkuń, folwark i wioska, JM księży Dominikanów, na wschodzie letnim od kościoła parafialnego, mila 1, wielka 296. Łapki, wieś, JO księcia Czartoryskiego, na zachód zimowy, 1½ mili. Miszuki, wioska JO księcia Czartoryskiego, między wschodem letnim i zimowym, 1½ ćwierci mili. Naydzenowicze, folwark i wieś, JM pana Domańskiego, na zachód letni mil 2, wielkie. Niemiry, folwark JM pana Niemiry, na zachód letni, mile 2, wielkie. Nowopole, karczma, wioska, młyn, tartak, rudnia, JM pana [Józefa] Oskierki, między zachodem letnim i zimowym, mil 2. Odceda, folwark i wieś, JO księcia Radziwiłła, na wschód letni, mila wielka 1. Odcedka, folwark i wioska, JM pana Żyzemskiego, między wschodem letnim i północą, mila 1. Okińczyce, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, na zachód zimowy, ½ mili. Opieczki, wieś, JO księcia Czartoryskiego, między zachodem letnim [k.116v] i zimowym, mila 1. Orciuchi, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, między wschodem zimowym i letnim, ½ mili, wielkie. Osinowka, folwark i wioska, JM pana Żyzemskiego, między północą i wschodem letnim mil 2, wielkie. Ostrowki, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, na wschód letni, 1½ mili, wielkie. Poźnielowszczyzna, zaścianek, JO księcia Czartoryskiego, na północ, mila 1. Sיעcki, JO księcia Czartoryskiego, między zachodem letnim i zimowym, ¾ mili. Siemianczyce, wieś, JO księcia Radziwiłła, między zachodem letnim i zimowym, mila i ¼. 295 10 XI 1647 r. Bogusław Słuszka, podskarbi nadworny WKL i Zygmunt Adam Słuszka, starosta homelski i propojski synowie Aleksandra Słuszki rozdzielili ojcowiznę. Kowalewszczyznę (alis Świeżno) wziął podskarbi C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 2, s. 82. 296 Gorbaczewski, nr 11808, k. 17. 109

110. **Słoboda**, wieś, JO księcia Czartoryskiego, na północ, ¾ mili 297. Stołpce, miasto, JO księcia Czartoryskiego, tu kościół parafialny JM księży Dominikanów od którego kościoła jako od punktu czyni się opisanie całej parafii. Tryles, wioska JM pana Niemiry, na zachód letni, mil 2 i ¼. Tulonka, folwark i wieś, JO księcia Radziwiłła, między zachodem letnim i zimowym, mila i ¾. Zadwory, wieś, JO księcia Czartoryskiego, na wschód letni, ½ mili. Zajamna, folwark i wieś, JO księcia Czartoryskiego, między zachodem letnim i zimowym ½ mili. Zajamna, młyn z siedzibą, JO księcia Czartoryskiego, na zachód zimowy ćwierć mili wielkie. Załucze, folwark, JO księcia Radziwiłła, na zachód zimowy, 2 mile wielkie. Zasule, dwór i dwie wsie, JM pana Dernałowicza, na północ, 1½ mili 299. Żołnierkiewicze, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, na zachód zimowy, 1½ mili, wielkie. Żukowy Borek, wieś, JO księcia Radziwiłła, na zachód zimowy, mil 2. 2-do. Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkie: Derewna kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JO księcia Radziwiłła, między zachodem letnim i zimowym, mil 4. Kojdanów, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JO księcia Radziwiłła, na wschód letni mil 5, wielkie. Mikołajewszczyzna, kościół parafialny, w tymże województwie, w dekanacie nowogródzkim, w dobrach JO księcia Radziwiłła, na wschód zimowy, mila wielka. Świerzeń, kościół parafialny, w województwie i dekanacie nowogródzkim, w dobrach JO księcia Radziwiłła, na południe, za Niemnem, 1½ ćwierci mili. 3-tio. Miasta znaczniejsze sądowe: [k.117] Mińsk, miasto sądowe, przy rzece Swisłoczy, na wschód letni, mil wielkich 9. Nowogródek, miasto sądowe, między południem i zachodem, mil wielkich 8. 4-to. Droga do Minska ze Stołpców, mało otwartym polem, lasami, korzenista, błotnista, piaszczysta i kręta, zimą i latem cały dzień jazdy. 298, 297 Wieś Słoboda w 1728 r. liczyła 18 włók. Gorbaczewski, nr 11797, k. 708-731; IAM, cz. II, s. 1267. 298 W 1623 r. Aleksander i Zofia z Zienkowiczów Słuszkowie, kasztelanowie mińscy, wystawili kościół i opatrzyli fundusze. W 1634 r. parafię powierzono Dominikanom. I. Borejko Chodźko, t. I, s. 106-107 299 Inwentarz maj. Zasula z 3 X 1592 r. AWAK, t. 14, nr 52, s. 445-447; IAM, cz. I, s. 298. 110

111. **Droga do Minska** ze Stołpców, górzysta, twarda, miejscami błotnista i kamienista, zimą i latem dzień jazdy. 5-to. Jezior znacznych i błot wielkich między granicami tej parafii nie ma,

pomniejsze zaś błota z rzekami i stawami nazywają się: Niemen, rzeka spławna, zaczyna się [w] województwie mińskim [parafii] uzdzieńskiej, mil 6 od Stołpców, ze wschodu na zachód zimowy płynie mimo Mikołajewszczyzny. Zostawiając ją po prawej stronie (tu przewóz) mimo Świerżeń, zostawiając go po lewej stronie (przed Świerżniem przewóz) mimo Stołpców, zostawiając je po prawej stronie, (tu przewóz) mimo wioski Kruhlicy, zostawiając ją po prawej stronie, mimo Żukowy Borek, zostawiając go po prawej stronie, (tu przewóz) aż do Bereżnej, wioski JO księcia Radziwiłła, po lewej stronie będącej, (tu przewóz), przed którą wioską wpada z prawej strony rzeka Suła i graniczy parafię stołpecką od derewieńskiej. Na zachód Niemen jest granicą między województwem mińskim i nowogródzkim i graniczy parafię stołpecką od świerżeńskiej. Na południe wsi nie ma, są błota ciągle i szerokie Suła, rzeka znaczna, swój początek bierze za Rubieżewiczami, (parafii kojdanowskiej) w dobrach JO księcia Radziwiłła, z pomiędzy zachodu letniego i północy, między zachód zimowy i południe, płynie pod Rubieżewicze (parafia kojdanowska). Zostawiając po prawej stronie dwór, a po lewej miasteczko, pod Naydienowicze (parafii stołpeckiej). Zostawiając po prawej stronie dwór i wioskę, mimo Dworzyszczu. Zostawiając go po prawej stronie, przez Nowopole, pod most, zostawiając po prawej stronie młyn z foluszem i rudnię, a po lewej stronie tartak, karczmę i wioskę, płynie pod most na trakcie wileńskim, z Tulonki do Otmyta, między dwie karczmy, z obudwóch stron będące. Na ostatek pod Bereżną wpada w Niemen 300. Liwianka, rzeczka mała, zaczyna się w parafii kojdanowskiej za wioską Harbuzami, między wschodu zimowego i letniego [ss], płynie na zachód, mimo wioskę Komło (parafii kojdanowskiej) [k.117v], pod most na trakcie mińskim z Stołpców. Zostawiając karczmę i wioskę po lewej stronie, mimo wieś Liwie (parafii kojdanowskiej). Zostawiając ją po lewej stronie, o ¼ mili, płynie potem przez Zasule, pod most na trakcie mińskim. Zostawiając dwór i jedną wieś po lewej stronie, a drugą wieś po prawej, przeszedłszy przez staw na 200 kroków szeroki, a 400 długi, pozostawiwszy po prawej stronie tartak, a w lewej młyn z foluszem o ⅛ 300 Dobry opis tej okolicy z 3 X 1592 r. w: AWAK, t. 14, nr 52, s. 445-447. 111

112. mili wielkiej wpada w Sułę. Ta rzeczka Liwianka rozgranicza parafię stołpecką od kojdanowskiej na północ. Osinowka, rzeczka mała, zaczyna się z lasu i błota, ze wschodu letniego, płynie na zachód, pod Osinówkę. Zostawiając folwark i młynek po lewej stronie, a wioskę po prawej, przeszedłszy przez stawek mały, płynie przez Zasule, o ¼ mili, wpada w Liwiankę. Wołka, rzeczka mała, zaczyna się za Połoniewiczami parafii kojdanowskiej, z północy płynie na zachód, przez stawek mały. Zostawiając po lewej stronie młynek i karczmę na trakcie mińskim z Zasulla, potem niżej sam zaścianek Połoniewiczze, płynąc mimo pięciu małych zaścianków, (parafii kojdanowskiej) aż do karczmy Bosuników [?], zostawiając one po prawej stronie, pod most na gościńcu z Zasulla do Rubieżewicz,, stamtąd niżej Zasulla wpada w rzeczkę Liwiankę, a niżej razem wpada w Sułę. Jaczonka, rzeczka mała, zaczyna się (w parafii stołpeckiej) z błota ciągnącego się od Kołosowa (ze wschodu letniego na zachód), mimo Ostrowka i Bochony, przed Jaczną zwięża się w strumień i potem niżej, po lewej stronie, zostawiając wieś Jaczną, a po prawej stronie Jaczonkę, pod most mały, płynie pod Siemiencyce, pod most, pierwej karczmę, a potem niżej wioskę, zostawiając po prawej stronie, płynie mimo wsi Łapek, zostawiając po lewej stronie i dalej mimo Żołnierkiewicz. Zostawiając po prawej stronie, przez stawek mały, zarosły, mimo młynu w lewej stronie, pod most w Żukowy Borek, wpada w Niemen. Zajamenka, rzeczka mała, zaczyna się z krynicy i błota za folwarkiem Zajamą, zostawiając folwark po lewej stronie, pod most, płynie do wsi Zajamna, także pod most. Zostawiając wieś po prawej stronie, potem przez błoto i stawek Zamły [s], na młyn Zajameński. Zostawiając go, z zabudowaniem mielnika, po lewej stronie, płynie na zachód i wpada w Niemen. [k.118] Odcedka, rzeczka mała, zaczyna się za Odcedą, ćwierć mili w lesie, na wschód letni i stamtąd płynąc na południe, przez stawek, dłużyńni kroków 300, szerzynie 150, pod most, na trakcie mińskim z Stołpców, a zostawiając młynek i folwark po lewej stronie, a wioskę i karczmę na górze po prawej stronie, po małej ¼ mili, wpada w stawek mały, wzdłuż na kroków 40, a w szerz na 30. Zostawiając folwark Kuczkuńny i młynek po prawej, a wioskę po lewej stronie, pod mostek płynie o ¼ mili małej i wpada w stawek, długi na kroków 200, a szeroki 150. Zostawiając folwark Odcedkę i młynek po prawej, a o kroków 1000 wioskę po lewej stronie, pod mostek nickszemny, płynie dalej, zostawiając zaścianki Dzierwanowszczyznę po lewej, a

Późnielowszczyznę po prawej stronie, potym płynąc mimo wsi Słobody i zostawując ją po prawej stronie, idzie pod most na drodze z Słobody do Kowalewszczyzny i wpada w staw długi na kroków 500, a szeroki na 250 pod dworem w 112

113. **Kowalewszczyźnie**, gdzie zostawiwszy dwór po lewej stronie i przy moście młyn, także po lewej stronie, z pod dwóch mostów, jednego przy młynie, a drugiego jałowego na trakcie mińskim z Stołpców, będących. Zostawiwszy w prawej stronie sadzawek 4, karczmę i wieś Zadwory, gdzie niżej złączywszy się ze strumieniem z krynicy, z strony wschodniej płynącym, wpada w stawek pod Miszukami, długi na kroków 250, a szeroki na 100. Zostawiwszy młynek i wioskę, w prawej stronie, wpada w pół ćwierci mili w staw długi na kroków 600, a szeroki na 200, a od Stołpców na pół ćwierci mili będący. Gdzie przebywszy 2 mosty i przy jednym młynie, a przy drugim folusz, w prawej stronie zabudowanie mielnika zostawiwszy, pod miastem Stołpcami wpada w Niemen, ze strony południowej. Stawów wielkich w granicach parafii stołpeckiej nie ma, mniejsze zaś przy każdej rzeczce na swym miejscu już się nadmienili. 6-to. Pola jest więcej niżeli lasu w parafii stołpeckiej. Począwszy od Okinczyc, ze wschodu zimowego, aż ku północy, w granicę parafii stołpeckiej, na $\frac{1}{4}$ [k.118v] mili, szerzy prostą linią, aż do Odcedy i Ostrowek wielkie i szerokie zaczynają się lasy JO księcia Radziwiłła. W lewą, także ku północy jest kawał lasu przy folwarku Kuczunach JM księży Dominikanów i od folwarku Odcedki JM pana Żyzemskiego, także dalej ciągną lasy, w tęż stronę, JM pana Dernałłowicza od folwarku Zasulla i JM pana Żyzemskiego od folwarku Ostrowki. Ponad rzeką Sułą z obu stron, JM pana [podkomorzego chełmińskiego Józefa] Oskierki koło Nowopola i JM pana Domańskiego i w Trylesach JM pana Niemiry, na zachód letni, są wielkie i ciągłe lasy. Nadto pod Żukowym Borkiem, na zachód zimowy, na kilka włók lasu jest JO księcia Czartoryskiego do Tulonki, także ponad Sułą w tejże samej zachodniej stronie, jest część znaczna lasu JO księcia Radziwiłła. Te wszystkie lasy są sosnowe mało mające innego odmiennego drzewa, do budowli są zdatne. 7-mo. Młynów (między granicami tej parafii) jest 12, tartaków 2, foluszów 3 i rudnia 1. Te się z pisaniem rzeczek, stawów i mostów razem wyrażają. N 5-to. 8-vo. Drogi partykularne i trakty publiczne tak się opisują: 1-mo. Droga do Żukowego Borka na zachód zimowy. Wyjechawszy z miasta (ulicą Wileńską) i zostawiając po lewej stronie żydowskie mogiły, a potym po prawej stronie trakt do Zajamna, prostą drogą (otwartym polem), ale nazbyt piaszczystym do młyna, gdzie zostawując w prawo zabudowania młynarskie i gaik brzozowy (na morg 1) i stawek w prawej, a młynek w lewej stronie, przez most niewielki, groblą krótką, między chrustami z 113

114. obu stron, a najwięcej z lewej strony, wyboista, błotnista i kręta, dalej piaszczysta droga. Blisko $\frac{1}{2}$ mili pod tym samym lasem kręta, korzenista i błotnista droga, mimo Kruhlicy, wioski będącej nad Niemnem, aż do Żukowego Borka, gdzie na Niemnie z lewej strony płynącym jest przewóz i trakt do Mira. W Żukowym Borku zostawiwszy stawek zarosły, po prawej stronie, a młynek po lewej i przejechawszy most na rzece Jaczonce (tamże w Niemen wpadającej), przez wioskę, w lewą stronę, drogą częścią zaroślami, częścią polem otwartym do Załucza. Skąd za $\frac{1}{2}$ mili rzeka [k.119] Suła jest granicą między parafią stołpecką i dereweńską. W prawą zaś stronę dzieli się w lewo do Atalesia polem otwartym $\frac{1}{2}$ mili, a w prawo do Żołnierkiewicz $\frac{3}{4}$ mili, odsuwając się ku zachodowi letniemu od zachodu zimowe. Droga piaszczysta, częścią polem otwartym, a częścią lasami i korzenista. Tu od przewozu Żukowym Borku (od zachodu zimowego na zachód letni) jest trakt z Mira do mostu na Sule za Tulonką do Mińska, gdzie mało jest drogi polem otwartym, ale samym lasem, mila wielka. Droga korzenista, piaszczysta i kamienista. 2-do. Droga do Tulonki (względem kościoła parafialnego między zachodem letnim i zimowym) i trakt wileński. Z miasta, ulicą nazwaną Wileńską, na zachód zimowy, zostawiwszy w lewej stronie mogiły żydowskie i drogą do młyna zajameńskiego, droga piaszczysta i górzysta, przez most na rzece Zajamencie i groblą do wsi Zajamna $\frac{1}{2}$ mili. Potym drogą otwartą do wsi Opieczek po lewej stronie, a karczma po prawej stronie będącej, także o $\frac{1}{2}$ mili. Ta droga dobra i twarda. Stąd drogą prostą i twardą na mostek mały na rzece Jaczonce, który przejechawszy a zostawiając karczmę pod górą w lewej stronie, wyjechawszy na górę okaże się w lewej stronie o $\frac{1}{4}$ wsi Siemianczyce. Dalej jadąc polem otwartym $\frac{1}{4}$ mili, a lasem, drogą kamienistą i korzenistą drugie $\frac{1}{4}$ mili do wsi Tulonki,

którą wzdłuż przejechawszy i dwór po lewej stronie zostawiwszy, w prawą stronę przysadami, polem i lasem $\frac{1}{4}$ mili do karczmy i mostu nad rzeką Sułą. Tu się kończy parafia stołpecka a za mostem od wioski i folwarku Otmyta JM ks. proboszcza wiszniewskiego, o $\frac{1}{2}$ mili, zaczyna się parafia derewieńska, a stamtąd, mil 2, do Derewny, gdzie jest kościół parafialny. 3-to. Droga do Nowopola (między zachodem letnim i zimowym). Ze Stołpców polem otwartym drogą kamienistą, polem otwartym tylko miejscami pomiędzy małe zarośla brzozone do Jacznej trzy ćwierci mili, którą wieś w poprzek przejechawszy, karczmę w prawej stronie zostawiając, na groble i mostek na rzeczce Jaczonce, do wsi Jaczonki na drugiej stronie [k.119v] tejże rzeczki będącej, do karczmy, tu przejechawszy w poprzek wieś. Najwięcej lasami, drogą górzystą, kamienistą, błotnistą, korzenistą i krętą do Nowopola $\frac{1}{2}$ mili wielkie, gdzie zostawiwszy karczmę i wioseczkę w lewej stronie, nad mostem na rzece 114

115. **Sule** jest tartak, młyn, folusz i za mostem rudnia i tu się kończy parafia stołpecka a zaczyna derewieńska. 4-to. Droga do Zasulla (na północ) i trakt zimowy miński. Z miasta Stołpców, drogą kamienistą, piaszczystą i w części górzystą, polem otwartym. Nie dojeżdżając Kowalewsczyzny przysadami sosnowymi, kroków koło 500, zostawiwszy kościół św. Magdaleny, drewniany 301, między takowemi przysadami i drogą do Kowalewsczyzny, w prawej stronie, mimo stawu po prawej stronie będącego, do wsi Słobody, polem otwartym $\frac{3}{4}$ mili, a zostawiwszy karczmę w prawej stronie, prosto przez wieś Słobodę przejechawszy i zostawiwszy w lewej stronie dróżkę do Jacznej, prosto polem otwartym drogą kamienistą na wzgórek, gdzie zostawiwszy dróżkę w prawo do Odcedki i do Bochonow wioski, $\frac{1}{2}$ mili, przed którą kawał drogi błotnistej i krętej, między chrustami i grobelką. Przejechawszy w koniec wsi Bochonów zostawiając onę w lewej stronie, przez błoto bagniste, bez grobli i mostu na 500 kroków szerokie, a w czasie mokrym nieprzebyte, drogą otwartą, lecz ciasną i kamienistą do Zasulla $\frac{1}{2}$ mili, gdzie zostawiwszy cerkiew 302, dwór i karczmę po lewej, a wieś jedną (z tej strony rzeki z zabudowaniem miasteczkowym, po prawej stronie, groblą na most na rzece Liwiance. Tu się kończy parafia stołpecka, a za rzeką zaczyna kojdanowska. Z tego miejsca, w lewej stronie, widać staw, młyn, tartak, za mostem zaś gościniec idzie prosto w pół przecinając drugą wieś Zasulle na połowice (parafii kojdanowskiej) do Minska 5-to. Droga do Kojdanowa (trakt miński), gdzie jest kościół parafialny graniczący na zachód letni. Z Stołpców drogą piaszczystą, kamienistą i górzystą, do przysad sosnowych przejechawszy kroków z 500, zostawiwszy kościół drewniany św. Magdaleny, między przysadami po prawej stronie w końcu wsi Zadwory i karczmę, mimo sadzawek czterech, po prawej stronie będących, a stawu po lewej, przez dwa mosty i groblę mimo młynu i dalej mimo dworu po [k.120] prawej stronie będących, zostawiwszy drogę jedną, kręto w lewą stronę na most (nad rzeczką Odcedką) do wsi Słobody i drugą dróżkę do zaścianków Poznielowszczyzna i Dzierwanowszczyzna, (które z tego miejsca, na północ, widać). W prawą stronę kręto drogą równą, polem otwartym $\frac{1}{4}$ mili do lasu i lasem drugie $\frac{1}{4}$ mili wielkie drogą korzenistą, do Odcedy, mila wielka od Stołpców. Tu zasłania wielki i gęsty las, że widzieć nie można Odcedki i Kuczunow, w lewej stronie o małe $\frac{1}{4}$ mili zostających. Z Odcedy zostawiwszy folwark i młyn po lewej, a stawek po prawej stronie, potem 301 Kościół drewniany w Kowalewsczyźnie zbudowany był na murowanych kryptach. Tu do czasu ukończenia murowanego kościoła w Stołpcach Dominikanie stołpeccy sprawowali nabożeństwa parafialne. I. Chodźko, t. I, s. 107. 302 Cerkiew w Zasulle była pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. Историко-статистическое описание..., 118. 115

116. przejechawszy most, na górze, wieś i karczmę w lewej stronie, do Kołosowa lasem, wielkim, drogą piaszczystą i korzenistą, $\frac{1}{2}$ mili wielkiej. I tu się kończy granica parafii stołpeckiej, a dalej zaczyna się kojdanowska. Za Kołosowem, na trakcie mińskim do Kojdanowa, najbliższa jest wieś Komło, parafii kojdanowskiej, $1\frac{1}{2}$ mili od Kołosowa 6-to. Droga do Mikołajewsczyzny, gdzie jest kościół parafialny, na zachód zimowy, z Stołpców droga piaszczysta, polem otwartym, blisko $\frac{1}{4}$ mili do grobli i mostu na rzece Odcedce, gdzie zostawiwszy młyn, z zabudowaniem mielnika i potem folusz, po prawej stronie, a staw po lewej, przejechawszy dwa mosty i zjechałszy z grobli, zostawiwszy jedną drogę w lewą i trakt zimowy ruski, polem otwartym, drogą nazbyt kamienistą, więcej $\frac{1}{4}$ mili, a potem lasem sosnowym $\frac{1}{4}$ mili do karczmy Orciuchow. Skąd w prawej stronie

widać zaścianek Orciuchi. Tu się kończy granica parafii stołpeckiej, a dalej zaczyna parafii mikołajewskiej. Stąd dalej idzie trakt zimowy ruski, towarny, do Prusinowa parafii mikołajewskiej mil 2. Droga zaś druga z grobli prosto, w prawą stronę, polem otwartym i mało chrustów z obu stron mająca, do zaścianku Okińczyc, ½ mili. I tu się kończy granica parafii stołpeckiej, a dalej zaczyna parafii mikołajewskiej. Z Okińczyc do Mikołajewszczyzny, gdzie jest kościół parafialny sąsiedzki, więcej ½ mili, drogą piaszczystą i błotnistą. 7-mo. Droga do Świerżna, gdzie kościół parafialny na południe. Pod miastem stołpeckim rzeka spławna Niemen i ta jest granicą między parafią stołpecką i świerżańską. [k.120v] Na tej rzece jest przewóz i trakt walny na Ruś, od Niemna równemi błoniami i łąkami, lecz w czasie mokrym aż nadto błotnistemi, ½ mili małe, do Świeżna. Dlaczego dla otwartego patrzenia między Stołpcami Świerżnem nawzajem miły okazuje się prospekt 9-no. Parafia stołpecka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w województwie mińskim, jak się tu wyżej namieniło. Takowe opisanie parafii stołpeckiej podpisem ręką własnego stwierdzam ks. Anioł Mordasewicz SJ Prezentat, przeor i proboszcz stołpecki Zakonu Kaznodziejskiego prowincji ruskiej, manu propria. Jeżeliby się zdało namienić, że kościół stołpecki jest wstawiony grobem wielbego Fabiana Maliszewicz 303 a [s], sławą cudów i łaski boskich zaszczyconego, do którego odwiedzenia z całej prawie Litwy, różnego składu ludzie, czasem do kilku tysięcy 303 Poprawne nazwisko: Maliszowski I. Borejko Chodźko, t. II, s. 42. Pierwszy przeor stołpecki. 116

117. zgromadzają się. Wielbny Fabian tu życie doczesne zakończył roku 1664 304 augusta 12 dnia [12 VIII 1664 r.], a dotąd całe i nieskażone zostaje ciało. 305 12. Śmiłowicze [nr 546,k.310] Parafia smiłowicka 1-mo Kościół parafialny 306 w mieście Smiłowicze 307 zwanym, położony w województwie i dekanacie mińskim. Miasteczka, wioski i miejsca do tej parafii należące, są w tym województwie według porządku alfabety ułożone są te: 304 Poprawna data roczna śmierci: 12 stycznia 1644. Zob. X. Waclaw z Sulgostowa, O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne, z III, Kraków 1902, s.629. 305 W 1741 r. bp wileński Zienkowicz pozwolił przenieść ciało do grobu fundatorów. - X. Waclaw z Sulgostowa, O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne, Kraków 1902, s. 629, za: Barącz, II, 199. Fabian Maliszowski (1583-1644), od 1640 r. był misjonarzem apostolskim w Stołbcach. W latach 1628 i 1643-1644 był przeorem dominikanów w Stołbcach. Wsławił się cnotami i dobroczynnością. Lud uważając go za błogosławionego, pielgrzymował do grobu jego, szczególniej dotknięci kołtunem. W starych książkach do nabożeństwa znajduje się pieśń na cześć tegoż Fabiana; istnieje także obraz, wyobrażający błogosławionego Fabiana, unoszącego się w obłokach, w otoczeniu aniołów. Kult Maliszewskiego rozwinął się szczególnie wśród Polaków, Rusinów i Żydów. Starania o beatyfikację podjęto w 1936 r. O. Marek Woroniecki, Żywot 0. Fabiana Maliszewskiego, 1947; A. Witkowska OSU, Maliszowski Fabian. PSB. T.19. Kraków 1974 s. 377-378. 306 Widok zespołu pomisjonarskiego w Smiłowiczach znajduje się w CAH Petersburg, f. 821, op. 150, nr 560. Zob. M. Radwan, Ecclesiastican w Roosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu, Lublin 2008, s. 65. 307 W 1595 r. Śmiłowicze były własnością Wensława Szemiota, kasztelana połockiego. AWAK, t. 33., nr 110, s. 140. W 1665 dobra smiłowickie były podzielone pomiędzy Marcejanem Ogińskim, krajczym WKL i Krzysztofem Zawiszą, marszałkiem WKL. W 1688 r. Marcejan Zawisza w testamencie zapisał Śmiłowicze swej siostrze Helenie Andrzejowej Zawiszynie, pisarzowej WKL i jej synowi Krzysztofowi Zawiszy, staroście mińskiemu (1666-1721). K. Zawisza, Pamiętnik, s. Zachowała się rewizja Hrabstwa Baksztańskiego czyli dóbr Śmiłowicze z 1710 r. IAM, cz. I, s. 11 (Gorbaczewski, nr 11795, k. 212). W 1747 Marcebella z Ogińskich Zawiszyna fundowała tu misjonarzy i wzniosła dla nich wspaniały kościół murowany, o dwóch wieżach. W 1831 misjonarzy skasowano, a kościół pozostał parafialnym do 1870 r. Ostatnim dziedzicem Smiłowicz był hetman Michał Ogiński, który sprzedał dobra za 1 mln zł Franciszkowi Osztorpowi i Stanisławowi Moniuszce. IAM, cz. I, s. 11 (Gorbaczewski, nr 12042, k. 100-102); SG, t. 10, s. 886-887; R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1 A, s. 290-292. 117

118. Ilustracja Napoleon Orda, Kościół parafialny i Dom Misjii w **Śmiłowiczach**. Muzeum

Narodowe w Krakowie. Dział Grafiki. 1. Buda Mostocka, potażniowa, JO księcia biskupa wileńskiego, względem kościoła parafialnego smiłowieckiego leży na wschód słońca letni mil 2, wielkie. 2. Charewicze, JW Michała [Kazimierza] Ogińskiego, hetmana wielkiego WKL 308, wieś, między zachodem i południem. 308 Ogiński Michał Kazimierz herbu własnego, hetman wielki litewski. Był jedynym synem Józefa wojewody trockiego. W 1744 mianowany cześnikiem, w 1744 awansował na pisarza polnego. W 1753 wyjechał w podróż po Europie. Do kraju wrócił w 1761 na wezwanie Czartoryskiego, który pragnął go ożenić z własną córką. W 1764 został wojewodą wileńskim, a w 1768 hetmanem wielkim litewskim. PSB, t. 23, s. 624-627 118

119. 3. **Choczyn**, księży Misjonarzów smiłowickich, na wschód zimowy słońca, wioska jest położona, mil 2, nad rzeką Swisłoczą. 4. Draczków Koydanowszczyzna, JO księcia Radziwiłła, wojewody wileńskiego, w posesji zastawnej WM pana [Antoniego] Świętorzeckiego, pisarza ziemskiego mińskiego, między północą i wschodem, mila 1 309. 5. Dya, wioska, JO księcia biskupa wileńskiego, na wschodzie letnim, mil 3. 6. Dudzicze 310, JW JM pana Józefa Prozora, wojewody witebskiego 311, na zachód słońca zimowy, leży nad rzeką Ptyczą, mil 4. 312 7. Dukora, 313 miasteczko JW hetmana [Michała Kazimierza] Ogińskiego, między zimowym zachodem i południem mila wielka, leży nad rzeką Swisłoczą. 309 6 VI 1652 r. przeprowadzono ograniczenie majątku Draczków (Gorbaczewski, nr 11818, k. 471). W 1748 r. wydano dekret podkomorski w sprawie o Draczków (Gorbaczewski, nr 77, k. 137-152). IAM, cz. I, s. 254. 310 W II poł. XVI w. Dudzicze były własnością Odachowskich, w 1621 r. sprzedane Januszowi Bychowcowi i jego żonie Annie z księżąt Horskich. W końcu XVII w. oddane w zastaw rodzinie Zaranków-Horbowskich, którzy w poł. XVIII w. stali się właścicielami. Mieszkali tam Stanisław Zaranek-Horbowski i jego syn Kazimierz. W 1766 r. staraniem Aleksandry Zarankówny, córki Kazimierza Zaranka, podczaszego powiatu wołkowyskiego król Stanisław August wydał przywilej na poniedziałkowe targi i 3 jarmarki. W 1778 r. papież Pius VI nadał indulgencje cerkwi dudzickiej raz w miesiącu. SG t. 2, s. 209-210. W 1785 r. córka Józefa Prozora Róża wyszła za mąż za Stanisława Jelskiego. Aleksander Jelski zgromadził w Zamościu (awulsu Dudzicz) wiele dokumentów, cenne pamiątki i liczne pamiątki. SG, t.14, s. 384; Jeszcze w 1922 r. Delegacja Specjalna Strony Polskiej upominała się w Moskwie i zwrot Muzeum artystycznego S.P. Jelskiego z Zamościa (w Mińszczyźnie) zapisane Muzeum Sztuki i Archeologii przy Uniwersytecie Jagiellońskim. AP Białystok, UWB, nr 207, k. 63; W 1767 r. Aleksandra Zarankówna-Horbowska poślubiła Józefa Prozora, kasztelana kowieńskiego. W 1769 r. Józef Prozor wybudował w Dudziczach nowy dwór i stale tam zamieszkał; R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1A, s. 182-185; Aleksandra Glogerowa, Dudzicze. Kartka z dziejów starego dworu, [w:] Księga Pamiątkowa na uczczenie setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza..., t. 2, Warszawa 1898, s. 44 oraz Z. Gloger, Budownictwo, t. I, Warszawa 1907, s. 329; Ziemia 1910, s. 180. 311 Prozor Józef (1723-1788), działacz sejmowy, wojewoda witebski. Był synem Stanisława wojskiego kowieńskiego i jego pierwszej żony Róży z Siruciów. Druga jego żona Aleksandra z Zaranków, podczaszanka wołkowyska (ślub 7 IX 1767, zmarła 6 V 1771 r. wniosła mu w posagu dobra Dudzicze. Majętność odziedziczyła córka Zarankówny i Józefa Prozora Róża (zm. 22 VI 1834 r.), wydana za mąż 23 I 1785 r. za Stanisława Jelskiego. AGAD Warszawa, Archiwum Prozorów-Jelskich, nr 1,7, 19, 21, 23; Z. Zielińska, Prozor Józef, PSB, t. 28, s. 532-534. 312 W raporcie z 1788 r. dekanatu mińskiego czytamy, że w Zamościu (koło Dudzicz), w ówczesnej parafii Serafinów znajdowała się kaplica katolicka. Zob. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 313 Niegdyś Dukora należała do Sapiechów, następnie do Zawiszów (m.in. w 1595 r. do Andrzeja Zawiszy), a później do Ogińskich. Nazwa Dukora wzięła się od łacińskiego słowa dux, książę. Wraz z innymi majątkami tworzyła tzw. Hrabstwo Baksztańskie. Była częścią klucza smiłowieckiego. Ostatnim właścicielem tej niepodzielonej jeszcze fortuny był hetman Michał Ogiński (1730-1899) SG, t. 2, s. 212; R. Aftanazy, Materiały do dziejów rezydencji..., t. 1A, s. 185-119

120. Ilustracja Napoleon Orda, Pałac w **Dukorze**. Muzeum Narodowe w Krakowie. Dział Grafiki. 120

121 8. Dukorka, wieś tegoż, na południu 1½ mile, nad rzeką Swisłoczą. 314 9. Dworzec, przez

połowę tegoż, a przez drugą połowę WJM pana Pruszyńskiego, między zachodem letnim i północą mil 2. 315 10. Hrebionka, folwark i wieś, Seminarium diecezjanskiego Wilneńskiego, na wschodzie słońca letnim, leżąca nad rzeczką Hacia, mil 3. 11. Hrywa, wioska, ojców Bazylianów ładzińskich, na wschód słońca letni 1½ mile odległa 316. 12. Hudowicze JW [Michała Kazimierza] Ogińskiego, hetmana, na północ, ¼ mile. 13. Ihumeń, miasto, JO księcia biskupa wileńskiego 317, na wschód słońca jesienny, mil 4. 14. Klinek, księży Misjonarzy śmiłowickich, na wschód zimowy, mil 2, wielkie. 15. Kołodziej, JO księcia biskupa wileńskiego, na zachód jesienny, nad Świsłoczą mil 2, a od Lesnicy ¼ mili. 16. Korziuki, JO księcia biskupa wileńskiego, na wschodzie słońca letnim mil 3. 17. Korzyny JW Ogińskiego, na zachodzie jesiennym, ½ mile. 18. Korowajów 318, wieś, tegoż, na zachodzie zimowym, mil 2 i ½, nad rzeką Świsłoczą. 19. Kuliki, tegoż, na zachodzie letnim, mila. 20. Kukielówka, Seminarium Diecezjanskiego Wilneńskiego, na wschód słońca jesienny, 2½ mili. 21. Lada 319 klasztor i cerkiew, ojców Bazylianów 320, między północą i wschodem letnim, mila 1. 314 25 I 1590 r. wieś należała do dworu Hotów. Po śmierci Bogdany Łozczanki Iwanowej Słuszczynej objął własność jej wnuk Mikołaj Słuszka, syn Mikołaja starosty krzyczewskiego, w swoim i braci Krzysztofa i Aleksandra, imieniu. Zachował się szczegółowy inwentarz wsi. AWAK, t.14, nr 39, s. 360. 315 W XIX w. w Dworcu znajdowała się kaplica katolicka parafii Śmiłowicze (później parafii Koroleszczewicze. SG, t. 2, s. 237. 316 Hrywa vel Grzywa, jedna z dwu wsi ofiarowanych w 1732 r. przez fundatorów klasztoru Bazylianów w Ładach Ignacego Aniceta Kieżgajłło Zawisza (1696-1738) i jego matkę Teresę z Tyszkiewiczów Zawiszynę, wojewodzinę mińską, dożywotniczkę hrabstwa śmiłowickiego. [J. M. Giżycki] Wołyński, Monaster Bazyliński w Ładach na Białej Rusi, Kraków 1891, s. 7-8. 317 21 X 1430 r. Witold, wielki książę litewski zapisał (w 2/3) biskupom wileńskim, i kapitule katedralnej w (1/3 dochodów) włość Ihumeń. KDKW, t. I, nr 109, s. 133-136; OROVPB, t. I, s. 52; Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386-1430, wyd. J. Ochmański, Warszawa-Poznań 1986, nr 40, s. s. 48-49; Nadanie zatwierdził Jan z Książąt Litewskich, bp wileński 6 IV 1521 r. G. Błaszczyk, Regesty dokumentów..., nr 133, s. 269. 318 Wieś w pow. ihumeńskim nad rzeką Świsłocz. Niegdyś Dominika Dukora, w końcu XVII wieku należała już do Zawiszów, później Ogińskich i Osztropów. SG, t. 4, s. 422 319 Wojewodzina Teresa z Tyszkiewiczów Zawiszyna na pocz. XVIII w, w miejscu zjawienia się na ikony Matki Boskiej fundowała unicką cerkiew i ofiarowała do niej kopię słynącej łaskami ikony żyrowickiej. Историкостатистическое описание..., 61. 121

122. 22. **Lada** 321 wieś JW [Michała Kazimierza Ogińskiego] hetmana tamże, mila 1 i ¼. [k.310v] 23. Lesnica, JO księcia biskupa wileńskiego, na zachodzie jesiennym w październiku, mil 2, wielkie, nad rzeką Świsłoczą. 24. Lesunka, JW [Michał Kazimierza] Ogińskiego, hetmana, na wschód słońca zimowy, ¼ mili. 25. Łohoska Słoboda, tegoż, na zachód letni, mil 2. 26. Marcybeliszki 322, folwark, tegoż, na zachodzie letnim, 1½ mile. 27. Motorow, wieś 323, tegoż, na zachodzie jesiennym, 1½ mile. 28. Nierczay, JO księcia biskupa wileńskiego, na wschód słońca letni, mila 1, wielka. 29. Ozieryczyn, tegoż, na zachodzie zimowym, mil 3. 30. Ostrowita, Seminarium diecezjanskiego Wilneńskiego, między wschodem i północą, mil 3. 31. Pokalin, JM pana Szczuki, na północy, mil 3. 32. Piaski JW [Michała Kazimierza Ogińskiego] hetmana, na zachodzie jesiennym mil 2, nad Świsłoczą ad oppositio Leśnicy. 33. Piotrowicze Koydanowszczyzna, WM JM pana [Antoniego] Świętorzeckiego, pisarza, na północy, mil 2, wielkie. 34. Polany, miasteczko, JO księcia biskupa wileńskiego, na zachodzie zimowym, mil 3, wielkie 324. 320 Klasztor bazylianów w Ładach (w Ledzie) fundowali w 1732 r. Ignacy Zawisza, późniejszy marszałek dworny WKL z matką Teresą Różą Tyszkiewiczówną i córkami Marią, Petronelą i Brygidą w miejscu, gdzie już wcześniej znajdowała się cerkiew z obrazem Matki Boskiej, słynącej licznymi cudami. Jako uposażenie ofiarowali wsi: Słobódkę (Jezupole) i Griwę, z chłopami, z prawem wymiołu mąki. Ofiarowali fundusz 4 tys. zł zabezpieczonych na kahale śmiłowickim. W 1746 r. wdowa po Ignacym Marcybella z Ogińskich ofiarowała 6 tys. zł, zabezpieczona na wsi Żurawkowiczach i 8 tys. zł zabezpieczonych na majątku Dukora, zakupionym przez nią u księcia Masalskiego. Wyjednała u papieża indulgencje odpuszczenie grzechów, odwiedzających klasztor w święta: Narodzenia NMP, Zwiastowania NMP, Narodzenia św. Jana Chrzciciela i w dzień Apostołów św. Piotra i Pawła W 1792 r. Bazylianie wystawili murowaną cerkiew Zwiastowania NMP z ołtarzem bocznym św.

Trójcy. Историко-статистическое описание... 99; X. Wacław z Sulgostowa, O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne, z III, Kraków 1902, s. 351-352; [J. M. Giżycki] Wołyniak, Monaster Bazyliński w Ladach na Białej Rusi, Kraków 1891, s. 7-8; Zbor pomnikaŭ gistoryi i kul tury Belorusi. Minskaja voblast, kniga 2, Minsk 1987, s. 206. 321 Wieś i dobra w jednej okolicy. Niegdyś należące do Sanguszków, Zawiszów, Ogińskich, a od 1791 do Moniuszków. Nazwa pochodzi od słowiańskiego słowa lada, czyli nowina po wykarczowaniu lasu. SG, t. 5, s. 62 322 Miejsce to niegdyś należało do dziedzictwa Kieżgajłów, później Zawiszów i Ogińskich. Folwark wziął nazwę od Marcybelli z Ogińskich Zawiszany, marszałkowej nadwornej WKL (zm. 1762). Miał obszar 19 włók i 6 morgów. SG, t. 6, s. 110 323 25 I 1590 r. wieś należała do dworu Hotów. Po śmierci Bogdany Łozczanki Iwanowej Słuszczynej objął własność jej wnuk Mikołaj Słuszka, syn Mikołaja starosty krzyczewskiego, w swoim i braci Krzysztofa i Aleksandra, imieniu. Zachował się szczegółowy inwentarz wsi. AWAK, t. 14, nr 39, s. 360. 324 Polany vel Uźlany. W dokumentach Hrabstwa Ihumeńskiego, należącego do biskupów wileńskich, Uźlany nazywano siedzibą klucza polańskiego. W miasteczku, na gruntach dwornych, osiedli Żydzi, trudniący się 122

123. 35. **Pudzick** 325, JW [Michała Kazimierza] Ogińskiego, na wschodzie zimowym, 2 ½ mile, nad rzeką Swisłoczą. 36. Rudnia, wieś JO księcia biskupa wileńskiego, na wschodzie marcowym, mil 3. 37. Smolanka, JW [Michała Kazimierza Ogińskiego] hetmana, na wschodzie zimowym, mila wielka. 38. Słoboda Piotrowinka, księży Misjonarzy, na wschodzie marcowym, mila wielka, nad rzeką Wołmą. 39. Starzyna, JW [Michała Kazimierza Ogińskiego] hetmana, na południu, mila wielka. 40. Sześcispopy, tegoż, na południu, ¼ mile. 41. Snieżki, tegoż, na zachodzie jesiennym, ½ mile. 42. Turzec, tegoż, na południu, 1 ½ mile, nad rzeką Swisłoczą. 43. Ubiel, tegoż, między wschodem i południem, mila, nad rzeką Wołmą. 44. Wierzchlesie, tegoż, na wschodzie letnim, ½ mile. 45. Wołowacze, tegoż, na wschodzie wiosennym, 1 ½ mile. 46. Wołma, księży Misjonarów, na wschodzie zimowym 2 ½ mile, nad rzeką Wołmą 326. 47. Woysko, JW [Michała Kazimierza Ogińskiego] hetmana, na zachodzie letnim, ½ mile. 48. Zabołocie, tegoż, na zachód słońca letni, mila wielka. 49. Zapole, tegoż, na zachodzie słońca letnim, ½ mile. 50. Zatoryc, tegoż, na wschodzie słońca, ½ mile. 51. Zazierze 327, JM pana Bykowskiego, teraz w posesji Komisji Edukacyjnej, na zachodzie zimowym, mil 2, nad rzeką Swisłoczą. 328 52. Zazieryce, tegoż, na takimże zachodzie, mil 2 i ½. 53. Zalesie, JW [Michała Kazimierza Ogińskiego] hetmana, między północą i zachodem ½ mile. handlem i jak zauważył Aleksander Jelski koniokradsztwem. Miasteczko szczyliło się przywilejem na targi w niedziele. - A. Jelski, Uźlany, SG, t. 12, s. 868-869. 325 Folwark (25 włók) na prawym brzegu Świsłoczy pow. ihumeński. Należał do Kieżgajłów, Zawiszów, Ogińskich, Moniuszków. - SG, t. 9, s. 276. 326 20 X 1748 i 2 I 1788 r. nastąpiło ograniczenie folwarku Wołma, funduszowego Misjonarzy smiłowickich IAM, s. 169 (Gorbaczewski, nr 12275, k. 134-137, nr 12045, k. 378-379). 327 25 I 1590 r. wieś należała do dworu Hotów. Po śmierci Bogdany Łozczanki Iwanowej Słuszczynej objął własność jej wnuk Mikołaj Słuszka, syn Mikołaja starosty krzyczewskiego, w swoim i braci - Krzysztofa i Aleksandra, imieniu. Zachował się szczegółowy inwentarz wsi. AWAK, t. 14, nr 39, s. 358; A. Jelski, Zazierz, SG, t. 14, s. 505. 328 Por. IAM, s. 292. 123

124. 54. **Żurawkowicze** tegoż, na wschodzie zimowym ½ mile. 2-do. Od tego kościoła parafialnego, kościoły w okolicy sąsiedzkie są następujące: 1. Berezyna, kościół parafialny, w województwie mińskim, w dekanacie bobrujskim, w starostwie luboszańskim JW [Ludwika Skumin] Tyszkiewicza [k.311], hetmana polnego WKL 329, na wschód słońca letni mil 12. 2. Błoń, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie mińskim, w dobrach Komisji Edukacyjnej, w posesji WJM pana [Jacka] Puttkamera, sędziego [ziemskiego] rosyńskiego 330, między południem i wschodem mil 4. 3. Łohoysk, kościół parafialny, w tymże województwie, w dekanacie radoszkowskim, w dobrach JW [Wincentego] Tyszkiewicza, referendarza WKL, na północy mil 13, miernych. 4. Mińsk, kościół parafialny w województwie i dekanacie mińskim, na zachodzie letnim, mil 6. 5. Uzda kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach WJM pana [Kazimierza?] Zawiszy, między południem i zachodem zimowym mil 10. Cerkwie w parafii

smiłowickiej znajdują się następujące: w Smiłowiczach 2 331, w Dukorze 2, w Zuzierzu 1, w Dudziczach 1 332, w Lesnicy 1, w Skotoromi 1 333, 329 Nominowany na hetmana polnego WKL 16 XII 1780, awansował na podskarbiego wielkiego litewskiego 13 IX 1792 r. Zmarł 26 VI 1808 r., Urzędnicy centralni i dostojnicy WKL, nr 179, 432, 1234, s. 48, 78, 159 330 Jacek Puttkamer sędzią ziemskim rosieńskim był w 1777 r., ciwunem londyńskim, posłem na sejm Czteroletni z woj. mińskiego 1791 r., a od 1792 r. marszałek konfederacji targowickiej. Zob. S. Uruski, Rodzina, herbarz t. 15, s. 89. 331 12 V 1726 r. podział parafii cerkiewnych smiłowickich: cerkiew Zaśnięcia NMP 19 wsi i 139 domów, cerkiew św. Jerzego 16 wsi i 156 domów. OAUZM, t. 2, nr 1726, s. 195; Местнотимая чудотворная Смиловицкая Казанская икона Богоматери. Она находится в Смиловицкой приходской Успенской церкви. По местному преданию она найдена на дороге и две женщины, заказывавшие акафист Богоматери перед этой иконой, получили исцеление от тяжелой болезни одна из г. Киева, а другая из местечка Смилович.. Историко-статистическое описание..., 63. 332 Cerkwie w Dudziczach w 1780 r. zbudował Józef Prozor. R. Aftanazy, Materiały do dziejów..., t. 1A, s. 184; Местнотимая чудотворная Дудзинская икона Богоматери. Она находится в Дудзинской Покровской деревянной приходской церкви. По местному преданию, она явилась на сосновом дереве в лесу, на том месте, где ныне церковь. Историко-статистическое описание..., 62; ODAZUM, t. 2, nr 3092 333 ODAZUM, t. 2, nr 3092, s. 682. 124

125. w **Dworcu** 1, w Ladzie 1, w Hrebionce 1 334, w Ihumeniu 2, w Klinku 1 335, w Polanach 1 336. Nota. W Hrabstwie Smiłowickim jeszcze mają być trzy cerkwie erygowane, tj.: w Korowajowie, Motorowie, w Turcu. Pozycja i odległość vide supra. 3-to. Miasto najznaczniejsze około Smiłowicz Mińsk. 4-to. Droga z Smiłowicz do Mińska przez 2 mile dobra, polami prostowana, reszta puszcza nie do rzeczy. Latem godzin jazdy 5 i ½ dobrymi końmi, zimą godzin 4, bo na błota jadąc, wyrzuca się mila cała. Droga do Ihumenia prostowana dobra, więcej borem niż polami. 5-to. Rzeki w parafii smiłowickiej są te: 1. Swiślocz, poczyna się pod Zasławiem, ciągnie się przez Mińsk, Nowy Dwór, Leśnicę, Kołodziej, Zazierze, Korowajów, Dukorę, Turzec, Pudzick, Turzyn, Puchowicze, wpada w Berezynę za miasteczkiem tegoż imienia, o mil 10 od Smiłowicz. 2. Wołna poczyna się przy Wołmie wsi JO księcia Radziwiłła, idzie przez Piotrowicze, Zapole, Woysko, Korzuny, Smiłowicze, Ubiel, Wołnę i wpada w Swiślocz przed Puchowiczami. Błota są obszerne około tych dwóch rzek, miejscami szeroko rozciągają się. [k.311v] 6-to. 334 IAM, cz. I, s. 216. 335 11 XI 1779 r. superior Misjonarzy smiłowickich ks. Michała Grodzki dał fundusz na budowę cerkwi pw. Kosmy i Damiana w Klinu, obejmujący 2 włóki gruntu, 10 morgów łąk itd. 9 I 1784 r. przeprowadzono ograniczenie tego nadania. Gorbaczewski, nr 12049, k. 645-646; IAM, cz. I, s. 336. 336 W 1771 r. biskup wileński Ignacy Massalski oddzieliwszy Uździany od parochii pereżyrskiej, fundował cerkiew Opieki NM. Dokument a erekcję cerkwi wraz z prezentą parochowi ks. Teodorowi Dylewskiemu wydał bp Massalski, zalecając nieustanną chwałę Bożą w cerkwi i pieczę nad owczarnią. A. Jelski, Użłany, SG, t. 12, s. 868-869. 125

126. **Lasu** więcej jest w parafii smiłowickiej, jak otwartego pola, osobliwie około Ihumenia, Hrebionki, Draczkowa, Lady, Klinka, Wołmy, Rudni, Budy, Nierczai i gościńca z Smiłowicz do Mińska, jako wyrażono superius N 4-to. Drzewa do budowli zdatne i były kiedyś towarne, ale już wycięte. 7-mo. Młyny w parafii smiłowickiej są te: w Smiłowiczach 2, na Wołmie, w Dukorze jeden, drugi folusz, na Swiśloczy, w Korowajowie 1 i folusz na Swiśloczy, w Zuzierzu 1 i walusz na Swiśloczy, w Polanach 1, w Dudziczu na Ptyczu 1 i walusz, w Leśnicy 2 na Swiśloczy, w Marcybieliszkach 1, w Wołmie 1 młyn i walusz na Wołmie, w Turcu młynów 2 na Swiśloczy, w Pudzicku młyn i walusz na Swiśloczy. 8-vo. Drogi i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują: 1-mo. Droga do Berezyny i trakt publiczny przez Ihumeń do Mohilowa. Poczyna się od kościoła, prostą linią w lewą, na wschód słońca letni i idzie otwartym polem więcej mili do Nierczai, rowami okopana i wierzbą osadzona przez znaczny przeciąg. Od Nierczai znowu przez linią prostą puszcza aż do Budy, skąd znowu linią prostą przez pola w przed kukielowskie i rudnickie, a potem puszcza ihumeńską do wioski o ½ mile od Ihumenia leżącej, gdzie załamuje się w lewo i idzie prostą linią aż do miasta Ihumeń, gdzie kończy się parafia smiłowicka. 2-do. Droga

do Błonia, od kościoła, idzie na zachód zimowy, przez zmianę skarbową, prostą linią, przy końcu zmiany załamuje się kątem tępym między południe i wschód zimowy i idzie prostą linią, przez 1½ mili, polami do turzeckiej groble i mostu przez Swisłocz, gdzie załamuje się w przód na południe, potem między południe i wschód, idzie prostymi liniami aż do Pudzicka, gdzie się kończy granica parafii smiłowickiej. Groble i mosty niezłe. 126

127. 3-tio. Droga do **Boryssowa** idzie od kościoła, między północ i wschód, prostą linią aż do Lady, przez milę polami, gdzie załamuje się w lewo na samą północ [k.312] i idzie puszcza o ½ mile do wsi Draczkowa i tu koniec parafii smiłowickiej. 4-to. Droga do Mińska wychodzi od kościoła na zachód słońca jesienny i ciągnie się linią prostą do karczmy Kuliki zwanej, którą minawszy załamuje się po kilka razy zbyt tępymi kątami i idzie do karczmy Łab zwanej, przez milę jedną, polami i tu koniec parafii smiłowickiej. 5-to. Droga do Uzdy, trakt nowogródzki przez Stołpce. Od kościoła wychodzi z miasta między zachodem i południem prostą linią, przy końcu zmiany załamuje się nieco ku zachodowi i znowu idzie prostą linią blisko ¼ mile, gdzie znowu załamuje się ku południowi i znowu idzie prostą linią przez milę blisko, aż do Dukory. Skąd załamuje się, w prawo, na zachód i idzie przez milę do Zazierza przez groblę i most, bardzo zły na Świsłoczy. Z Zazierza rzuca się gościniec w lewą, między południe i zachód i idzie polami aż do Polan różnymi antraktami, skąd widać Dudzicze w lewej ręce, gdzie się kończy parafia smiłowicka. Parafia smiłowicka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała należy do województwa mińskiego. Takie opisanie parafii smiłowickiej podpisem ręki własnej stwierdzam ks. Michał Grodzki superior Domu Smiłowickiego Zgromadzenia Missyi, pleban 337, manu propria. 13. Uzda [nr 543, k.297] Parafia uzdzieńska 1-mo. Kościół parafialny w mieście 338 Uzda 339, w województwie i dekanacie mińskim ma swoje położenie. Stoi ołtarzem wielkim na zachód letni, frontem na północ. Wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże województwie ułożone następującym porządkiem alfabety: Andrusze, księcia Radziwiłła, na zachód letni od kościoła uzdzieńskiego 1½ mile wielkie. Alexandrya 340, JW [Kazimierza?] Zawiszy, od kościoła mil 2, wielkich, na wschód letni. 337 Michał Grodzki, przeor misjonarzy smiłowickich wziął udział w konwencji prowincjonalnym 1-5 maja 1786 r. w Siemiatyczach AP Kraków, ZZG, nr 678. 338 W 1892 r. pisano o miasteczku Uzda: posiada liczne kramy i targi niedzielne. Żydzi trudnią się drobnym handlem i wyrębem lasów, Tatarzy garbarstwem. 339 Pod koniec wieku XVI Uzda należała do dysydenckiej rodziny Kaweczyńskich (Kowerczyński?), Krzysztof Kaweczyński, wracając na katolicyzm, w 1684 r. ufundował w Uździe kościół parafialny, nadając mu folwark Tyszyński, wraz z gruntami w Zabołociu i Symończycach. Nabożeństwo początkowo odprawiało się w małej kapliczce i fundator miał wystawić, lecz zaskoczyła go śmierć. Dobra następnie przeszły na Zawiszów. W 1789 r. Kazimierz Zawisza, generał wojsk ruskich, zbudował obszerny kościół z drzewa, pod wezwaniem Znalezienia Świętego Krzyża, istniejący jeszcze w 1892 r. W ołtarzu głównym umieszczono obraz z przedstawieniem św. Heleny, a pod świątynią zbudowano mury krypty. Zakrystia była zasobna w srebro.- SG, t. 12, s. 867. 127

128. **Borki**, JW Zawiszy, wieś z folwarkiem, na wschód letni, ½ mile, wielkie. Berwiszcze, JW [Kazimierza?] Zawiszy wieś, na południe, ¼ mili, małe. Bor, zaścianek JW [Kazimierza?] Zawiszy, między południem i zachodem zimowym, 1½ mile, wielkie. Czuryłow, JW [Kazimierza?] Zawiszy, na samą północ, ½ mile, wielkie. Cielakow, JO księcia Radziwiłła, między północą i wschodem letnim, 2 mile, mierne. Choromickie, wieś JM pana Puciaty, na wschód zimowy, mila, wielka. Daniłowicze 341, JW [Kazimierza?] Zawiszy, na samą północ, 3 mile, wielkie 342. Dołhynow, folwark JO księcia Pasterza, o 2 mile, od parafii, na wschód letni, wieś Rusakami osadzona. Hanczarowka, JO księcia Radziwiłła, na sam zachód letni 2 mile, mierne. Huta, przy której niewiele chat dla robotników chodzących do szkła, JM pana Łęckiego, na wschód letni, 4 mile, mierne. Jałowka, wieś JO księcia Radziwiłła, między północą i wschodem letnim, 2½ mile mierne. Kamionka, JW [Kazimierza?] Zawiszy, pod zachodem letnim, mila, mała. Koza, zaścianek JO księcia Radziwiłła, między zachodem letnim i północą, mila mierna. [k.297v] Kuchcice 343, dwór ze wsią opodal leżącą, Rusakami osadzoną JW pana [Kazimierza?] Zawiszy, na zachód zimowy, ½ mile, mierne. 344 340 W 1928 r. i dziś Aleksandrowo. 341 Wieś i dobra w nad rzeką Uździanką,

dziedzictwo rodziny Zawiszów. SG, t. 1, s. 900. 342 Rozgraniczenie w 1699 r. Gorbaczewski, nr 14975, s. 1757-1812. 343 Krzysztof Kaweczyński zamienił kalwiński zbór kuchciki na kaplicę katolicką, a w 1684 r. ufundował w Uździe parafię (jeszcze w 1892 r. znajdowała się kaplica parafii katolickiej w Uździe). SG, t. 4, s. 838, t. 12, s. 867; W 1690 r. rozległe dobra kuchcickie przeszły od księżnej Barbary Horskiej do Apolonii z Kirszensztejń- Kryszipinów Zawiszynej, starościny brasławskiej, wdowy po Janie Jerzym. Na przełomie XVII i XVIII w. właścicielem był Kazimierz Zawisza, szambelan JKM, generał wojsk koronnych, twórca wielkopańskiej rezydencji w Kuchcicach. Kuchcice odziedziczyła córka Waleria, która poślubiła swego stryjecznego brata Tadeusza Zawiszę (zm. 1838), marszałka mińskiego. R. Aftanazy, Materiały do dziejów rezydencji..., t. 1 A, s. -221-223; A. Urbański, Mememento kresowe, s. 93; W 1744 r. w Kuchcicach egzystowała kaplica dekanatu Mińsk, Zob. Synodus dioeciesana Vilmensis... 1744, s. 192. 344 IAM, cz. II, s. 47. 128

129. Ilustracje: Zbór kalwiński w **Kuchcicach**. (dziś Pierwszomajsk). Zbor pomnikaŭ gistoryi i kultury Belorusi. Minskaja voblastc, kniga 2, Minsk 1987, s. 3081-3083. Kotowe Brody, zaścianek, JM pani Grabowskiej, na zachód letni mila, mała. Litwiany, z dwoma dworami, JM panów Tołkacza i Estki, wieś Rusakami osadzona, pod zachodem letnim mila, wielka. Lisowszczyzna, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, pod zachodem letnim 1½ mile, miernej. Łowiszczce, dwór JO księcia Radziwiłła, we wsi Rusacy, między zachodem letnim i północą 2 mile, wielkie. Łosza 345, miasteczko nowo założone, Rusakami i Żydami osadzone, JM pana Łęckiego, pod wschodem zimowym 2 mile, wielkie. Łastowszczyzna 346, folwark, JO księcia Radziwiłła, między zachodem zimowym i południem 1½ mile, mierne. Łucewicze, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, pod zachodem letnim 1½ mile, mierne. Małyskowszczyzna 347, folwark, JO księcia Radziwiłła, wieś tegoż imienia, schizmatykami osadzona, pod zachodem zimowym 2 mile mierne. Makowiszczce, folwark, tegoż JO księcia, we wsi Rusacy, na zachód letni mila, wielka. Ostrowek, wieś, JM pani Grabowskiej, Rusakami osadzona, na zachód zimowy mila, mierna. Peraszow, wieś z dwoma dworami JM pani Mężyńskiej i JM pana Kościuszki, we wsi Rusacy, na wschód letni 1½ mili, wielkie. 345 Miasto w pow. ihumeńskim. W XVII wieku należało do kniaziów Hołowczyńskich, a później Zaranków. W XVIII wieku przez wiano Zarankówny dostało się Zawiszom. SG, t. 5, s.738 346 Zob. inwentarze folw. Łastowszczyzna w 1751 i 1772 r. Gorbaczewski, nr 12568, k. 1618, nr 2439, s. 827-834; SG, t. 5, s. 605. 347 Znakomite dobra w pow. ihumeńskim, nad Niemnem. Dawniej radziwiłłowskie, od 1828 dziedzictwo Jodków. Mają obszar razem z folwarkiem 223 włók. SG, t. 6, s. 82 129

130. **Prysynek**, wieś z dwoma dworami panów Puciatów, we wsi Rusacy, na wschód zimowy, ½ mile mierne. Podsadzkie 348, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, między zachodem zimowym i południem, 1½ mile, mierne. Pochomowszczyzna, zaścianek, tegoż JO księcia, na wschód letni 3 mile, wielkie. [k.298] Rabinowy Borek, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, na wschód letni 2 mile, wielkie. Rakoszyce, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, pod zachodem zimowym, 1½ mile, mierne. Sokolszczyzna w której 3 szlachty mieszka, pod zachodem zimowym, mila wielka. Switajłowka, wioska, Rusakami osadzona, z dwoma folwarkami JM panów Łęckiego i Puciaty, pod wschodem letnim, mila mała. Siemionowicze, miasteczko, JM pani Grabowskiej 349, Rusakami osadzone, na zachód zimowy, ½ mile, mierne. Stalmowszczyzna, zaścianek, JO księcia Radziwiłła, pod zachodem letnim 1½ mile, mierne. Szack 350, miasteczko JM pana [podkomorzego chełmińskiego Józefa Gabriela] Oskierki, między wschodem zimowym i południem mil 5 miernych. Symończyce, wioseczka, do plebanii uzdzińskiej należąca, między północą i wschodem ¼ mile, mierne. Tołkaczewicze 351, dwór JM pana Łęckiego, we wsi Rusacy, między wschodem zimowym i południem mil 5 małych. Tyszynki, folwark do plebanii należący Usza 353 352, tuż za miastem na wschód zimowy., JW [Kazimierza?] Zawiszy, po większej części wieś Rusakami osadzona, pod zachodem letnim mila, wielka. 348 W 1892 r. w Podsadzkich znajdowała się kaplica parafii katolickiej w Uździe. SG, t. 12, s. 867. 349 W l. 80. XIX w. A. Jelski pisał: Protestanckie wyznanie posiada starożytny po-ariański kościółek w pięknym stylu, zawierający groby rodziny Grabowskich, w majątności dziedzicznej Siemionowiczach... Obok dworu znajduje się starożytny zbór kalwiński, z drzewa zbudowany, w podziemiach którego groby Grabowskich. Jest tradycja, że

został zajęty przez wyznanie helweckie po arianach. Łukaszewicz, w Historii kościoła Wyznania helweckiego w Litwie (s. 78) wie o zborze siemionowickim tylko tyle, iż w 1754 r. został filialnym zboru kojdanowskiego, w dystrykcie białoruskim. Obecnie świątynia ta znajduje się w opuszczeniu, a zasługuje na uwagę, ze względu na starożytność. SG, t. 3, s. 253, t. 10, s. 549. 350 Miasto i dobra w pow. ihumeńskim. Historia tego miasta łączy się z Nieświeżem, nadanym w 1492 roku rodzinie Kiszaków, po których spuściznę przejęli Radziwiłłowie. W 1582 roku Szack został sprzedany przez Krzysztofa Radziwiłła, Jarosławowi Hołowczyńskiemu. Od 1735 r. Szack został własnością Antoniego Oskierko, starosty mozyrskiego. Do dominium należały: folwarki: Józefin, Werkały, Gabrielówka (ponad 400 włók), wsie: Zadoszczenie, Michalewicze, Sieredzina, Słoboda, Leonowicze, Wieczorzewicze, Protasowszczyzna, zaścianki: Sawin, Sietno, Starzynki, Podkoziele. A. Jelski, Szack, SG, t. 9, s. 755-756. 351 W 1892 r. w Tołkaczewiczach znajdowała się kaplica parafii katolickiej w Uździe. - SG, t. 12, s. 867. 352 Folwark Tyszyński jako uposażenie parafii rzymskokatolickiej w Uździe nadał w 1684 r. dziedzic Krzysztof Kaweczyński. A. Jelski, Uzda, SG, t. 12, s. 867. 353 Dziś dwie wsie Usa Wielka i Usa Mała. W XVI w. własność Kopciów, czasem Usę zwano Kopciowszczyzną. W 1646 r. Maciej Kopeć odprzedał połowę Usy Kazimierzowi Łążyńskiemu. W czasie władania przez Zawiszów należała do dominium Kamionka. A. Jelski, Usa, SG, t. 12, s. 829. 130erza?

131., miasteczko, JW [Kazimi] Zawiszy, w którym parafialny kościół, do którego jako do punktu całe opisanie parafii stosuje się. Zubrewicze, JO księcia Radziwiłła, pod zachodem letnim 2 mile, mierne. Zabłocie, dwór, JM pana Łęckiego, we wsi Rusacy, pod wschodem letnim, ½ mili, małe. Zienkowicze, folwark WW panien Benedyktyniek nieswieskich, we wsi Rusacy, na samą północ ½ mile, mierne. 2-do. Kościoły sąsiedzkie wokół kościoła parafialnego są następujące: Koydanow, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JO księcia Radziwiłła, między zachodem letnim i północą mil 4 miernych. Stołpce, kościół parafialny JM księży Dominikanów, w dobrach JO księcia Czartoryskiego, w tymże województwie i dekanacie, pod zachodem zimowym, mil 5, miernych. [k.298v] Mikołajowszczyzna, kościół parafialny, w dobrach JO księcia Radziwiłła, w województwie nowogródzkim, między południem i zachodem zimowym 3 mile wielkie. Kopyl, kościół parafialny w dobrach JO księcia Radziwiłła, w województwie nowogródzkim, między południem i zachodem zimowym 4 mile mierne. 3-tio. Miasta znaczniejsze około kościoła uzdzieńskiego są: Mińsk, miasto stołeczne, wojewódzkie, oraz sądowe, na samą północ mil 8, miernych. Stołpce, miasto JO księcia Czartoryskiego, w którym przystań, o położeniu i odległości mówiono wyżej. 4-to. Drogi znaczniejsze są: Z Uzdy do Mińska, a tu jest ciasna, kręta, miejscami kamienista i korzenista. Droga z Uzdy do Stołpców jest piaszczysta, korzenista, ma jeden tylko most i groble wygodne. Z Uzdy do Mińska letnią porą godzin 12 jazdy, zimową porą 10 razem z popasem. Z Uzdy do Stołpców latem godzin 7 jazdy, zimą godzin 5. 5-to. W parafii uzdzieńskiej jezior żadnych nie ma. 131

132. **Bagna** znaczniejsze: Cielakowskie 354, poczyna się pod Cielakowem, położonym o 2 mile od plebanii, ciągnie się od północy na wschód po lewej stronie plebanii przynajmniej na 4 mile wielkie wzdłuż, wszere największa szerokość ćwierć mili. Bagno Plitnica poczyna się o ½ mili wielkie od plebanii, na wschód letni ciągnąc ku południowi, wzdłuż ma milę mierną, wszędzie szerokie, największa szerokość ćwierć mili. Bagno Krysa poczyna się o ¾ mili od plebanii, na wschód zimowy ku południowi do Niemna ciągnie, długości ma ¾ mili, szerokość największa ¼ mili. Błot znacznych nie ma. Staw JW [Kazimierza?] Zawiszy formujący się z krynic niewielki, z jednego boku dana jest grobla i most wygodny, o kilkaset kroków od plebanii na zachód zimowy. Bród o ½ mili od plebanii na wschód letni, pod Borkami, na kroków kilka set. Bród pod Zabłociem o ¼ mili od plebanii na wschód zimowy, na kroków 600 [k.299] Bród pod Ussą Mniejszą, o milę wielką od plebanii na zachód letni, na kroków 300. Kanał JW [Kazimierza?] Zawiszy kopany w dobrach jego Kuchcicach, od zachodu zimowego na południe, od jednego zakrzywienia rzeki Ussy do drugiego na ćwierć mili. Grobla JW Zawiszy w Uździe, około 600 kroków od plebanii, na wschód zimowy. Grobla tegoż JW [Kazimierza?] Zawiszy, w dobrach jego Kuchcicach, na kroków 600 długa, na zachód zimowy. Grobla Zienkowicka panien Benedyktyniek nieswieskich o ¼ mili od plebanii, długa

kroków kilkaset, na samą północ. Przeprawa JO księcia Radziwiłła w Makowiszczach, o milę od plebanii, na zachód letni, przez Ussę rzekę. Przeprawa, tegoż JO księcia Radziwiłła, w Mohilnej, o 2 mile od plebanii, na zachód zimowy, przez Niemen. Przeprawa tegoż JO księcia Radziwiłła przez Niemen, o 2 mile od plebanii między południem i zachodem zimowym, w Piasecznej. Rzeka Ussa, poczyna się za Stańkowem, należącym do parafii koydanowskiej, w parafii zaś uzdzieńskiej poczynając od letniego zachodu płynie mimo Makowiszcz, Litwian, między Kuchcicami i Siemionowiczami, a stamtąd o milę wielką ku południowi, ze strony zachodniej, pod Piaseczną w Niemen wpada. 354 SG, t. 1, s. 684 1880 r. W 1812 r. przeszły tędy główne siły francuskiego korpusu Davoust a, sypiąc groble, nazywane jeszcze w 1880 r. francuskimi. 132

133. **Rzeka Uzda**, początek bierze za Pochomowszczyzną, należącą do księcia Radziwiłła, w parafii uzdzieńskiej, płynie od wschodu letniego samymi błotami ku północy mimo Zienkowicz, stamtąd zakręca się między południem a wschodem mimo Uzdy, Tyszynek, Berwisch o $\frac{1}{4}$ mile, w Ussę wpada. Rzeka Niemen, poczyna się w parafii uzdzieńskiej, z błot między Słobodką Radziwiłłowską i Dołhynowem należącym do JO księcia Pasterza o mile 2 od parafii, na wschód letni płynie mimo Zabłocia, Prysynka, a ku południowi, pod Piaseczną złączywszy się z Łoszą rzeką, poczyna oddzielać województwa mińskie od nowogrodzkiego. 6-to. Lasu daleko jest więcej w parafii uzdzieńskiej, niżeli otwartego pola, drzewa do budowli zdatnego w obfitości znaleźć można osobliwe [k.299v] sosny. Lasy ciągle mianowicie są te: Na północ, zacząwszy od Zienkowicz, wciąż 2 mile las sosną, klonem, dębem, jodłą, zarosły ku Daniłowiczom. Na wschód zimowy, aż do Pereszowa, las biały, ledwie gdzie ma przerwę, od Pereszowa zaś aż do Tołkaczewicz, gdzie jest wschodnia granica parafii, przez 3 mile ciągiem bór. Na zachód, od Siemianowicz aż do Prusinowa, to jest przez 2 mile ledwie las jaką ma przerwę. 7-mo. Młynów jest 8. Na Uzdie rzece 3: panien Benedyktynek nieświeskich, jeden, JW [Kazimierza?] Zawiszy, dwa. Na rzece Ussie 5: jeden JO księcia Radziwiłła, jeden JM pana Tołkacza, jeden JW [Kazimierza?] Zawiszy a dwa JM pani Grabowskiej. Tartak nad kanałem JW [Kazimierza?] Zawiszy w Kuchcicach. 8-vo. Drogi i trakty publiczne są te: 1-mo. Droga na Koydanow do Mińska, między zachodem letnim i północą, do granicy parafii uzdzieńskiej. Z parafii uzdzieńskiej na zachód, przez groblę niedaleko wysypaną, polem otwartym, po lewej stronie za groblą lasek, za którym widać wioskę Berwisch, z prawej strony pole miejscami zarosłe, o $\frac{1}{2}$ mili z lewej strony dwór Kuchcicki JW [Kazimierza?] Zawiszy, jadąc prosto przez groblę wygodną i most dobry, z lewej strony dwór [Siemianowicze] JM pani Grabowskiej, a prosto gościniec szeroki, przez miasteczko 133

134. **Siemianowicze**, tuż za wrotami wioski droga na dwie się rozdziela prosto do Stołpców między samymi lasami, w prawo do Koydanowa, o kilkaset kroków od zawrotu, po prawej stronie, zaścianek Kotowe Brody, z lewej borek, jadąc między lasami i polami o $\frac{1}{2}$ mile Rakoszyce, zaścianek, z karczma, JO księcia Radziwiłła, na samym gościńcu, od karczmy pole ma przerwę z lasami przez milę do mostu Sinickiego i tu się kończy parafia uzdzieńska a zaczyna koydanowska. 2-do. Droga do Daniłowicz, gdzie jest granica parafii uzdzieńskiej na północ. Jadąc prosto drogą od kościoła tuż za miastem w prawo folwark JW [Kazimierza?] Zawiszy o kroków 100 od drogi, prosto jadąc, niedaleko grobla i mostek, o $\frac{1}{4}$ mili wioska Zienkowicze i karczma, dwór i cerkiew [k.300] niedaleko od gościńca, przez całą potym milę wielką same lasy, droga nader przykra, bo same wyboje, brody, błota i zakręty, dalej droga prosta polami i zaroślami, aż za $\frac{1}{2}$ mile, z prawej strony niedaleko od drogi widać wioskę Rogowskie, księcia Radziwiłła, za pół ćwierci mili most nikczemny, obok z mostem, z lewej strony wioska Dobryniewo, księcia Radziwiłła, a tuż jadąc drogą prosto do mostu Daniłowicze, które na północ parafię uzdzieńską odgraniczają od mińskiej. Drogi partykularne opisać trudno bo są niewiadome jako prowadzące do wiosek i zaścianków Rusakami lub schizmatykami osadzonych. Cała parafia uzdzieńska ze swoimi miejscami w województwie i dekanacie mińskim jest zawarta. Takowe opisanie mojej parafii ręką własną stwierdzam ks. Kazimierz Kamiński, pleban uzdzieński, manu propria. 14. Wiszniew [Oryginał: brak. Kopia: S.A. nr 19.255,k.95] Parafia wiszniewska [1-mo.] 134

135. **Kościół parafialny** 355, w powiecie oszmiańskim, a w dekanacie mińskim, stoi ołtarzem wielkim na wschód, frontem zaś na zachód. Ilustracja Kościół parafialny w Wiszniewie z 1637-

1641. Zbor pomnikaŭ gistoryi i kul tury Belorusi. Minskaja voblast, kniga 1, Minsk 1987, foto 415. Wioski i miejsca do tej parafii 356 naleŕące wedlug porzadku alfabetu sã ułożone, w nastepujacy sposob: Ancelowszczyzna, szlachta, na gruncie wiszniewskim osiadła, na północ ku wschodowi letniemu položona, o milę dobrã, od kościoła. Anczary 357, wieś mała, do altarii wiszniewskiej 358 naleŕająca, ¼ mili od kościoła, na wschód letni 359. 355 Kościół Nawiedzenia NMP, fundował w r. 1424 Siemion Giedygołdowicz, kasztelan wileński. MN Kraków, Bibl. Czart, nr IV. 1777, s. 10v-11v; IAM, s. 159 (Gorbaczewski, nr 12047, k. 33-34); W 1522 r. dziedzicem był Jan Steczko z Dołubowa. Przez 40 lat kościół słuŕzył jako zbór. Około 1600 r. staraniem Adama Chreptowicza zwrócony katolikom. Jerzy Chreptowicz, wojewoda nowogródzki, wymurował 1637 r. nowy kościół (konsekrowany w 1675 r.) - X. Waclaw z Sulgostowa, O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bozej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne, Kraków 1902, s. 757. Zachowały się inwentarze kościoła w Wiszniewie z 1641, 1650, 1720, 1721 i 1767 r. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 244-250. 356 W 1788 r. w kościele w Wiszniewie znajdowały się księgi ochrzczonych od 1688, zaślubionych od 1688 r. i umarłych od 1740 r. Zob. CAH Wilnoi, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 357 Wieś Hanczary nabył w 1624 r. Jerzy Chreptowicz od Krzysztofa Radziwiłła. C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 1, s. 263. 358 W 1788 r. altarię wiszniewskã obsłuŕgiwał ks. 359 12 V 1757 r. Zofia Sawaniewska ufundowała przy kościele wiszniewskim, prowadzonym przez księŕzy Komunistów nowã altarię z obrazem św. Antoniego Padewskiego, z zabezpieczeniem na maj. Kurzeniec w pow. oszmiańskim. 2 X 1758 r. dwa zapisy funduszowe Sawoniewskiej dla altarii św. Antoniego zostały przeniesione 135

136. **Berezyna** 360, folwark do Słowińska naleŕający, w posesji WM JM pana [Hilarego] Normickiego, pisarzowicza WKL 361, na wschód letni, mila od kościoła. Bãbały, wieś do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na wschód zimowy, mila, mała. Bunie, wieś do kościoła wiszniewskiego naleŕająca, na wschód zimowy, ku południu, mila, duŕza, nad rzekã Berezynã. Czerniewicze, do altarii Giyŕdałtowskiej w katedrze [k.95v] wileńskiej ufundowanej, naleŕająca 362, na wschód letni, ¼ mili odległa. Daniłki, wieś do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na zachód letni, ½ mili dobre. Dudy, szlachta na gruncie wiszniewskim zabudowana, na północ, o milę sporã. Gierbieniãta, wieś do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na północ ku zachodowi, o milę sporã. Gowdzie, do dworu słowińskiego, wieś naleŕająca, na wschód letni, o mile, od kościoła. Halszanka, wieś nowa, do dworu wiszniewskiego naleŕająca, nad stawem, na zachód letni, o ¼ mili letkie. Huta, do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na północ, o milę niewielkã, leŕząca. Jukowce, wieś do dworu słowińskiego, naleŕająca, na wschód letni, o milę od kościoła. Klimy, wieś do kościoła wiszniewskiego naleŕająca, na sam wschód srzedni, ¼ mili wielkie. Linki, wieś mała, nowo zbudowana, nad rzekã Holszankã, do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na wschód ku południowi, ¼ mili spore. Łostoiãnce, wieś do dworu wiszniewskiego naleŕająca, nad rzekã Łostoiã, na wschód letni, ku północy, mila wielka. [k.96] Lutosz, wieś z samych rzemieślników do fabryki wiszniewskiej naleŕających złożona, na zachód letni, pół ćwierci mili, małe. Milkieniãta, wieś do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na wschód letni, mila niewielka. Nierowy, nad rzekã Berezynã, do dworu słowińskiego naleŕająca, na wschód letni, mila spora. Nowosiołki, wieś do dworu wiszniewskiego naleŕająca, na wschód letni, ku północy, pół mili. na maj. Podbrzezie, wydzielony z dóbr wiszniewskich. IAM, cz. I, s. 159 (Gorbaczewski, nr 119, k. 1433-1436, nr121, k. 289-294, nr 123, k. 459-460, nr 130, k. 309-312 360 W 1617 r. Bohdan Fursowicz (Tatar), sprzedał Jerzemu Chreptowiczowi folwark Berezynę. Około 1624 r. nabył on od Tatarów drobne posiadłości ziemskie, w sąsiadujących z Berezynã wsiach. C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 1, s. 263. 361 Hilary, syn Antoniego Normickiego, pisarza skarbu litewskiego i Elŕbiety Zachorskiej, w 1765 r. został wprowadzony we władanie dóbr Ossowiec, był w 1793 r. sędziã ziemskim oszmiańskim. - S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 12, s. 170. 362 Kaplica Kieŕzgajłowska z ołtarzem Narodzenia i Ofiarowania NMP fundowana w r. 1476 przez Michała Kieŕzgajłę, wojewodę wileńskiego i hetmana WKL, z nadaniem položonych nad Berezynã niemnowã wsi Werona i Czerniewicze oraz dziesięcinã z dóbr Raków i Bihoml, folwarku Sinia Góra ze wsiami Podbrzezie alias Garniewicze i Woronin w pow. oszmiańskim. J. Kurczewski, Kościół Zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju, Wilno 1910, t. 2, s. 273,

137. **Podbrzeź**, szlachta, na gruncie wiszniewskim niedawno zabudowana, nad rzeką Berezyną, na wschód letni, ku północy, mila. Podbrzeź, folwark, do altarii Gieźgayłowskiej, w katedrze wileńskiej zafundowanej należąca, na wschód letni, mila niewielka. Sawicze, wieś do dworu słowińskiego należąca, nad rzeką Berezyną, na wschód letni, mila spora. Skodorwy, wieś do dworu wiszniewskiego, na wschód letni, szrodkowy, mila niewielka. Skuciowszczyzna, dworek na gruncie wiszniewskim, zabudowany, w posesji dożywotniej Murawskiego, Tatarzyna, będący, na zachód letni, ¼ mili. Tupcze, na gruncie wiszniewskim, szlachta zabudowana, na północ, mila. [k.96v] Wiszniew, dwór 363 i miasto nowo zbudowane, Żydami i różnemi rzemieślnikami osadzone, w dziedzicznej posesji JW JM pana [Joachima Litawora] Chreptowicza, podkanclerzego WKL będące, od kościoła na zachód letni, ćwierć mili, mała. To miasto Wiszniew, wstawione jest fabryką żelazną. Ilustracja Kościół parafialny w Wiszniewie. C. Jankowski, Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi, t. 2, Petersburg 1898. 363 Między 1554 a 1596 r. Wiszniew był w posiadaniu Paców. Między 1596 a 1604 r. Pacówny, Barbara, Katarzyna i Halszka, sprzedały Wiszniew Adamowi Chreptowiczowi 137

138. **Wolanow** 364, dworek na gruncie wiszniewskim zabudowany, w którym mieszka szlachcic, na północ, mila 365. Worona, do altarii Gieźgayłowskiej, w katedrze wileńskiej zafundowanej, należąca, za rzeką Berezyną, na wschód letni, mila wielka. Woysłowicze, wieś do dworu wiszniewskiego należąca, na północ pół mili. Zapurwie, wieś do dworu wiszniewskiego należąca, na wschód zimowy, pół mili letkie. 2-do. Od tego kościoła parafialnego, kościoły w okolicy sąsiedzkiej są następujące: Kościół Boruny i miasteczko JW księży Bazylianów, na północ, 3 mile wielkie. Kościół parafialny w Krewie, miasteczku, w kollacji królewskiej będący, w starostwie krewskim, do posesji JW JM Sliźniowej, podkoniuszynej litewskiej i podkomorzyny słonimskiej należącym, na wschód letni, 3 mili, duże. Kościół parafialny, w Zabrzeziu, majątności JW panów [k. 97] Komarow pięciu, posesją mających, na wschód, 2 mile wielkie. Kościół parafialny, w Pierszaiach, majątności stołowej JO księcia JM Masalskiego, biskupa wileńskiego, na wschód imowy, mil 4 wielkie. Kościół parafialny w Trabach, miasteczku królewskim, w posesji JW JM pani Zienkowiczowej, kasztelanowej smoleńskiej, za przywilejem będące, na zachód zimowy, mil 3, wielkie. Kościół parafialny w Holszanach, miasteczku, w posesji dziedzicznej WM JM pana Żaby, starosty kaszanskiego, na zachód letni, bliżej północy, mil 3, małe. 3-tio. Miasta znaczniejsze około kościoła wiszniewskiego następujące: Oszmiana, stołeczne, powiatu oszmiańskiego, na północ, mil 6. Wilno, stołeczne, całego Księstwa Litewskiego, na północ, mil 12. Mińsk, stołeczne, tegoż województwa, na wschód, mil 13. Nowogrodek, stołeczne, na zachód zimowy, mil 12. [k.97v] Lida, na zachód letni, bliżej północy, stołeczne, mil 10. 4-to. Droga do Oszmiany, a razem i do Wilna, błotnista, częścią kamienista i koleista. 364 W 1568 r. król Zygmunt August w dowód zasług Andrzeja Wolana (zm. 6 I 1610 r.), swego sekretarza i komisarza do Rygi, nadał mu dwie wsie w pow. oszmiańskim: Czereszczenięta i Gierbienięta. Dobra te Andrzej Wolan przezwiał Wolanowem 365 Folwark wydzielony z maj. Wiszniew. Zachowały się dawniej inwentarze z 2 I 1674 i 1730 r. IAM, cz. I, s. 172 (Gorbaczewski, nr 6387, k. 550-551, nr 86, k. 1544). Bp I. Massalski zezwolił Michałowi Ważyńskiemu, staroście kiernowskiemu, na odprawianie nabożeństw w jego dworze w Wolanowie. 138

139. **Droga do Minska**, częścią górzysta, częścią błotnista. Droga do Nowogrodka, dobra i dość obszerna. Droga do Lidy, sucha, miejscami kamienista. 5-to. Jezior żadnych w tej parafii nie ma. Błoto zaś w puszczy Wiszniewskiej, z przerwaniami się rzeki Berezyna, na kilkadziesiąt mniejszych rzeczek, znaczną część puszczy zajęły. Staw w Wiszniewie 1, pod dworem, duży, na rzece Holszance, lecz barzo zarosły, przy którym zabudowanie są wielkim kosztem 3 domy fabryczne, czyli fryserki, z trzema błotami do ciągnięcia sztab i innego narzędzia żelaznego. Staw na tejże rzece, niżej tego w Wiszniewie, dużym niedawno zajęty, ale nieszlamowany, przy którym piec fabryczny do wylewu z rudy żelaza. Staw w Podbrzeziu, attynencji wiszniewskiej, na rzece Łostoi, do Wiszniewa należąca, na wschód mila. [k. 98] Staw w Podbrzeziu, Gizgałowskim, do altarii w katedrze wileńskiej, zafundowany 366, należąca, niewielkim mila mała. Stawek niewielki, na tejże

rzece, w Berezynie, nie do dworu słowńskiego należący, zarosły, na wschód letni mila. 6-to. Lasu w tej parafii jest bardzo wiele, nierównie więcej niż otwartego pola, w których są wielkie błota, najwięcej jest drzewa jodłowego, mało sosnowego, położenie tej puszczy jest bokiem jednym, na północ, koniec na wschód, bok drugi na południe, koniec drugi na zachód zimowy i letni, w szerz mil 2, wzdłuż mil 3, o kroków 300. 7-mo. Młyn jeden w Wiszniewie, blisko probostwa, na dwa koła, porządny, na rzece Holszance. Młyn w Podbrzeziu, na trzy kamienie, na Łostai rzece do Wiszniewa należący, gdzie też jest walusz sukienny, na wschód letni, mila. Młyn w Podbrzeziu, do altarii Giezgajłowskiej [k.98v] należącem, o jednym kole, na rzece Małej, na wschód letni, mila mała. Młyn, na teźże rzece do JM pana [Hilarego] Nornickiego należący, o jednym kamieniu. 8-vo. 366 Por. IAM, cz. I, s.102 rozgraniczenie 29 VI 1755 r. folwarku Podbrzezie, należącego do katedralnej kaplicy Kieźgajłowskiej z maj. Słowieńsk (Gorbaczewski, nr 4784, k. 528-543). 139

140. **Drogi partykularne** i trakty publiczne w tej parafii podług miary mil tak się opisują: Droga do wsi Nowosiołek, na północ Podbrzezia karczmy i młynu, wpada tamże na gościniec miński, idący na Boruny, Oszmianę do Wilna. Tu zaczyna się przy młynę parafia krewska. Droga przez miasto Wiszniew do wsi Bombał i karczmy tam będącej, na wschód, tu zaczyna się parafia podbrzeska, tuż droga dalej idzie na Wołożyn i Raków do Mińska. Droga za zachód letni przy północy, z której w lewo do dworu wiszniewskiego, wsi Lutoszysy, Holszanki, dalej w prawo na północ, do wsi Woysłowicz, Gierbieniąt, do Huty, Turczew, Wolanowa, szrodek drogi poszedł mimo wieś Daniłki, na zachód do wsi Dziesiętnik, attynencji bohdanowskiej, tu zaczyna się parafia holszanska. [k. 99] Z tej drogi, z Bohdanowa 367 w prawo ku północy poszła droga do Holszan, prosto zaś z Bohdanowa na Traby, Iwie, do Nowogrodka, a z Trab na Sobotniki, Lipniszki do Lidy. 9-no. Parafia wiszniewska z wioskami swojemi z żadnym innym powiatem, ani województwem nie graniczy, wszystka położona jest w powiecie oszmiańskim, jak się wyżej namieniło. Taką moją parafię opisawszy, ręką własną stwierdzam ks. Jan Kłodnicki, proboszcz aktualny wiszniewski 368. 15. Wołna [nr 528, k.220] Parafia wołmieńska [1-mo.] Kościół parafialny 369 w miasteczku Wołmie 370, położony w województwie minskim i dekanacie minskim. Wioski i miejsca do tej parafii należące, są w tymże województwie według porządku alfabety ułożone i tak tu po sobie idą: 367 Inwentarz 23 IV 1776 r. określa Bohdanów jako miasteczko. IAM, cz. I, s.29 (Gorbaczewski, nr 89, k. 453-458). 368 Ks. Jan Kłodnicki, urodzony w 1723, wyświęcony w 1753 r. był proboszczem wiszniewskim jeszcze w 1788 r. Prócz niego wówczas parafię obsługiwali: ks. Jan Miechowski, komendarz wiszniewski, ks. Ignacy Grzegołkowski, mansjonariusz wiszniewski, ks. Tadeusz Hrynkiewicz, profesor Szkół Wiszniewskich, ks. Benedykt Olendzki, profesor Szkół Wiszniewskich, ks. Michał Borodnicz, emeryt. CAH Mińsk, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 369 Zachował się także zbiór kopii dokumentów funduszowych tego kościoła. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 44. 370 Kościół w Wołmie czyli Starzynach pw. Wniebowzięcia NMP, św. Mikołaja i św. Stanisława ufundowali 10 VIII 1474 r. Stanisław i Barbara Daukszewiczowie. KDKW, t. I, nr 286, s. 333-334. Nadali fundusz wieczysty na utrzymanie plebana, komendarza i sługi kościelnego, z daniną 100 miar zboża pod zasiew i 10 ludzi z ich żonami i następcami. 28 VIII 1629 r. Trybunał duchowny przywrócił kościołowi zabrane mu włości. Drugi kościół na miejscu starego został założony przez Władysława Tadeusza Wańkowicza. CAH Wilno, F.694, op. 1, nr 3500. Kolejny, istniejący w 1784 r. był wzniesiony w 1751 r., pw. Wniebowzięcia NMP. Pod kościołem mieściła się murowana z cegieł krypta. CAH Mińsk, f. 937, op. 3, nr 9; I. Borejko Chodźko, t. 1, s. 53. 140

141. **Abraźewicze**, JM pani Judyckiej, na południe względem kościoła wołmieńskiego, mila mała 1. Antonowszczyzna, teźże JM pani Judyckiej, na południe ½ mili. Besmany, między zachodem i południem zimowym, JO księcia Radziwiłły, wojewody wilńskiego, mil 2. Bieleckie, tegoż JO książęcia, między zachodem i południem zimowym mil 2. Borowskie, tegoż JO książęcia, na południe mil 2. Bordzie, tegoż JO książęcia, na południe, mila 1. Bortniki, JM pani Judyckiej, na zachód zimowy mila 1. Bielakowo, JO książęcia, na wschód zimowy, mil 2. Ciszkowszczyzna, JM pana [Joachima] Rdułtowskiego, na zachód zimowy, mila. Chadasy, JO książęcia, na południe, mil 2. Ciuchaie, JM pana Wankowicza, między wschodem i południem, ¼ mili Chymorody, tegoż JM pana Wankowicza, na wschód, mila 1. Chmielowka, JO książęcia, na wschód zimowy, mil 2.

Draninszczyzna, JO książećcia, na zachód zimowy, mil 2. Dubowo, JO książećcia, na południe, mila 1. Drozdy, JO książećcia, między wschodem i południem mila 1. Dżianisowszczyzna, JM pana Wankowicza, na wschód zimowy, ¼ mili. Daięczycy, JM pana Ratynskiego, na zachód letni, ½ mili. Haybuty, JM pani Judyckiej, na południe, mila 1. Jukuty, teźe JM pani Judyckiego, na południe mila 1. Haruny, JO książećcia, na wschód zimowy mila 1. Hranicy, JO książećcia, na wschód zimowy mila 1 371. Hałaburdy, JM pani sędzinej, na południe ½ mili. Hryńkiewicze, JM pani sędzinej Judyckiej, między wschodem i południem mila 1. Hołyszowo, JO książećcia, na wschód zimowy, mil 2. Jasiowo, JO książećcia, na południe mil 2. Juchniewicze, JO książećcia, mil 2, na południe. Jurkiewicze, JO książećcia, między wschodem i południem, mila 1. Jankowcy, JM pana Wankowicza, na wschód letni, ¼ mili. Jautory, JM panów Tomkiewiczow, na wschód zimowy, mil 2. 371 IAM, cz. I, s. 216. 141

142. [k.220v] **Karczmiszczce**, JO książećcia, 1½ mili, na zachód zimowy. Kondratowszczyzna 372, JO księćcia, na zachód zimowy, mil 2. Kowale, JO książećcia, na zachód zimowy, mil 2. Kimbary, JO książećcia, między południem i zachodem, mil 2. Kołtarke, JM pana Lichodziejewskiego, na południe, mil 2. Kudrycki, JM pani Judyckiej, między wschodem i południem, mila 1. Karuki, JO książećcia, między wschodem i południem, mil 2. Kowalowce, JM pani Judyckiej, na południe ćwierć, mili. Lisiuki, JO książećcia, między wschodem i południem, 1½ mili. Lipnie, JO książećcia, między wschodem i południem, 1½ mili. Leonce, JM pani Judyckiej, na zachód letni, ½ mili. Łaszczkowszczyzna, JM pani Gierzedowiczowey, między wschodem i południem, 1½ mili. Łukasze, JO książećcia, na wschód letni, mila 1. Miećcieży, JM pana Wankowicza, między wschodem i południem, ½ mili. Mięki, JM pani Judyckiej, na północ, ½ mili. Miedzwiedzioszczyzna, JO książećcia, na wschód zimowy, mila 1. Miesoiedy, JO książećcia, między wschodem i południem, 1½ mili. Marcinowicze, JO książećcia, między wschodem i zachodem, mila 1. Marcinowicze, drugie, JO książećcia, na wschód zimowy, mil 2. Michalewszczyzna, JM pana Sillawy, na zachód, ½ mile. Nowosadki, JO książećcia, na wschód zimowy, 1½ mili. Nieredzie, JM pana Wankowicza, na wschód letni, ½ mili. Nakwasy, JO książećcia, na południe, 1½ mili. Nowosady, JO książećcia, na południe, mil 2. Okulewszczyzna, JM pana Ratynskiego, na północ, mila 1. Olechnowszczyzna, JO książećcia, na zachód zimowy, 1½ mili. Popilniki, JO książećcia, na południe, 1½ mile. Pawlucie, JO książećcia, na południe, mil 2. Poiedynkowe, JO książećcia, między wschodem i południem mil 2. Pianina, JM pana Lichodziejewskiego, między wschodem i południem, mil 2. Pieliki, JM pani Judyckiej, między wschodem i południem, mila. Puczyno, JO książećcia, między wschodem i południem, mil 2. 372 IAM, cz. I, s. 359. 142

143. **Podlipy**, JM pana Sillawy, na zachód zimowy, ½ mili. Padzierycze, JM pana Sillawy, na południe, ½ mili. Padzierycze, JM pana Gudziejewskiego, na południe, ½ mili. Petysze, JM pani Judyckiej, na północ, ¼ mili. Pierchurowo, na wschód zimowy, JO książećcia, mil 3. Płaszew, JO książećcia, na wschód zimowy, mil 2. [k.221] Ratynce, dwór JM pana Ratynskiego, na północ, ½ mili. Ratynce 373, wioska teźoż JM pana Ratynskiego, na północ, mila 1. Rantowszczyzna, JO książećcia, na zachód zimowy, mil 2. Ruszczkowszczyzna, JO książećcia, na południe, mil 2. Szwabowskie, JM pani Judyckiej, ¼ mili między wschodem i południem. Stempkowskie, JO książećcia, na wschód zimowy, mil 2. Szeliszczce, JM pani Judyckiej, na północ, ½ mili. Skorobatowszczyzna, JM pana Wankowicza, na wschód zimowy, ½ mili. Szyszki, JM pani Gierzedowiczowey, na południe, mila 1. Skirmuntowo, dwór JM pana Oranowskiego, na wschód zimowy, mila 1. Sakowicze, JO książećcia, między wschodem i południem, mil 2. Synaczki, JM pani Judyckiej, na zachód zimowy, mila 1. Siarki 374, teźe JM pani, na zachód zimowy, mila 1. Suła, JM panów Kołontajow, na zachód, mila 1. Suła, JO księćcia, na południe, mil 2. Sadowszczyzna, JO książećcia, na południe, mila 1. Szczebioty, JO książećcia, na południe, mil 1½. Surmaczy, JO książećcia, między wschodem i południem, mila 1. Sarnaczkowszczyzna, JO książećcia, na zachód zimowy, mil 2. Sieczkowszczyzna, JO książećcia, na zachód zimowy, mila 1. Tołkaczewszczyzna, JO książećcia, na zachód, mil 2. Tatarszczyzna JO książećcia, na wschód zimowy, mil 2. Wołma, miasteczko, w którym kościół parafialny. Wołma, dwór JM pani Judyckiej, na północ, o kilkadziesiąt kroków 375. 373 Wieś w pow. mińskim. W pierwszej połowie XVIII wieku własność

Ratyńskich później Burzyńskich. SG, t. 9, s. 546 374 Wieś i folwark poradziwiłowski, pow. miński. W 1813 należał do Lichodziejewskich, później Żeligowskich. SG, t. 10, s. 475 143

144. **Wołma**, JM pana Wankowicza, na wschód słońca, o kilkadziesiąt kroków 376. Wołmeczka, JM pana Sillawy, na zachód zimowy, ½ mile. Wasilewszczyzna, JM pani Judyckiej, na zachód letni ½ mili. Wołowniki 377, JO książęcia, na południe, mil 2. Wieloncino, JO książęcia, na wschód zimowy, mil 2. Zahajno, JO książęcia, na wschód letni, ½ mili. Zaniewszczyzna, JM pana Stanilewicza, na północ, ½ mili. Zaykowszczyzna, JM ks. proboszcza Gruszeckiego, na wschód zimowy, ½ mile. Żytno, JM pani Judyckiej, na zachód, ¼ mili. Zołotarzy, wioska JM pana Sillawy, na zachód, ½ mili. Zołotarzy, JM pani Judyckiej, na zachód, ½ mili. Zuywody, tejże, na południe, mila 1. Zamaydziaki, JO książęcia, na południe, mila 1. Zydowicze 378 JO książęcia, między południem i zachodem mil 2. Żebrowszczyzna, JM ks. proboszcza Gruszeckiego, na zachód ½ mili [k.221v] Zmytrowo, JM pana Oranowskiego, na wschód zimowy, mila duża 1. 2-do. Od tego parafialnego kościoła, kościoły w okolicy sąsiadkie są następujące: Rakowo, kościół parafialny, w tymże województwie i dekanacie JM księży Dominikanow, w dobrach JO książąt Sanguszkow, na wschód letni mil 2, małych. Koydanów, kościół parafialny w tymże województwie i dekanacie, w dobrach JO księcia Radziwiłły, 3 mile, wielkie, między wschodem i południem letnim. Starzynki 380, kościół parafialny JM księży Franciszkanow, w dobrach JO księcia Pasterza, leży na samym zachodzie letnim, mil 2 małych. Wywieniec 381, kościół parafialny w dobrach pod exdywizją podanych, od JW Sołłohuba, leży na samym zachodzie letnim, mil wielkich 2. 379. 375 20 V 1655 r. w skład dóbr Wołma wchodziły: miasto, plac cerkiewny, wsie: Pokalipa 15 włók., jego zaścianki i morgi w Łuszkowie, Pietrowicze 20 włók, Chlebki 20 włók, Horodyszcze 17 włók, osady ziemiańskie i bojarskie. Żadnej z tych wsi nie wymienia opis parafii z 1784 r. IAM, cz. I, s. 169 (Gorbaczewski, nr 11786, k. 1308-1329). 376 Bp I. Massalski zezwolił Janowi Wańkowiczowi na odprawianie nabożeństwa w jego dworze w Wołmie. J. Kurczewski, Biskupstwo wileńskie, s. 494. 377 Wieś nad prawobrzeżnym dopływem Usy, pow. miński, własność Radziwiłłów. SG, t. 13, s. 909 378 Wieś nad Sułą niegdyś zaścianek szlachecki poradziwiłowski, pow. miński. W roku 1740 mieszkali tu Wiermiałkowicze, Stankiewiczowie, Huszczowie i Jakubowscy. SG, t. 14, s. 885 379 22 X 1772 r. miało miejsce rozgraniczenie majątku biskupstwa wileńskiego i Żebrowszczyzny folwarku funduszowego kościoła wołmiańskiego. W 1784 r. komornik Tomasz Klukowski sporządził Mappę Żebrowszczyzny. CAH Mińsk, f. 937, op. 3, nr 9. 380 Starzynki vel Pierszaje. 144

145. 3-tio. Miasta znaczniejsze koło tego kościoła wołmiańskiego są: Minsk, miasto sądowe, leży na wschód zimowy mil 6, wielkich. 4-to. Droga z Wołmy do Minska miejscami błotnista i górzysta, godzin 8 jazdy. 5-to Błot znacznych nie ma. Staw, JM pani Judyckiej, na rzece bardzo małej i szczupłej, Wołma zwanej, poczynający się z krynic za dworem JO księcia, na północ od plebanii, po prawej stronie o kilkaset kroków. Stawek plebański szczupły i mały, o 100 kroków, od plebanii, na wschód słońca letni. Stawek JM pana Wankowicza, z krynic tamże wynikający, formujący się, szczupły i mały, względem kościoła wołmiańskiego na wschód letni. Stawek tegoż JM pana na rzece Wołmie, o 200 kroków, na wschód zimowy. Stawek na rzece Wołmie JM pani Judyckiej, na południe, ¼ mili. Stawek tejże JM pani na zachód zimowy, na rzece Wołmie, ½ mili. Stawek tejże JM pani na zachód letni, na rzece Wołmie, ½ mili. Stawek JM pani Gierzedowiczowej szczupły i mały z krynic tamże formujący się, na południe, mila 1. Stawek JO książęcia w Puczynie wiosce, szczupły, na południe, mil 2. Stawek JM pani Gierzodowiczowej w Łaszyczkowszczyźnie szczupły i mały, między wschodem i południem, mil 1 ½. Stawek JO książęcia Karukach, na południe, mil 2. Staw JO książęcia w Sule, na zachód zimowy, mil 2. Stawek JM pana Sillawy w Michalewszczyźnie, na rzece Wołmie, na zachód letni, ½ mili. [k.222] Stawek JM pana Sillawy przy rzece Wołma nazwanej, niedaleko od dworu Wołmeczki, na zachód letni ½ mili. Stawek w Bobrownikach JW pana Ratynskiego, na północ, ½ mili. Stawek w Żebrowszczyźnie, plebański, z krynic tamże formujący się, na zachód letni, ½ mili. 6-to. 381 Iwieniec. 145

146. Otwartego pola jest więcej w parafii wołmiańskiej, a niżeli lasu. Drzewa do budowli prócz jodły nie ma, brzozy, osiki, olchy i dębiny szczupło i mało, po wielu zaś miejscach chrusty i zarośla

długości i szerokości po kilka morgów w sobie mające, które że nie mają własnych swoich nazwisk tu się nie kładą. 7-mo Młynów 382 : JM pani Judyckiej 3, na rzece Wołmie, JM pana Wańkowicza 1, JM pana Sillawy 1, JO księżęcia [Radziwiłła] młynów 3, JM pana Gierzedowiczowej 1, plebański 1, jako jest wyżej opisane numero 5-to o stawach. Innych machin tak wodnych, jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też, co by się ściągało do historii naturalnej nie ma. 8-vo. Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne według miary mil tak się opisują: 1-mo. Droga do Rakowa razem trakt publiczny ryski. Począwszy od kościoła parafialnego wołmiańskiego, na wschód letni, polem otwartym, do kościołka Zaniewszczyzny 383 JW pana Staniewicza, licząca ½ mile, granicząca z parafią rakowską. 2-do. Droga do Mińska, trakt publiczny, graniczący, na wschód zimowy. Od plebanii polem otwartym przez rzekę Wołme, na most w Zujowce, po prawej ręce widać okolice szlachecką nazwaną Kniahynice. Stamtąd ½ mile do wioski Łukaszów JO księżęcia Radziwiłła i tu się kończy parafia wołmianska 3-tio. Droga do Koydanowa, gdzie jest kościół parafialny graniczący, między wschodem i południem, przez rzekę Wołme, na most do Zaykowszczy[zny] plebańskiej wioski, ½ mile, od której do Karukow, wioski JO księżęcia mila, tam się kończy granica parafii wołmianskiej. 4-to. Droga do Iwinca, gdzie jest kościół parafialny trakt publiczny do Wilna i do Grodna, graniczący, na zachód letni. Przez rzekę Wołme, o ½ mile pod Wołmeczkę JM pana 382 27 VIII 1495 Elżbieta Andrzejówna Sołohubówna, dziedziczka Iwieńca, zapisała biskupom wileńskim wszystkie łąki i chmielniki, z dóbr swoich dziedzicznych koło swojego dworu leżących aż po młyn w takiej rozciągłości, jak daleko staw biskupi w Starzynch (Wołmie) może wylać, z zastrzeżeniem dożywotniego korzystania z młyna. KDKW, t. I, nr 435, s. 508-509 383 Kaplicę w Zaniewszczyźnie, przynależną do dekanatu mińskiego wymieniał Synod 1744 r. - A. Boudou, Stolica Święta a Rosja. Stosunki dyplomatyczne między nimi w XIX stuleciu, tł. Z. Skowrońska, T. 2, 1848-1883, Kraków 1930, s. 408, 440., s. 194. 146

147. **Sillawy**, stamtąd ½ mili do Tołkaczewszczyzny JO księcia Radziwiłły i tam się kończy granica parafii wołmianskiej. [k.222v] Parafia wołmianska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w województwie minskim, jako się wyżej o tym namieniło. Ks. Jan Gruszecki, pleban wołmeński. 16. Wołożyn [Oryginał: brak. Kopia: S.A., nr 19.255, k.106] Filia wołożyńska. 384 1-mo. Kościół 385 filialny parafii Zabrzeskiej[j] w Wołożynie, ojców Bernardynów 386, hrabstwie JO księcia [Adama] Czartoryskiego 387, w powiecie oszmiańskim, dekanacie minskim. Miejsca i wioski do tego kościoła należące są według alfabetu ułożone: Augustowo, JO księcia Czartoryskiego, na północ, ½ mili. 384 W opisie parafii Pierszaje stwierdzono: Donanowszczyzna, wioska od Pierszaj zamianą 1778 odeszła, do Wołożyna JO księcia Czartoryskiego, mila 1, na północ Komorowszczyzna alias Komarowce z dawna, a świeżo tam pole, folwark czyli dwór JO księcia Czartoryskiego do Wołożyna należące, z wioską Komorowszczyzną, na północy ku zachodowi letniemu mila 1, lecz ten folwark z wioską Komorowszczyzną w roku 1782 odrywać się zaczął od parafii pierszajskiej, a przyłączać się nie wiedzieć z czyjego polecenia do parafii wołożyńskiej Miejscowości tych jednak nie wykazuje opis parafii Wołożyn. Zachował się inwentarz kościoła z 1845 r. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 270. 385 18 IX 1501 r. król Aleksander Jagiellończyk odstąpił biskupowi wileńskiemu Wojciechowi Taborowi prawo patronatu i prezenty m.in. kościoła w Wołożynie KDKDW, t. 1, z. 3, Kraków 1948, nr 50, s. 616-617. 386 Fundatorem bernardyńskiego klasztoru w Wołożynie był Józef Bogusław Słuszka, hetman polny litewski, kasztelan wileński, który w 1683 r. zbudował drewniany kościół pw. św. Józefa. 10 VI 1683 r. wystawił dokument fundacyjny dla 16 zakonników. Tradycja głosiła, że Słuszka uczynił ten pobożny ślub, za zabicie braciszka z konwentu Bernardynów mińskich, w czasie jakiegoś publicznego tumultu. C. Jankowski, Powiat oszmiański, t. 2, s. 83. W 1730-1731 r. Konstancja ze Słuszków Denhoffowa, wojewodzina połocka, spadkobierczyni fundatora, zbudowała na miejscu starego kościoła nowy, również drewniany. Murowany kościół i klasztor wznosił Józef Tyszkiewicz w l. 1806-1815. Klasztor skasowany został w 1860 r. W 1866 r. kościół zamieniono na cerkiew prawosławną, a w klasztorze mieściły się koszary. K. Grudziński OFM, Wołożyn, [w:] Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 441-442. 387 W 1407 r. książę Witold nadał Wojciechowi Moniwidowi,

staroście wileńskiemu (zm. 1424 r.): Soły, Wołożyn, Łazduny, Gieranony. W 1458 r. majątność Wołożyn była własnością Jana Moniwida. Później przeszła w ręce Gasztołdów. C. Jankowski, Powiat oszmiański. t. 1 s. 114, t. 2, s. 79. W 1542 r. zmarł ostatni z rodu Stanisław Gasztołd, a prawem kaduka dobra spadły na króla Zygmunta I, który w 1543 r. darował je synowi Zygmunтови Augustowi. W 1567 r. król Zygmunt August dokonał zamiany Wołożyna z Mikołajem Radziwiłłem, wojewodą wileńskim na dobra Indura. W 1604 i 1606 właścicielem był Krzysztof Radziwiłł, hetman polny WKL. MN Kraków, Bibl. Czart., nr IV.1777, k. 419v. W 1614 r. Krzysztof Radziwiłł, kasztelan wileński sprzedał Wołożyn Aleksandrowi Słuszcze. Córka Jerzego Bogusława Słuszki Konstancja wniosła dobra mężowi Władysławowi Denhoffowi, wojewodzie pomorskiemu. Ich syn Stanisław Denhoff, hetman polny i wojewoda połocki, żonaty z kasztelanką krakowską Zofią Sieniawską, umarł w 1728 r. nie pozostawiwszy żadnego potomka. Bogatą wdowę zaślubił w 1731 r. August Aleksander ks. Czartoryski (1697-1782), biorąc wraz z jej ręką ogromne posiadłości ziemskie, a wśród nich Wołożyn. Syn księcia Augusta Aleksandra Adam sprzedał Wołożyn (17 folwarków i 81 wsi) 10 III 1803 r. Józefowi Ignacemu Tyszkiewiczowi, staroście wielatycykiem. R. Aftanazy, Materiały do dziejów rezydencji, t. IV A, Warszawa 1987, s.493. Intromisja dokonała się 13 IV 1803 r. IAM, s. 169 (Gorbaczewski, nr 6397, k. 260-261); Compendium omnium documentorum conventus Volożynensis fratrum Minoris observ. Ad S. Josephum... 1768 AN Wilno, f. 18, nr 155; OROWPB, cz. V, nr 155, s. 28. 147

148. **Adamowka**, tegoż księcia, między wschodem i północą. Adampol, tegoż księcia, na wschód, ¼ mili. Burmaki, tegoż księcia, na wschód, 1½ mili. Bobrowicze, tegoż księcia, na wschód zimwy, mila mała. Bielaki, tegoż księcia, na zachód letni, mila letka. Bondary, tegoż księcia, między wschodem i północą blisko. Brylki 388, tegoż księcia, na wschód letni, pół mili, letkie. Borki, tegoż księcia, na zachód zimowy, mil 2 duże. Burnieyki, tegoż księcia, na wschód, mila letka. Cimkowicze 389, tegoż księcia, między wschodem i północą, ¼ mili. Czartowicze, tegoż księcia, na wschód, mila duża. Hordynow 390, tegoż księcia, między północą i wschodem letnim półwielce mili. [k.106v] Jesmanowszczyzna, tegoż księcia, między wschodem i północą, mila. Jackow, tegoż księcia, na południe zimowe, półtory mili. Jawtaszy, tegoż księcia, na południe zimowe, 1½ mili. Kropowszczyzna, tegoż księcia, na wschód letni, mila. Kibucie, tegoż księcia, między północą i wschodem, mila. Konowały, tegoż księcia, między południem i zachodem zimowym, półwielce mili. Kielewicze, tegoż księcia, między południem i zachodem zimowym, pół ćwierci mili. Konstantynowka, tegoż księcia, na wschód letni, pół mili dużej. Kononcewicze, tegoż księcia, na południe, blisko. Mińce, tegoż księcia, na wschód letni, ½ mili. Makarowka, tegoż księcia, na południe, ćwierć mili. Marian Górka, tegoż księcia, na północ, ½ mili. Nosewicze, tegoż księcia, na wschód zimowy, ¼ mili, średnie. Nereysze, tegoż księcia, na północ, pół mili, duże. Ponizie, tegoż księcia, na południe, półwielce mili. Poryszcze, JM pana [Hilarego] Nornickiego, na północ, mila. Prudniki, tegoż księcia, na zachód, mila duża. Poniemonie, tegoż księcia, na zachód, 1 ½ mili. [k.107] Podbłocie, tegoż księcia, na zachód, ½ mili, dużej. 388 Sioło Bryliszcze w dobrach wołożyńskich istniało w 1470 r. i liczyło 20 służb. KDKW, t. I, nr 265, s. 307. 389 Sioło Timkowiczy w dobrach wołożyńskich istniało w 1470 r. i liczyło 20 służb. KDKW, t. I, nr 265, s. 307 390 Folwark Hordynów (173 włóki) należał do Pierszaj, dóbr stołowych biskupstwa wileńskiego. W 1777 r. August Czartoryski zamienił tę wieś na biskupie Dory (173 włóki). C. Jankowski Powiat oszmiański, s. 88. 148

149. **Pulaki**, tegoż księcia, na wschód zimowy, mila duża. Pietraszunce, tegoż księcia, na zachód, pół mili. Rudniki, starostwo JM pana [Apolinarego] Wołodzki, między północą i wschodem mila letka 391. Rodzieiowszczyzna, tegoż księcia, na wschód, ½ mili. Stayki, tegoż księcia, na zachód letni, mila średnia. Szolwany, tegoż księcia, na zachód zimowy, mila mała. Sakowszczyzna, tegoż księcia, na zachód letni, mila. Siawiatycze, tegoż księcia, na północ, ½ mili duże. Sidercewicze, tegoż księcia, na wschód letni, pół ćwierci mili. Szafowały, tegoż księcia, na wschód słońca, blisko. Sołonna, tegoż księcia, na wschód zimowy, mila duża. Ułaczewicze, tegoż księcia, na zachód zimowy, ½ mili. Zamościany, tegoż księcia, między zachodem i północą, mila. Żurawce, tegoż księcia, na zachód, mila duża. 2-do. Od tego kościoła, kościoły w okolicy sąsiedzkiej, są

następujące: [k.107v] Kościół parafialny w Pierszaiach, w dobrach JO księcia biskupa wileńskiego, na wschód zimowy, 1½ mili. Kościół parafialny w Chołchle, w dobrach JM panów Galińskich, między północą i wschodem, mil 2, duże. Kościół parafialny w Wiszniewie, w dobrach JW [Joachima Litawora] Chreptowicza, podkanclerzego WKL, na zachód zimowy, mil 3, spore. Kościół parafialny w Iwieńcu, w dobrach JW Sołłohuba, na wschód zimowy, mil 4 duże. 3-tio. Miasta około tego kościoła, jak w innych poblizszych parafiach znajdują się. 4-to. Droga do Sakowszczyzny, otwartym polem, prosto, mil 2, sporych. I tu się kończy parafia wołożyńska, od zachodu słońca. Droga do Jackowa, częścią polem górzystym, częścią borem piaszczystym, mil 2, duże. I tu się kończy parafia wołożyńska, na wschód. 391 Starostwo składało się z jednej tylko wsi. W 1748 r. władał nimi jako królewsczyzną Mikołaj Chojecki, rotmistrz oszmiański, a po śmierci Chojeckiego zostało dane w 1769 r. Apolinaremu Wołodźce. Tego z kolei śmierć nastąpiła w 1789 r. Wówczas komisja skarbowa WKL starostwo konferowała Michałowi Downarowiczowi. C. Jankowski, Powiat oszmiański, t.1, s. 266 149

150. **Droga do Pulak**, polem i rowami przykremi, 1 ½ [k.108] mili, przy wschodzie letnim. Droga do Burmak, mil 2, duże, lasem górzysta i rowami zagęszczona i zbyt mokra. I tu się kończy parafia wołożyńska. Droga do Poryszcza, mila duża, lasami, górzysta, na północ i tu się parafia wołożyńska kończy. Drogi od tutejszego kościoła do wsi parafialnych, nakoło, górzyste, rowami zagęszczone, lasami zarosłe i zbt mokre. 5-to. Staw w tej parafii na rzece Małej, przy którym młyn srzedni tegoż księcia. 6-to. Lasów w tej parafii jest dosyć, ale pół niewiele, bo najwięcej gór i zarośli. 7-mo. Młynów wielkich 2, jeden na rzece Berezynie, przy którym walusz, drugi na rzece Isłoczy, przy którym tartak. 8-vo. Drogi partykularne i trakty publiczne, w tej parafii, według miary mil, tak się wyrażają: Trakt miński, publiczny, górzysty, po części mokry, do Minska, onym mil 9. Trakt do Oszmiany, mil 8. Trakt, przez który do Wilna, mil 15. 9-vo. Parafia wołożyńska nie ma w sobie żadnych ani wojewódzkich, ani powiatowych granic, ale całą z swojemi przyległościami w powiecie oszmiańskim jest położona. Takowe opisanie parafii wołożyńskiej podpisem ręki własnej stwierdzam ks. Fo. Gondziusz Zawadzki, gwardiam, konwentu wołożyńskiego 17. Zabrzeż [Oryginał: brak. Kopia: S.A., nr 19.255, k.109] Parafia zabrzeska. Kościół parafialny we wsi zabrzeskiej 392, w powiecie oszmiańskim, a w dekanacie mińskim. wioski i miejsca do tej parafii należące 393, w tym powiecie, według porządku alfabety tak są ułożone: 392 13 VI 1456 r. Aleksandra Zabrzezińska, z synem Janem, z nakazu zmarłego męża Jerzego, uposażyła kościół w Brzezinach, konsekrowany przez Mikołaja, biskupa wileńskiego, ku czci Nawiedzenia NMP, św. Jana Chrzciciela, św. Jerzego i Wszystkich Świętych, nadała plebanowi daniny, 10 ludzi, pola, łąki i stawy przy dworcu plebańskim dziesięcinę zbożową z Zabrzezia i Dekszan, jaz na rzece. KDKW, t. I, nr 224, s. 248-250. 150

151. **Bartosze**, JM panów Komarów, między wschodem i północą, pół mili małe. Boiary, o kroków 500, tychże JM panów Komarów. Czabaie, w dobrach wołożyńskich, JO księcia Czartoryskiego, na wschód, 1½ mili, wielkie. Cipaciowszczyzna, dwór JM pana Teofila Komara, o kroków 500. Dolewicze, na same południe, mila, JO księcia Czartoryskiego. Daynowa Wielka, między wschodem a południem JO księcia Czartoryskiego, ½ mili, wielkie. Daynowka Mała, niedalako Daynowy, ½ mili mierne, tegoż JO księcia JM. Dubina, dwór, JO księcia Czartoryskiego, tamże. Dziemidowicze, do plebanii zabrzeskiej należące, na południe, kroków 300. Filipinięta, JM pana [Hilarego] Normickiego, na południe, ½ mili małe. Hańczyce, JO księcia Czartoryskiego, na wschód, mil 2, duże. Charytony, WM JM pana [Hilarego] Normickiego, pisarzowicza litewskiego, od południa ku zachodowi, mila mierna. Jasieniszki, tegoż JM, ku południowi, mila mierna. Kołdyki, tegoż pana, ku południowi, mila mierna. Kobyliczyce, JM pana Aramowicza, między północą a zachodem, ½ mili. Krażyn, WM JM pana Supińskiego, podstaóskiego ozm., między wschodem a południem, mila duża, tamże dwór tegoż pana. Kucienięta, WM JM pana [Hilarego] Normickiego, na południe, 1½ małe. Ławski Brod, JM pana Aramowicza. Ławski Brod, tamże okolice dwie, w których są szlachty domów 12. Moszki, dwór, między północą i zachodem, ½ mili, mierne, JM pana Aramowicza. Miechy, starostwo, JM pana Zakrzewskiego, między zachodem a południem, 1½ mili wielkie. Mizgielewszczyzna, JM panów Komarów, między północą i

zachodem, ½ mili mierne. Oleszczenięta, na południe i Olendy, tamże, JM pana [Hilarego] Nornickiego, mila, spora. Piękowszczyzna, dwór WM JM pana Tadeusza Komara, starościca rzeszowskiego 394, między południem, a zachodem ½ mili. Pieślakowszczyzna, WM JM pana [Hilarego] Nornickiego, między zachodem i południem, ½ mili, wielkie. Zachowała się wizytacja kościoła w Zabrzeziu z 1700 r. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 42, a tak że zbiór kopii dokumentów funduszowych tego kościoła. BU Wilno, f. 57, B 53, nr 44 i spis parafian Tamże, nr 438.. 393 Księgi metrykalne zabrzeskie w 1788 r. były prowadzone: chrztów od 1709, ślubów 1709 r., umarłych od 1755 r. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 394 Kopista błędnie odczytał oryginał. Tadeusz Komar nie był starościcem a starostą russowskim (ruszowskim), a nie rzeszowskim. Zob. S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. 7, s. 123. 151

152. [k.110] **Pożarelszczyzna**, za rzeką Berezyną, zaścianek nowo przezwany, tegoż pana, ku południowi, mila duża. Pocie, WM JM pana [Hilarego] Nornickiego, między południem i zachodem, mil 2. Pogorzelszczyzna, przwóz promem, na rzece Berezynie, gdzie kończy się granica parafii zabrzeskiej, JM panów Komarów, między zachodem a północą, ½ mili. Rowkowicze, WM JM pana [Hilarego] Nornickiego, na zachód zimowy, mila. Rudniki, tegoż pana, na zachód letni, mili wielkiej 1½. Rosoliszki, zaścianek, z puszcza obszerną, na mil 3, różnych JMM, ku południowi, mil 3, dużych. Ręczenięta, między wschodem, a południem w Hrabstwie Wołyżyńskim, mil wielkich 1½. Ściudzieniec, JM panów Komarów, gdzie karczma, przy gościńcu wileńskim, na zachód, ¼ mili mierne. Skrzyplew, dwór WM JM pana Koncewicza, między wschodem, a północą, ¼ mili. Siedliszcze, dwór SP JM Stanisława Komara, między północą i zachodem, kroków 300. Słowieńsk 395, dwór WM JM pana [Hilarego] Nornickiego, z miasteczkiem, przy nim będącym, na południe, mila mierna. Uzbłoc, JM JM panów Komarów, JM pana Koncewicza i JM księdza plebana zabrzeskiego, na wschód, ½ mili, mierne. Uzbłoc, drugi, za wsią dwór JM pana Jerzego Komara, tamże. Uzbłoc, trzeci, WM JM pani Tekli z Komarow Ko[z]ziełowej, dwór tamże. [k.110v] Wierszyckie, JO księcia Czartoryskiego, na wschód, pół mili. Zabrzeż, wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii. Sama wieś należy do WM JM panów Komarów i JM pana Końcewicza. Zabrzeż, plebania, o kroków 60. Zabrzeż, dwór WM JM pana Piotra Komara, kroków 250. Zomoydź, WM JM pana [Hilarego] Nornickiego, na zachód, mila mierna. 395 Osada wspomniana w latopisach z XIV w. Z nadania księcia Witolda należała do kniazia Andrzeja Włodzimierzowicza Olgierdowicza. Vitoldiana, nr 62, s. 65. Później do wojewody mińskiego Baltazara (Balcera) Strawińskiego (zm. 1633 r.), ożenionego z Zofią księżniczką Drucką-Horską (zm. 1657). Po bezpotomnej śmierci Strawińskiego wdowa wyszła za mąż za Krzysztofa Chodkiewicza. Strawińscy ich spadkobiercy sprzedali swoje działki dóbr słowieńskich kustoszowi i prałatowi wileńskiemu Benedyktowi Zuchorskiemu. Trzy siostry Zuchorskie wydane za trzech braci Szaniawskich stały się właścicielkami Słowieńska. W 1765 r. zmarł bezpotomnie Stanisław Szaniawski, starosta augustowski. Trwał proces pomiędzy Szaniawskimi, a Hilarym Nornickim (synem Antoniego i innej Zuchorskiej, pisarzowicz WKL. W 1767 r. Szaniawscy wygrali sprawę. Nornicki zagarnął bezprawnie wszystkie dobra po staroście augustowskim. Szaniawscy 24 VI 1774 r. dokonali zajazdu Słowieńska i zdobywają zameczek słowieński. Konstytucja sejmowa 1775 r. przyznała Szaniawskim Słowieńsk na własność. W tym czasie spłonął w Słowieńsku drewniany pałac. W 1778 r. Hilary Nornicki wszczął powtórnie proces o Słowieńsk. 152

153. 2-do. Od tego kościoła parafialnego, kościoły w okolicy sąsiedzkiej są następujące: Kościół parafialny w Łosku 396, w powiecie oszmiańskim i dekanacie, w dobrach Kapituły Wileńskiej JW ks. [Józefa] Łopacińskiego, biskupa trypolitanskiego 397, na północ mila, za rzeką Berezyną. Kościół parafialny w Horodziłowie, w powiecie i dekanacie oszmiańskim, w dobrach JW JM pana [Tadeusza] Kocięła, starosty oszmiańskiego, między wschodem letnim, a północą, mil 2, duże 398. Kościół parafialny w Chołchle, na wschód, WM JM panów Galińskich, mil 3 wielkie. Kościół parafialny w Pierszai, w dobrach JO księcia Pasterza, między wschodem, a południem, mil 3, duże. [k.111] Kościół parafialny w Wiszniewie, w dobrach JW [Joachima Litawora] Chreptowicza, podkanclerzego WKL, między południem i zachodem zimowym, mil 2, wielkie. Kościół parafialny

w Krewiu, w dobrach JW JM pani Śliźniowej, na zachód, mil 3. Kościół w Wołożynie, księży Bernardynów, w dobrach JO księcia Czartoryskiego, na południe mil 2, mierne. 3-tio. Miast znacznych blisko tego parafialnego kościoła żadnych nie ma opodal, zaś są: Miasto stołeczne Wilno, na zachód mil 15. Miasto stołeczne Oszmiana, na zachód mil 7. 4-to. Droga z Zabrzezia do Wilna, górzysta, miejscami kamienista, piaszczysta i kręta. Droga z Zabrzezia do Oszmiany, kręta, błotnista, kamienista i górzysta, jazdy godzin 7. Droga do Mińska, górzysta, kamienista i błotnista, mil 13, jazdy dnia 1½. 5-to. [k.111v] Jezior, w tej parafii żadnych nie ma, bagna są te: 396 Fundusz kościoła łoskiego ustanowiła w 1524 r. Anna Łoska Gorbaczewski, nr 4231, s. 3701-3712; IAM, cz. II, s. 151. 397 Józef Łopaciński (1751-1803) por. W. Szczygielski, Łopaciński Mikołaj Tadeusz, PSB, t. 18, s. 400-402. 398 Tadeusz Kocięł był starostą oszmiańskim (1770 r.) i markowskim, w 1764 r. podpisał elekcję Stanisława Augusta z pow. oszmiańskiego, generał-major wojsk litewskich i kawaler orderów Orła Białego i św. Stanisława S. Uruski, Rodzina herbarz..., t. s. 82. 153

154. **Bagnisk** znaczniejszych nie ma, prócz błotnych sianożęci, przy rzece Berezynie nędących, których długości na mil 4, w zaroślach i kępach. Staw, w Dubinie, z źródeł niedaleko wynikających, leśnych, w Hrabstwie Wołożyńskim, gdzie młyn. Staw duży, w Wołożynie, przy którym młyn. Stawek na Ściudzieńcu, w dobrach JW panów Komarów, przy którym młynek mierny. Stawek, w Krażynie, z młynem miernym, od wschodu ku południowi, mila, WM JM pana Supińskiego, podstarościego. 6-to. Lasu jest więcej w tej parafii nieużytecznego, niż otwartego pola, szczególnie jednak począwszy od karczmy podbrzeskiej i od rzeki Berezyny, wzdłuż do Wołożyna, o mil 3, najwięcej drzew nieużytecznych. 7-mo. Młyny pod stawami już się wymieniły, prócz: Młyna na Berezynie, na południe, przy Słowieńsku, ½ mili. 8-vo. [k.112] Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne, podług miary mil, tak się opisują: Droga do Borun, razem trakt wileński, począwszy od kościoła parafialnego zabrzeskiego, na zachód, polem do karczmy Ściudzieńca JM pana [Tadeusza] Komara, starosty rzeszowskiego [s], nad ruczajem ściudzienickim, z bliskich błot o kilkaset kroków poczynającym się, łożą zarosłym. Droga z Ściudzieńca do Podbrzezia, gdzie jest karczma, przy gościńcu wileńskim JW [Joachima Litawora] Chreptowicza, do której grobla z mostem [na Berezynie] o milę, na zachód i tu się kończy granica parafii zabrzeskiej. Droga do Mińska, ku zachodowi i trakt do Rakowa, mil 6, z Rakowa do Mińska mil 7. Droga druga do Mińska, począwszy od kościoła zabrzeskiego do Chołchła, mil 3 do Mińska. Droga najbliższa do kościoła łoskiego, na północ, za rzeką leżącego, błotnista, kamienista i górzysta, na milę wielką. 9-no. [k.112v] Parafia zabrzeska nie ma w sobie żadnych wojewódzkich i powiatowych granic, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest w powiecie oszmiańskim położona, jako się wyżej o tym namieniło. 154

155. Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam ks. Ignacy Lipski, pleban zabrzeski 399. ANEKS Dekanat miński w 1744 r. Źródło: Synodus dioeciesana Vlnensis ab [...] Michaele Joanne Zienkowicz [...] episcopo Vlnensi in ecclesia cathedrali sua anno Domini MDCCXLIV diebus 10, 11, 13 mensis Februarii celebrata, Wilno 1744. Parafia Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Mińsk Iwieniec Iwieniec Miejscowość Mińsk Troscieniec Smolewiczce Citwa Koreliszczewiczce Leśnica Nowydwor Łoszyca Piotrowszczyzna Dworzyszczce Horodyszczce Siennica Przyłuki Piaciowszczyzna Samuelow Dudzicze Wiwieniec Starzynki [biskupie] 399 Był proboszczem jeszcze w 1788 r. Urodził się w 1721 r., a był wyświęcony w 1758 r. CAH Wilno, f. 694, op. 1, nr 59, k. 5-5v. 155

156. **Iwieniec Wasiszki Ruckie** Iwieniec Beskowszczyzna Iwieniec Wołma Iwieniec Naborowszczyzna Iwieniec Dudka Iwieniec Dziakowszczyzna Iwieniec Oycieniow Iwieniec Szerniewszczyzna Iwieniec Abramowszczyzna Iwieniec Szalewszczyzna Iwieniec Mikłaszewszczyzna Iwieniec Kijowiec Iwieniec Moskałewszczyzna Iwieniec Starzynki Sołohubowskie Iwieniec Podgórze Iwieniec Pokucie Wołma Wołma Wołma Bortniki Wołma Wołmeczka Wołma Ratynsk Wołma Chwiecowszczyzna Wołma Skibowszczyzna Wołma Bobrowniki Wołma Woyciniew Wołma Szalewszczyzna Wołma Kniahicze Wołma Skirmontowo Wołma Wiortniki Wołma Pudzierzycze Wołma Milwiczce Wołma Butrymowszczyzna

157. **Wołma Ciszkowszczyzna** Wołma Suła Wołma Pierchurow Wołma Płaszczew Wołma Jawtory

Wołma Łasiczkowszczyzna Wołma Chwięckowszczyzna Wołma Starzynki Wołma Zebrowszczyzna
Wołma Zaniewszczyzna Wołma Michalewszczyzna Chołchło Chołchła Chołchło Chmarzyszki
Chołchło Dory Chołchło Czerniew Chołchło Raćkowszczyzna Chołchło Horbowszczyzna Chołchło
Łuzany Chołchło Korable Chołchło Czuraie Chołchło Ciabuły Chołchło Czerepy Chołchło Grodek
Chołchło Nieluby Chołchło Czerniewszczyzna Chołchło Kudowszczyzna Chołchło Bakszty
Chołchło Dorochy Naliboki Naliboki Naliboki Ogrodniki Naliboki Nestorowicze

158. **Naliboki** Naliboki Naliboki Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna
Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna Derewna
Derewna Derewna Derewna Derewna Kamień Kamień Kamień Kamień Kamień Kamień Kamień
Kamień Jankowicze Prud Cierebieyka Derewna Zabrodzie Brzuchacze Białomosze
Humienowszczyzna Charytonow Otmycja Rugajce (Ruhayce, Ruhaiec) Starzyna [Słoboda]
Suporosna Dzierażna Skrockie Bielica Ogrodniki Derewieńskie Niwno Zarzecze Borki Chotowa
Nowiki Słoboda Ciechanowa Kamień Sierkule Sidziewicze Ciosnowy Dzieńsie Ciosnowa Wielka
Ciosnowa Milkowska Kul 158

159. Kamień Sierkulewszczyzna Kamień Hołowa Kamień Lubienie Kamień Chotowa Czarna
Kamień Miszycze Kamień Pilnica Kamień Krzczoty Kamień Zieniewicze Kamień Zamianka
Kamień Pietrzyłowicze Kamień Zaborze Kamień Łowczyce Kamień Deynowa Kamień
Daylidowicze Kamień Sudziewicze Kamień Skirporowszczyzna Kamień Siwica Kamień Adamki
Kamień Słoboda [Śliźniów] Kamień Drozdowszczyzna Kamień Sapuczewicze Kamień Litwa
Kamień Zapole Kamień Mienki Kamień Tonwy Kamień Lewkowszczyzna Kamień Jarosiewicze
Kamień Woytachowszczyzna Kamień Kreczki seu Dołnary Kamień Szalkiewicze Kamień Dziowgi
(Dziółgi):

160. Kamień Osowo Pierszaje Pierszaie Pierszaje Czechowszczyzna Pierszaje Dowbienie Pierszaje
Pulaki Pierszaje Wiadzierniki Pierszaje Komorowszczyzna Pierszaje Zachaczewo Pierszaje
Miczenki Pierszaje Łosokin alias Iłkowszczyzna Pierszaje Obuchowszczyzna Pierszaje Dory
Pierszaje Słoboda Pierszaje Wielkie Pole Pierszaje Leśniki Pierszaje Mniszany Pierszaje Zadorozce
Pierszaje Dubowcy Pierszaje Nieluby Pierszaje Kijowiec Wiszniew Wiszniew Wiszniew Podbrzezie
Wiszniew Berezyna Wiszniew Szkadorwy Wiszniew Dudy Wiszniew Wolanow Wiszniew
Gierwinięty Wiszniew Banitki (zap. Daniłki) Wiszniew Woysłowicze Wiszniew Rudnia Wiszniew
Huta

161. Wiszniew Klimy Wiszniew Czernieiewicze Wiszniew Nowosiołki [Chreptowiczów] Wiszniew
Bombały Wiszniew Bunie Wiszniew Nierowy Wiszniew Woronie Wiszniew Sawicze Wiszniew
Jukowicze Wiszniew Goydzie Wiszniew Milkinięta Wiszniew Łostoiance Wiszniew Zapurie
Zabrzezie Zabrzezie Zabrzezie Skrzyplew Zabrzezie Uzbłocie Zabrzezie Doynow Zabrzezie
Dubina Zabrzezie Wołożyn Zabrzezie Sakowszczyzna Zabrzezie Doynowka Zabrzezie Słowieńsk
Zabrzezie Krażyn Zabrzezie Dolewicze Zabrzezie Roukowicze Zabrzezie Filipinięta Zabrzezie
Zomoycie Zabrzezie Ławski brod Zabrzezie Moszki Zabrzezie Kobylczyce Zabrzezie Boiary

162. Zabrzezie Dziemidowicze Raków Raków Raków Wychonicze Raków Trypucie Raków
Krupszczyzna Raków Pomorszczyzna Raków Buzuny Raków Markowszczyzna Raków Perezry
Raków Wazginiszki Raków Krzywicze Raków Starzynki [Chmarów] Raków Duszkow Raków
Wieitniki Raków Borsuki [Słuczyna] Raków Mikuliczyn Raków Krasnesioło Raków Dźwiniacz
Raków Zalesie Raków Nowydwor [Zajarskich] Raków Jarszewicze Raków Niedobylszczyzna
Raków Laskowka Raków Zatyżyn Raków Stary Rakow Raków Perczyry Raków Duszkiewicze
Raków Laskowka Raków Hermeniszki Raków Kasparowszczyzna Raków Tatarszczyzna

163. Raków Isłocz Raków Głuszynce Raków Kozielszczyzna Raków Orłowszczyzna Raków
Trzaskowszczyzna Raków Czaczkow Raków Borzdynie Kojdanów Koydanow Kojdanów Wiazyn
Kojdanów Wielawki Kojdanów Krzysowki Kojdanów Starzynki [Radziwiłłów] Kojdanów Rudziki
Kojdanów Starkow Kojdanów Rubieżew Kojdanów Płoska Kojdanów Ludniki Kojdanów
Nowosiady Kojdanów Pawlucie Kojdanów Wąsoszoży Kojdanów Wiekow Kojdanów Szpilki
Kojdanów Kruczkw Kojdanów Szykutow Kojdanów Wołocki Kojdanów Sukowcy Kojdanów

Markowcy Kojdanów Łowiszow Kojdanów Komyła Kojdanów Szykuty Kojdanów Borowiki

164. Kojdanów Januszowice Kojdanów Rudnia Uzda Uzda Uzda Sokolszczyzna Uzda Kamionka Uzda Usa Uzda Makowicze Uzda Litwiany Uzda Lisowszczyzna Uzda Lowiszcze Uzda Małasowszczyzna Uzda Hodunowszczyzna Uzda Koza Uzda Budnikowszczyzna Uzda Daniłowicze Uzda Słobodka [Radziwiłłów] Uzda Zienkowicze Uzda Czuryłów Uzda Szymonczyce Uzda Borki [Zawiszów] Uzda Cidakow Uzda Lutawice Uzda Jałowka Uzda Samuelow Uzda Woronicze Uzda Citwa Uzda Rusakowicze Uzda Sierkieiewiczze Uzda Kowalewicze Uzda Zabłocie [Łęckich] Uzda Dołhinicze

165. Uzda Chotlany Uzda Szack Uzda Prysynek Uzda Choromickie Uzda Świtayłowka Uzda Zahorze Uzda Peraszow Uzda Krywale Uzda Słoboda Uzda Bierwisze Uzda Jurkiewiczze Uzda Siemionowicze Uzda Ostrowek Uzda Podsadzie Uzda Lastowszczyzna Uzda Ciekowszczyzna Uzda Kuchcice Uzda Pryśmow Uzda Rakoszyce Uzda Zubrewicze Stołpce Stołpce Stołpce Kowalewsczyzna seu Zadwory Stołpce Otceda Stołpce Kuczguny Stołpce Poznielowszczyzna Stołpce Bochony Stołpce Jaczna Wielka Stołpce Jaczonka Stołpce Nowopole Stołpce Opeczki Stołpce Łapki

166. **Stołpce** Stołpce Stołpce Stołpce Stołpce Stołpce Stołpce Stołpce Puchowicze Puchowicze Puchowicze Zaiamna Steczki Okienicyce Orciuchy Zasule Niechacze Niemira Tulonka Siemienczyce Puchowicze Błoń Błuża Sucin Indeks geograficzny Abramowszczyzna wioska, 42, 156 Abrażewicze wieś, 141 Adamki wieś, 48, 159 Adamowka wieś, 148 Adampol wieś, 148 Aksakowszczyzna (Axakowszczyzna) wieś, 104 Alexandrya wieś, 127 Ambrożeje zaścianek, 42 Ancelowszczyzna okolica szlachecka, 135 Anczary wieś, 135 Andrusze wieś, 127 Andryaszki folwark, 42 Andrzejewszczyzna zaścianek, 57 Annopol (Annapol) dwór, 67 folusz, 77 miasteczko, 81 młyn, 77 staw, 77 tartak, 77 Antonowszczyzna wieś, 141 Ataleś wieś, 108, 114 Augustowo wieś, 147 Bacharewicze wieś, 68 Bakszty wieś, 157 Bakszty (biskupie) karczma, 99 wieś, 99 Bakszty (Galinskich) wieś, 27 166

167. **Bakunowskie** zaścianek, 57 Balewicze wioseczka, 35 Bałamułtowicze wieś, 68 Bałaszkowszczyzna wioska, 87 Banitki, Patrz Daniłki Bańków wieś, 87 Baranki zaścianek, 57 Baranowka rzeczka, 97, 100 Bartosze wieś, 151 Basajałowka folwark, 68 Batury wieś, 26, 97 Bąbały, Patrz Bombały Bereza rzeka, 31, 32, 34 Berezowce (biskupie) wioska, 42 Berezowce (Galimskich) wioska, 26 Berezyna (dopływ Dniepru) rzeka, 23, 125 Berezyna (dopływ Niemna) rzeka, 99, 136, 137, 138, 139, 150, 152, 153, 154 Berezyna (Galimskich) karczma, 34 młyn, 26, 31, 33, 34 Berezyna (Nornickich) folwark, 136, 160 Berezyna (starostwa luboszańskiego) droga śmiłowicka, 126 kościół parafialny Wniebowzięcia NMP, 23, 124 miasteczko, 23, 25, 125, 126 Berezna przewóz niemnowy, 111 wioska, 111 Berleż karczma, 25 wieś, 20 Berwiszcze wieś, 128, 133 Beskowszczyzna wieś, 156 Besmanówka zaścianek, 57 Besmany wieś, 141 Białomosze zaścianek, 37, 158 Bielaki wieś, 148 Bielakowo wieś, 141 Bielakowszczyzna wioska, 87 Bieleckie wieś, 141 Bielewo wioska, 35 Bielica zaścianek, 37, 158 Bierwisze wieś, 165 Biłucie wioska, 87 Bituce wieś, 97 Błoń droga berezyńska, 23 droga kojdanowska, 23 droga mińska, 23, 24 droga słucka, 23, 24 droga stołpecka, 24 droga śmiłowicka, 126 droga świsłocka, 23 droga uzdzieńska, 23, 24 droga wileńska, 24 kościół parafialny, 19, 22, 24, 25, 124 miasteczko, 19 parafia rzymskokatolicka, 24, 25 parafia rzymskokatolicka św. Jana Refgisa, 19 wieś, 19, 166 Błuża wieś, 25, 166 Błuża (biskupów wileńskich) klucz dóbr, 20 wieś, 20 Błuża (Bykowskich) wieś, 20 167

168. **Bobrowicze wieś**, 148 Bobrowniki stawek, 145 wieś, 156 Bobrujsk dekanat, 124 miasto, 23 Bobry wieś, 27 Bochony wioska, 108, 112, 115, 165 Bohuszowka, Patrz Bohuszowka Bogdankowszczyzna (biskupia) zaścianek, 42 Bohdanowszczyzna (Radziwiłłów) zaścianek, 57 Bohdanów dobra ziemskie, 140 droga trabska, 140 miasteczko, 140 Bohuszowka rzeczka, 97, 100 wioska, 87 Boiary wieś, 151, 161 Bokrawka staw, 107 Bołocza dwór, 20, 25 Bołoczanka wieś, 20 Bombały (Bąbały) droga wiszniewska, 140 karczma, 140 wieś, 136, 161 Bondary wieś, 148 Bor zaścianek, 128 Bordzie wieś, 141 Borek (Bohdanowiczów) karczma, 87, 100 młyn, 87, 100 staw, 99 Borek Mały (Radziwiłłów) droga derewieńska, 40 wieś, 38 Borek Większy (Radziwiłłów) wieś,

38 Borki wieś, 158 Borki (Czapskich) zaścianek, 57 Borki (Czartoryskich) wieś, 148 Borki (Zawiszów) bród, 132 folwark, 128 wieś, 128, 164 Borowa Karczma, 68 Borowa Słoboda (Borzęckich) wieś, 19 Borowa Słoboda (Puttkamerów) wieś, 19 Borowiki wioska, 42, 163 Borowikowszczyzna wioska, 43 Borowlany (Ratomskich) wieś, 68 Borowlany (Wysockich) wieś, 68 Borowskie wieś, 141 Borsuki Słuczyczna wieś, 104, 162 Bortniki wieś, 141, 156 Boruny Bazylianie, 138 droga zabrzaska, 154 miasteczko, 138 Borysów trakt białoruski, 83 Borzdynie wieś, 104, 163 Bruniorowszczyzna zaścianek, 57 Brycałowicze dwór, 25 wieś, 20 Brylewicze karczma, 79 wioska, 79 Brylki wieś, 148 Brzuchacze droga derewieńska, 40 168

169. **droga nieświeska**, 40 droga stołpecka, 40 wioska, 38, 158 Buda Mostocka potażnia, 118, 126 Budnikowszczyzna wieś, 164 Budrowszczyzna wioska, 87 Budźkiewicze wioska, 42 Bunie wieś, 136, 161 Burbowszczyzna, 87 wieś, 95 Burmaki droga wołożyńska, 150 wieś, 148 Burnieyki wieś, 148 Butrymowszczyzna wieś, 156 Buzuny wieś, 104, 162 Cell wieś, 20, 25 Chadasy wieś, 141 Charewicze wieś, 118 Charytonow wieś, 158 Charytonow (Judyckich) zaścianek, 38 Charytonowo (Chreptowiczów) wieś, 40 Charytony (Nornickich) wieś, 151 Chmarzyszki wieś, 157 Chmielówka wieś, 141 Choczyn wieś, 119 Choduj wieś, 20 Cholewszczyzna, okolica szlachecka, 68 Chołchło droga gródecka, 34, 35 droga iwieniecka, 34 droga kraśnieńska, 35 droga łużańska, 33 droga mińska, 31, 33, 34, 35, 154 droga pierszajska, 97 droga poniatowszczańska, 34 droga wileńska, 33 droga wołożyńska, 34 droga zabrzaska, 154 dwór, 27, 32, 98 kościół parafialny Narodzenia NMP, 26, 31, 33, 34, 35, 94, 149, 153 miasteczko, 26, 32, 101, 157 parafia rzymskokatolicka, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 92, 97 plebania, 29, 32, 98, 102 sadzawka, 32 Chołopienicze droga mińska, 77 miasteczko, 77 Chomicze zaścianek, 57 Choromickie wieś, 128, 165 Chotlany wieś, 165 Chotowa dwór, 38, 39, 40, 49 folwark, 53 stawek, 53 wieś, 49, 55, 86, 158 Chotowa Czarna wieś, 38, 159 Chożów kościół parafialny, 30, 34 miasteczko, 34 Chwaszczowka sianożęć, 97 Chwiecowszczyzna wieś, 156 Chwierbina ruczaj, 86 Chwięckowszczyzna wieś, 157 Chydra, 20 Chymorody wieś, 141 Ciabuty (Ciabuły) wieś, 28, 157 Cianławo 169

170. **zaścianek**, **57 Cibuly** wieś, 89 Cidakow wieś, 164 Ciechanowszczyzna wioska, 87 Ciekowszczyzna wieś, 165 Cielakowskie bagno, 132 Cielaków wieś, 128, 132 Ciepleń, 4 Cierebieyka wieś, 158 Cimkowicze wieś, 148 Cimoszki zaścianek, 68 Ciosnowa karczma, 54 wioska, 49, 54 Ciosnowa Milkowska wieś, 158 Ciosnowa Wielka wieś, 158 Ciosnowy wieś, 158 Cipaciowszczyzna dwór, 151 Ciszkow wieś, 20 Ciszkowszczyzna wieś, 141, 157 Citówka (Citówka) ruczaj, 19, 23, 24 Citwa dwór, 20, 24 wieś, 155, 164 Ciuchaje wieś, 141 Cna karczma, 68 Czabaie wieś, 151 Czackow (Czaczkowo) wieś, 104 Czaczkow wieś, 163 Czarnoleski zaścianek, 57 Czartowicze wieś, 148 Czayki dwór, 68 Czechy wieś, 28 Czechowszczyzna dwór, 87, 91, 97 młyn, 97 stawek, 97 wieś, 160 Czerepy wieś, 157 Czerkasy błoto, 31 dobra ziemskie, 69 dwór, 80 karczma, 79 wieś, 68, 80 Czernieiwicze wieś, 161 Czerniew dwór, 28, 157 młyn, 33 staw, 31 Czerniewicze wieś, 136 Czerniewszczyzna folwark, 27, 157 Czernikowszczyzna folusz, 57 folwark dysydencki zborowy, 57 karczma, 57 młyn, 57 wieś, 57 Czosnoki zaścianek, 43 Czuraie wieś, 157 Czuryłow wieś, 128, 164 Czuryłowicze (Plebance) folwark plebański, 69 Czyki wioska, 68 Czyszewicze zaścianek, 43 Daięczycy 170

171. wieś, 141 **Dalidowicze** (Daylidowicze) folwark altaryjski, 49 folwark plebański, 49 wieś, 49, 159 Daniłki (błędnie Banitki) droga wiszniewska, 140 wieś, 136, 160 Daniłowicze droga uzdzieńska, 134 lasy, 133 most, 134 wieś, 128, 134, 164 Dankowszczyzna alias Lucin wieś, 88 Daylidowicze, Patrz Dalidowicze Daynowa Wielka (Czartoryskich) wieś, 151 Daynowka Mała (Czartoryskich) wieś, 151 Dejnarów wieś, 20 Derewna błota, 39, 40 dobra ziemskie, 41 droga do Borku Małego, 40 droga do Słobody Szaniawskiej, 40 droga humienowszczańska, 40 droga kamińska, 40 droga kojdanowska, 40 droga mińska, 40 droga nalibocka, 40, 85, 86 droga nieświeska, 40 droga stołpecka, 40 droga zabrodzka, 40 dwór, 35, 37, 38, 39 groble, 40 kościół parafialny Zwiastowania NMP, 38, 52, 54, 84, 85, 110, 114 miasteczko, 38, 158 parafia rzymskokatolicka, 35, 38, 39, 111, 114, 115 plebania, 39 staw, 38 Deynowa karczma, 54 wioska, 49, 54, 55, 159 Dobrowicze wieś, 101 Dobrzyniew (Dobryniew) wieś, 58, 134 Dogulewszczyzna alias Lencowszczyzna czyli Kuprowszczyzna folwark, 88 Dolewicze wieś, 151, 161 Dołhnicze

wieś, 164 Dołhynow folwark, 128 wieś, 133 Dołuny, zaścianek, 58 Domanowszczyzna wioska, 88 Dorochi (Dorochy) folwark, 28, 157 Dorowlanka rzeczka, 92, 98, 100, 103 rzeka, 98 Dory cerkiew, 34, 93 dobra ziemskie, 34, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 101, 102 dwór, 28, 34, 98, 99 gościniec mniszański, 101 karczma, 33, 34, 93 młyn, 33, 93, 98, 100 staw, 33, 93, 98, 99 wieś, 157, 160 wioska, 28, 33, 34, 93 Dorżyszcze błota, 97, 99 Doubienie (Czartoryskich) klucz dóbr, 90, 91 wioska, 88, 97, 101 Doubienie (Huszczów), 97 cerkiew, 88, 97, 100 dobra ziemskie, 100 gościniec pierszajski, 97 kaplica ruska, 100 karczma, 88, 97, 100 plebania ruska, 89, 100 wioska, 88, 99, 101 Dougulewszczyzna okolica szlachecka, 88 Dougulewszczyzna (biskupia) wioska, 88 Dougulewszczyzna alias Rekuciuwsczyzna wioska, 88 171

172. **Dowbienie wieś**, 160 Dowcewicze dwór, 28, 34 Downarowicze zaścianek, 69 Downary wieś, 49 Doynow wieś, 161 Doynowka wieś, 161 Draczków wieś, 126, 127 Draczków Kojdanowszczyzna wieś, 119 Draninszczyzna wieś, 141 Drozdowszczyzna wioska, 49, 54, 159 Drozdy wieś, 141 zaścianek, 58 Drużyce zaścianek, 43 Dubina dwór, 151 staw, 154 wieś, 161 Dubowce, Patrz Zadoroże wieś, 96 Dubowcy wieś, 160 Dubowka rzeczka, 92, 95, 96, 103 Dubowlany folwark, 69, 82 Dubowo wieś, 141 Dubrowy dobra ziemskie, 32 wieś, 78 Dudka dwór, 43 karczma, 43 wioska, 43 Dudki (Dudka) wieś, 156 Dudy okolica szlachecka, 136 wieś, 160 Dudzicze, 127 cerkiew, 124 folusz, 126 miasteczko, 4, 119, 155 młyn, 126 Dukora cerkiew unicka Apostołów Piotra i Pawła, 124 cerkwie, 124 folusz, 126 miasteczko, 119, 125, 127 młyn, 126 Dukorka wieś, 121 Dukowka okolica szlachecka, 20, 25 Dunszczyzna zaścianek, 88, 97 Duszczyce (Galimskich) dwór, 28 sadzawka, 32 Duszczyce (Mackiewiczów) dwór, 28 sadzawka, 32 Duszkiewiczze wieś, 162 Duszkow wieś, 162 Dutki karczma, 48 Dużkow stawek i młynek, 107 wieś, 104 Dworzec cerkiew, 125 wieś, 121 Dworzyszcze wieś, 155 Dworzyszcze (Chmarów) wieś, 69 Dworzyszcze (Radziwiłłów) zaścianek, 108, 111 Dyaia wioska, 119 Dżarażnia wieś, 38 Dziahilna karczma, 58 młynek, 58 172

173. wieś, 58 **Dziakowszczyzna** folwark, 43, 156 Dzianisowszczyzna wieś, 141 Dziawgi, Patrz Dziowgi Dzedzik rzeczka, 96, 103 Dziemidny zaścianek, 58 Dziemidowicze wieś, 151, 162 Dzieńsie wieś, 158 Dżerażna wieś, 158 Dzierhaje wioska, 69 Dzierwanowszczyzna zaścianek, 108, 112, 115 Dziesiętniki droga wiszniewska, 140 Dziowgi (Dziółgi) wieś, 49, 159 Dzwiniacz (Chludzińskich) stawek i młynek, 107 wieś, 104 Dzwiniacz (Oziembłowskich) staw Bokrawka, 107 stawek i młynek, 107 wieś, 104 Dźwiniacz wieś, 162 Ejszyszki starostwo, 48, 50, 51, 52, 54 Esmunty wieś, 69 f dobra ziemskie, 31 Filipinięta wieś, 151, 161 Filipowicze zaścianek, 58 Franciszkowszczyzna zaścianek, 69 Galimce folwark, 43 karczma, 43 wioska, 43 Giedroyciowka rzeczka, 100 Giedroyciowka (Lutowka, Łazówka) rzeczka, 97 Gierbienięta droga wiszniewska, 140 wieś, 136 Gierduciszki karczma, 34 Gierwinięty wieś, 160 Gierzodowiczowa (Gierzedowiczowa), pani, 142 Giliki wioska, 43 Gliniszcz (Hliniszcz) wioska, 93, 101 Głuchowszczyzna wioska, 58 Głuszynce wieś, 104, 163 Gowdzie wieś, 136 Goydzie wieś, 161 Grabowszczyzna wieś, 43 Grobelka folwark, 69 Grodek Choł. wieś, 157 Grodno miasto, 146 Gródek (Chmarów vel Sołomerecki) bagno, 79 dobra ziemskie, 79 droga wileńska, 79 miasteczko, 69, 82 Gródek (Galimskich) droga mińska, 32 folusz, 33 miasteczko, 32, 34, 35 miasto, 28 młyn, 3, 33, 34, 35 Rynek, 34, 35 staw, 31 zameczek stary, 3, 33 Gródek (Tyszkiewiczów vel Ostroszycki) wieś, 69 Gudzele wioska, 43 173

174. **Gumbiowszczyzna wieś**, 101 wioska, 88 Hać rzeczka, 121 Halszanka staw, 136 wieś, 136 Hałaburdy wieś, 141 wioska, 43 Hanczarowka wieś, 128 Hańczyce wieś, 151 Harbuzy wioska, 111 zaścianek, 58 Haruny wieś, 141 Hatów wieś, 69 Haybuty wieś, 141 Hermaniszki (Hermeniszki) wieś, 104, 162 Hieszyce droga mirska, 95 droga pierszajska, 95 Hliniszcz, Patrz Gliniszcz Hniejki wieś, 49 Hodunowszczyzna wieś, 164 Holszanka droga wiszniewska, 140 rzeka, 139 wieś, 136 Holszany droga wiszniewska, 140 kościół parafialny, 138 miasteczko, 138 parafia rzymskokatolicka, 140 Hołowa dwór, 38, 159 Hołuby (Hołuby) folusz, 96 karczma, 88 młyn, 88, 96, 100 staw, 88, 96, 97 wieś, 88, 99, 100, 103 zaścianek alias wioska, 96, 99 Hołynka droga kojdanowska, 67 droga stołpecka, 67 karczma, 58, 67 młynek, 58 Hołyszowo wieś, 141 Horbowski wieś, 157 Hordynow wieś, 148 Hornicze wieś, 88 Horodno wieś, 25 Horodyszcze

wieś, 70, 155 Horodziłów kościół parafialny, 153 Horudno wieś, 20 Hranicy wieś, 141 Hrawa wieś, 21 Hrawka wieś, 21 Hrebien wieś, 70 Hrebionka cerkiew, 125 folwark, 121, 126 wieś, 121 Hruzdów, Patrz Oborek Hryckowszczyzna folwark, 58 karczma, 43, 58 młyn, 43 młynek, 58 osada, 43 staw, 43 Hryczyn droga mińska, 58, 67 karczma, 58 wieś ciągła, 58 Hryńkiewiczze wieś, 141 Hrywa 174

175. **wioska, 121 Hryżewszczyzna** zaścianek, 58 Hubarowszczyzna wieś, 88 Hudowicze wieś, 121 Hudy folwark, 43 Humienowszczyzna droga odmytska, 40 droga stołpecka, 40 karczmy, 40 wieś, 158 Humienowszczyzna Wielka zaścianek, 38 Humienowszczyzna Mała wieś, 38 Huta wieś, 160 Huta (Chreptowiczów), 136 droga wiszniewska, 140 Huta (Łęckich) huta szlana, 128 Ignatycze (Ihnatycze) folwark, 70 Ihnatowka wieś, 21 Ihnatycze folwark, 80 Ihumeń cerkiew, 125 droga śmiłowicka, 125, 126 miasteczko, 121, 126 puszcza, 126 Ihumienowszczyzna droga mirska, 95 droga pierszajska, 95 Isłocz gościniec rakowski, 107 rzeka, 43, 44, 45, 96, 97, 98, 99, 103 wieś, 104, 107, 163 Isłoczka rzeczka, 107 Isłoczka Słuczszczyzna wieś, 105 Iwie droga nowogródzka, 140 Iwieniec dobra ziemskie, 99, 103 droga kamieńska, 48 droga kojdanowska, 66 droga mińska, 43 droga miński, 48 droga nalibocka, 84 droga nieświeska, 48 droga nowogródzka, 48 droga rakowska, 48, 107, 108 droga starynkowska, 48 droga wariszkowska, 48 droga wileńska, 48, 66 Franciszkanie, 43, 44, 45 kościół parafialny św. Trójcy, 31, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 52, 54, 94, 144, 146, 149 miasteczko, 34, 41, 43, 54, 102, 146, 155 młyny, 43 pałac Sołłohubów, 43 parafia rzymskokatolicka, 41, 47, 48 plebania, 48 stawy sołłohubowskie, 47 tartaki, 43 Izbiha osada, 49 Jackow droga wołożyńska, 149 wieś, 148 Jaczna wieś, 108, 112, 114, 115 Jaczna Wielka wieś, 165 Jaczonka folwark, 109 rzeczka, 112 rzeka, 114 wieś, 109, 112, 114, 165 Jałowka wieś, 128, 164 Jankowcy wieś, 141 Jankowicze błota, 40 młyn, 85 młyny, 41 staw, 85 szlifiernia kamienna, 85 wieś, 84, 158 wioska, 85 Janowicze 175

176. zaścianek, 58 **Janowszczyzna** zaścianek, 43 Januszki zaścianek, 58 Januszkiewiczze wieś, 102 Januszowice wieś, 164 Jarkow wieś, 70 Jarkowa wieś, 96 wioska, 81 Jarkowo dwór, 81 Jarosiewiczze wieś, 159 Jaroszowka folwark, 59 Jarszewicze stawek i młynek, 107 wieś, 98, 105, 162 Jarszewka rzeczka, 107 Jarszewka (Jarszowka) rzeka, 98 Jasieniszki wieś, 151 Jasiowo wieś, 141 Jasiuciewiczze wioska, 58 Jaskiewiczze folwark, 70 Jaszkwicze wieś, 88, 97, 99, 100 Jautory (Jawtory) wieś, 141, 157 Jawdowski staw, 103 Jawtaszy wieś, 148 Jelnica wioska, 70 Jeremicze wieś, 40 Jermaki dwór, 28 karczma, 33 wieś, 28, 33 Jesmanowszczyzna wieś, 148 Juchneń karczma, 83 Juchniewiczze wieś, 141 Juchowem wieś, 97 Juchowów wieś, 97 Jukowce wieś, 136 Jukowicze wieś, 161 Jukuty wieś, 141 Jurkiewiczze wieś, 141, 165 Jurżyszki folwark plebański, 43 Kabany folwark, 29, 98, 102 wieś, 29, 33 Kaczyn Mały folwark, 70, 78 Kaczyn Wielki wioska, 70 Kalików wieś, 61 Kalwaryszki folwark, 71 Kamienicze wieś, 21, 25 Kamienszczyzna (Łosokinia) wieś, 98 Kamień, 49 altaria św. Anny, 49, 51 dobra ziemskie, 95 droga derewieńska, 40, 54 droga iwieniecka, 54 droga kojdanowska, 54 droga mińska, 52, 54, 86 droga mirska, 95 droga nalibocka, 55, 84, 86 droga nowogródzka, 52 droga pierszajska, 95 droga słobodzka, 55 dwór, 53 176

177. **kościół parafialny św. Piotra i Pawła**, 41, 46, 52, 54, 55, 66, 84, 94 miasteczko, 47, 48, 49, 54, 55, 102, 158 parafia rzymskokatolicka, 39, 49, 53, 54, 55, 62 przewozy niemnowe, 52 stawek, 40 stawy, 53 Kamionka rzeka, 53, 54, 86 wieś, 164 Kamionka (Radziwiłłów) zaścianek, 60 Kamionka (Zawiszów) wieś, 128 Karczmiszcze wieś, 142 Karpowicze zaścianek, 59 Karuki stawek, 145 wieś, 142, 146 Kasparowszczyzna wieś, 105, 162 Kasperowka rzeczka, 107 Kasperowszczyzna stawek i młynek, 107 Kasyn wieś, 70 Kawerlany folwark, 59 karczma, 59 młynek, 59 wieś, 59 Kazimierzów dwór, 70 Kempiny wieś, 102 Kibucie wieś, 148 Kichicki wioska, 44 Kielewicze wieś, 148 Kielszczyzna zaścianek, 89 Kijowiec cerkiew ruska, 44, 47 dwór, 44 karczma, 44 osada, 44 wieś, 99, 156, 160 Kiki wieś, 29 Kimbary wieś, 142 Klarymontt, Patrz Kosmowszczyzna Klepaczczyzna zaścianek, 44 Kletnia folwark, 25 wieś, 21 Klimy wieś, 136, 161 Klinek cerkiew św. Kosmy i Damiana, 125 wieś, 121, 126 Klipowszczyzna, wieś, 60 Kłoczki zaścianek, 60 Kłoczkówka zaścianek, 59 Kniahinicze (Kniahicze) okolica szlachecka, 156 Kniahinicze (Kniahynice) okolica szlachecka, 146 Kobylczyce wieś, 151, 161 Kobyliszki góra, 99 wieś, 97 Kojdanów, 61 cerkiew unicka pw. Opieki NMP, 59 droga derewieńska, 40 droga krysowska,

66 droga mińska, 66, 79 droga mirska, 67 droga nalibocka, 84 droga rakowska, 62, 66, 107 droga stołpecka, 58, 66, 67, 116 droga uzdzieńska, 67, 133 droga warszawska, 79, 81 droga wiazyńska, 66 droga wileńska, 61, 66, 67 dwór, 61 hrabstwo, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65 kościół parafialny, 41, 52, 57, 59, 76, 110, 131, 144, 146 177

178. **miasteczko**, 23, 52, 55, 59, 61, 64, 66, 67, 106, 146, 163 młynek, 59 parafia rzymskokatolicka, 39, 67, 80, 81, 111, 112, 115, 116, 132, 134 przysąd, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65 stawki, 59 szkoła żydowska, 59 zbor dysydencki, 59 Kołdyki wieś, 151 Kołodziej wieś, 121, 125 Kołosowo droga mińska, 116 karczma, 109, 112, 116 Kołtarke wieś, 142 Komarowka bagno, 78, 83 Komarowszczyzna zaścianek, 60 Komło karczma, 111 most, 111 wioska, 111, 116 Komorowszczyzna wieś, 160 Komorowszczyzna (biskupów wileńskich) wioska, 89 Komorowszczyzna (Czartoryskich) alias Komarowce dwór, 89 Komorowszczyzna (Suszyckich) wioska, 89, 98 Komorowszczyzna alias Komarowce folwark, 89 wioska, 89 Komuszewicze wieś, 96 Komyła droga kojdanowska, 67 droga stołpecka, 67 karczma, 67, 163 Konapliszcze zaścianek, 44 Kondratowicze wioska, 44 Kondratowszczyzna wieś, 142 Koniuszewicze wieś, 89, 102 Kononcowicze wieś, 148 Konowałowicze zaścianek, 59 Konowały wieś, 148 Konstantynowka wieś, 148 Kopacze grobla Sypana, 32, 34 karczma, 34 Kopciowszczyzna dworek, 59 karczma, 59 młyn, 59 Kopiejewicze wieś, 70 Kopyl kościół parafialny, 131 Korable wieś, 157 Korduny karczma, 44 wioska, 44 Koreleszczewicze wieś, 155 Koreliszczewicze, Patrz Koroleszczewicze Koroleszczewicze wieś, 70, 83 Korowajów cerkiew, 125 folusz, 126 młyn, 126 wieś, 121, 125 Korzinki zaścianek, 71 Korziuki wieś, 121 Korzyny wieś, 121, 125 Kosciwiczewicze stawek, 60 wieś, 60 zaścianek, 60 Koski zaścianek, 59 Kosmowszczyzna (Klarymontt) 178

179. **dwór, 29, 35 Kotowe Brody** zaścianek, 129, 134 Kowalanka rzeczka, 97, 102 Kowale wieś, 142 Kowalewicze wieś, 164 Kowalewsczyzna seu Zadwory wieś, 165 Kowalewsczyzna dwór, 109, 113, 115 kościół św. Magdaleny, 115 młyn, 113 wieś, 112 Kowalowce wieś, 142 Koydanow, Patrz Kojdanów Koza wieś, 164 zaścianek, 128 Kozarezy wioska, 44 Kozdowszczyzna zaścianek, 60 Kozdy zaścianek, 59 Kozielszczyzna wieś, 105, 163 Koźliszki zaścianek, 88 Krasne Sioło kościół parafialny, 31, 35 parafia rzymskokatolicka, 34, 35 starostwo, 31 Krasnesioło wieś, 105, 162 Krażyn dwór, 151 karczma, 95 młyn, 154 staw, 154 wieś, 151, 161 Kreczki seu Dołnary wieś, 159 Krewo kościół parafialny, 138, 153 miasteczko, 138 parafia rzymskokatolicka, 140 starostwo, 138 Kromańskie jezioro, 84, 85 Kropiwna, Patrz Kabany Kropowszczyzna folwark, 44 wieś, 148 Królewsczyzna zaścianek, 44 Kruczkow wieś, 163 Kruhlica wioska, 109, 111, 114 Krupioc wieś, 71 Krupsczyzna wieś, 105, 162 Krysa bagno, 132 Krysów cerkiew parafialna (Kruciska) św. Anny, 58, 59 droga kojdanowska, 66 droga mińska, 59, 67 folwark, 59 karczma, 59 parafia unicka, 60 Krywale wieś, 165 Krywusczyzna, Patrz Kabany Krzczoty folwark, 50 wioska, 50, 159 Krzysowki wieś, 163 Krzywicze wieś, 105, 162 Kuchcice dwór, 128, 133 grobla, 132 kanał, 132, 133 tartak, 133 wieś, 128, 132, 165 Kucienięta wieś, 151 Kuczguny folwark, 109, 112, 113, 165 wioseczka, 109, 115 Kudowszczyzna wieś, 157 179

180. **Kudrycki wieś**, 142 Kukielowka wieś, 121, 126 Kukow młyn, 29, 31, 33 Kukowo młyn, 33 Kul folwark, 50 wieś, 54, 158 Kula folwark, 53 stawek, 53 Kulczyce wioska biskupów wileńskich, 44 Kuliki karczma, 127 wieś, 121 Kułakowskie zaścianek, 59 Kunasze zaścianek, 44 Kuprowszczyzna uroczyszcze, 96 Kureczki wieś, 44 Kurkanie zaścianek, 59 Kuszewicze wieś ciągła, 60 Lachowicze (Kojdanowskie) wieś ciągła, 60 Lachowka, Patrz Mińsk, przedmieście Lachówka Lachowszczyzna dwór, 81 wioska, 71, 81 Lady (Bazylianów) Bazylianie, 121 cerkiew Zwiastowania NMP, 121, 125 Lady (Ogińskich) wieś, 122, 126 Lady (Zawiszów) wieś, 21, 25 Laskowka okolica szlachecka, 105 wieś, 162 Lastowszczyzna wieś, 165 Lauruszow Bazyliński błota, 84 Ledniki wieś, 60 Leonce wieś, 142 Lesnica (Leśnica, Lesznica) cerkiew, 124 młyny, 126 wieś, 121, 122, 125, 155 Lesniki okolica szlachecka, 93 Lesunka wieś, 122 Leszczatka kaplica ruska, 89 karczemka, 89 karczma, 100 plebania ruska czyli doubieńska, 89 wioska, 89, 97, 100 Leszczowce wieś, 89, 97 Leśniki wieś, 89, 160 Lewkowszczyzna (Lewkowszczyzna) wieś, 50, 159 Lichacze wieś, 44 Lichaczewsczyzna zaścianek, 60 Lida droga lipniska, 140 miasto, 138 Linki wieś, 136 Lipnie wieś, 142 Lipniszki droga lidzka, 140 Lisiuki wieś, 142 Lisowszczyzna zaścianek,

60, 129, 164 Litwa dwór, 53, 54 folwark, 50 młyn, 54 stawek, 53, 54 wieś, 159 Litwiany 180

181. wieś, 132, 164 **wieś Rusaków**, 129 Litwiany (Estków) dwór, 129 Litwiany (Tołkaczów) dwór, 129 Liwianka rzeczka, 111, 112 rzeka, 115 Liwie wieś, 111 Lowiszczce, Patrz Łowiszczce Lubcza miasteczko, 95 Lubień (Lubienie) wieś, 50, 159 Luboszany starostwo, 124 Lucin dobra ziemskie, 103 dwór, 95, 99 folwark, 98 młyn, 95 rzeka, 95, 96, 98, 103 staw, 95, 96 stawek, 96, 99 Lucin (Bohdanowiczów) wieś, 98 Lucin (Suszyckich) wieś Mikołaja Suszickiego, 44 Lucin (Szklenników) folwark, 44 Lucin alias Mniszany dwór, 89, 92 kaplica ruska, 89 karczma, 89 Lucina rzeczka, 95, 96, 100 Lucinia rzeczka, 92 Ludniki wieś, 163 Lutawice wieś, 164 Lutosz wieś, 136 Lutoszysy droga wiszniewska, 140 Lutowka rzeczka, Patrz Giedroiciowka Łab karczma, 127 Łaby wieś, 105 Łamaki zaścianek, 44 Łapciowicze wieś ciągła, 60 Łapice folwark, 90 Łapicze wieś, 21 Łapki wieś, 109, 112, 165 Łapnice zaścianek, 44 Łasiczkowszczyzna, Patrz Łaszczkowszczyzna Łask kościół parafialny, 154 Łastowszczyzna folwark, 129 Łaszczkowszczyzna (Łasiczkowszczyzna) stawek, 145 wieś, 142, 157 Łasiczka wieś, 84 Ławski Brod okolice drobnoszlacheckie, 151 wieś, 151, 161 Łazówka rzeczka, Patrz Giedroiciowka Łoh ruczaj, 98, 102, 103 Łohojsk kościół parafialny, 77, 124 parafia rzymskokatolicka, 83 Łohoska Słoboda wieś, 122 Łojkowszczyzna wieś, 102 Łokoszyn zaścianek, 60 Łosk kościół parafialny, 153 Łoski zaścianek, 60 Łosokin alias Iłkowszczyzna wieś, 160 181

182. **Łosokinia droga cholchelska**, 97 droga pierszajska, 97 karczma, 102 rzeczka, 92, 98, 100, 103 wieś, 34, 101, 102, 103 Łosokinia (plebańska), 98 dwór, 89, 98, 102 folwark, 89, 98 karczma, 33, 89 wieś, 33, 89, 98, 99 zaścianek, 89 Łosokinia (Suszyckich) alias Łoykowszczyzna dwór, 89, 98 folwark, 89, 92, 98, 99 karczma, 89 młyn, 98, 100 staw, 98, 99 wioska, 89, 98 Łostoiance, Patrz Łostojańce Łostoja rzeka, 136, 139 Łostojańce (Łostoiance) wieś, 136, 161 Łosza miasteczko, 129 rzeka, 133 Łoszyca cerkiew, 82 dwór, 82 karczma, 82 młyn, 82 wioska, 80, 155 Łoszyca (Bazylianek) folwark, 81 grobla, 81 wioska, 81 Łoszyca (Proszyńskich) wieś, 71 wioska, 82 Łoszyca (Radziwiłła) wieś, 71 Łowczyce wieś, 159 Łowiszczce (Lowiszczce) wieś, 129, 164 Łowiszow wieś, 163 Łoykonicze wieś, 99 Łoykowszczyzna droga mińska, 102 gościniec wileński, 102 wioska, 89, 102 Łucewicze zaścianek, 129 Łukasze wieś, 142, 146 Łużany karczma, 33 młyn, 33 wieś, 33, 35 Łużany (Łuzany) dwór, 29 młyn, 33 staw, 31 wieś, 157 Macewicze wioska, 72 Maciejewicze (Maciejewicze, Macieiwicze) dwór, 25 folwark, 21 Maćukowszczyzna młyn, 29, 31, 33, 34 Magalewszczyzna zaścianek, 61 Makarowka wieś, 148 Makowczyce wieś, 61 Makowicze wieś, 164 Makowiszczce folwark, 129 przeprawa przez Uszę, 132 wieś, 132 wieś Rusaków, 129 Maławki zaścianek, 73, 82 Mała rzeka, 139, 150 Małaszewszczyzna zaścianek, 61 Małuskowszczyzna (Małasowszczyzna) folwark, 129 wieś, 129, 164 Mańkowszczyzna wioska, 73 182

183. **Marcinowicze wieś**, 142 Marcinowicze Drugie wieś, 142 Marcybeliszki folwark, 122 Marcybeliszki młyn, 126 Marian Górka wieś, 148 Markowczyce (Markowcy) zaścianek, 61, 163 Markowszczyzna zaścianek, 162 Marszałki wieś, 29 Masiukowszczyzna wioska, 73 Mazulewszczyzna wieś, 44 Mądrowszczyzna wieś, 44 Meszły zaścianek, 45 Miakoły zaścianek, 61 Michalewszczyzna stawek, 145 wieś, 142, 157 Michałów (Radziwiłłów) folwark, 50 Michałów (Wołłowiczów) wieś, 73 Michanowicze wioska, 73, 83 Miczenki wieś, 160 Miechowszczyzna wieś, 105 Miechy starostwo, 151 Miedziewszczyzna wieś, 44 Miedziedzioszczyzna wieś, 142 Mielkiewicze zaścianek, 61 Mienki, Patrz Mięki Miesoiedy wieś, 142 Mieszkućcie wioska, 44 Mieszycze karczma, 54 młyn, 54 przeprawa niemnowa, 95 staw, 53 stawek, 54 wieś, 50, 53, 159 Mieżeńki alias Surynty okolica szlachecka, 90 Mięki wieś, 142, 159 Migdałowicze wieś, 60 Mikłaszewszczyzna wieś, 156 Mikołajewszczyzna kościół parafialny, 110, 116, 131 miasteczko, 111 parafia rzymskokatolicka, 116 przewóz niemnowy, 111 Mikołka osada, 3 Mikulicze wioska ciągła, 60 Mikuliczyn (Mikulin) wieś, 105, 162 Milkienięta (Milkienienta) wieś, 136, 161 Milwicze wieś, 156 Miłasze wieś, 29 Mińce wieś, 148 Mińsk bagno Tatarski Koniec, 78 Bazylianki, 71, 81 Benedyktynki, 10 Bernardyni, 8 Bernardynki, 10, 69, 73 dekanat, 19, 22, 26, 30, 31, 41, 46, 47, 48, 52, 56, 76, 83, 84, 87, 94, 103, 106, 108, 110, 117, 124, 131, 134, 135, 140, 147 Dominikanie, 8, 76 droga chołopenicka, 77 droga derewieńska, 40 droga iwieniecka, 43 183

184. **droga kojdanowska**, 79, 80 droga nalibocka, 84, 86 droga nowogródzka, 77 droga pierszajska, 95 droga radoszkowska, 81 droga rakowska, 81, 107, 154 droga warszawska, 79 droga wileńska, 77, 81 droga wołmieńska, 145 droga wołożyńska, 150 folwark Ludimont, 12 gościniec śmiłowicki, 82, 125, 126, 127 horodnictwo, 61, 67 Kalwaria stara, 10 Karmelici, 17, 69, 71 klasztor dyzunitów św. Piotra i Pawła, 74, 82 kolumna ze statua św. Antonina, 79 kościół Nawiedzenia NMP (bernardynek), 10 kościół św. Józefa (bernardynów), 8 kościół św. Marii Magdaleny (karmelicki), 17 kościół św. Tomasza z Akwinu (dominikański), 8 kościół św. Trójcy (parafialny), 67, 71, 83, 124 kościół św. Wojciecha (benedyktynek), 10 krzyże za miastem, 79, 80 miasto, 22, 23, 31, 34, 39, 47, 52, 66, 67, 71, 84, 94, 106, 110, 115, 125, 131, 138, 145, 146, 150, 155 młyn miejski na przedmieściu Lachówka, 82 młyny na Świsłoczy, 78 parafia rzymskokatolicka, 64, 65, 67, 77, 81, 83, 134 plebania, 69, 70, 73, 78 przedmieście Lachówka, 71, 78, 82 starostwo, 65, 79, 81 ulica Karmelicka, 81 ulica Kojdanowska (dziś Rewolucyjna), 12 ulica Tatarska, 12 ulica Wileńska, 81 ulica Zborowa (dziś Internacjonalna), 10 województwo, 19, 22, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 35, 41, 43, 45, 46, 47, 48, 52, 55, 56, 67, 68, 70, 71, 76, 77, 79, 82, 83, 84, 87, 92, 94, 95, 96, 98, 99, 102, 103, 106, 108, 110, 111, 116, 117, 124, 127, 131, 133, 134, 140, 147 wójtostwo, 71, 73 zamek, 78 zbór kalwiński, 10 Mir droga derewieńska, 40 droga do przeprawy niemnowej, 95 droga mińska, 114 droga pierszajska, 95 miasto, 67, 95, 114 Mirony zaścianek, 61 Miszuki stawek, 113 wioska, 109 Miszycze, Patrz Mieszycze Mizgielewszczyzna wieś, 151 Mniszanka rzeczka, 95, 96, 100 Mniszany gościniec dorski, 101 młyn, 100 wieś, 101, 160 Mniszany czyli Lucin (Bohdanowiczów) wieś, 98 Moczary wieś, 73 Mohilna przeprawa przez Niemen, 132 Mohylew droga śmiłowicka, 126 Mokra góra, 81 Mokrzycowszczyzna droga mińska, 98 gościniec wileński, 98 karczma, 102 wioska, 93, 98, 102 Moskalewszczyzna folwark, 44, 156 Moskowszczyzna zaścianek, 72 Moszki dwór, 151, 161 Mosznica wioska, 61 Mościszczce 184

185. **zaścianek**, 61 **Motorowo** cerkiew, 125 wieś, 122 Mozyrz starostwo, 130 Mścisław kasztelania, 77 Nabertowszczyzna folwarczek, 45 Naborowszczyzna staw, 47 wieś, 45, 156 Nakwasy wieś, 142 Naliboki droga derewieńska, 40, 85 droga kamieńska, 86 droga mińska, 84 droga nowogródzka, 55, 84, 86 droga pierszajska, 95 droga rudzieńska, 86 droga stołpecka, 85 huta, 85 karczma, 86 kościół parafialny, 41, 52, 55, 83, 84, 85, 86 miasteczko, 95, 157 parafia rzymskokatolicka, 40, 83, 85, 86 plebania, 86 puszcza, 86 wieś, 83, 84, 86 Naśledniki wieś, 66 zaścianek, 61 Naydzienowicze dwór, 111 folwark, 109 wioska, 109, 111 Nereysze wieś, 148 Nestorowicze, Patrz Nieścierowicze Niechacze wieś, 166 Niechniewicze kościół parafialny, 84 parafia rzymskokatolicka, 85 Niedobelszczyzna (Niedobylszczyzna) wieś, 105, 162 Niedzwiedzin folwark, 73, 79 Niehorełe droga kojdanowska, 67 droga nieświeska, 61 droga stołpecka, 67 folwark, 61 karczma, 61, 67 klucz dobr, 61 most, 61 Nieluby wieś, 29, 157, 160 Niemanajcie starostwo, 81 Niemen przeprawa w Piasecznej, 132 rzeka, 39, 40, 41, 52, 84, 85, 95, 99, 110, 111, 112, 114, 116, 132, 133 Niemiry (Niemira) folwark, 109, 166 Niemonajcie starostwo, 74, 75 Nierzaja droga berezyńska, 126 droga śmiłowicka, 126 wieś, 122, 126 Nieredzie wieś, 142 Nierowy wieś, 136, 161 Niescierka rzeczka, 96, 97, 100, 102 Nieścierowicze (Nestorowicze, Niesierowicze) droga nalibocka, 86 wieś, 84, 157 Nieśwież Benedyktynki, 131, 132, 133 droga derewieńska, 40 miasto, 85 Niewielicze folwark, 61 wioska, 61 Niwno droga nalibocka, 86 wieś, 86, 158 Nosewicze wieś, 148 Nowiki wieś, 158 Nowiki Drugie 185

186. **wieś**, 40 **Nowiki Małe wieś**, 38 Nowiki Wielkie wieś, 38, 40 Nowiny folwark, 90, 96, 101 Nowogródek dekanat, 84, 110 droga iwska, 140 droga mińska, 77 droga nalibocka, 84, 86 droga stołpecka, 127 miasto, 39, 52, 77, 84, 95, 110, 138 województwo, 39, 40, 45, 77, 84, 85, 110, 111, 131, 133 Nowopole droga wileńska, 111 folusz, 111, 115 karczma, 109, 111, 114 młyn, 109, 111 most, 111 rudnia, 109, 111, 115 tartak, 109, 111, 115 wioska, 109, 111, 113, 114, 165 Nowosadki wieś, 142 Nowosady (Nowosiady) cerkiew parochialna, 61 dwór, 61 folusz, 61 karczma, 61 wieś, 66, 67, 163 Nowosady (Radziwiłłów) wieś, 142 Nowosiołki (Borzęckich) wieś, 21 Nowosiołki (Chreptowiczów) wieś, 136, 161 Nowosiołki (Domeyków) wieś, 45 Nowosiołki (Kostrowickich) dwórki, 61 Nowosiołki (Umeckich), 61 karczma, 62 kościół, 61 młyn, 62 Nowy Dwór (Nowydwor Zajarskich) wieś, 105, 162 Nowy Dwór (Proszyńskich) droga śmiłowicka, 83 dwór, 73 miasteczko,

82, 125 staw, 78 Nowy Dwór (Wołodkowiczów) dwór, 73 Nowy Sącz starostwo, 38 Nowydwor wieś, 155 Oborek kościół parafialny, 34 Oborek (Hruzdów) kościół parafialny, 30 Obuchowszczyzna wieś, 160 Ochotowo droga mirska, 95 droga pierszajska, 95 Odceda (Oteda) folwark, 109, 115 młyn, 115 stawek, 115 wieś, 109, 112, 113, 115, 165 Odcedka folusz, 116 folwark, 109, 112, 113 młyn, 116 rzeczka, 112, 115, 116 wioska, 109, 115 Odmytt, Patrz Otmyt Ogrodniki wieś, 83, 85, 90, 97, 157 Ogrodniki Derewieńskie wieś, 158 Ojceniew (Wojciniew, Woyciniew) cerkiew ruska, 47 folwark, 46, 156 Okińczyce (Okienicyce) las, 113 zaścianek, 109, 116, 166 Okulewsczyzna wieś, 142 Olchówka zaścianek, 62 Olechnowszczyzna wieś, 142 Olendy wieś, 151 Oleszczenięta 186

187. **wieś, 151 Omelna** (Omylna) dwór, 21, 25 Opieczki (Opeczki) karczma, 114 wieś, 109, 114, 165 Orciuchi (Orciuchy) karczma, 116 trakt zimowy ruski, 116 zaścianek, 109, 116, 166 Ordynow wójtostwo, 92 Orłowszczyzna wieś, 105, 163 Orsza powiat, 68, 77 Oruciszki cerkiew parochialna, 62 karczma, 62 wieś, 66 Osinowka, 112 folwark, 109 rzeczka, 112 wioska, 109 Osowo wieś, 160 Ostrowek (Grabowskich) wieś, 129, 165 Ostrowita wieś, 122 Ostrów droga derewieńska, 40 folwark, 38 most, 40 wioska, 73 Ostrówki (Radziwiłłów) folwark, 113 zaścianek, 109, 112, 113 Oszmiana dekanat, 153 droga pierszajska, 95 droga wileńska, 77, 138 droga wołożyńska, 150 miasto, 77, 95, 138, 153 powiat, 26, 29, 32, 33, 35, 41, 45, 83, 85, 86, 87, 92, 94, 95, 96, 98, 99, 102, 103, 135, 138, 140, 147, 150, 153, 154 rzeka, 95 starostwo, 153 Oteda, Patrz Oteda Otmyca wieś, 158 Otmyt (Odmyt, Odmytt) droga humienowszczyńska, 40 droga mirska, 95 droga pierszajska, 95 dwór, 38 folwark, 38, 114 wieś, 111, 114 Oycieniow wieś, 156 Ozieryczyn wieś, 122 Oziore cerkiew parochialna, 66 cerkiew parochialna Apostołów Piotra i Pawła, 62 jezioro, 66 karczma, 62, 66 wieś, 62, 66 Padniewicze folwark, 45 karczma, 45 wioska, 45 Padzierycze (Gudziejewskich) wieś, 143 Padzierycze (Sillawów) wieś, 143 Papiernia, 82 wieś, 74 Paszkiewicz wieś, 74 Pawełkowo wieś, 62 Pawlucie wieś, 142, 163 Pazdzierna dworek, 50 wioska, 50 Peraszow wieś, 129, 165 Peraszow (Kościszów) dwór, 129 Peraszow (Mężyńskich) dwór, 129 Perchol (Pierchol) dworek, 74, 80 Perczyry błoto, 80 187

188. **stawki z młynkami**, 107 wieś, 162 Perespa folwark, 74, 81 Pereszow wieś, 133 Peretuta rzeka, 61 Pereżyry wieś, 105, 162 Petruszewsczyzna wieś, 45 Petryłowicze karczma, 55 młyn, 54 stawek, 53, 54 wieś, 40, 50, 53, 55 Petryłowszczyzna folwark, 93, 101 gościniec rakowski, 101 Petysze wieś, 143 Piaciowszczyzna wieś, 74, 155 Pianina wieś, 142 Piaseczna przeprawa przez Niemen, 132 wieś, 132, 133 Piaski wieś, 122 Piekary wieś, 29 Pieliki wieś, 142 Pieniaka zaścianek, 62 Pieniaki folwark, 91, 95 wieś, 96 Pierchurowo (Pierchurow) wieś, 143, 157 Pierszaje, 87 błoto Dorżyszcze, 99 błoto Podhołuby, 99 droga iwieniecka, 103 droga kamieńska, 103 droga łosokińska, 97 droga mińska, 95, 101 droga mirska, 95 droga nowogródzka, 95 droga oszmiańska, 95, 100 droga rakowska, 101 droga wileńska, 100 droga wołożyńska, 95, 100 dwór, 90, 96, 99, 100 gościniec doubieński, 97 karczma, 90, 101 klucz dóbr, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103 kościół parafialny, 34, 47, 87, 90, 94, 96, 100, 101, 102, 138, 149, 153 krzyże drugie przy trakcie mińskim, 101 krzyże pierwsze przy trakcie mińskim, 101 krzyże przy trakcie iwienieckim, 102 kucz dóbr, 87 miasteczko, 30, 90, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 160 młyn, 100 parafia rzymskokatolicka, 33, 87, 89, 92, 94, 95, 99, 100, 101, 102, 103 plebania, 89, 98, 99, 102, 103 staw, 99 włość ziemna, 99 Pieszkurowsczyzna zaścianek, 91 Pieślakowszczyzna wieś, 151 Pietkiewicz zaścianek, 62 Pietraszewicze wieś ciągała, 62 Pietraszunce wieś, 149 Pietrzyłowicze wieś, 159 Piękwowszczyzna dwór, 151 Pilnica wieś, 50, 74, 159 Piorowszczyzna zaścianek, 91 Piorunowszczyzna folwark, 91, 97 Piotrowicze wieś, 125 Piotrowicze Koydanowszczyzna wieś, 122 Piotrowszczyzna 188

189. **wieś, 74, 155 Plebance**, Patrz Czuryłowicze folwark, 80 wieś, 80 Plebaniszki zaścianek, 45 Plewaki zaścianek, 62 Plitnica bagno, 132 Płaszew (Płaszczew) wieś, 143, 157 Płoska droga kojdanowska, 67 droga uzdzieńska, 67 zaścianek, 62, 163 Pochomowszczyzna wieś, 133 zaścianek, 130 Pocie wieś, 152 Pociecha rzeka, 22 Podbłocie wieś, 148 Podbrzezie droga ściudzeniecka, 154 folusz, 139 folwark altarii Kieżgajłowskiej, 137, 139 gościniec boruński, 140 gościniec oszmiański, 140 gościniec wileński, 140, 154 karczma, 140, 154 młyn, 140 młyn altarii Kieżgajłowskiej, 139

okolica szlachecka, 137 parafia rzymskokatolicka, 140 staw, 139 staw altarii Kieżgajłowskiej, 139 staw Chreptowiczów, 139 wieś, 160 Podgórze wieś, 156 Podgradzie droga rakowska, 101 wioska, 93, 96, 101 PodHołuby (Hołuby) błoto, 99 Podkalwaryszki folwark karmelicki, 17 Podlipy wieś, 143 Podsady zaścianek, 45 Podsadzkie (Podsadzie) zaścianek, 130, 165 Podusonie zaścianek, 62 Pogorzelszczyzna przewóz promem, 152 Pohorełka wieś, 50 Poiedynkowe wieś, 142 Pokalin (Pekalin) wieś, 122 Pokucie folwark, 45 karczma, 45 młyn, 45 osada, 45 stawek, 45 wieś, 45, 156 Polany miasteczko, 127 młyn, 126 Polany (vel Uźłany) cerkiew Opieki NMP, 125 miasteczko, 122 Polikowszczyzna dobra ziemskie, 91 folwark, 91 Poliksze wioska, 91 Połock województwo, 43 Połoczanka stawek i młynek, 107 Połoniewiczze droga mirska, 67 karczma, 62 młynek, 62 stawek, 62 wieś, 67 zaścianek, 62, 112 Połubowce wioska, 90, 97, 101 Połubowska góra, 99, 102 189

190. **Pomorszczyzna wieś**, 100, 162 wioska, 90, 97 Poniatowszczyzna dwór, 30, 34 wieś, 34 Poniemonie wieś, 148 Ponizie wieś, 148 Ponsie wieś bojarów, 62 Popilniki wieś, 142 Popki wieś, 101 wioska, 90 zaścianek, 62 Poryszcze droga wołożyńska, 150 wieś, 148 Pozarzykowszczyzna wioska, 90 zaścianek, 98, 102 Poznielowszczyzna zaścianek, 109, 112, 115, 165 Pożarelszczyzna zaścianek, 152 Pożeżyn zaścianek, 62 Pranniki folwark, 45 karczma, 45 młyn, 45 staw, 45 wioska, 45 Prączyków cerkiewka, 34 dwór, 29, 34 wieś, 34 Prowżyły wioska, 45 Prud droga mińska, 86 karczma, 86 młyn, 85, 86 staw, 85 wieś, 84, 85, 86, 158 Prudniki wieś, 148 Prudziszcze wieś, 97 Prusinów (Pryśmów) wieś, 133, 165 Prusinowo wieś, 116 Pryszynek dwory, 130 wieś, 130, 133, 165 Pryśmów, Patrz Prusinów Przyłuki droga warszawska, 81 dwór, 81 wieś, 74, 155 Ptycz rzeka, 20, 22, 23, 24, 25, 119, 126 wioska, 74 Puchowicze miasteczko, 21, 23, 25, 125, 166 Puczyna stawek, 145 Puczyno wieś, 142 Pudzick folusz, 126 folwark, 123, 125, 126 karczma, 24 młyn, 126 Pudzierzycze wieś, 156 Pulaki droga wołożyńska, 150 wieś, 160 Pulaki (Czartoryskich) wieś, 149 wioska, 90 Pulaki (Huszczów) wioska, 90 Pupki zaścianek, 45 Rabinowy Borek zaścianek, 130 Radoszkowicze dekanat, 31, 77, 106 droga rakowska, 107, 108 kościół parafialny, 77 miasteczko, 81, 106 starostwo, 77 Rakoszyce karczma, 134 190

191. **wieś, 165 zaścianek, 130, 134 Raków Dominikanie**, 47, 77, 94, 144 droga iwieniecka, 107, 108 droga kojdanowska, 66, 107 droga mińska, 107, 154 droga nalibocka, 84 droga radoszkowicka, 107, 108 droga wileńska, 81, 107 droga wiszniewska, 140 droga wołmieńska, 108 droga zaślawska, 107 gościniec isłocki, 107 hrabstwo, 98, 99, 104, 105, 106, 107 kościół parafialny, 47, 77, 94, 144 miasteczko, 47, 66, 98, 101, 106, 146, 162 młyn miejski o 3 kołach, 107 młyn Słoboda z foluszem, 107 parafia rzymskokatolicka, 101, 103, 108, 146 stawek Słoboda, 107 tartak, 107 Raków Stary wieś, 106, 162 Rantowszczyzna wieś, 143 Ratynce (Ratynsk) dwór, 143 wieś, 143, 156 Reckowszczyzna (Raćkowszczyzna) dwór, 30, 157 Ręczenięta wieś, 152 Roczewicze wioska, 45 Rodzieiowszczyzna wieś, 149 Rodziewszczyzna zaścianek, 45 Rodzki zaścianek, 91 Rogowskie wioska, 134 Romanowa karczma, 74 Romanowszczyzna wieś, 30 Romanowszczyzna z dawna, a świeżo Loykowszczyzna wieś, 91 Rosoliszki zaścianek, 152 Rossakowicze wieś, 21 Roszczkowszczyzna zaścianek, 45 Rowkowicze (Roukowicze) wieś, 152, 161 Rubieżewicze (Rubieżew) cerkiew parochialna, 62 droga nalibocka, 84 dwór, 62, 111 miasteczko, 62, 66, 86, 111, 112, 163 przysąd, 57, 58, 62, 63, 64, 65 Rubiłki zaścianek, 62 Rudnia droga nalibocka, 86 karczma, 63 młyn, 45, 86 młynek, 63 osada, 45 tartak, 86 wieś, 25, 50, 53, 84, 123, 126, 160, 164 wieś ciągła, 63 zaścianek, 63 Rudniki starostwo, 149 Rudniki (Nornickich) wieś, 152 Rudzica cerkiew parochialna, 64 cerkiew parochialna Zaśnięcia NMP, 63 droga mirska, 67 folwark, 63 karczma, 63 karczma, 63 młyn, 63 młynek, 63 staw, 63 wieś, 63 Rudziki wieś, 163 Rudziówka rzeczka, 98, 100, 102 Rudziowszczyzna wioska, 91, 98, 102 191

192. **Rugajce** (Ruhayce, Ruhaiec) folwark, 39, 158 Rusaki wieś, 39 Rusakowicze (Russakowicze) wieś, 24, 164 Rusinowicze wieś, 74, 80 Ruszczkowszczyzna wieś, 143 Ryga trakt publiczny z Wołmy, 146 Ryłowszczyzna wieś, 74 Rymowszczyzna zaścianek, 91 Ryndziowszczyzna uroczyszcze, 96 Sadowszczyzna wieś, 143 Sakowicze wieś, 143 Sakowszczyzna droga wołożyńska, 149 wieś, 149, 161 Samochwałowicze dobra ziemskie, 75 miasteczko, 80 Samodorowszczyzna droga kojdanowska, 67 zaścianek, 63 Samuelów folwark, 75, 155, 164 Sapucewicze (Sapuczewicze) wieś, 51, 159 Sarnaczkowszczyzna wieś, 143 Satoki młyn, 96 zaścianek, 103

Sawicze wieś, 137, 161 Sawiska puszcza, 91 Sawiszki puszcza, 97 Sciecki wieś, 109 Ściudzieniec gościniec wileński, 152 karczma, 152 wieś, 152 Serafin (Sarafin) Franciszkanie, 21, 23, 25 miasto, 21, 23, 25 Siarki wieś, 143 Siawiatycze wieś, 149 Sidercewicze wieś, 149 Sidziewicze wieś, 158 Sieczkowszczyzna wieś, 143 Siedliszcze dwór, 152 wieś, 97 wioska, 91 Sielawa Wojciech, ks. kanonik wileński, proboszcz derewieński i nieświeski, 10 Sielowce wieś, 30 Sielowszczyzna wioska, 46 Siemianczyce wieś, 109, 114 Siemianowicze dwór, 134 las, 133 miasteczko, 134 Siemiencyce wieś, 112, 166 Siemiermiaż rzeczka, 38 Siemierniki wieś, 91, 101 Siemieroczyczyzna wieś, 45 Siemionowicze droga kojdanowska, 134 droga stołpecka, 134 miasteczko Rusakami osadzone, 130 wieś, 132, 165 Siemków dwór, 82 Siennica dobra ziemskie, 75 karczma, 80 krzyże, 80 192

193. **wioska, 80, 155 Sienno** kościół parafialny, 84 parafia rzymskokatolicka, 85 Sierkieiewiczze wieś, 164 Sierkule wieś, 51, 158 Sierkulewsczyzna wieś, 159 Sieromowicze dwór, 21, 25 Simany wieś, 46 Sinica karczma, 48 rudnia, 47 staw, 47 Sinicki most, 134 Siniucha granica, 103 rzeczka, 92, 95, 96 Siwica dwór, 51 puszcza, 99, 103 wioska, 51, 54, 159 Skibowszczyzna, Patrz Skorobatowszczyzna Skiporowce (Skirporowszczyzna) folwark, 51 wioska, 51, 159 Skirmuntowo (Skirmontowo) dwór, 143, 156 Skirporowszczyzna, Patrz Skiporowce Skobrowka wieś, 21 Skodorwy wieś, 137 Skorczyzna (Skorczyzna, Skrockie) zaścianek, 39, 158 Skorobatowszczyzna (Skibowszczyzna) wieś, 143, 156 Skorobohate zaścianek, 63 Skorodna zaścianek, 64 Skorynicze dobra ziemskie, 75 karczma, 81 Skotoroma cerkiew, 124 Skroczyzna (Skroszczyzna, Skrockie) most, 40 Skrundziowszczyzna folwark, 92, 99 wieś, 92, 96 Skryll dwór, 21 wioska, 21 Skrzyplew dwór, 152, 161 Skuciowszczyzna dworek, 137 Słazczynowszczyzna wieś, 46 Sławszczyzna zaścianek, 64 Słoboda (Czartoryskich) droga do Kowalewsczyzny, 112 karczma, 115 wieś, 110, 112, 115 Słoboda (Dorska) karczma, 93 wieś, 34, 93, 101 Słoboda (Judyckich) miasteczko, 51, 55 Słoboda (Śliźniów) dwór, 54 miasteczko, 51, 159 Słoboda Ciechanowa młynek, 40 staw, 40 wieś, 39, 40, 158 Słoboda Łohoska, Patrz Łohoska Słoboda Słoboda Piersz wieś, 160 Słoboda Piotrowinka (Misjonarzy) wieś, 123 Słoboda Starościńska, 75 wieś, 81 Słoboda Suporosna grobla, 40 wieś, 39, 158 Słoboda Szaniawska (Szeniawska) droga derewieńska, 40 port niemnowy, 39 wieś, 39, 40 Słoboda Uzd. wieś, 165 193

194.) wieś, 133, 164 Słobodka (Śliźniów) miasteczko, 53 stawek, 53 Słobódka (Śliźniów) miasteczko, 54 młyn, 54 staw, 54 stawek, 54 Słowieńsk (Słowieńsk, Słowińsk) dwór, 136, 137, 152 miasteczko, 152, 161 młyn, 154 Słuck droga błońska, 24 miasto, 23 Słuszkowa Zofia z Wołowiczów P'voto Zawiszyna, wojewodzina wendeńska, 8 Smolanka wieś, 123 Smoleńsk kasztelania, 138 Smolewicze wieś, 155 Smolewsczyzna wioska, 91 Snieżki wieś, 123 Snusik okolica szlachecka, 25 Sobkowszczyzna wioska, 46 Sobotniki droga lidzka, 140 Socharzew dobra ziemskie, 75 Sokolszczyzna okolica szlachecka, 130, 164 zaścianek, 63 Sołonna wieś, 149 Someczynka rzeczka, 96, 97, 100, 101, 102 Srzednie Sioło wioska, 93 Stalmowszczyzna zaścianek, 130 Staniszkki wioska, 45 Stańków cerkiew parafialna św. Mikołaja, 63 cerkiew parafialna św. Piotra i Pawła, Zaśnięcia NMP, św. Mikołaja, 58 droga kojdanowska, 67 dwór, 63 folusz, 60 karczma, 60, 63 klucz dóbr kojdanowskich, 65 miasteczko, 63 młyn, 60, 63 parafia unicka, 60 przysąd, 57, 58, 60, 62, 63, 64 staw, 63 wieś, 132 Starkow wieś, 163 Starzyna (Derewieńska) wieś, 39, 158 Starzyna (Ogińskich) wieś, 123 Starzynki (biskupie) dwór, 42, 45 Franciszkanie, 144 kościół parafialny, 144 kościółek, 45 miasteczko, 45, 155 staw, 47 Starzynki (Chmarów) wieś, 106, 162 Starzynki (Radziwiłłów) cerkiewka filia do Rudzicy, 64 dwór, 64 karczma, 64 młynek, 64 stawek, 64 wieś, 64, 67, 163 Starzynki Sołohubowskie wieś, 156 Starzynki Strażowskie (Kowzanów) folwark, 45 Starzynki Woł wieś, 157 Stasiewsczyzna zaścianek, 46 Staški zaścianek, 63 Stayki wieś, 149 Steczki 194

195. **wieś, 166 Stempkowskie** wieś, 143 Stołpce Dominikanie, 41, 65, 110, 113, 131 droga błońska, 24 droga derewieńska, 40 droga kojdanowska, 115 droga mińska, 110, 111, 112, 113, 115 droga nalibocka, 85 droga nowogródzka, 127 droga świerżeńska, 116 droga wileńska, 114 droga zajamańska, 113 droga zajameńska, 114 droga zasulska, 115 kościół parafialny, 41, 65, 108, 131 kościół św. Magdaleny, 115 miasteczko, 58, 66, 67, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 131, 165 mogiły

żydowskie, 113, 114 parafia rzymskokatolicka, 38, 67, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116 przewóz niemnowy, 111 trakt ruski, 116 ulica Wileńska, 113, 114 Strieczany zaścianek, 63 Studzionki zaścianek, 64 Suchodoły zaścianek, 64 Suchopary wieś, 30, 33 Suchwozdy wieś, 30, 34 Sucin okolica szlachecka, 21, 166 Sudniki zaścianek, 63 Sudziewicze wieś, 159 Sufnie wioska, 92 Sukowce (Sukowcy) zaścianek, 64, 163 Sul droga mirska, 67 Sulżyce wioska, 93 Suła rzeka, 38, 39, 40, 63, 111, 112, 113, 114, 115, 145 wieś, 157 Suła (biskupia) karczma, 46 Suła (Kołontajów) wieś, 143 Suła (Radziwiłłów) wieś, 143 Surmaczy wieś, 143 Suszy zaścianek, 45 Suszycze wioska, 45 Sutoki dwór, 96 młyn, 96 staw, 96 zaścianek, 91 Switajłowka folwark Łęckiego, 130 folwark Puciaty, 130 wioska Rusaków, 130 Sydziewicze wieś, 51 Symończyce wioseczka, 130 Synaczki wieś, 143 Syrowatka zaścianek, 63 Syworotnia folwark, 92 Szabuniewiczze zaścianek, 76 Szabuniewszczyzna zaścianek, 63 Szabuniówka zaścianek, 64 Szaciłowszczyzna wieś, 64 Szack miasteczko, 130, 165 Szafowały wieś, 149 Szalewszczyzna wieś, 156 Szalkiewiczze 195

196. **wieś, 159 Szaraje** wioska, 93 Szczebioty wieś, 143 Szczerbowszczyzna folwark, 30 Szczeryślica zaścianek, 79 Szczorsy dwór, 40, 84 Szczytomierzyce wieś, 80 Szczytomierzyce (Kostrowickich) dwór, 80 Szczytomierzyce (Świętorzeckich) dobra ziemskie, 75 dwór, 80 Szeliszcze wieś, 143 Szerniewszczyzna wieś, 156 Sześcispopy wieś, 123 Szkadorwy wieś, 160 Sznitki zaścianek, 64 Szuścik okolica, 21 Szołkany wieś, 149 Szotyhi wieś, 30, 31 Szpaki wieś, 51, 54 Szpilki droga mińska, 67 wieś, 163 wioska, 81 zaścianek, 64 Szura karczma, 55 rzeka, 85 Szwabowskie wieś, 143 Szykacie wieś, 46 Szykołowicze folwark, 63 młynek, 63 stawek, 63 Szykutow wieś, 163 Szykuty wieś, 163 Szymonczyce wieś, 164 Szyszki wieś, 143 Ściudzieniec droga podbrzeska, 154 karczma, 154 młyn, 154 ruczaj, 154 stawek, 154 Śiermiaż rzeka, 40 Ślepianka (Bazylianów) dobra ziemskie, 75 Ślepianka (Świętorzeckich) folwark, 83 Ślepianka (Wołodkowiczów) bagno, 79 dobra ziemskie, 75 dwór, 79 Śmiłowicze cerkiew św. Jerzego, 124 cerkiew Zaśnięcia NMP, 124 droga berezyńska, 126 droga błońska, 24, 126 droga ihumeńska, 125, 126 droga mińska, 125, 126, 127 droga mohylewska, 126 droga nowogródzka, 127 droga stołpecka, 127 droga uzdzieńska, 127 kościół parafialny, 22, 77, 117, 118 miasteczko, 23, 117, 125 Misjonarze, 22, 77, 119, 121, 123 młyny, 126 parafia rzymskokatolicka, 80, 81, 117, 126, 127 Świerzeń kościół parafialny, 110, 116 miasteczko, 85, 111, 116 parafia rzymskokatolicka, 111 przewóz niemnowy, 111 Świsłocz, 119, 122 196

197. **rzeka, 19, 22, 23, 24, 25, 78, 81, 82, 94, 110, 119, 121, 123, 125, 126, 127 Świtayłowka** wieś, 165 Talka rzeczka, 23, 24 Talkowszczyzna folwark, 76 Talkowszczyzna albo Przyłucka wieś, 81 Tatarszczyzna zaścianek, 64, 162 Tatarszczyzna (Radziwiłłów) wieś, 143 Terebejna wieś, 84, 86 Tkacze zaścianek, 46 Tołkaczewicze bory, 133 dwór, 130 wieś Rusaków, 130 Tołkaczewszczyzna wieś, 143, 147 zaścianek, 64 Tołkany wioska, 46 Tomkowicze karczma, 64 zaścianek, 64 Tonwy dwór, 51, 53 stawy, 53 wieś, 51, 159 Traby droga bohdanowska, 140 droga sobotnicka, 140 kościół parafialny, 138 Tripolis biskupstwo, 153 Troscieniec wieś, 76, 155 Tryles wioska, 110, 113 Trypucie wieś, 106, 162 Trzaskowszczyzna folwark, 106, 163 Tulonka droga wileńska, 111 dwór, 114 folwark, 110, 113, 114 karczma, 111, 114 wieś, 110, 114, 166 Tupalszczyzna folwark, 46 Tupcze wieś, 137 Turczew droga wiszniewska, 140 Turyn cerkiew, 22 wieś, 22 Turzec cerkiew, 125 grobla, 126 młyny, 126 wieś, 123, 125 Turzyn wieś, 125 Tyszynki folwark, 130 wieś, 133 Ubiel wieś, 123, 125 Uhły wieś, 51 Ułaczewicze wieś, 149 Usa wieś, 164 Usa (Ussa) rzeka, 53, 54, 55, 57, 62, 64, 66, 85, 132, 133 Usa (Usza) wieś Rusaków, 130 Ussa droga mińska, 64 folwark, 64 karczma, 59, 64 młynek, 64 przeprawa w Makowiszczach, 132 Ussa Boufałowka karczemka, 64 młynek, 64 wieś, 64 Ussa Mniejsza bród, 132 Ussoch cerkiew ruska, 22 197

198. **karczma, 25 wieś, 22 Uzbłocie wieś**, 161 Uzbłoc wieś, 152 Uzbłoc Drugi wieś, 152 Uzbłoc Trzeci dwór, 152 Uzda droga błońska, 24 droga daniłowicka, 134 droga kojdanowska, 133 droga mińska, 131, 133 droga stołpecka, 131 droga śmiłowicka, 127 kościół parafialny, 66, 67, 124, 127, 131 miasteczko, 23, 65, 131, 133, 164 parafia rzymskokatolicka, 3, 62, 111, 127, 131, 132, 133, 134 plebania, 130, 132 rzeka, 133 Uzda (Zawiszów) folwark, 134 grobla, 132 Waniacza droga kojdanowska, 67 droga uzdzieńska, 67 zaścianek, 65 Wanikowszczyzna zaścianek, 65 Waraksy (Weraxy) zaścianek, 65 Warszawa miasto, 81 Wasilewszczyzna wieś, 144 Wasiszki (Wasiszki

Ruckie) droga iwieniecka, 48 dwór, 46, 156 młyn, 46 staw, 46, 47 Waskowce młyn, 33 wieś, 30, 31 Waszkiele czyli Jesmany wieś, 92, 97 Wazginiszki dobra ziemskie, 107 dwór, 93, 101, 162 Wąsoszoży wieś, 163 Wejinowka zaścianek, 76 Weronia wieś, 136 Wiadzierniki wieś, 160 Wiaz wieś, 22 Wiazownica wieś, 22 zaścianek, 22 Wiazyń (Wiazyn) cerkiew parafialna, 59, 65, 80 droga kojdanowska, 66 droga uzdzieńska, 65 dwór, 65, 80, 163 karczma, 65 klucz dóbr, 59, 65 przysąd, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66 Widohoszcze wieś, 76, 82 Widzkowszczyzna cerkiew parochialna, 65 droga mińska, 65 folwark, 65 karczma, 65 Wiadzierniki wieś, 92 Wietniki wieś, 162 Wiekow cerkiew unicka, 58 parafia unicka, 58 wieś, 163 Wielawki wieś, 163 Wielka Wieś wieś, 106 Wielkie Księstwo Litewskie, 77, 116, 138 Wielkie Pole wieś, 93, 160 Wielkie Sioło wieś, 30, 34 Wieloncino wieś, 144 Wierszyckie 198

199. **wieś, 152 Wierzchlesie** wieś, 123 Wiesninka folwark, 76 Wihowszczyzna droga mińska, 67 Wilcza Jama, 100, 101 Wilno altaria Kieżgajłowska (Gieżgayłowska) Zwiastowania NMP, 136, 137, 138, 139 biskupstwo, 20, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 118, 121, 122, 123, 149 diecezja rzymskokatolicka, 30, 31 droga mińska, 77 droga oszmiańska, 77 kapituła katedralna, 28, 31, 33, 153 katedra, 136, 137, 138, 139 miasto, 66, 67, 77, 79, 111, 138, 153 seminarium diecezjalne, 121, 122 województwo, 40, 49, 50, 52, 141 Wilszczyzna folwark, 65 Wiortniki wieś, 156 Wiszniew altaria św. Antoniego, 135 droga lidzka, 139 droga mińska, 139 droga nowogródzka, 139 droga nowosielska, 140 droga podbrzeska, 140 droga wileńska, 138 dwór, 136, 137, 138, 139, 140 fabryka żelazna, 136, 137 fryserki, 139 kościół parafialny Nawiedzenia NMP, 114, 135, 136, 138, 149, 153 księża Komuniści, 38 miasto, 137, 140, 160 młyn, 139 parafia rzymskokatolicka, 134, 140 piec do wylewu rudy, 139 probostwo, 139 puszcza, 139 staw, 139 Wiszniówka karczma, 65 Witebsk województwo, 119 Wojciniew, Patrz Ojceniew Wojtkowszczyzna zaścianek, 46 Wolanow droga wiszniewska, 140 dworek, 138, 160 Wołczkiewicze cerkiew, 79 dobra ziemskie, 76 dwór, 79 wieś, 79 Wołka rzeczka, 55, 112 Wołkowszczyzna wieś, 76, 81 Wołma dobra Judyckich, 106 dobra Wańkowiczów, 106 droga grodzieńska, 146 droga mińska, 145, 146 droga rakowska, 108 droga ryska, 146 droga wileńska, 146 dwór Judyckiej, 143, 145 dwór Wańkowiczów, 144 folusz, 126 kościół parafialny Wniebowzięcia NMP, św. Mikołaja i Stanisława, 47, 106, 140, 141, 143, 145, 146 miasteczko, 140, 143 młyn, 126 parafia rzymskokatolicka, 64, 67, 140, 146, 147 plebania, 145, 146 rzeczka, 23, 43, 45, 46, 47, 123, 125, 126, 145, 146 stawek Wańkowicza, 145 wieś, 125, 126, 156 Wołma (Misjonarzy) folwark, 123 Wołmeczka dwór, 145 wieś, 144, 146, 156 Wołockowszczyzna wieś, 92 Wołocki wieś, 163 Wołodkowicz Michał, starosta miński, 17 199

200. **Wołowacze wieś**, 123 Wołowniki wieś, 144 Wołożyn Bernardyni, 30, 34, 94, 147, 150, 153 dobra ziemskie, 88, 90, 91, 92, 96, 97, 99, 151 droga burmacka, 150 droga chołchelska, 34 droga jackowska, 149 droga mińska, 150 droga oszmiańska, 150 droga pierszajska, 95 droga poryska, 150 droga pulacka, 150 droga sakowszczyńska, 149 droga wileńska, 150 droga wiszniewska, 140 hrabstwo, 87, 89, 152, 154 kościół filialny św. Józefa, 34, 94, 147, 153 miasteczko, 30, 34, 95, 100, 154, 161 młyn, 154 parafia rzymskokatolicka, 87, 89, 101, 149, 150 staw, 154 Worona wieś, 138 Woronicze cerkiew unicka Narodzenia NMP, 22 wieś, 22, 24, 164 Woronie wieś, 161 Woropaje wioska, 46 Wounianka błoto, 100 Woyciechowicze wieś, 52 Woyciniew, Patrz Wojciniew Woyniłowszczyzna zaścianek, 92 Woysko wieś, 123, 125 Woysłowicze droga wiszniewska, 140 wieś, 138, 160 Woytachowszczyzna wieś, 159 Wroblewszczyzna folwark, 46 Wyhonicze (Wychonicze) stawek i młynek, 107 wieś, 98, 106, 162 Wyrwiłowicze wioska, 46 Wysłocz, Patrz Isłocz Zabłocie (Łęckich) bród, 132 dwór, 131 wieś, 131, 133, 164 Zabłocie (Radziwiłłów) wieś, 65 Zabłocie (Sołłohubów) wioska, 46 Zabołocie (Ogińskich) wieś, 123 Zaborecza wieś, 65 Zaborze folwark, 52 wieś, 52, 159 Zabrodzie droga derewieńska, 40 most, 40 wieś, 39, 158 Zabrzeż (Zabrzezie) droga boruńska, 154 droga chołchelska, 154 droga łaska, 154 droga mińska, 153, 154 droga oszmiańska, 153 droga rakowska, 154 droga wileńska, 153, 154 dwór, 152 kościół parafialny św. Trójcy, 94, 138, 152, 154 parafia rzymskokatolicka, 30, 150, 152, 154 plebania, 151, 152 wieś, 152, 161 Zacen folwark, 76, 82 karczma, 82 młyn, 78 staw, 78 tartak, 78 Zachaczewo okolica szlachecka, 92, 97, 160 200

201. **Zadnie Pasieki** zaścianek, 92 Zadorowszczyzna wieś, 101 zaścianek, 94 Zadorozce, Patrz Zadoroże Zadoroże czyli Dubowce dobra ziemskie, 101 droga iwieniecka, 101 droga rakowska, 101 dwór, 93, 94, 96, 101, 160 karczma, 34, 94, 101 klucz dobr, 93 wieś, 94 Zadworce wieś, 33 Zadwory dwór, 115 karczma, 115 młyn, 115 sadzawki, 115 wieś, 110, 113, 115 Zahajno wieś, 144 Zahorce zaścianek, 46 Zahorze wieś, 165 Zajamenka rzeczka, 112, 114 Zajamna (Zaiamna) dwór, 110, 113 folwark, 110, 112 młyn, 110, 112, 113, 114 stawek, 113 wieś, 110, 112, 114, 166 Zajkowszczyzna wioska, 144, 146 Zalesie wieś, 106, 123, 162 Załucze folwark, 110, 114 Zamaydziaki wieś, 144 Zamianka wieś, 52, 159 Zamły stawek, 112 Zamościany wioska, 46, 149 Zaniewszczyzna kościółek, 146 wieś, 144, 157 Zapole wieś, 52, 123, 125, 159 Zaprudzie wieś, 94 Zapurwie (Zapurie) wieś, 138, 161 Zarzecze wieś, 158 Zarzecze (biskupie) wieś, 93, 98 Zarzecze (Radziwiłłów) wieś, 39 Zasław droga rakowska, 107 kościół parafialny, 106 miasteczko, 78, 125 parafia rzymskokatolicka, 82 Zasule (Zasulle) cerkiew, 115 droga mińska, 111, 112 dwór, 110, 115 folwark, 113 karczma, 115 rzeka, 112 wieś, 110, 111, 112, 115, 166 Zatoryc wieś, 123 Zatyczyn wieś, 162 Zazierce wieś, 123 Zazierze wieś, 125, 127 Zazierze (Zazierz) wieś, 123 Zborsk cerkiew unicka, 22 wieś, 22 Zieniewicze wieś, 52, 159 Zienkowicze cerkiew, 134 dwór, 134 folwark, 131 grobla, 132 karczma, 134 lasy, 133 201

202. **wioska, 131, 133, 134, 164 Zmytrowo** wieś, 144 Zołotarzy (Judyckich) wioska, 144 Zołotarzy (Sillawów) wioska, 144 Zomoycie wieś, 161 Zomoydź wieś, 152 Zubrewicze wieś, 131, 165 Zuje zaścianek, 65 Zujowce most na rzece Wołma, 146 Zukowszczyzna zaścianek, 39 Zuywody wieś, 144 Zuzierz cerkiew, 124 folusz, 126 młyn, 126 Żaki zaścianek, 65 Żarnówki wieś, 22 Żdanowicze zaścianek, 65 Żebrowszczyzna stawek plebański, 145 wieś, 144, 157 Żmudź, 21 Żołnierkiewicz zaścianek, 110, 112, 114 Żukowka zaścianek, 65 Żukowy Borek błoto, 95 droga mirska, 95 droga pierszajska, 95 droga stołpecka, 113 przeprawa niemnowa, 95, 111, 114 stawek, 114 wieś, 110, 111, 112, 113, 114 Żurawce wieś, 149 Żurawkowicze wieś, 124 Żydowicze wieś, 144 Żynicy zaścianek, 65 Żytno wieś, 144 Indeks osobowy Aramowicz, pan, 151 Bohdanowicz, pan, 87, 88, 89, 92, 95, 96, 99, 100 Bohuszewiczowie, panowie, 50, 53, 54 Bończa-Osmołowski, 19 Borzęcka, instygatorowa WKL, 19, 21, 24, 25 Bujwid, pan, 106 Bułhak, pan, 105 Bykowska z Łopotów Elżbieta, chorążyna mińska, 20 Bykowski Stefan, chorąży miński, 20, 68 Bykowski Wincenty, wojskowiec miński, 21, 24, 74 Bykowski, pan, 24, 25, 123 Chełchowscy, panowie, 104, 105 Chłudziński, pan, 107 Chmara Adam Michał Stanisław, wojewoda miński, 68, 69, 76, 79, 82 Chmara Joachim, stolnik miński, 69 Chmara, pan, 106 Cholewowie, panowie, 68 Chreptowicz Litawor Joachim, podkanclerzy WKL, 40, 77, 84, 137, 149, 153, 154 Czapscy, rodzina, 57, 58, 63 Czarnocka, wdowa, 74, 80 202

203. **Czartoryski Adam**, książę, 28, 29, 30, 65, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 97, 101, 108, 109, 110, 113, 131, 147, 151, 152, 153 Davoust, dowódca wojsk francuskich, 4 Dernałowicz, pan, 109, 110, 113 Domański, pan, 109, 113 Domeyko Kazimierz, skarbnik inflancki, 93, 94 Domeyko, rotmistrz miński, 45 Domeyko, zastawnik dożywotni, 93 Dybowski, pan, 58 Estko, pan, 129 Eysmontowie, panowie, 69 Galimsey (Galinscy), rodzina, 3, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 43, 94, 149, 153 Garlinski, pan, 90 Giedroyciowie, panowie, 92 Gierzodowiczowa (Gierzedowiczowa), pani, 143, 145, 146 Gnatowski, pan, 30 Grabowska, pani, 129, 130, 133 Grodzki Michał, ks., superior misjonarzy, pleban śmiłowicki, 127 Gruszecki Jan, pleban wołmieński, 144, 147 Gudziejewski, pan, 143 Gzowscy, panowie, 43 Hołdakowski, pan, 90 Hrynkiewiczowie, panowie, 88, 91 Huszcza, pan, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 99, 100, 101 Iwanowska, starościna mińska, 68, 69, 74, 76, 79, 81 Iwanowski, pan, 59 Janiszewscy, rodzina, 20, 22, 24 Janiszewska, pani, 21 Janiszewski, eks-podstarości, 22 Jasińska, stolnikowa czernichowska, 28, 33 Jeleńscy, panowie, 71, 76 Jeśkowscy, panowie, 73 Judycka z Golińskich Rachela, sędzina rzeczycka, 47, 66, 106, 141, 142, 143, 144, 145, 146 Judycki Józef, strażnik WKL, 38, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 66, 84, 94, 95 Kamiński Kazimierz, ks., pleban uzdzieński, 134 Karnicy, rodzina, 26, 93, 105, 107 Karnicki Aleksander, rotmistrz star., 70, 81 Karnicki, pan, 93, 101 Kaysza, pan, 68 Kłodnicki Jan, ks. proboszcz wiszniewski, 140 Kocieł Tadeusz, starosta oszmiański, 153 Kołontajowie, panowie, 143 Komar Jerzy, pan, 152 Komar Piotr, pan, 152 Komar Stanisław, 152 Komar Tadeusz, starosta russowski, 151, 154 Komar Teofil, pan, 151 Komarowie, panowie, 138, 151, 152, 154 Koncewicz,

dysydent, 59, 62, 64, 152 Kondratowicz Ignacy, pleban błoński, 26 Kordzikowski Michał, ks. pleban kojdanowski, 67 Kostrowiccy, panowie, 58, 61 Kostrowicki Kazimierz, budowniczy miński, 70, 80 Kostrowicki Wincenty, skarbnik miński, 75 Kościuszko, pan, 129 Kowzan, łowczy oszmiański, 45 Kozzielowa z Komarów Tekla, 152 Krasieńscy, rodzina, 22 Krassowski, pan, 45 Kreczmanowie, panowie, 91, 92, 93, 95 Kreszowski, rotmistrz miński, 44 Lichodziejewski (Lichodziejski) Gliński Krzysztof, książę, horodniczy miński, 61, 67, 142 Lipski Ignacy, ks., pleban zabrzezki, 155 Lobiedzcy, panowie, 88 Łahunowiczowie, panowie, 88 Łęcki, pan, 128, 129, 130, 131 Łęski (Paweł Antoni?), 64 Łopaciński Józef, ks. sufragan żmudzki, bp trypolitański, 153 Mackiewicz Bronisław, pułkownik, 28, 29, 30, 31, 32, 33 Maliszowski (Maliszewicz) Fabian, dominikanin, 116 Marcinkiewicz, pan, 31, 32 Massalski Ignacy Jakub, biskup wileński, 90, 92, 103, 138 Mężyńska, pani, 129 Mickiewicz, pan, 93, 94, 96 203

204. **Miszyko Stefan Stanisław**, ks. koadiutor kościoła farnego iwienieckiego, 48 Mordasewicz Anioł, ks., proboszcz i przeor stołpecki, 116 Możeyko Ignacy, starosta nowosaczki, 38 Murawski, Tatarzyn, 137 Niemira, pan, 109, 110, 113 Niezabitowska z Zawiszów Barbara, podkomorzyna nowogródzka, 20, 21, 25 Nornicki Hilary, pisarzowicz WKL, 136, 139, 148, 151, 152 Nowicki Tadeusz, ks. pleban chołchilski, 33, 35 Odachowski, pan, 35 Ogińscy, książęta, 30 Ogińska Helena, marszałkowa wielka, 64 Ogiński Michał Kazimierz, hetman wielki WKL, 22, 24, 77, 118, 119, 121, 122, 123 Ogiński Tadeusz Franciszek, wojewoda trocki, 30, 32, 34 Onikiewicz, 20 Oranowski, pan, 143, 144 Oskierko Antoni, starosta mozyrski, 130 Oskierko Józef Gabriel, podkomorzy chełmiński, 130 Oskierko Józef, podkomorzy chełmiński, 109, 113 Ossowscy, rodzina, 19 Oziembłowski, pan, 104, 107 Pawlikowski, podczaszy miński, 74, 75 Petruszewicz, pan, 92 Pietkowiczowie, panowie, 97 Piotraszka, komornik miński, 20 Piotrowiczowie, panowie, 88, 91, 101 Piotrowscy, panowie, 104 Piottuch Feliks, regent grodzki miński, 70 Piszczalla Dominik, chorąży wojsk litewskich, 70 Polikowski, pan, 91 Prozor Józef, wojewoda witebski, 119 Prószyński Józef, podkomorzy miński, 73, 76, 78 Prószyński Stanisław, sędzia grodzki miński, 70, 71, 72, 82, 83 Prószyński, pan, 61, 121 Przedziecka z Radziwiłłów Antonina Barbara Anna, starościna mińska, 57, 59, 65 Przedziecki August Dominik, starosta miński, 106 Przysieccy, panowie, 105, 107 Puciata, panowie, 128, 130 Puttkamer Jacek Antoni, prezydent sądów ziemskich żmudzkich, 19, 21, 24, 124 Puzinowski, pan, 105 Radziwiłł Dominik, książę, 67, 68, 69, 70, 71, 76, 80 Radziwiłł Karol Stanisław "Panie Kochanku", wojewoda wileński, 23, 41, 49, 50, 51, 52, 83, 84, 85, 86, 95, 108, 109, 110, 111, 113, 119, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 141, 144, 146, 147 Radziwiłłowie, książęta, 48, 55, 59 Ratomski Marcin, podkomorzy orszański, 68 Ratyński Ignacy, oboźny miński, 43, 45, 46, 47, 74, 105, 107, 141, 142, 143, 145 Rdułtowski Joachim, podkomorzy nowogródzki, 44, 45, 46, 47, 141 Rodziewiczowie, panowie, 93 Romanowscy, panowie, 93 Rutkowski, pan, 90 Rydzewscy, panowie, 93 Ryndziewiczowie, ziemianie pierszajscy, 96 Sanguszko Roman, książę, 47, 94 Sanguszkowie, książęta, 77, 103, 104, 144 Siemieracki, pan, 45 Sillawa, pan, 142, 143, 144, 145, 146, 147 Sipayło Dominik, ksiądz, 108 Skinder, wojski starodubowski, 21, 24, 25 Ślizień, Patrz Ślizień Sołłohub, pan, 31, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 149 Sołłohubówna Józefa Maria, starościanka ejszyska, 48, 50, 51, 52, 54, 94, 144 Sopoćkowie, panowie, 93 Staniewicz (Stanilewicz), pan, 144, 146 Stankiewicz, pan, 90, 91 Sulistrowski Józef, wojski oszmiański, 26, 29, 31, 33, 97 Supiński, podstarości ozm., 151, 154 Suryntowicz, zastawnik, 91 Suszicki Mikołaj, chorąży JKM, 44 Suszyccy, panowie, 88, 89, 92, 95, 98, 99, 100, 102, 103 204

205. **Szarkiewicz, ks. altarysta kamiński**, 49, 51 Szczuka, pan, 122 Szerycki Jan, rotmistrz miński, 44 Szeyba, pocztmajster miński, 73, 79 Szklennik Andrzej, chorąży wojsk JKM, 44 Szkulnicki Tomasz, ks. pleban nalibocki, 86 Szlennik Karol, 45 Szulcowie, panowie, 61 Szuyscy, panowie, 101 Ślizień, pan, 49, 50, 51, 52, 53, 54 Ślizniowa, podkoniuszyna litewska, 138, 153 Świętorzeccy, rodzina, 20 Świętorzecki Antoni, pisarz ziemski miński, 68, 83, 119, 122 Świętorzecki Michał, podstarosta miński, 75, 80 Świętorzecki, dzierżawca, 104 Świętorzecki, rotmistrz miński, 43, 44, 47 Tarczynski, dzierżawca, 105 Tołkacz, pan, 129, 133 Tomkiewiczowie, panowie, 141 Tyszkiewicz Ludwik Skumin, hetman polny WKL, 23, 124 Tyszkiewicz Wincenty, referendarz WKL, 75, 77, 80, 124 Tyszkiewicz, pan, 69 Tyzenhauz Antoni, podskarbi nadworny

WKL, 20, 21, 22, 24, 25 Umeccy, panowie, 59, 61 Uniechowski, sędzia ziemski miński, 74, 80 Wańkowicz Jan, 144 Wańkowicz Józef, sędzia ziemski miński, 68 Wańkowicz Tadeusz, cześnik miński, 73, 74, 76 Wańkowicz Teodor, ks. pleban miński, 83 Wańkowicz, pan, 104, 141, 142, 143, 145, 146 Wańkowiczowie, panowie, 106 Wardomscy, panowie, 93 Weydziewicz, ex-sędzia grodzki miński, 71, 81 Wierzbicki, pan, 90 Wołowicz, starosta niemonajcki, 73, 74, 75, 81 Wołowiczowie, rodzina, 22 Wołodkowiec Jan Chrzyciel Henryk Witold, stolnikiewicz miński, 73 Wołodkowiec Michał, starosta hajeński, 27, 28 Wołodkowiec Tadeusz, sędzia ziemski miński, 79 Wołodkowiec, pan, 30, 31, 33, 84 Wołodkowiec, pisarz grodzki miński, 57, 62 Wołodkowiec, sędzia ziemski miński, 75 Wołodkowiec, rodzina, 22 Wołodźko Apolinary, starosta rudnicki, 149 Wołodźko, pan, 104, 105 Woronc, mostowniczy miński, 29, 30, 105 Woroniecka Aniela, księżna, podkomorzyna JKM, 56, 59, 61, 75, 76, 105 Woyna J. Pius, pleban derewieński, 41 Wysocki Wiktoryn, 68 Zajarski Dominik, 105 Zajarski, pan, 105, 107 Zajączkowski, zastawnik, 93 Zakrzewski, starosta, 151 Zaniewiczowa, pani, 90, 101 Zawadzki Gondziusz, ks. gwardian konwentu wołożyńskiego, 150 Zawisza Kazimierz, generał, 66, 124, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134 Zawisza, kapitan, 20, 21, 22, 23, 25 Zawisza, pułkownik, 22 Zawiszowie, rodzina, 22, 24 Zdankiewicz Antoni D., ks. pleban pierszajski, 103 Zieleński, pan, 90 Zienkowiec, kasztelanowa smoleńska, 138 Złotogurski, 28 Zygmunt III, król Polski, 26 Żaba, starosta kaszański, 138 Żebrowscy, podczaszowie mińscy, 45 Żebrowski Jan, ks. proboszcz kamieński, 49, 53, 54, 55 Żebrowski, pan, 46 Żuk, leśniczy połocki, 43 Żyzemscy, panowie, 74, 109, 113 Żyzenski Józef, rotmistrz miński, 74 205

206. Wykaz miar i kierunków mila lekka (letka) mila mała 6,25 km 400 (5,703 km) 401 mila średnia 7,0 km 402 (6,740 km) 403 mila wielka 7,8 km 404 (8,238 km) 405 pręt litewski 4,47 m staja $\frac{1}{8}$ mili sznur 10 prętów włóka 16,5 ha morga 0,72 ha 406 północ letnia wschód letni północny wschód wschód letni szrodkowy wschód marcowy wschód zimowy południowy wschód zachód jesienny w październiku zachód słońca letni północny zachód zachód letni, bliżej północy zachód zimowy południowy zachód Wykaz skrótów: AWAK - Akty izdavaemyje Vilenskoj Archeografičeskoj komisszej dla razbora drevnich aktov, t. I-XXXVIII, Vilna 1865-1914. 400 H. Szymański, Jednostki miar, Warszawa 1956, s. 590. 401 E. Stamm, Miary powierzchni w dawnej Polsce, Wiadomości Służby Geograficznej 1935, z. 3, s. 374-376; E. Stamm, Miary powierzchni w dawnej Polsce, Kraków 1936 402 H. Szymański, Jednostki miar, s. 590. 403 E. Stamm, Miary powierzchni w dawnej Polsce, s. 374-376. 404 H. Szymański, Jednostki miar, s. 590. 405 E. Stamm, Miary powierzchni w dawnej Polsce, s. 374-376. 406 H. Szymański, Jednostki miar, s. 590. 206

207. IAM Indeks alfabetyczny miejscowości Dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, cz. I A- K (Abakanowicze-Kujany), Wilno 1929. JKM jego królewska mość JM jegomości, jejności JO jaśnie oświecony JW jaśnie wielmożny ks. książdz NMP Najświętsza Maryja Panna ODAZUM Opisanie dokumentov archiva Zapadnorusskich uniatskich mitropolitov, t. 1-2 Sankt Peterburg 1897-1907 PSB Polski Słownik Biograficzny, t. 1-46, Warszawa-Kraków 1935-2009. pw. pod wezwaniem SG v verte (odwrocie) WKL Wielkie Księstwo Litewskie WM wielmożny $\frac{1}{2}$ mili pół mili $\frac{3}{4}$ - trzy ćwierci mili $\frac{1}{4}$ mili ćwierć mili $1\frac{1}{2}$ mili półtorej mili $\frac{1}{8}$ pół ćwierci mili $2\frac{1}{2}$ pół trzecie mili $3\frac{1}{2}$ - pół czwarty mili $5\frac{1}{2}$ półszóste mili. 207